DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

46

prof. rudolf schlesinger

MARKSİZM VE SOVYET HUKUK TEORİSİ

ek:
sovyet
anayasası

SİNAN

Marksizm ve Sovyet Hukuk Teorisi

SİNAN

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

MARKSİZM
ve
SOVYET HUKUK TEORİSİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

PROF. RUDOLF SCHLESİNGER

TÜRKÇESİ
METİN AKTAN

HAZIRLAYAN
HAYATİ ASILYAZICI

BİRİNCİ BASILIŞ
ARALIK 1974

KİTAP NO: 45
Siyasal Dizi : 7

DİZGİ - BASKI
İTİMAT MATBAASI

KAPAK DÜZENİ
SAİT MADEN

CHPYRIGHT :
SİNAN YAYINLARI 1974

HİMAYEİ ETFAL SOKAK
KREDİ HAN NO. 8/3 CAĞALOĞLU
İSTANBUL
TELEFON : 27 40 60

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Prof. Rudolf Schlesinger

MARKSİZM
ve
SOVYET HUKUK TEORİSİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Bu kitap, Sovyet hukuk anlayışı ile ilgilidir. Yasaları doğal biçimde, sosyal koşulların ve sosyal ihtiyaçların yansıması olarak benimseyen bir ülkede, yürürlükteki yasalar hukuksal olmaktan daha çok sosyolojik olup, hukukla, soyutlanmış bir değerler ve normlar sistemi olarak değil de, toplumsal yaşamın bir dalı olarak ilgilidir. Bu kitapta değindiğimiz görüşlerden bazıları gerçekte, hukuk teorileri olarak adlandırılmaktadır. Yani bu demektir ki, bu teoriler hukukçular tarafından hukuksal amaçlar için geliştirilmiştir. Fakat bunların büyük bir bölümü hukukçular tarafından olmayıp, daha çok politikacılar, sosyologlar ve iktisatçılar eliyle işlenmiş ve geliştirilmiş; bazıları, Sovyet biçimi bir toplumda yasa boşluklarını doldurmak amacı ile geliştirilmiştir. Bunların bazıları, belki büyük bir çoğunluğu tam ve açıklıkla işlenmemiştir. Fakat, Sovyet yasalarının yapılmasında bunlara baş vurulur.

«Sovyet hukuk anlayışı» bir yandan yasa, bir yandan adalet ve ahlâk arasında var ve yaygın belirsizlikten dolayı bir takım önemli ayrıntılara, yanlış anlamlara yol açabilir. Kitap, burada fazla yer verilmeyen «Sovyet Hukuk Sistemi»nin içeriğine (muhtevasına) ayrıntılı olarak yer verileceği izlenimini de uyandırabilir. Ben bu kitapta, Sovyet hukukunun temel görüşlerini, Sovyet toplumunun genel oluşum ve gelişim çerçevesi içinde ele almağa ça-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lıştım. Bundan dolayı, kendiliğinden; bir hukuk kitabından çok, toplumbilimsel (sosyolojik) ve ekonomik bir kitap meydana geldi. Hukuk konusuna bu türden bir yaklaşma, hukuk felsefesine göre doğru veya yanlış olarak nitelendirilebilir. Fakat bu tür bir yaklaşım, sözünü ettiğimiz toplumdaki halk için çok doğal görülmektedir. Devrimci Rusya'yla ilgili olarak yapılacak araştırma, diğer ülkelerdeki bilime ve toplumun yeniden kuruluşuna büyük katkıda bulunur.

Kitabı hazırlamaktaki amacım, okuyucunun bu konuyu olanak ölçüsünde kolay ve rahat anlayabilmesini sağlamaktır. Kararsızlığa yol açma durumu bulunan konuların aydınlanması için kitaba dip notları eklemiş bulunmaktayım. Yayınevinin editörü olan Dr. Mannheim, beni bu kitabı yazmaya isteklendirmekle kalmadı, taslak üzerindeki çok değerli öğütleri ile kitaba katkıda da bulundu. Mr. Andrew Pears düzeltmeye yardım etti. Bu kitabın hazırlanmasına, kaynak sağlamada yardımcı olan İngiliz organizasyonlarına çok teşekkür ederim. Chatham House Yayınevi ve Sovyetler Birliği ile Kültürel İlişkiler Derneği'ne, verdikleri çok değerli kaynak ve yardımlarından dolayı derin saygı duygularımı belirtmeyi borç bilirim.

THE BUNGELOW, LODE, CAMBRİDGE,

RUDOLF SCHLESİNGER

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bölüm I

SOVYET HUKUK TEORİSİ

GİRİŞ

Hukukun temeli ve Sovyet Hukuku'nun özel koşulları üzerine tartışma

Bu kitabın amacı, Sovyet Hukuku'nun gelişimini etkileyen ve oluşumunu izleyen teorik görüşlerin gelişmesi ile ilgilidir. Bu hukukta ilgi çeken başlıca konular, bu hukukun üretim araçlarının özel mülkiyetine bir toplumun ilk modern (*) hukuku olması ve tartışma merkezinin böyle bir toplumda hukukun ne derece uygulanma olanağı bulunduğu noktasında toplanmasıdır. SSCB'nin ve genellikle sosyalizmin eleştiricileri bu olanağı yadsımışlar (inkâr etmişler) ve sosyalizmi yasasız, hukuksuz bir devlet ve kişiye dayalı kuralsız bir yönetim biçimi

---

(*) Bu kitapta üretim araçlarının özel mülkiyeti temeline dayanan bir toplumdan önceki dönemdeki bir toplumda insan ilişkilerini düzenleyen en ilkel biçimlerin «hukuk» olarak tanımlanıp, tanımlanmayacağı sorunu ile ilgilenmiyoruz. Marksizm bunu kabul etmez. Kapitalizm öncesi toplumun (Feodalite) hukuk sorunu ise başka bir sorundur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olarak tanımlamışlardır. Sovyetler Birliği içindeki tartışmalar ise, sosyalizmin, geleneksel hukukun üstünde yer alan insan ilişkilerini düzenleyen yeni araçlar gerektirip gerektirmeyeceği üzerindeki araştırmalar biçiminde gelişmiştir.

Bazı durumlarda, yukarıdaki iki tür tartışmayı birbirinden ayırmak zor olmuştur. Bu bir tanımlama sorunudur. Fakat, Sovyet hukukçularının görüşlerini incelemek için, işe hukukun tanımlanması üzerindeki çalışmalardan ve bu konuda SSCB'de yer alan tartışmalardan başlamak gerekmektedir.

«Eğer nerde bir toplum varsa, orada bir hukuk vardır.» biçiminde bir anlatımla yetinmek bizi doyurursa, bu durumda Sovyetlerin veya diğer herhangi bir hukukun varlığı ile ilgili bir sorun olmayacaktır ortada. Daha daha, hukukun tanımına ilişkin daha sağlam bir yaklaşıma yapılsa ve hukuk insanların hareket biçimlerini düzenleyen zorlayıcı ve yazılı kurallar toplamı olarak tanımlansa bile, bu tür kuralların bile Sovyet Ekonomisi'ni yöneten organların günlük işlemlerinde olduğu ölçüde, Sovyet vatandaşlarının günlük yaşamlarında da yer aldığında kuşku yoktur. Ve hiç bir Sovyet teorisyeni bu tür kurallara gerek duyulmayan bir toplumu tasarlayacak ölçüde ütopist olmamıştır. Diğer yandan, hukukun, hukukçular veya diğer devlet organlarının üstünde olan yargı organları yanında yaratılan kurallar toplamı olduğu biçimindeki tanımı da benimseyemeyiz. Bu tür teoriler Amerika'da gözdedir. Ve orada geniş ölçüde etkili olduğu gibi, İngiltere'deki bazı hukuk okullarında da böyle benimsenmektedir.

(Her ne kadar Austinian Okulu tarafından tam olarak reddedilmekteyse de) diğer ülkelerde, söz konusu görüş daha az etkinlik gösterir. SSCB'de, özellikle hukukun bu tür tanımına karşı yalın, hukukun hukukçuların egemenliğini kurma amacını gütmeyen ve bir devlet organının yönetim bakımından, diğer devlet organlarına karşı bağımsızlığını sağlıyan yönetim kuralları olduğu ve

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

devletin bir bölümünü oluşturduğu biçiminde cevap verilecektir.

Sovyetler Birliği'nin özel koşullarında ve genel olarak Sovyetler Birliğinin sorunlarını yeterlice karşılıyan geçerli bir hukuk tanımlaması elde etmek, ancak pozitivist hukukçuların klasik görüşlerini ele almakla olanak kazanacaktır. Bu görüşleri kıta Avrupa'sında başlıca Jhering, İngiltere'de ise Austin temsil etmektedir.

Biz hukuku, devletin koşullandırmasıyla oluşan genel davranış kurallarının bir toplamı biçiminde tanımlayabiliriz. Devlet organlarının bazı özel durumlarının yarattığı kurallar dışında, hukuku bu genel özelliğini anlatmakla biz, hukukun karakteristiğini keyfilikten uzak olan yasallık (meşruiyet) ilkesini, kısaca ona baş eğme yeteneğini ve devlet makinesinin belirli koşullarda, belirli tepkilerini çözümlemek için saptanan ve benzer her duruma uygulanan biçimsel içeriğini anlatmaktayız. Hukuk kurallarının zorlayıcılığının devletçe benimsetildiğini söylemekle biz, hukuku bireysel bilinçle hareket eden ve toplumsal davranışı düzenleyen (dinsel ve ahlaksal) kuralların ve ya devlet makinesi dışındaki örneğin, genel ahlak yasaları biçimindeki toplumsal baskılar gibi diğer bölümlerden tam olarak ayırdetmekteyiz. Hukukun pozitivist tanımı, Sovyet Hukuku'nun temel sorunlarının tartışılmasına yardım edecektir. Nedir bu tartışma? Sorun, hukukun biçimsel eşitliğinin ve genelliğinin devrimci geçiş döneminin gereklerini karşılayıp karşılayamayacağı, devlet eliyle uygulanan (cebriliğe) zorlayıcılığa, komünist bir toplumun üyelerinin davranışlarını düzenlemede gerek olup olamayacağı sorunudur. Sovyet hukukçuları arasında pozitivist hukuk görüşüne eğilim her zaman var olmuştur pozitivizm, herhangi bir hukuk sisteminin geçerliliğinin tanığı saymaktan kaçınmıştır. Fakat, devletin yetenekli olması, onun buyruklarına zorunlu olarak uyulmasını, baş eğilmesini gerektirir. Bu zorlayıcılığın eski dini otoritesini yitirmesinden beri, hukuk ideolojisinin başlıca amacı, bu buyrukların zor-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

layıcılığının ahlaksallığını benimsettirmek veya ideoloji, var olan hukuk düzenine karşı ise, yeni bir hukuk sisteminin değişmez ölçülerinin tanımını yapmak ve onun zorlayıcılığını benimsettirmek olmuştur. Hukuk sistemine baş vuran hukukçular, bu sistemi oluşturan normlara (ölçütlere), yalnız zorlayıcılığını düşündüklerinden değil, genel adalet ilkelerini veya hukukca gerçekleştirilen ahlaksallığı düşündüklerinden dolayı bağlanırlar. Bundan dolayı pozitivizme karşı olan görüş, tanrısal, sonsuz ve değişmez varsayılı hukuk normlarının varlığını benimseyen ve geçerliliğini, var olan hukuk düzeninden almayıp, bu hukuk düzeninin geçerliliğini belirleyen bir «Doğal Hukuk» sistemini kurmak istemiştir. Bu eğilim, genç ulusal devletlerde dinsel ve ahlaksal ideolojilerle çatıştıkça ve dinsel ideolojinin gücünün azalması ile ve 17-19 yüzyılların ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek başka bir ideoloji gereğinin doğması ile sarsılmıştır. Doğal Hukuk, liberal devrimcilerin var olan feodal hukukun geçerliliğine karşı saldırılarının temelini oluşturmuş ve orta sınıfların ihtiyaçlarını karşılayacak bir hukuk sistemi kurmayı başardıkları anda geçerliğini yitirmiştir. Son zamanlarda, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde, Doğal Hukuk teorilerine yeniden bazı dönüşler ve yenileme eğilimleri baş göstermiştir. Doğal Hukukun, özellikle bu hukukun modern biçiminin karakteristiği, hukuk ve iktidarın birbirinden ayrı, fakat birbirini tamamlayan durumunun, hukuku, devlet makinesinin işlemesinde zorlayıcılığı sağlayan bir düzen olarak benimseyen pozitivist durumdan ayrı bir şey olduğunu benimseyen görüştür. Doğal Hukuk teorisinin izleyicileri için hukuk, eşitlik demektir, yoksa hukukun bağımlılıkla (tâbilik) bir ilgisi yoktur. Ve hukuk, bir alt-üst ilişkileri olmayıp, eşitler arasındaki ilişkileri yansıtır. Sosyolojik görüş açısı bakımından, rekabet durumunda olan, birbirinden bağımsız ve karşılıklı ilişkileri yasalarca düzene konan ve özel teşebbüse dayanan bir toplumun üyeleri arasında var olduğu söylenilen ilişkilerin idealizesini

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görmek pek güç olmayacaktır. Hukuksal analiz açısından ise, hukuksal yanlar arasında var varsayılan kuramsal eşitlik, herhangi bir hukuk düzeninin temel karakteristiği olarak benimsediğimiz genellik ilkesi gereği olan eşitliğin biçimsel bir idealizasyonudur. Eğer devlet makinesinin toplum üyelerinin kişisel hareketlerine karşı tepkileri önceden saptanmış varsayılarsa (bu bir hukuk düzeninin temel koşuludur), bütün vatandaşlar «yasa önünde eşittir», hareketleri eğer genel düzende tesbit edilmiş belirli koşulları karşılarsa, devlet makinesi bakımından eşit tepki ile karşılanır. Bu ölçü tümden biçimseldir, şöyle ki; kadınların belirli mülkiyet haklarını inkâr eden bir devlette, vatandaşların yasa önündeki eşitliğinden söz etmek, kadın veya erkek olsun, hukukun biçimsel isteklerine bir cevap biçimindedir ve burda, kadın veya erkeklere kendi özel durumlarına karşılık olan hakların eşitliğinden söz edilebilir. Fakat, haklardaki ayrılıklar, yukarıdaki örnekte olduğu gibi belirli bir dönemde yasanın genel onayı ile belirli kişilerle sınırlandırılsa bile, «eşit olarak söz edilen» haklardan yararlanma olanağında bir eşitsizlik vardır. Yasa önünde eşitlik ideolojisi, başkasına zarar vermiş kişinin bu zararı ödemesini istemez, yargılamaya getirildiği zaman herkesin iddialarını ortaya koymasını ve bu iddialarını yasanın tanıdığı bütün araçlarla savunmasını ister. Hukuk okulunun modern izleyicileri, bu eşitsizliği inkâr etmeyecekler ve yasa önündeki biçimsel eşitlik kuralını tâbiliğin bir kuralı olarak gösterecekler ve bağımlı (tâbi) olanlarla yönetici durumda olanların arasındaki ilişkilerin hukuk düşüncesi ile bağdaştığı iddiası ile ancak kendi kendilerini tatmin edebileceklerdir. Onların, yönetim ve hukukun birbirini tamamladığı biçimindeki görüşlerinin, doğal eşitsizliğin savunulması ile sonuçlandığını göreceğiz. Doğal Hukuk okulu yandaşlarının, var olan, hukuk içinde yer alacak Doğal Hukuk ilkelerini bulmadaki başarısızlıkları, Doğal Hukukun yeni örneklerini bulma ihtiyacının ispatından başka şey değildir. Onlar bu çabaları ile ancak öncülerinin 700 yıldan beri yaptık-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları çalışmaların eskimişliğini ispat edebilirler. Doğal hukukun kişisel açıklamaları bir yana, bu görüşün temeli ve hukukun karakteristiği olan hukuk ile yönetimin birbirini tamamlaması konusunun ahlaktan ayrılığı ortbas edilmek istenmiştir. Bu ayrımı ortadan kaldırmak, Doğal Hukuk Okulunun temsilcileri için bile olanaksızdır. Çünkü, toplumsal davranış kurallarının ilk grubu, yani hukuk ile (iktidarın) yönetimin birbirlerini tamamladıkları grup, devlet tarafından; ikinci grubu, yani ahlak kuralları da kamuoyunun resmi olmayan baskısı ile uygulatılabilir. Diğer yandan Doğal Hukukun modern üyelerinin pozitivizme karşı ileri sürdükleri başlıca iddiaları pozitivizmin, hukuk tarafından yönetilen devletleri yalnız kaba güç yanından yönetilen devletlerden ayırdetmedeki ve hukuk ile yönetimi birbirinden ayırmamadaki başarısızlığı iddiasıdır. Çünkü bir kimse işine gelen toplumsal ilişki tiplerini hukuksal, işine gelmeyen tipleri ise kaba güç, zorbalık olarak tanımlayabilir. Ve beğenilen toplum örneği dışında hukukun var olmadığı mantığı ile hareket eder. Sorun, bu tür tanımlamaların toplumsal araştırma için mi, yoksa yalnız propaganda için mi yararlı olduğu sorunudur. Çünkü, Doğal Hukukun üyeleri için Sovyet Hukuk Sistemi'ni incelemek yarar sağlamaz. Onların mantığına göre, Sovyet tipi bir devlette hukukun hiçbir türü bulunamaz.

Geleneksel hukuk açıklaması, hukukun bir haklar sistemine ve kişisel iddia ve isteklerin yasalarca saptanan belirli koşullara uygunluğu oranında devletce korunan bir sisteme dayandırır. Çeşitli sosyal sistemlere karşı tarafsızlığını koruyan pozitivist hukuk görüşü, hukuk düzenince kişilere sağlanan hakları, hukukun özel bir tekniği iledir ki, kukuk düzeni özel mülkiyet kurumları üzerine kurulmuş ve böylece kişisel çıkarlara dayandırılmıştır.

Aşağıda göreceğimiz gibi, bu tekniği kapitalist sisteme özgü ve onun tekelinde bir şey olarak düşünmek abartma yapmak demektir. Fakat, pek doğal olarak, Do-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğal Hukukçu Kelsen, özel mülkiyete dayanan kurumların hukuk düzeni eli ile yıkılmasını önlemek için, bir çare olarak öznel (subjektif) hakların nesnel (objektif) hukuktan daha adil olduğunu ifade ederken kendine göre haklıdır. İşte bu açıklama biçimi, Doğal Hukuk teorisinin temeli bakımından bir çözüm yoludur, bir çaredir. «Toplumsal yaşam dünyasında, yönetim; uğraşı, savaşı ve doğallığı gösterirken, hukuk uzlaşmayı, barışı ve anlayışı gösterir. Kuvvet, toplumsal düzende dinamik elemandır.., Hukuk, bütünü ile durağan (statik) bir güçtür. (*)» Böyle bir açıklama, sözün dar anlamıyle ideolojik elemanları olduğu ölçüde, kuvvete yalnız var olan düzeni değiştirmek için gerek olduğu iddiasını ve diğer yandan, bu düzen korunduğu sürece uzlaşma ve uzlaşmanın kukuksal araçlarla işlemesi gerektiği görüşünü ihtiva etmektedir. (**) Fakat gerçekte bu açıklama biçimi, hukuku var olan toplumsal düzen içindeki kişilerin kişisel hakları olarak açıklayan Doğal Hukuk okulunun tutumunun basit bir sonucudur. Amerikan hukuk açıklamalarındaki gerici tutuma göre, aynı gerekçe geçerlidir ve hukuk dü-

---

(*) Bu tanım (Laski, A Grammer of Politics), eğer var olan hukukun ahlaksal geçerliği belirli sosyal adalet hükümlerine uygunluğu oranında değerlendiren görüşe dayandırılarak yapılıyorsa, haksız bir genelleme sayılabilir. Fakat Kelsen «hak»tan, Amerika'daki yargıtayın yasaların anayasanın saptadığı temel hakların yorumuna uygunluğu konusunda karar verirken ele aldığı biçimde en yüksek yasallık (meşruiyet) anlamında söz eden hukukçularla ilgilenmektedir.

*(**) Buna ilgi çekici bir örnek olarak Aralık 1928'de Almanyada olan bir olayı gösterebiliriz. Alman çelik fabrikaları sahiplerinin hükümeti, işverenlerin yasa tanımayan tutumlarını **yasal sayarak** Hakem Mahkemesi'nin kararlarının yasallık niteliğini reddetmiştir. Bu olay tam da büyük sanayiciler diktatörlüğünün kuruluş dönemi öncesinde görülmektedir.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

zenini değiştirmek yasal (meşru) sayılmaz (*). Bu görüşten yola çıkılırsa, Sovyet Hukuku diye bir şey olamaz ve hiç bir sosyalist yasallık (meşruiyet) benimsenemez...

Modern Doğal Hukuk okulu, (kuvvete karşı olarak) hukuksal ilişkilerdeki taraflar arasında ve kişi ile devlet arasındaki ilişkilerde bir güç dengesinin varlığını benimser. Eğer Sovyetler Birliği gibi bir devlet, vatandaşlarına kamu organlarının eylemleri ile olanaklı toplumsal haklar sağlıyorsa, o ülkenin tüm ekonomik kaynaklarını denetim altına almadan bu hakların gerçekleşmesi mümkün olamaz. Eğer bu gerçekleşiyorsa, politika ile ekonomik gücün birbirlerine bağlanması gerekecek ve devlet, bu yükümlülükleri yerine getirmek için tüm vatandaşlardan baş eğme ve bağlılık isteyen bir durumda olacaktır. Hukuksal görüş açısından daha fazla toplumsal hakların sağlanması, kişisel haklarla birlikte düşünülmedikçe bu, o zaman kaba güç yönetimine dönüş sayılabilir. Özel mülkiyet, evlilik ilişkileri vb. bakımdan bir kişisel hakların devletin ekonomik gücü ile yeterli bir denge kuramayacağı açıktır. Bunun için, üretimde özel mülkiyete dayanan kişisel haklara gerek olacaktır. Fakat bunlar, yazarımızın da benimsediği gibi, özel mülkiyet tekellerini gerektirecek ve politik güç tarafından tamamlanma eğilimine yol açacak ve böylece hukuk yönetimi varsayımını safdışı yapacaktır. Bu tür açıklamalarla karşılaştırıldığında, Kelsen'in «kişinin toplumla tüm olarak çözümlenmesi olanaksız bir uğraşı içinde olması ile, kollektif sistemde kısıtlanan belirli çıkarlar için yapılan uğraşının (mücadelenin) aynı şey olduğu» görüşü ile bir olmamak elden gelmez.

Kitabımızın sorunu, kollektif sistemin bir düzenleyici araç olarak, ne oranda hukuka baş vurabileceği sorunudur. Bu sistemi en önce hukuk dışı olarak tanımlayan bir teorinin çıkış noktamızla uyuşamayacağı açıktır. Doğal Hukuk Okulu eleştirilerinde, pozitivist yoruma karşı-

---

(*) *Haines, cp. cilt S. 337-42*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lık açıklama güçlüğüne düşmekte direnmektedir. Bu güçlüğe, hukukun zor alım (gasp) ve yetkiyi aşma ile ilgisi olmayan devlet organlarının emretme yetkisi ve bütün süjelerin (öznelerin) yasa önünde biçimsel eşitliği ile ilgili olan genellik ilkesi biçimindeki iki özel karekteristiğini açıklarken düşmektedirler. Eğer yöneten, Austinien okulu anlamında belli bir fiziksel kişi olarak düşünülürse, birinci güçlük kaçınılmaz olarak ortaya çıkar. Fakat bu güçlük, arı pozitivist hukuk görüş açısından, devletin işlerini düzenleyen hukuki normlar çerçevesi içindeki yetkilerine uygun hareket eden devlet organlarının hareketleri, devlete mal edilebildiği zaman çözümlenebilir. En üst devlet organlarınca girişilecek başarılı ve kararlı bir hareket, var olan hukuk düzeninde değişiklik yaratan bir «yukarıdan devrim», bir ekstra fenomen olarak yorumlanacaktır. Genellik ilkesi bakımından, var olan güçlük hukukun pozitivist yorumundan ileri gelmemektedir. Söz konusu hukukun amaçları görüş açısından, kişilerin bir grup oluşturdukları durumlarda, bu durumlara özgü yasalar, hukukun genelliği ilkesini incitmeyeceklerdir. (*) Çünkü eşit standartların önceden uygulandığı tümden değişik koşullar yönünden, istenilen biçimsel genelliğin var olan eşitsizlikle sonuçlamaya başladığı nokta bakımından bir uzlaşmaya varmak oldukça zor olacaktır. Maden sahipleri, madenlerle ilgili olan herhangi bir özel yasayı hoş karşılamayabilirler veya iş sözleşmelerini diğer her hangi bir sözleşmeyle bir tutmayan bir yasa genellikle işverenlerin işine gelmeyebilir. Onlar kendilerine karşı kişisel bir «ayrım» yapıldığından ve maden işçilerine veya genellikle işçilere ayrıcalık tanınmasından yakınabilirler. İşçiler ve ihtimal adı geçen yasaları hazırlayan yasa yapıcıları, işverenlerin bu görüşlerinin karşısında yer alacaklardır. Doğal hukuk görüşü içinde, maden işçilerinin değişik koşullarını ve maden

---

(*) Mc Lver (The Modern Stade, London, S 928. s. 256-7)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

işletmelerindeki diğer işletmelerden ayrı olan koşulları karşılayacak özel yasaların çıkarılmasında bize yardım edecek hükümler yoktur. Gerçekte bunu sağlayan hükümler ne pozitivist, ne de diğer başka bir hukukta bulunmaktadır. Bu tür sorunlara hukuk teorisi ile karşılık verilemez. Fakat hukuk düzeninin yeteneği açısından istenilen genellik pozitivist hukuk görüşünde en az Doğal Hukuktaki ölçüde bulunur. Özel koşulları, olanak ölçüsünde eşitlik ilkesine uyacak biçimde karşılamaya çalışan bu yönteme karşı, biçimsel eşitlik üstün tutulmadıkça ve yargıcın yönetici karşısında üstünlüğü sağlanmadıkça, yasa ile yönetim arasında bir ayırım yapmak olanağı yoktur. Fakat pozitivist bir yaklaşım açısı içinde, genel ve özel normlar sıralanışı içerden ve yasaların genellik ilkesine olanak ölçüsünde uyan hukuk düzenleri ile, yargıç veya yöneticilerden birine ağırlık veren sistemleri birbirinden ayırma olanağı vardır. Kelsen'in hukuk teorisinin, çeşitli hukuk düzenlerinden birine, diğerine göre üstünlük tanıyacak veya birine diğerine göre kusur yükleyecek standartlar ihtiva etmediği doğrudur. Bununla birlikte, görünüşe göre pozitivist yaklaşım veya kendiliğinden hukuk teorisine karşı bir tartışma yoktur, karşı çıkış genellikle hukuki yaklaşım konusundadır.

Bu da şu sonuca varır: Herhangi bir hukuk sisteminin kökenini (orijinini) ve olabilecek sonuçlarını araştırmak, hukuk sosyolojisinin görevidir (*). Bu görev ise, Doğal Hukukun apriori (peşin) istekleri ile donatılmış geçmişteki hukukun ideolojik standartları ile yerine getirilemez. Sovyet hukuku, gerek ortaya çıktığı devletin, gerekse görev yapmak zorunda olduğu toplumun ekonomik yapısındaki temel özellikleri açıklamaktadır. Fakat Sovyet Hukuku, genel biçimsel yapısı bakımından fazla yeni kaynak getirmez. Sovyet Hukuku'nun yapıcıları var

---

(*) Kelson, op. cilt s. 488-7 ve (Der Soziologische und der juristische staatsbegriff, Vienna 1920) de bu araştırmaya olan gereği belirtir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olan kurallar ve sistemlerden işe başlamak zorunda oldıklarından, Medeni Hukuk, Ceza Hukuku, Aile Hukuku, İdare Hukuku vb.yi yeni koşullar altında özel durumlarına fazla yer ayırmaksızın yeniden kurdular. Genel olarak bu hukuk (Uluslararası hukuk bir yana) iki bölüme ayrılır: İlke olarak eşit sayılan vatandaşların kişisel istekleri ile ilgilenen hukuk Medeni Hukuktur (*). Demiryollarının sahibi devletse örneğin, bu özel vatandaş durumundadır ve Medeni Hukukun kapsamına girer. Kamu hukukunda özne (süje) devlet otoritesi ile karşı karşıyadır. Medeni Hukuk, uygulanan amaçlar bakımından Ticaret Hukuku, Toprak Hukuku, Aile Hukuku vb. gibi dallara ayrılırken kamu hukuku da başlıca üç bölüme ayrılır. Devlet organlarının genel yapısı ile ve devlet kararlarının oluşumu ile ilgili olan Anayasa Hukuku, vatandaşlarla yönetim kuruluşları ve bu kuruluşların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen İdare Hukuku ve suç olarak tanımlanan eylemlere karşı verilecek cezaları saptayan Ceza Hukuku. Değişik koşullardaki bir çok benzerleri gibi, bu bölünme olağan bir kapitalist devlette bile sunidir, yapmadır. Evlilik içinde doğan çocukların sözleşme hükümlerine göre yasallığını, evlilik dışında doğan çocukların ise bu yasallıktan uzak tutulmasını sağlamak için bir takım hukuki cambazlıklara gerek duyulacaktır. Bunun gibi, Medeni kanun hükümlerine göre, çocuğun babası olan kocası zararına, çocuğunu haftanın belirli günleri görmek üzere boşanma davası açan bir ananın durumu ile, çocuğu bir eğitim kurumuna verilen ve çocuğunu istediği zaman görmesine izin vermeyen kurumun yöneticisinden İdare Hukukuna göre yakınan bir başka ana arasında önemli bir ayrılık saptamak güçtür. Fakat liberal toplum anlayışına göre, hukukun geleneksel tasnifi toplum üyelerinin birbirleri arasındaki işlemle-

---

(*) Bu kitapta Sovyet Hukuk açıklamasının kullanıldığı kıta Avrupası terminolojisini kullanmaktayız. İngiliz terminolojisine göre Medeni Hukuk özel hukuktur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rinde özgür bırakıldıkları toplumdaki günlük yaşamdaki bölünmeye tekabül ettiğinden dolayı büyük yarar sağlar. Refah toplumu, geleneksel liberal ideolojik çerçevesi içinde toplum üyeleri arasındaki Medeni Hukuk işlemlerinin Ticaret Hukukunda olsun, Aile hukukunda olsun en yüksek düzeye ulaştığı ve idari müdahalenin anayasaca düzenlenmesinin ve kuşkusuz cezai kovuşturmanın en aza eriştiği bir toplum olarak tanımlanır. Pek iyi bilindiği gibi bu görüş, son zamanlarda hemen hemen değerini yitirmiş olmasına karşın, İdare Hukuku'na karşı tepkiyi yansıtan örnekte gösterildiği gibi, bazı hukukçuların zihinlerinde halâ yaşamaktadır

Hernekadar sözkonusu dönemin (*) büyük bir bölümünde Sovyet Hukukçuları, geleneksel ayırım yerine yenisini kuramamışlarsa da karşılaştıkları güçlük, hukukun geleneksel ayırımı, içinde yaşadıkları toplumun gerçek sorunları ile açıkça çelişmesinden doğmaktadır. Ülkenin ekonomik hayatının başlıca bölümü, merkezsel plana göre devlet eliyle düzenlenmekten çok, egemenlik ilkelerine göre yönetilir. Bu merkeziyetçi sistem içinde Medeni Hukukla veya İdare Hukuku ile ilgili karar, yetenekli bir yönetim sorunu olarak benimsenir. Hernekadar nafaka isteyen bir ana, Medeni Kanun çevresi içinde düşünülürse de, bir Sovyet Hukukçusu diğer ülkelerdeki ilerici meslekdaşlarına göre, kararın çocuğun eğitimi için en iyi koşulları yaratmak zorunda olan kamu çıkarına göre verilmesi konusunda çok daha rahatlığa ve olanağa sahiptir. Ve bu noktada yürürlükteki hukuksal yasalara dayanabilir.

Bir belediyenin kiracısı olarak karısından boşanan bir kimse, oturdukları katla ilgili iddiaları bakımından özel durumunun Medeni Kanun hükümlerinden çok yönetimsel kurallara konu olduğunu benimseyecektir. Bu kimse, Medeni Hukuk ve İdare hukukunun, Sovyet eko-

---

(*) Bu ancak 1938'den sonra değişmiştir. (Bk. Bölüm VIII, s. 252)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nomisinin işleyişini düzenlediği ölçüde Sovyet vatandaşlarının günlük yaşamını da birlikte düzenlediklerini bilir ve bunların her ikisinin de doğrudan doğruya hukuk olduğundan kuşkuya düşmez.

Arkadaşımız Sovyet Hukukçusu kendi mesleki tecrübelerinden bir hırsızlık suçundan ötürü dolaysız olarak bir yıllık hapis cezasından başka; N.K.V.D. (*) nin, suçluyu, bu hapis cezasını çektikten sonra tehlikeli bir sabıkalı olarak orman veya polis denetimi altında kanal yapımı işlerinde çalıştırılmak üzere ve iyi hareket etmeyince de 5 yıl daha sürgün cezasına çarptırılmak ihtimali ile sürgüne gönderme yetkisinin bulunduğunu bilir. N.K.V.D. belirli ve saptanmış yasalara göre eylemde bulunmaktadır ve onlar, bu dostumuza dava ile ilgili olan diğer yargıçlara, hükümlünün gerçek ve bilinçli bir sabıkalı olup olmadığını sorabilir. Dostumuz, kapitalist ülkelerdeki meslekdaşlarının, bu gibi yargılamalarda tutukluluğu ön planda tutan ve kamuoyunca yerine getirilen belirli toplumsal cezaları verdiklerini bilir. Bu gibi cezalar, suçlunun geleceği bakımından sıkı bir disiplin altında, fakat olağan koşullar altında ve değişmez bir gündelikle çalışma cezasından daha zararlı ve yıkıcı olabilir. Bazı yargıçların, tutukladıkları bu gibi suçlulara, cezalarını çektikten sonra gösterdikleri başarısı kuşkulu olan himaye dışında, bu toplumsal cezalar, her ne ölçüde burada da suçlunun kaderinin belirlenmesinde adli etkiye önemli görev düşerse de, adli karar makamlarından çok, N.K.V.D. yöntemlerinin etkisi altındadır ve bu etkiye açıktır. Örneğin, şu yolları yapımında işçi noksanlığı, suçlunun belirli hapis cezasını çektikten sonra sürgüne gönderilme kararını yalnız etkilemekle kalmaz, onun iyi davrandığı zaman eski durumuna daha erken dönmesine veya yeni iş yerinde usta işçi olarak kalması olanağının doğmasına da yol açabilir. Sovyet yargıcı arkadaşımız, N.K.V.D. faaliyetleri arasında,

---

(*) Eski O.G.P.U.nun yerini alan İçişleri Halk Komiserliği.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yargılama sırasında bağlı olduğu yasalardan başka faaliyet dalları olduğunu bilir. Ve yine o, tam olarak kuşku uyandıran bir kimsenin yalnız. N.K.V.D.nin bildirmesi ile tutuklanmasına karar vermek zorunda olduğunu ev kamu çıkarı dolayısıyle bölgesel yargıçlara bu konuda ayrıntılı bilgi vermenin yasak olduğunu ve yine, yargılanmak üzere yargı organlarının önüne getirilen pek az yargılamada ayrıntıları öğrenebileceğini de bilmektedir. Bu suçluların bazıları, N.K.V.D.nin izniyle bırakılabilirler, fakat diğerleri. N.K.V.D. sanığın siyasal bakımdan suçlu olduğu inancındaysa sürgüne gönderileceklerdir. Bir komünist ve bir Sovyet vatandaşı olarak arkadaşımız, bu gibi işlemlerin vatan savunması bakımından gerekli olduğunu düşünür. Fakat o, bu gibi işlemleri kendi teorik hukuk analizine katmayan bir yargıç ve hukukçudur. Bütün kamu çıkarı düşünceleri ve Sovyetler Birliği'nde de diğer ülkelerde olduğu gibi, devlet çarkının işlemesinde hukuk ve diğer elemanların birlikte yer almaları konularına karşın, dostumuz, hukukun insan davranışlarını düzenleyen ve toplumun iyiliği için görev yapan diğer yöntemlerden ayrı olarak düşünülen bir eleman olduğunu da bilmektedir. O savunduğu suçludan olağan bir paranın yanında özel bir armağan da isteyen avukatın davasını hatırlamaktadır (*). Avukatın davranışı muhakkak ki, görev şerefini, onurunu incitecek biçimdeydi. Ve bu davranış bir avukatın yargılamada savunduğu kişinin davayı kazanma şansını arttırdığı inancını sarsacak biçimde, hukuk mesleğinin otoritesini tehlikeye düşürmekteydi. Ve bir hukukçu için, tatmin etmekten aciz kaldığı savunduğu kişiler arasında herhangi bir umut uyandırmaksızın özel bir armağan istemek gerçekten güçtür. Fakat, Leningrad mahkemesi avukatı Ceza Kanununun 169. maddesine göre, hiyle suçu ile mahkum ettikten sonra, ceza, yargıtayca onanmamış ve kararı veren yargı organına mesleki kötü davranış

(*) *Bk. Strogovicb, op. Cit. S. 126-7*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ile (Avukatlar bu durumlarda, barodan çıkarılmayı da kapsamak üzere disiplin cezalarına çarptırılırlar.) ceza yasasında yer alan suçlara uyan davranışlar arasındaki farkı hatırlatmıştır. Arkadaşımız, hukukun bu kesin hükümlerinin her zaman uygulandığını ve Ceza Kanununun boşluklarını doldurmak için hukuksal olduğu ölçüde, hukuksal olmayan çabaların da harcandığını pek iyi bilmektedir. Fakat onun ülkesinde ahlaktan ve kamu çıkarlarından ayrı olan hukuksal hükümler vardır.

Sovyet hukukçusu arkadaşımız ve Sovyetler Birliği'ndeki meslekdaşları, diğer ülkelerdeki hukuk mevzuatından ayrı düşünürler kendilerini. Mesleğinin teorik açısı ile ilgilenerek ve Sovietskoe Gossudartvo(*)nun bir okuyucusu olarak dostumuz, Sovyet Medeni Kanununun tartışılan yanlarını yeterince bilir. Fakat S.S.C.B.de Medeni Hukuk ve Ceza davalarına bir mahkemenin değişik kürsülerince bakılmasına karşın, Medeni hukuk kürsüsünde oturan meslekdaşından mesken, veraset, nafaka davaları ile başının dertte olduğu yakınmasından başka şey işitmeyecek ve kendisi de, alt mahkeme ile halk mahkemelerinden gelen yaralama davalarından yakınacaktır. Ekonomik yaşamın temelleri ile ilgili olan bu işlemler, devletin özel bir organı, devlet arbitrage (hakemliği) ile ilgilidir. Bu organ kararını verirken yalnız yasa sözcüğüne önem vermekle kalmayıp, birbirleri ile davacı olan ve devletin birer üyesi olan yanlardan biri adına karar verirken, devletin ekonomik çıkarlarını da öneme almak zorundadır. Arkadaşımızın görüş açısından, devlet işletmeleri arasında yapılan önemli bir ekonomik sözleşme, yerine getirilmediği ve cezayı gerektiren bir ihmal görülüp veya daha ağır bir suçun kuşkularını davet ettiği zaman ilgi çekici olur. Böylece, o ve Sovyet hukuk mesleğine hizmet eden davalarla ilgili herhangi bir kimse,

---

(*) Sovyet Hukukçularının teorik organı «Socialisticheskaja Sakonnost» ise, daha çok savcıların yararlanabilecekleri teorik bir organdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

geniş bir teori kitlesi ile karşı karşıya kalırken, Medeni hukuk alanında ilgi çeken az sayıda dava bulunacaktır.

Her ülkede hukuk teorisinin vaz geçilmez varlığı, hukuk mesleğinin kendine özgü fonksiyonlarını gerektirir. Yargıç ve savcı gibi, mesleğin belli başlı kişilerinin Medeni hukukun karışık davaları ile, diğer ülkedekilere göre daha az karşılaşmaları, bağlı oldukları hukuk teorileri arasındaki ayrılıkları yansıtır.

S.S.C.B.nin federal yapısının, Sovyet Hukuku'na kendine özgü bir görünüş verdiği konusuna araştırmamızın başlangıcında değinmek gereklidir. Hukukun özünden çok, temel teorik sorunlar ile ilgilenmek zorunda olduğumuza göre, Birlik'e üye olan türlü cumhuriyetlerin yasalarında yer alan ayrıntılara burada yer vermeyeceğiz. Bu mevzuatın temel kaynağını oluşturan Rusya Federasyonu'nun yasalarını temel alacağız. Fakat, bazı durumlarda değişik ekonomik ve kültürel aşamaların neden olduğu ayrılıklar, teorik ilgiyi çekebilecek yapıdadır. Yalnız, ilgi çekici olarak ele alacağımız bazı yasaların, daha sonra değişikliğe uğradığı da göz önünde tutulmalıdır. Biz Sovyet hukuk sistemini tanımlamaya çalışıyoruz. Biz bu hukuk sistemini yöneten teorik görüşleri ve temel sosyal konuları vermeye çalıştık. Yargılamanın gelişimi, bu yasaların uygulanışının bir yansımasıdır.

Bir çok Sovyet teorileri, uygulama havası içinde birbirlerini, Marksist toplumbilimin yanlış yorumu veya Sovyet Devleti'ni gerçek ihtiyaçlara karşı ilgisizlikle suçlayan türlü okulların mücadeleleri ile geliştirilmiştir. Bu ikinci tip eleştiriler, kitabımızın konusuna ışık tutarken, birinci tip eleştiri Marksist teorilere ve onun yorum biçimine henüz yabancı olan okuyucuların pek ilgisini kekmeyebilir.

Batının, kamuoyunun ihtiyacı bakımından bu teorik gelişmeleri tanımlanması, S.S.C.B.nin değişik gelişme aşamalarının özetlerini ve skolastik tartışmalarla zaman yitirmeksizin, hemen bir aşamadan diğerine geçişi kapsamalıdır. Bu tartışmaların ve tartışmaya yol açan aşırı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

teorilerin büyük çoğunluğu, yasa yapıcılardan ve onu uygulayanlardan çok, hukuk üzerine konferans verenler ve hukukun sorunları üzerine yazan kişilerce ele alınmıştır. Bu görüş açısından bizim çalışmalarımız teorisyen olmayanlar için ve aynı zamanda, teorilere aşırı biçimde karşı olmaktan kaçınanlar bakımından ilgi çekici olmalıdır. Hukuk teorisi, hiçbir zaman uygulama alanındaki hukukun kendisi değildir. Kitabımız ise hukuk teorisi ile ilgilidir. Fakat, amaç edindiği uygulamadan ayrılan bir teori, sosyolojik görüş açısından yeterli bir teori sayılmayacaktır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

B ö l ü m II

SOVYET HUKUK GÖRÜŞÜNÜN TEORİK TEMELLERİ

a) Klasik Marksizm ve Hukuk

Hukuk karşısında Marksist tutumu anlamak için, Hegel ve klasik liberal teorisyenlerden miras alınan tutumdan sonra, devlet ve toplum arasındaki farkı ayırmakla işe başlamamız gerekir. «Burjuva toplumu» (Marks'ın ve Hegel'in tanımlarını kullanmak bakımından) insanların kendi ellerinde olmadan katıldıkları ve hernekadar ekonomi politiğin yasalarınca belirlenirlerse de, sanki kendi özgür kişisel kararları ile hareket ettiklerine inandıkları sosyal ilişkilerin yansımasıdır. Diğer yandan, devlet belirli yasaların geçerliğini sağlamak için bilinçli biçimde zorlayıcılığa baş vururken Hegel, devletin, ahlakın bir gerçekleşmesi ve insan uygarlığının en yüksek amacı olduğu hususunda israr ederken, devletin varlığının gerekli bir şer veya serbest rekabet, yasalarının işleyişine müdahale eden bir polis gücü olduğunu ileriye süren liberal teorisyenlerle büyük bir çelişkiye düşmektedir. Fakat bunların her ikisi de, devletle toplum arasında temel bir ayırım olduğu görüşünde birleşmektedirler. Bu noktada Marks onlarla aynı görüştedir. Fakat Marks bu iki alan arasındaki ilişkilerin, iyi veya kötü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

amaç için olsun, toplumda devlet müdahalesi ile yönetildiği hakkındaki inançlarını reddetmiştir.

Marksizmin bu tartışmadaki orijinal katkısı, bu tür tarihsel ilişkilerin ahlaksal yönden değerlendirilmesinin reddiyesini bir yana bırakırsak, şöyle anlatılabilir: Birincisi toplumun dayanakları, insanların yaşamlarını sürdüren maddesel araçları üretmek üzere giriştikleri karşılıklı ilişkiler biçiminde tanımlanır. Ve bu ilişkiler, insanların doğaya egemen olmayı öğrendikleri ölçüde üretici güçlerince koşullandırılırlar. İkincisi bu toplumsal ilişkiler, adı geçen toplumun var olan ekonomik yapısının sınırları içinde tanımlanırlar. Böylece, bu toplum kişilerinin tutumu, onların sosyo-ekonomik ilişkiler içindeki yerlerine göre biçim alır; yani bu onların sınıfsal durumları demektir. Üçüncüsü, insanların her türlü toplumsal sorunlar karşısındaki genel tutumları, toplumsal yaşamda temel bölünüş olan sınıf koşulları ile açıklanır. Bundan dolayı insanlık tarihi, sınıf ayrılıkları doğduğundan beri bir sınıf mücadelesi olarak tanımlanır. Bunun için devletin topluma, dolayısıyle toplumun temel sınıf farklarına bağlı olduğu kabul edilmektedir.

Devlet, topluma hiç yoktan, tepeden inme olarak benimsettirilmiş değildir. Devlet, ne de Hegel'in savunduğu gibi «ahlak düşüncesinin gerçekleşmesi» ve «tasarım (tasavvur) ve nedenin gerçekleşmesi»dir. Devlet, gelişmenin belli bir döneminde yer alan toplumun ürünüdür. Ve o toplum içindeki çelişmenin çözümlenemez duruma gelmesi ile sahneye girmiş ve uzlaşmaz çelişkilerin içinden doğmuştur. Fakat bu çelişmeler içinde, birbirleri ile ekonomik çıkarları için mücadele eden sınıfların bu sonsuz mücadeleleri içinde bu mücadeleyi daha yumuşatmak ve bir düzene bağlamak için toplumun üstünde yer alacak bir güce gerek duyulmuştur. Toplumun içinden çıkmış fakat toplum üstünde yer almış ve git gide toplumdan uzaklaşmış olan bu güç, devlettir. Sınıf çelişkilerini denetlemek gereğini gidermek için ortaya çıkan devlet, pek doğal olarak en güçlü sınıfın, ekonomik yön-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

den yönetici ve politik bakımdan da egemen olan sınıfın, diğer sınıfları ezen bir aracı niteliğine bürünmüştür. (*)

Marksizm, modern koşullar altında, hukuku devletin bir varlık nedeni olarak benimser. Bundan dolayı, hukuk genel karakteristiğini devletten alır. Batılı hukuk teorisyenlerinin çoğunun kendi bilimlerinin temelleri olarak benimsedikleri sorunlara, Marks ve Engels tesadüfen değinmişler, önem vermemişlerdir. Fakat, Marksizmin kurucularının, Doğal Hukuku reddeden birer pozitivist olduklarına kuşku duyulmaz (**). «Hukuk, devlet gibi tarihsel bir (fenomen) olaydır.» diyor Marks ve Engels Hukuk, insanların sosyal üretim olayını yürütmek için giriştikleri ilişkileri oluşturan toplumun ekonomik temeli üzerinde yer alan bir üst yapıdır. Devlet, her ne ölçüde, sınıflar üstünde olduğu inancını yaratmaya çabalarsa da hukuk, özellikle Medeni Hukuk, bunu hiçbir zaman yapmaz. Çünkü Medeni Hukuk kendi çerçevesi içinde temel sosyal ilişkileri dile getirmek zorundadır. Örneğin mülkiyet ilişkileri var olan üretim ilişkilerinin hukuksal yansımalarıdırlar. Sosyal sınıflar, belirli mülkiyet biçimlerine sahip olup olmadıklarına göre tanımlanırlar. Fakat, sosyal bilincin siyasi ve hukuki biçimleri, alttaki ekonomik temellerden ayırdedilmektedirler. Bunlar alttaki ekonomik temellere bağımlılıklarını sürdürürlerken, kendileri de bağımsız bir yaşama sahiptirler. Böylece, belli bir dönemdeki üretim ilişkileri diğer dönemleri etkileyebilir. Hukuk, hiçbir zaman toplumun var olan ekonomik yapısının ve dolayısıyle kültürel gelişiminin üstünde olamaz. Fakat o dönemin ekonomik gelişiminin gerisinde kalabilir. Eski biçimler sosyal amaçlardaki değişiklikler için kullanılmadıkça veya yeni gereklere uygulanmak üzere

---

(*) Engels (Ailenin Kökeni), S. 193-4 ve 196

(**) B. Engels'in Marks'a mektupları. Marks Engels Enstitüsü baskısı, c. 3, No. 756 ve Engels'in «Anti Düehring» eserinde Doğal Hukuka karşı polemiği.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yeniden yorumlanmadıkça toplumun gelişmesine karşı büyük engeller ortaya çıkarırlar. Ve dolayısıyle politik mücadele bu çelişmeyi çözümlemek üzere gerekli olur. Marksizmi, hukukun da içinde bulunduğu üst yapının doğrudan doğruya ekonomik koşulları yansıttığı biçimde yorumlamak yanlıştır. Hukuk, yalnız ekonominin baskısı altında değildir. Hukuk aynı zamanda, ekonomik yaşama hukuktan daha uzak olan din ve felsefe gibi sosyal bilincin türlü bölümlerinden etkilenir. Sosyal yaşamın türlü bölümlerinin bu karşılıklı etkileşmesinde ekonomi tek hakim unsurdur. Çünkü, insanlar, teori ile uğraşmadan önce beslenmek zorundadırlar. Ve çünkü, üretici güçlerin gelişmesi (üretim ilişkilerinin altında yatan insan ve doğa arasındaki ilişkiler) toplumun dinamik yorumunu olanaklı kılan bağımsız değişkeni oluştururlar. (*)

Hukukun içinden çıktığı devlet, sınıflararası mücadelenin ürünüdür ve bu devlet toplumsal üretimden sorumlu sınıflarca koşullandırılırlar. Bundan dolayı hukuk, bu sınıfların ekonomik çıkarları ile birlikte gelişir ve ona hizmet eder. (**)

(*) Bu açıklama başlıca, Marks'ın Ekonomi Politiğin Eleştirisi (1859) eserinin önsözünde, Alman sosyal demokrasisinin Gotha Programının Eleştirisi'nde (1875), Engels'in Ludwig Feurbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu ve yine Engels'in, Conrad Schmidt'e 27 Ekim 1890'da gönderdiği mektupta yer almıştır. Mülkiyet ilişkileri, var olan ekonomik ilişkilerin yansımasıdır, biçiminde yapılan yorum için Ekonomi Politiğin Eleştirisi'nin önsözünden başka Kapital'in C. I, S. 56'ya bakınız. Bütün ekonomik ilişkilerin bağlandığı hukuk biçimleri ile etkilemeye çalıştıkları gerçeğe karşılık olan veya olmayan herhangi bir öğreti gibi, genel hukuk hükümleri (ister yasalarda yer alsın, ister teorik çalışmalarda yer alsın) arasındaki farkı ayırmada başarısızlığa uğranılmıştır.

(**) Komünist Manifestosu, Riyazanoff, Londra, 1930, S. 44.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hukuk tarafından korunan toplum, her zaman o an var olan toplumdur ve sosyal üretimden sorumlu olan sınıfın refahına hizmet etmekle toplumun refahına hizmet etmiş olur. Bu husus, hukukun bir bütün olarak toplumsal düzenin çıkarı için egemen sınıfın üyelerinin kişisel çıkarlarına müdahale ettiği zaman bile geçerlidir. Yasaların maden sahiplerinin, çocukları madenlerde çalıştırma haklarına müdahale etme örneğinde olduğu gibi... Ve bu husus, egemen sınıf içinde, kapitalist toplumun genel çıkarlarını, kapitalistlerin kişisel çıkarlarına karşı güçlendirmek isteyen gruplar var olmasa bile doğruluğunu korur. Böylece, yasayı harekete geçirmek için gerekli baskı, doğrudan doğruya maden işçileri taarfından yapılır. Genç işçilerin sağlığını korumakla ve kapitalistler arasındaki kötü rekabet metotlarına engel olmakla, madan işçileri böyle bir durumda, var olan kapitalist düzenin çıkarları doğrultusunda iş yapmış olacaklardır. Diğer bir deyimle, onların sekter (tutucu) çıkarları, her ne kadar içinde bulundukları koşullarda reform yapılması için mücadele ederken kapitalist toplumla uyuşmakta, fakat buna karşılık yaşamlarını sürdürmek bakımından madencilerin siyasal bilinç ve teşkilâtları, kapitalist düzenin sürüp gitmesi bakımından gittikçe karşıt bir noktaya gelseler de var olan toplumun çıkarlarının bir bölümünü teşkil edecektir. Bundan dolayı, egemen sınıfın üyelerinin, ya da grupların çıkarlarından çok, başka çıkarların yasaların yapılmasındaki etki oranı sorunu, hukukun egemen sınıfın maddi çıkarlarına bağlı olduğu görüşü ile, bir ekonomik sistemden diğerine birden geçiş dönemleri dışında çelişmez.

Yasa yapıcılarının içinde bulunmak zorunda oldukları çalışma alanına biçim veren şey, ekonomik sistemin ihtiyaçlarıdır ve ihtiyaçlar giderilmelidir. Yasama organı, örneğin sosyalistlerin elinde olsa, var olan yasalar, toplumun geçmek istediği düzenin ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk çeker, onlar ancak toplumun yeni düzene geçiş döneminde kullanışlı olurlar. Bu noktaya erişildiği anda,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yeni ekonominin temelleri yasa yapma olanaklarını sınırlandıracaktır. Bu anlamda, sınıflı bir toplum olduğu sürece, bir sınıf adaleti de var olacaktır. Çünkü belirli bir eğitimi olan ve belirli bir toplumsal kökeni bulunan bir yığın ya da kişinin üstünde olan yargıçlar, yasaların ters formüllerini hukukun en son amaçları ile ilgili görüşlerine uygun biçimde yorumlayarak toplumun var olan düzeninin korunması ve işlemesi için görev yaparlar. «Sınıf adaleti» terimi, Marksist teoride, var olan devletin ve onun sınıfsal yapıdaki hukukunun basit bir tanımını yapamk için kullanılır. —Her ne kadar bu terimi kullananların çoğu, bunu hukukun dayandığı ideolojilere halâ bağlı olduklarından ve sınıfsız bir hukuk sistemini sürdürme olanaklarına inandıkları için kullanmaktaysalar da...—

Marksist yorum, hukukun içinde geliştiği ve işlediği genel bir çerçevenin ve devletin zorlama gücünün, toplumun sınıfsal yapısının amaçlarının korunması yolunun tanımını yapar. Fakat devlet eliyle benimsettirilen davranış kurallarının tümü, bu yapının gerekli elemanları değildirler (*). Ve bundan başka, belirli bir temele göre hareket edildiğinde, hukukun yargısal anlamdaki yorumunda olduğu ölçüde yasalaşmasında da değişik tercih yolları vardır. Bu tercihi etkileyen çeşitli faktörler arasında Marksizm, toplumsal kökeni ne olursa olsun hukuk ideolojisinin işlemesini kabul eder. Engels, 27 Ekim 1890'da Conrad Schmidt'e yazdığı mektupta, iş bölümünün sosyal üretimin yerine getirilmesi ile yükümlü toplumdan ayrı olan sosyal organları nasıl biçimlendirdiğini ve bu organlarca işlenen ideolojilerin ekonomiyi nasıl etkilediklerini açıklar. İş bölümü, bir kez hukukçuluk mesleğini gerektiriyorsa üretim ve ticaretle olan genel bağımlılığına rağmen, bu alanları da etkileme gücü bulunan yeni ve bağımsız bir alan açılmış demektir. Engels, hiç kuşkusuz genellikle ekonomiyi etkileme amacı ile hare-

---

(*) Bu açıklama H. Laski'nin (A Grammar of Politics, 1937) adlı eserinde yapılmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rantey.org

ket yasaları kasdetmektedir. Bu amacın kökeninden söz ederken bunu yalnız ekonomik hususlarla açıklamaz:

Modern bir devlette, hukuk yalnız genel ekonomik duruma karşılık olmaz, ona uygun bir ifade de olmak zorundadır... Ve bunu elde etmek için, ekonomik koşulların tam olarak yansıması da gitgide ihlâl edilir. Her ne durumsa, bir kanun kodu egemen sınıfın değişmez ve kör bir anlatımıdır, bunun kendisi «adalet görüşünü» incitir... Bundan dolayı hukukun gelişim yolu büyük oranda şunları kapsamına alır (*): Birincisi, ekonomik ilişkilerin hukuk ilkelerine dolaysız olarak uyarlamasından doğan çelişmelerin giderilmesine ve uyumlu bir hukuk sistemi kurmağa ve sonra bu sistemi yeni çelişmeler yaratacak olan daha sonraki ekonomik gelişmelerin baskısı ve etkisi ile yeni değişikliklere gitmeye çalışmak. Ekonomik ilişkilerin hukuki ilkeler olarak yansıması. bunun bilinci ile iş gören insanların dışında oluşur; karar verecek jüri üyesi yalnız ekonomik reflekslerden oluşan apriori ilkelerle hareket ettiğini sanır. Ve bana öyle geliyor ki (tersine gelişme) bu yansıma sezilmeden kaldığı sürece ideolojik görüşü oluşturur ve belli bir sınır çerçevesinde ekonomik yapıya döner ve onu değiştirir.

Böylece klasik Marksizm, adaletin ideolojik hükümlerini, Doğal Hukuk vb.ni insanların bunların ideolojilerinin sosyal kökenlerini sezemedikleri gerçekler olarak ele alır. Marksizm, pozitif hukukun bu ideolojilerle, yeni ihtiyaçlar yaratan değişen sosyal koşullar arasındaki sürekli ve karşılıklı etkileşmenin sonucu oluşturduğunu kabul eder *(**)*

(*) Engels, başlıca Medeni Hukuktan sözettiğini belirtir.

(**) Engels'in bu sonuca varması, yargıçların geniş çapta yasa yapıcı oldukları İngiltere'de yaşaması ile açıklanabilir. Avrupa'da toplumsal eğilimlerle parlamenter yasalar arasındaki ilişki çok daha kolay saptanabilir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Marksizm ile herhangi bir idaalist hukuk görüşü arasındaki temel ayırım, Marksizmin, idealist hukukun muhtevasını belirleyen ekonomik olmayan faktörleri inkâr etmesinden ileri gelmektedir, bu fark, Marksizmin hukuku etkileyen insan görüşlerinin tarihsel ve sosyo-ekonomik (*) kökenlerini araştırmasından ve bu görüşlerin herhangi birinin en son geçerliliğini, değerini inkâr etmesinden ileri gelmektedir. Amacımız bakımından bu (prensiplerin) ilkelerin en iyi biçimde ele alınışı, kapitalist toplumdan komünist topluma geçiş dönemindeki hukuk sorunlarının tartışılmasıdır ve bu da Marks'ın «Alman sosyal demokrasisinin Gotha Programının Eleştirisi'nde vardır (1875). Bu eserde yer alan bu sorunun belli başlı konularına ait görüşü ve bunun Sovyet düşüncesine yaptığı etkinin yönünü anlamak için Gotha Programının Eleştirisi'de yer alan aktüel tartışmayı hatırlamak gerekir. Lenin'in «Devlet ve İhtilal» adlı eserinde 40 yıl sonra belirttiği gibi, Marks'ın eleştirisi, var olan devletin reformist idealizasyonuna karşı (Devlet, demokratik bir cumhuriyet olsa bile) ve işçi sınıfının karşısında olan burjuva demokrasisinde devrimci gücün kullanılmasının reddine karşı yöneltilmişti. Marks böyle bir tutumun karşısında, olarak, her devletin esas cebri karakterinin devletin ve onun zorlayıcılığının komünizm tarafından en son amaç olarak reddini belirtmiştir:

Devlet, devrimde ve mücadelede geçici olarak kullanılacak bir kuruluş olduğuna göre, ondan «halkın özgür devleti» olarak söz etmek saçmadır. Proleterya, devleti kullandığı sürece, onu özgürlüğün çıkarları adına kullanmaz, düşmanlarını baskı altında tutmak için kullanır ve

---

(*) Bu terimi, ekonominin ortodoks akademik iktisatçılarca yanlış anlaşılmaması için kullandık. Marksist anlamda iktisatçılar, insanlar arasındaki ilişkilerle ilgilidirler. Insan ve doğa arasındaki ilişkiler, üretici güçler olarak tanımlanır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

özgürlükten söz etmek olanakları doğduğu zaman devlet de ortadan kalkmış olur. (*)

Engels, hiç kuşkusuz, devletin bir kurum olarak başlıca amacının, toplumun gelecekteki yapısı uğruna yapılacak mücadeleyi belirlerken, sadece devrimin bunalımlı dönemlerinde bir görev yapmadığı noktasını ihmal edemezdi. Fakat, Marks ve Engels bu özelliğe, ihtilal anı gerçekten geldiği zaman, partilerin özgürlüğü gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği tartışmasında değinmeyi yersiz buldular. Onlar, bu sorun ile birer devrimci gerçekçiler olarak ilgilendiler. Bundan başka, devletin yalnız zorlayıcı yanını belirtmek, Hegelci terimi kullanmağa ve devleti, onun polis rolünü oynadığı ve otomatik olarak işleyen ekonomik kurallarla yürüyen burjuva toplumunun gerçek yaşamının bir organı olarak düşünmeye alışkın 19. yüzyıl düşünürleri için pek doğaldı. Bu özellikle devleti idealize edip, Prusya polisini idealize edemeyen Prusyalı sosyalistlere karşı girişilen polemikte pek geçerliydi.

Marks ve Engels, olumlu ve teşkilâtçı bir rol oynayan devlet vasıtası ile işleyen otomatik ekonomik kuralların yer aldığı bir sisteme olan ihtiyacı herkesten fazla belirtmişlerdir. Fakat onlar, toplumun yaşamının gelecekteki biçimi olan devletin fonksiyonları ile devletin vazgeçilmez ve gerekli bir şer olarak düşündükleri ve gelecekteki sosyalizm için de geçerli olduklarını söyledikleri zorlayıcı fonksiyonları arasında kesin bir çizgi çekmek istemişlerdir. Marks ve Engels bu ayırımın gereğini özellikle belirtmişlerdir. Çünkü onlar, Prusya polis devletinin olumlu teşkilâtçı fonksiyonunu sezmişler ve diğer yandan toplumun sınıflı yapısı var olduğu sürece zorlayıcılığın da kaçınılmaz olduğunu görmüşlerdir. Bundan dolayı, onlar devleti toplumdan ayrı olan bir baskı, zorlama kurumu olarak tanımlamışlardır. Devlete, en son olarak zaferi elde eden işçi sınıfının, eski egemen sınıfı baskı al-

---

(*) Engels'ten Bebel'e mektup , 18-28 Mart 1875

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

tında tutmak için ve yeni, sınıfsız toplumu kurmak amacı ile egemen sınıfın direnişini kırmada bir araç olarak baş vurulacaktır.

Artık toplumda baskı altında tutulacak bir sınıf ve sınıf egemenliğinin kalmadığı ve eski üretim anarşisinin, çekişmelerinin de ortadan kalktığı anda, devlete özgü baskı gücüne de gerek kalmayacaktır. Devletin gücünün toplumsal ilişkilere karışması gereksiz olacaktır... Kişilerden kurulu hükümetin yerini, eşyaların yönetimi ve üretim olayının yönetimi alacaktır. Devlet yürürlükten kaldırılmayacak, yani yıkılmayacak ama ortadan silinip gidecektir. (*)

Silinip gitmekle söylenmek istenilen şey, açık olarak bir siyasal kuruluş olan devlet değil, toplumsal yaşamdaki önemli fonksiyonları ve sosyal üretim olayının yöneticisi olan devlettir. Eğer Marks ve Engels, anarşistlerle bu konuda giriştikleri polemikte (**) onlara kendi yollarının devletten kurtulmak için en iyi yol olduğunu ispat etmek handikabı ile karşılaşmasalardı, devletin sınıfları baskı altında tutmak amacı ile, kişileri baskı altına alına gereğinin de aynı zamanda yok olacağı baskı gücünün yitişinden, daha doğru ve açık olarak söz edeceklerdi. Her halde Marks ve Engels, ekonomik kuruluş ile siyasal zorlama arasındaki farkın, mantıki bir ayırım ile ve sosyalist programda «devlet» sözcüğünün «toplum» sözcüğü ile yer değiştirmesiyle çözümlenmesi gereken çok karmaşık bir sorun olduğu özelliğini göremediler. Marks, «toplumun üstünde yer alan bir organ olarak devletin, toplumun yardımcısı ve ikinci dereceden bir organı durumuna geçişinde özgürlük yer alır» der. Fakat, Marks toplumun kendi kuruluşu içinde bunun nasıl gerçekleşeceğini tartışma-

---

(*) Engels, «Anti-Dühring, İngiltere baskısı 1942- S. 308-9

(**) Engels'ten Bebel'e (Gotha Programının Eleştirisi) Marksist - Leninist kitaplığının İngilizce baskısı, S. 41.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dı. Bundan dolayı, Marks, Sovyet toplumunun ve Sovyet hukukun en önemli sorunlarını elli yıl önceden cevaplandırmıştır. Kapitalist toplumun içinden çıkan bir komünist toplum, ilk aşamasında, sosyal üretime genel katılmayı ve kapitalistlerin teşvik edici unsur olarak kullandıkları ücretli çalıştırma metodu ile maksimal üretimi sağlayabilir. Sınıf ayrılıklarını yok eden böyle bir toplum, eşit işe eşit ücret ödeyecektir. Eşit olmayan işe ise eşit olmayan ücret ödenecektir. Marks bu toplumun hukukunu Sovyet hukuk tartışmalarında sık sık yer alan «her ne kadar ilke ve uygulamada artık çelişme kalmamışsa da,» her nekadar yasa önündeki biçimsel eşitlik, artık sosyal duruma göre var olan doğal eşitsizliği gizleyici (kamufle edici) bir ideoloji olmaktan çıkmışsa da» cümleciklerine karşılık olan «halâ ilkede burjuva hukuku» olarak kabul edecekti. Doğal eşitsizlik, çalışan türlü erkek ve kadınlarda işe göre ücret ödeyen toplumun gereği, fiziksel yetenek bakımından halâ var olacaktır. İşçilerin eşit işe eşit ücret hakkı, *her hak gibi muhtevadaki bir eşitsizlik hakkıdır. Hukuk yapısı gereği ancak standartda uygulanabilir. Fakat, eşit olmayan kişiler, eşit bir görüş açısı altında, eşit bir standart aracılığıyla ayrılabilirler... (*)*

Komünist toplum, ancak daha yüksek aşamasında «dar hukuk görüşü»nü bırakacak ve herkesten yeteneğine ve gücüne göre toplum çalışmasına katılmasını isteyebilecek ve toplum üyelerinin gereklerine göre tüketmeleri olanağı doğacaktır. Sorunun böyle bir açıklaması ile, klasik Marksist yaklaşımın iki yanı belirir. Birincisi, sosyalist devrim, ve bunun yarattığı devlet, burjuva demokratik devrimlerinin kendine özgü ideallerinin tükenişi, sona erişi olarak düşünülür. Böyle bir görüş her ne kadar tam olarak açıklanmamışsa da, 1848'deki Almanya'daki veya 1917'de Rusya'daki işçi sınıfı diktatoryasını, 1793'deki Fransız ihtilâlinin amaçlarını değişik olarak sosyal

(*) *Bk. Gotha Programının Eleştirisi, S. 12-13*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hareketin en uç noktası olarak düşünen Marks ve Lenin'in ihtilâlci taktiklerine tekabül eder. «Komünist toplumun ilk aşaması (ki bu gün aşamayı anlatmak için «sosyalizm» terimi kullanılıyor) hukuku koruyan devlettir. Bu hukuk, sosyal durumları ne olursa olsun, bütün vatandaşların doğal olduğu ölçüde biçimsel eşitliğini de kişisel yetenek ve ihtiyaçlarına göre doğal olan eşitsizliklerine bakmaksızın, yasaları işleterek korur. İkincisi, hukuk, sosyalist devletin hukuku olsa bile, toplumsal yaşamın en son kuruluşu için istenilen bir metot olarak düşünülemez. Çünkü, komünizmin daha yüksek aşaması için, sosyal yaşamı düzenleyen daha başka bir biçim düşünülür. Bu özellik, hukuktan muhtevada olduğu ölçüde kişisel yetenekleri ve ihtiyaçları gözeten yasaların işleyiş biçimi bakımından da ayrılır.

Vatandaşlar artık «Toplumdan, işbölümü bakımından ayrılan özel bir organizma» yanından zorlanmayıp, kamu oyunca zorlanacaktır. Komünist toplumun bu daha yüksek aşamasının türlü tanımları yapılmıştır. Bu tanımlar, liberalizmin ve anarşizmin en son ideallerinden, kimsenin çoğunluk kararlarına karşı çıkma gücü bulamayacağı bir demir disipline değin sıralanmıştır (*). Çok özel bir zorlama mekanizması gereksiz olacak ve kararlar durumun gerektirdiği biçimde verilecektir. Marks ve Lenin kuşkusuz ki, ilk görüşü yeğlemişlerdi. Fakat Marks gerektirdiği için, Komünist toplumun daha yüksek aşamasını, gerçekçi bir siyasetçi olarak, en son amaç olarak düşünmüştü. (Mannheim'in terimi ile bir ütopya) Marks'ın sistemi içinde bu görüş, genel olarak hukukun fonksiyonlarının saptanmasına ve var olan hukukta reformculuğun kabulüne karşı bir eleştiri olarak hizmet etmiştir. Ne yazık ki, bir çok Marksist devrimci için bu husus, ihtilalci bir devletin kurulması ile ve hukuka biçim verme çaba-

---

(*) Bu (Devlet ve İhtilâl, op. cit. Cilt 7, S. 83-4) eserindeki yoruma uyar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları içinde karşılaşılan temel hukuk sorunlarının araştırılmasında aynı zamanda engel teşkil etmiştir.

b) Marksizmin Reformist Yorumunda Hukuk Sorunları

Marksist tutum üzerinde beliren bir çok yanlış yorum, kıta Avrupası, özellikle Alman Sosyal Demokrasisinin hiçbir zaman gerçek Marksizmi benimsemeksizin, kendilerini Marksist olarak tanıtmaları sonucu doğmuştur. Alman Cumhuriyeti'ndeki (*) sağ kanat sendikacıların hareket biçimleri üzerinde yapılan araştırmalar, Lassalle'in, Marks ve Engelsce eleştirilmesine karşın, Doğal Hukuk görüşlerinin geçerli olduğu ve benimsendiğini açıkça göstermiştir. Bundan başka, var olan cumhuriyetçi devlete tapınma ile birlikte, daha özgürce karar veren tutucu yargıçlara karşı duyulan kararsızlık, var olan hukukun yorumuna formalist bir açıdan gidilmesine yol açtı. 1918 yılı sonu Alman Sosyal Demokrasisinin başlıca hukuk teorisyeni Radbruch'tur. Bu kişi, hukukun idealist yorumu ve daha da öte, belirli temel değer sistemlerinin gerçekleştiricisi olarak politikacıları da temsil etmiştir. Ve Doğal Hukuk'a dayanan geçerli modern görüşlere sahiptir.

Reformist sosyalizmin konumuza yaptığı tek katkının Avusturyalı Renner tarafından yapılması rastlantı değildir (*). Avusturya Sosyal Demokrasisi, Marksist öğretinin bazı temel noktalarının sistematik savunuculuğunu yapan uygulanabilecek politik görüşleri pek alçak gönüllüce paylaşmıştır. Çünkü bu politika, sosyal demokrasinin 1918'den önce ulusal gruplar arasında doğan bölünme tehlikesine karşı durabilmenin tek yolu idi. Renner, ka-

---

(*) B. Frankel, op. cit. S. 32-7. Alman Metal İşçileri Sendikası, kendi sendika okullarına gönderdikleri temsilcileri, sağ kanat sosyal demokratların görüşlerini paylaşıyorlardı. Aralarında, Frankel'in değindiği gibi, pekaz komünist vardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

pitalist toplum içinde ekonomik yoğunlaşma olayının gelişmesi ile sosyalizme otomatik olarak geçişten söz eden reformist görüşü reddetmiştir. Böylece onun, Marks ve Bolşeviklerin politik görüşlerine olan muhalefeti teorisyen Renner bakımından geçersiz sayılabilirdi. Onun kapitalist sistemi eleştirisi, var olan kurumların işleyişi ile hukuk ideolojisi arasındaki çelişkiye dayandırılmıştır. Renner değişik bir sosyal muhteva ile, modern mülkiyet hukuku kurumlarının sosyal fonksiyonlarının az bir değişiklikle kölelik ve serflik kurumları gibi kurumlara da uygulanmış olduğunu biliyordu. Fakat, Renner tarafından araştırılan dönemde; bağımsız küçük imalatçılar toplumundan modern topluma geçiş döneminde değişen şey, hukuk kurumlarının kendisi olmayıp, onların sosyal fonksiyonlarıdır. Renner, hernekadar, sınıflı bir toplumda sınıfsız bir «genel irade» olamayacağını biliyorduysa da ve yine hukuk hakkındaki görüşleri açıkça pozitivist idiyse de, toplumun genel çıkarlarını, yasaların değişen toplumsal koşullara adapte edilmesinde görmek eğilimindedir. Sonuç olarak, Renner'in yeni koşullara uydurulan kurumlar deyimi ile, reforma uğrayan bir kapitalizmden mi, yoksa temelden değişik bir toplumsal sistemden mi söz ettiği belli değildir. Sosyal değişmede devrimci unsuru görmekteki başarısızlığı, onun her yeni toplumu bir önceki topluma bağlayan sürekliliği görmesine yardım etti.

Renner, kapitalist düzen içinde, biçimce düzenli görünen kurumlarla ilgili olan konulardaki değişiklikleri dile getiren hukuk kurumlarındaki gelişmeyi görmektedir. Mülkiyet hernekadar teorik olarak olduğu gibi kalsa bile, hukuken çoğunluğa veya küçük bir azınlığa ait olup olmamasına göre çok değişik anlamlar taşır. Hukuk, kişilerin genellikle (Praeten legen), yine kişiler arasında doğan toplumsal ilişkilerin bağlayıcı olarak hukuka konu

---

(*) Die Rechtsinstitute die Privatrechts und ihre Soziale Funksion Tuebingen 1929. İlk basımı 1904'de Viyana'da Josef Karner adı altında yayınlandı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olan kişilerin hak ve sorumluluklarının muhtevalarını değiştirebilir. Mülkiyet, kapitalizmin gelişmesi ile öyle bir durum yarattı ki, artık binlerce kişi mülkiyete bağlanarak dolaylı olarak yasalar tarafından düzenlenen bir disipline bağlı kılındılar. Hizmet sözleşmesi gibi ilkel mülkiyet kurumunun tamamlayıcısı olan kurumlar, merkezi mülkiyet kurumu, artık yalnız kâr dağıtıcı bir görevle yetinirken, halkın büyük çoğunluğunun yaşamlarını yönetmeye ve saptamaya başladı. Fakat, mülkiyet hakkının hukuki muhtevası : (kişilerin eşya üzerindeki hukuki denetimi) değişmeden kaldı. Renner, modern kapitalizmdeki böyle bir gelişmeyi atladığı gibi, Sovyet Medeni Yasası'nda yer almış olan mülkiyet hakkına da bu biçimdeki açıklaması ile ilgi göstermemişe benziyor.

Böylece kendisinin, sosyalizme geçişe bazı genellemelerle kısıtlamakta ve modern hukuk gelişmesi ile ilgili olan tamamlayıcı kurumlar dışında olmak üzere hukuk mülkiyetin, kapitalizm için esas olduğunu ve tüketim aracı olarak, hatta bazı bakımlardan üretim aracı olarak (örneğin artist veya bilim adamı gibi) ortadan kaldırılmasına bir neden olmadığını söylemektedir. Ona göre, satış ve hizmet sözleşmeleri her nekadar sosyal muhtevaları değişmekte ise de kapitalist bir düzende olduğu ölçüde sosyalist bir düzende de aynen kalacaktı. Bu gözlemlerin Renner'in ihmal etmeyi tercih etmesine karşın, S.S.C.B.nin gerçeklerine ne ölçüde yakın olduğu ilgi çekicidir. Renner'in Sovyet kurumlarının kuruluş biçimine karşı olan hoşnutsuzluğu, kendisini bu kurumları kuran bolşeviklerin içine düştükleri kuruntudan korudu. Renner'in merkez Avrupası için düşündüğü reformcu sosyalizm düşünceleri de birer (gafletten) kuruntudan başka şey değildi. Fakat bu görüşler kendisinin, sosyalizmin kapitalizmin bir sonucu olduğunu görmesine yardım ettiği gibi, yeni düzenle ilgili ümitlerinin daha yararlı ve daha enerji dolu bir hedefe doğru yoğunlaşmasını sağlamış oldu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

c) *Lenin'in Marksist Devlet Teorisinin Yorumu*

Klasik Marksizmin Sovyet Hukuk Teorisine olan etkisi, başlıca 1917 güzünde Lenin'in yazdığı «Devlet ve İhtilâl» adlı eserde yansır. Lenin, Batılı sosyal demokratların reformistlerince anlaşılmaz hale getirilen, karmaşıklaştırılan, değeri düşürülen klasik Marksist teorilerin canlılık kazanmasına katkıda bulunduğuna inanarak hareket ediyordu. Bu gün Marks ve Engels'in bir çok yazıları yayınlanmıştır ve hiç kuşku yoktur ki, Lenin'in yorumu temelde en doğru olanıdır. Bu, özellikle Rus devriminin konkre koşullarının, klasik Marksizmi doğuran koşullara olan benzerliğinden (*) ve «Devlet ve İhtilâl» ile «Gotha Programının Eleştirisi»nin bir genel amacının bulunmasından ileri gelmektedir. Bu amaç şuydu: Var olan burjuva devletinin, sosyalist toplumun kuruluşu ile çelişmeyen ve uygun bir araç olduğu «uydurma»sı ile mücadele. Bundan dolayı Lenin de Marks gibi, var olan devletin eleştirisindeki utopyacı unsuru ifade etmede aynı nedene dayanıyorlardı. Yani, devletsiz bir toplumla ilgili en son amaç... Fakat Lenin, ivedi bir sosyalist ihtilalin yönetimi görevi ile karşı karşıya kaldığından, sözün genel anlamı ile ütopyanizmin yerilmesini, devrim görevlerini, devrimci işçi eyleminin en son amaçlarından ayırmak yoluyle reddetmek zorundaydı. Lenin'e göre hareketin ödevi «kapitalistlerin ortadan kaldırılması, bütün vatandaşların işçi sınıfına dönüşümü ve tek bir işletmeler birliğinin (devlet) emekçileri durumuna getirmek ve bu işletmeler birliğinin (devlet) çalışmalarını Sovyet devletine bağlı kılmaktı».

Komünizmin son aşamasına erişinceye değin «Sosyalistler iş ve tüketim miktarının devlet ve toplum tarafından en sıkı biçimde denetimini isterler; fakat bu denetim... devlet bürokratları tarafından değil, silahlı işçilerin dev-

---

(*) Bk. A. Rosenberg «Bolşevizm Tarihi» İngilizce baskı, 1934.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leti tarafından yürütülmelidir.» Bu görüş genel olarak devlete karşı yönetilen polemiklerdeki niyet kadar açıktır; Lenin istenilen gerekli reorganizasyonu uygulayacak güçlü bir devlet istiyordu. Fakat pek doğal olarak bu konuda Çarlık bürokrasisine ve ordusuna güvenmiyordu. Bunun mantıksal sonucu, devrimin yürümesinde güvenilecek tek sınıf olan işçi sınıfının silahlı gücüne dayanan yeni bir devlet mekanizması kurmak ihtiyacı idi. Kurulan yeni toplumda hukukun görevi, Marks ve Lenin'in «burjuva» içerikte kurmak istedikleri devletin hukukunun tanımına da uygun düşecekti.

Komünist toplumun ilk aşamasında burjuva hukuku tüm olarak ortadan kaldırılmaz. Yalnız bir bölümü, o da ekonomik dönüşümün gerektirdiği oranda ve ona uygun olarak ortadan kaldırılır. Burjuva hukuku, üretim araçlarının özel mülkiyetini benimser. Sosyalizm üretim araçlarının mülkiyetini topluma mal eder. İşte yalnız ve yalnız bu ölçüde burjuva hukuku yok olur. Bununla birlikte, burjuva hukuku bunun dışında var olmaya devam eder ve üretim dağılımının düzenleyicisi ve üretime katılan toplum üyelerinin çalışmaya yöneltilmelerinin düzenleyicisi ölçüsünde kalır. Eğer biz ütopyacılığa düşmezsek, kapitalizmin yok edilip halkın herhangi bir yasa ve hukuk standardı olmaksızın toplum için çalışmayı hemen öğreneceğini düşleyemeyiz. Gerçekten, kapitalizmin ortadan kaldırılışı, böyle bir değişiklik için gerekli olan ihtiyaçları hemen yaratamz. Bu sırada henüz elde, «burjuva hukuku»ndan başka ölçü yoktur. Bundan dolayı, bu sınır içinde üretim araçlarının ortaklaşa mülkiyetini savunan, çalışma eşitliğini ve üretimin dağılımındaki eşitliliği savunacak bir devlete hâlâ gerek vardır. Devlet ancak, hiçbir kapitalist baskı altında tutulan hiçbir sınıf kalmadığı gün ortadan yok olacaktır. Fakat... hâlen var olan eşitsizliği başka anlamla açıklayacak burjuva hukukunun korumasına gerek vardır. Devletin tüm olarak ortadan kalkması için komünizmin tam olarak gerçekleşmesi gerekmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu açıklama biçimi, sorunu devletin bütün baskı görevlerinin ekonominin arızasız işlemesi için duyulan ihtiyaç dışında, ortadan kaldırılması ile basitce çözümlemenin dile gelmesi olarak gözüküyor.

Lenin, kişisel taşkınlıkların sınıf ayrılıklarının ortadan kaldırılmasıyle otomatik olarak azalacağı varsayımını açıkça reddeder. Lenin, birinci olarak bu kişisel taşkınlıkları bastırmak için toplumun düzenlenmeyen güçleri dışında hiçbir özel devlet aracına gerek olmadığını, ikincisi, «suç»un ekonomik nedenlerinin yok edilmesinden sonra kişisel taşkınlıkların kaçınılmaz olarak ortadan kalkacağını ve böylece devletin de birlikte yok olacağını söyler. Sosyalistler genellikle suçu ekonomik nedenlerle yorumlarlar ve bu yorum S.S.C.B. deneyinde hemen hemen doğrulanmıştır. Bununla birlikte bu yorumun bir özellik dışında savunulması güçtür. Çünkü, her türlü suçun maddesel durum düzelince ortadan kalkacağını söylemek olanak dışıdır. Fakat, bunu benimsedikten sonra, «Devlet ve İhtilâl»de devletin ortadan kalkması ve bunun zamanı ile ilgili iki değişik açıklama yer almaktadır: Birincisi; toplum, az sayıdaki aylaklarını, onları çalışmaya zorlamaksızın besleyebilecek bir aşamaya eriştiği zaman; ikincisi, toplum her türlü suçu (Yalnız komünist bir toplum için anlamsız olan hırsızlığı değil) ortadan kaldırdığı zaman,... Lenin'in analizi herhalde, Engels'in sınıf baskısının kalkması ile devletin de ortadan kalkacağı biçimindeki açıklamasına göre biraz daha ilerleme göstermiştir. Lenin'in hiç değinmediği bir konu olan «dış tehlikelere karşı içerideki sistemi koruma sorunu» (*) yanında, geçici dönemin devletinde, Lenin'e göre çıkar için bir diğerine karşı kullanılacak sınıf baskısına gerek kalmayacaktır.

(*) Bu gün Sovyetler Birliği'nde, kapitalistlerle çevrili olduğu sürece, devletin komünist bir toplumda bile yaşamasının doğru olacağı benimsenmektedir. (Bk. bölüm 8, s. 244) Lenin'in bu konudaki tutumu iki alternatifle açıklanabilir: Lenin ya dünya ihtilalini salt gönüllü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çünkü, bu devlet Marksist anlamda bir devlet değildi artık. Fakat, kişilerin üretime eşit olmayan katkıları sonucu elde edilen toplumsal ürünlerin, eşit olmayan biçimdeki dağılımını düzenlemek, denetlemek ve suç gibi kişisel taşkınlıkları önlemek için vatandaşlar üzerinde bir denetime hala gerek vardır. Devlet, bundan dolayı her ne ölçüde bütünü ile toplumsal sınıfların baskısı olarak değilse de, yine de baskı aracı olarak kalır. Lenin açıkça söylemiştir ki, komünizmin daha ileri aşaması «tepeden inme» olarak getirilemez. Bundan dolayı, bu dönemin gelişi, insanlık gelişiminin sosyalizme erişilmeden ve sosyalist toplumun üretimine eşit olmayan katkıya dayanan eşit olmayan ücret sistemine artık gerek kalmaması sonucu elde edilen maddi refaha bağlı olarak erişilen daha ileri aşama olan gerçek kişisel özgürlüğe varılması, bir anlamda teorik bir hazırlama dönemi olarak düşünülmelidir. Fakat şimdi ne yazık ki iki anlamlı «burjuvazi» sözcüğü çıkıyor ortaya. Marks ve Lenin bu sözcüğü, yasanın sosyalist bir toplumda bile, toplumsal adaletin en yüksek standartları ile çelişen bir görev olan kişi çıkarlarını koruma görevini yerine getirdiğini açıklamak için kullanmışlardır. Fakat «burjuvazi» kapitalist düzende belli bir sınıfı ifade eder. Marksistler, devlete ilişkin «burjuvazi»den söz ederken, söz konusu sınıflı devleti karakterize ederler. Böylece, Lenin'in «tüketim eşyasının dağılımı ile ilgili olan burjuva yasası, zorunlu olarak» «burjuva devleti»nin varlığını düşündürür. Çünkü hukuk zorlama ölçüleri ile donatılmaksızın bir anlam taşımaz. Bunun sonucu, Lenin'in «burjuva hukukunu hatta burjuvasız burjuva devleti, komünizm altında belirli bir süre için yaşamasını sürdürür.» biçimindeki açıklaması biraz kalı kalmaktadır. Bu kapalılık daha sonraları Sovyetler

---

disipline dayanan toplumsal yaşam koşullarının yaratılmasından çok önce, dışarıya karşı savunma gereğinin azalacağı çok yakın bir süre içinde olanaklı görmüştür. Ya da bu aşamaya erişmek için uzun bir süreyi düşünmüştür.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Birliğinde devlet ve hukuk üzerinde yapılan tartışmalardaki görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Lenin'in değindiği Marks'ın, dialektiğin bu örneğinde bir sorumluluğu yoktur ve Lenin'in kendisi bu sorunu yalnız arasıra kullanmıştır. Lenin, bir politikacı olarak kurduğu yeni devleti, yeniden sınıfın bir ürünü olarak tanımlarken, bu devlet ve onun hukuku, eskisinin izlerini taşıdığından dolayı çok güçlü değildi. Buradaki mantıki yanlış açıktır: Yasanın kuşkusuz ki, uygulatacak bir devlete ihtiyacı vardır ve Marksist sistem içindeki bir devletin sınıfsal yapısı, uygulattığı yasaların sınıfsal yapısı ile tanımlanabilir. Örneğin, kapitalist bir üretim düzenini koruyan sosyal demokrat hükümetli bir devlet, Marksistler açısından, dolaylı yoldan burjuvazinin çıkarlarını savunan bir burjuva devletidir.

Bundan dolayı, burjuvasız ve kapitalist bir üretim sistemi olmayan bir devlet, hiçbir zaman burjuva devleti olamaz. Lenin'in düşüncesindeki ütopist koku, kurduğu devletin yasalarının yapılmasında teorik tartışmalar için hazırlanmış ve gerçekçi olmayan bazı hukuk teorisyenlerine malzeme olması dışında zararlı olmamıştır. Fakat, Lenin'in varolan siyasal mücadele uğruna kendisinin açık sosyalist hukuk görüşlerinden fedakârlıklar yapmasında daha başka önemli nedenler vardı. İşte bir «diktatörlük» görüşü buradan çıkmaktadır.

Lenin «diktatörlük» terimini iki anlamda kullanmıştır. Bu terim, Marks ve Engels'in kullandıkları gibi başlıca, devrimin belirli bir aşamasında en devrimci partilerin hukuk biçimlerinden uzak olarak, her alanda karşı devrimi ezebilmek ve onunla savaşmak amacı ile uyguladıkları «kuvvet tekelini» dile getirir. Bu durum 1648 de İngiltere'de 1793 de Fransa'da ortaya çıkmıştır. Marks, 1848 yılı için durumu boşuna beklemişti, fakat bu durum, Lenin'in yürüttüğü politika sonucu 1917 de Rusya'da ortaya çıktı. Bir Marksist için, partinin diktatörlüğü bütün engellere karşı sosyalist topluma doğru yürüyen sınıfın desteği ile ve onun yararına olan proleter diktatörlüğü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

anlamına gelir. Fakat, Marksist sosyolojide «proleter» yönetimin (Belki birkaç yüzyıl sürecek bir varsayımsal yok olma süresine bağlı olan sosyalist devletin) bütün varlığı boyunca 1648, 1793 ve 1917 devrimleri, bunalımların isteklerine uygun bir fonksiyon yapması gerekir diye bir şey yoktur. Fransız radikal sosyalistleri, kendi politik platformlarında ve 1793'ün Jakobinlerini desteklerken böyle düşünürler. Fakat yönetime geldikleri zaman 1793'ün Jakobin ilkelerine uygun bir yönetim kurmazlar.

İkincisi; Lenin'in «diktatörlük» terimini, bir ortaklık hükümetinin yönettiği demokratik bir cumhuriyetin sınıfsız bir devlet olduğunu savunan sosyal demokratların teorisine karşı, devletin belirli bir sınıfın devleti olduğunu dile getiren Marksist sosyolojinin genel yasalarını anlatmak için kullanılmıştır. Lenin'in bu anlamdaki açıklaması (bu gün S.S.C.B. de olduğu gibi) Marksist anlamda baskı altında tutulacak hiçbir sınıfın kalmadığı dönem için bile söz götürmez. Herhangi bir siyasal yönetim, karşıtlarına karşı sosyo-ekonomik yapıyı savunur ve bu yönetim, bu düzenin sürmesinde çıkarı olan sınıfın yönetimi olarak tanımlanır. Belirli sınıfların toplumsal çıkarlarının korunması gerektiriyorsa veya belirli sosyo-ekonomik yapıdaki gelişmeyi anlatıyorsa, devletin birden fazla sosyo-ekonomik yapıyı savunamayacağı noktasından, bu düzen ile ilgili toplumsal sınıfın diktatörlük terimini hangi anlamda olursa olsun, kısaca sınıf yönetiminin yasallıkla çatıştığı sonucunu çıkarmak doğru değildir. Marksizm yasallığın her türünü sınıf yönetiminden ayrı bir biçim olarak benimser; sınıf yönetiminin, egemen sınıfların toplumun gereklerini karşılayan yasalar biçiminde uygulandığını dile getirir. Lenin, bu yasallığı yadsıyan son kişi idi. Fakat, iktidar mücadelesinde Lenin, kendi yasalarını uygulayan devrimci bir devletten hoşlanmayan kişilerin, daha sonra silah olarak kullanabilecekleri terimleri kullandı.

1905'de Rus Kadetleri'ne ve 1920'de Batılı sosyal demokratlara karşı yaptığı saldırılarda Lenin diktatörlüğü;

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hukukun üstünde olan ve başarıya ulaşmak isteyen devrimcilere, yıkmak istedikleri devletin yasalarına önem vermelerini hatırlatmak için, sözün en keskin anlamı ile sınırsız güç biçiminde tanımlamıştır. Bundan başka Lenin 1905 devrimi sırasında eylemde bulunan ihtilalci organları, «otoritenin uygulayıcıları ve yeni bir ihtilal hukukunun yaratıcıları» olarak yüceltmiştir. Şurası açıktır ki, Lenin'e göre diktatörlüğün dışında veya üstünde hareket etmek zorunda olduğu hukuk, devirmek istenilen sistemin hukukudur. Yeni sistemin varlığı, kendi yasalarını yaratma yeteneği ile ölçülürken, 1917 sonrası döneminde Lenin, sürekli olarak devrimci organlarca «ihtilâlci meşruiyet»i ileri sürdü. Yeni devlet, yerel koşullara uygun olarak uygulanan yerel insiyatifi en çok arzulanan özellikti. Fakat bu yeni ihtilalci devletin kendi yasaları ile sağlamak istediği uyumu bozan ve «ihtilalci insiyatif» adına uygulanan bir isteğe bağlılık demek değildi (*). Lenin'in temel tutumu, özellikle onun yukarıda tartışılan devlete değgin uzun süreli görüşleri tüm olarak belirgin ve açıktır. Fakat bu durum, yeni sistemin düşmanları olduğu ölçüde, bazı destekleyicilerini bile, bu devleti ister kötüleme biçiminde olsun, ister övgü biçiminde olsun hukuksuz, yasasız bir devlet olarak tanımlamalarını önleyememiştir.

(*) *Lenin, Çalışmalar, Rusça baskı, cilt 27, s. 298.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

B ö l ü m III

DEVRİMİN BİRİNCİ DÖNEMİNDEKİ TEMEL GÖRÜŞLER

a) Yeni rejimin kuruluşu sırasındaki Sovyet ekonomik yasalarının ilkeleri.

Sovyet rejiminin ilk dönemi, genellikle Savaş Komünizmi dönemi diye adlandırılır. Genellikle faydalı ise de, bu tarif araştırmamız bakımından yeterli değildir: Hernekadar 1917 yılının sonundan itibaren Sovyet politikasına iç savaş şartları egemen olduysa da, teorik görüş açısından iktidarı alan parti tarafından gerçekleştirilen politika ile ilgili kararlarda, dışarıdaki şartların zorladığı tedbirlerle ilgili kararlar arasında ayırım yapmak mümkündür.

İktidarın ele geçirilmesi sonucu doğan ekonomik problemler karşısında Bolşevizmin tutumu, Lenin'in ihtilâlin hemen öncesinde yazmış olduğu «Bolşevikler iktidarı alabilirler mi?» başlıklı ve ihtilâlci Marksizmin sosyal geçiş problemine son derece değerli bir katkıda bulunan yazısında açıklanmıştır. Bu yazının, bir sosyalist rejimin geri kalmış bir köylü ülkesinde kurabileceğinden kuşku duyan bazı Bolşevik partisi üyeleri ve partinin sempatizanlarına karşı yürüttüğü polemiğin esas amacı, durumun gerektirdiği olumlu unsurları ve kapitalist rejim içinde varolan sosyal teşkilâtlanmadan belirli kısım-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ları kullanabilme olanakları elde etmekti. «Bolşevikler iktidarı alabilirler mi?», aynı tarihte burjuva devletinin kabul edilmesini arzu edenlere karşı yazılan «Devlet ve İhtilâl» den farklıdır. Fakat Lenin'in «Bolşevikler iktidarı alabilirler mi?» yazısı ile ihtilâlin hemen öncesinde kendisini ve partisini harekete geçiren temel görüşü açıkladığına hiç kuşku yoktu. Klasik Marksist teoriyi açıklama amacını güden «Devlet ve İhtilâl»deki çok daha işlenmiş şartlar altında Sovyetler, eskisinin yerini alan yeni ve merkezileştirilmiş devlet organları olarak tanımlanırlar.

Yeni devletin çerçevesi içinde, işyeri işçi temsilcileri ve adhoc teşkilâtları tarafından uygulanan kapitalistler işletmelerin denetimi, sendikalist anarşi anlamına gelmiyecekti; ezilen sınıfın ekonomiyi bizzat yönetmesini sağlamak üzere gerekli adımı oluşturacaktı. Bu ise, «üretimin ve tüketimin ulusal muhasebesini» sağlamak demekti. Politik yönetimden ayrı olarak, ekonominin hedefinin eski bürokratik burjuva mekanizmasını parçalamak ve tamamen yeni bir proleter mekanizmasının kurulması demek olduğu söz götürmez. Lenin, yenilgiye uğratılan sınıfların teşkilâtı ile, politik bir işbirliği veya koalisyonun reddi ile, bunlar tarafından yaratılan ekonomik organizasyona nihilist bir yaklaşma arasındaki farkı açıkça belirtmiştir.

Cebir (zorlama) mekanizmasının yanında... Modern devlette geniş bir alanı kapsayan muhasebe ve istatistiki bir karaktere sahip işler ifade eden bir organ vardır... Bu organ parçalanmamalıdır... Büyük bankalar, sosyalizmi gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğumuz ve kapitalizmden hazır olarak devralacağımız «devlet organlarıdır». Buradaki sorunumuz, bu eksiksiz organların biçimini bozacak kapitalist gelişmeleri budamak ve onları daha büyütüp, daha demokratik ve kapsamlı bir duruma getirmektir.

Lenin, kapitalist monopolü tarafından geliştirilen bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

organizasyonun tartışmasında «daha demokratik» sözcüğünü kullanırken, modern kapitalist işletmenin tüm halkı kapsayan bir sosyal görev ifa ettiğini belirten genel Marksist tezlere değinmiştir. Yalnız, bu organın doğrudan doğruya topluma karşı sorumlu tam bir sosyalist ve demokratik bir karakter kazanmağa ve kapitalist rekabetin sebep olduğu bozulmalardan uzak kalmaya ihtiyacı vardı. Nihayet Lenin, geçiş döneminin ilk aşamasının, bankaların, işletme birliklerinin, ticari kuruluşların v.b. personelinin eski işlerine devam ederken, devlet personeli durumuna geçmeleri ile aşılacağını düşünmüştür. Lenin, hernekadar eski kapitalistlerin müdürlerin, v.b.nin direnişlerinin kırılması gerektiğini biliyorduysa da, yeni devletin denetimi altında ekonomik planların yapılmasına yardım edecek iktisatçılara «iyi ücret» ödemeye hazırdı. Lenin'in tasarladığı gibi, işçi sendikalarının ve fabrikalarda bozulmaya ve bürokratik metotlara karşı devamlı bir denetim sürdüren işyeri işçi temsilcilerinin katılacağı demokratik yönetim içinde, işçi hiyerarşisinin yer alacağı bir devlet sendikası (ortaklığı), 1920 lerin sonu ve 1930 ların başlarında S.S.C.B. deki durumu yansıtıyordu. Böyle bir sistemin tekelci kapitalizmden «daha demokratik» olduğunu söyleyebilen bir kimse, böyle bir devletin bir «devlet kapitalizmi» olup, olmadığı şeklinde yapılan keskin tartışma karşısında kayıtsız kalacaktır. Emekçi sınıflar tarafından denetlenen ve tüm toplumu kapsayan ve Toplum çıkarını gözeten planlamanın yer aldığı bir devlette, devlet kapitalizmi Lenin'e göre, toplum yaşantısına egemen olan özel kapitalist çıkarların azaldığı sosyalizmi getirir.

Müsadere (el koyma) problemi, özellikle mülkiyet kurumunu dokunulmaz sayanlarla, gelir eşitsizliğinin kapitalist toplumu çökerten temel neden olduğuna inananlar bakımından ilgi çekiciydi. Lenin ise, bu probleme ikinci derece bir problem gözü ile bakmıştır. Gerçekten, herhangi bir Marksist için plansızlık, ekonomik bunalımların yer aldığı ve üretici kaynakların hesapsızca boşa harcan-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dığı bir kapitalist sistemle karşılaştırıldığında ikinci derece bir problem sayılır. Engels gibi Lenin de, bu sorunu uzlaşıcı (telif edici) bir biçimle çözümlemek yolunu aramıştır. Yani, eğer kapitalistler yeni toplumun yaratılmasına katılmayı kabul ederlerse, kendileri ve çocukları için bu toplumda (şerefli) onurlu bir yer bulacaklardır.

Hayati sorun, kapitalistler ve onların destekleyicileri üzerinde işçilerin denetimini kurmak için kapitalist mülkiyete elkoyma değildir. Elkoyma bizi hiçbir yere götürmez, çünkü bu teşkilât, veya dağıtım gibi elemanları ihmal eder. Elkoymanın yerini ağır bir vergi kolaylıkla alabilir...

Daha sonra izlenilen «yeni Ekonomik Politikası» NEP ve ikinci Beş Yıllık plan dönemi sonrası ara dönemi, yukarda açıklanan tutum ile aynı paraleldeydi. Ve fikrime göre bu durum, Sovyetlerin bugün kaydettiği gelişmelerdeki esas çizgiyi temsil etmektedir. «Bolşevikler iktidarı alabilirler mi?» yazısında ve daha çok Lenin'in iktidarı ele geçirdikden bir ay sonra kaleme aldığı «ulusal ekonominin sosyalizasyonu üzerine tasarılar» başlıklı yazısında daha çok emir karakterini haiz olan bazı öneriler görülür ki, bunlar daha sonra olayların gerektirdiği tedbirler olarak düşünülmesine ve bu olaylardan önce kaleme alınmasına rağmen «Savaş Komünizmi» dönemine aitmiş gibi görünür. Sovyet devletinin kuruluşundan sonraki ilk aylarda alınan tedbirler yanında, Lenin'in önerileri arasında özellikle yararlı işlere katılmıyanlara ve hakedilmeyen gelire yer vermeyecek bir toplum mekanizması tarafından zorlanmayıp, yönetici baskısı ile ve vesika karneleri ile zorlanan eski burjuvalara uygulanacak bir «çalışma mükellefiyeti» önerisi de yer almıştır. Lenin'in önerilerine göre, «Tüketim Komünleri» mevcut tüketim kooperatiflerinin millileştirilmesi ile kurulmalıydı (ancak 1919 dan sonra atılan bir adım.) O sıralarda mevcut Sovyet mevzuatına göre, sadece İşçi Denetimi Tüzüğünü uygulamayan şirketlerin değil, bütün şirketlerin derhal millileştirilmesi gerekti. Şüphesiz ki, Lenin'in bütün önerile-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ri, karşılaşılacak ve ivedi tedbirlerle bastırabilecek direnişin derecesi hesaplanarak ve topluma derhal şekil vermek gibi ütopyacı bir görüşün yakıştırılamayacak gerçekçi bir biçimde açıklanmıştır. İç savaş günlerinde pek silâhlandırılamıyacak olan eski burjuvalara siper kazdırmak ve yolların bakımını yaptırmak gerekli olabilirdi. Yine, yeni rejime karşı olan ve kooperatiflerin başkanları olan sağ kanat Sosyal - Demokratların kaprislerine terkedilemeyen besin dağıtımını sağlamak gerekiyordu. Fakat. Lenin bu önerilerinde, önerilen ivedi tedbirleri kasdetmediği gibi, bu ivedi tedbirleri, «gerçek Komünizm»in kuruluşu ile ilgili sayan hayalci görüşlere de itibar etmemiştir. Gerçekten, herhangi bir sosyalistçe talep, gerçekleştirilmesi ilk adımları sosyalist olmayan devrimin savunulmasını gerektiren ihtiyaçlar tarafından tayin ediliyordu.

Köylü isteklerinin karşılanması, Rusyada herhangi bir devrimci programı gerçekleştirecek anahtardı. Sovyet kongresi, 7 kasım 1917 de iktidarı alırken Toprak Kanununu onayladı. Bolşeviklerin, hernekadar iktidarı paylaşmaktan kaçınmışlarsa da başlıca siyasal uzlaşması, güçlü bir köylü desteğine sahip olan ve tek ciddi rakipleri olan Sosyal Devrimcilerin Toprak programını kabul etmek biçiminde olmuştur. Böylece genelge, kısaca büyük topraklara ve üzüm stoklarına, eskiden olduğu gibi (madde 5) orta sınıf köylüye ve Kazaklara topraklarını bırakarak el konulmasını onaylamış oldu.

İl Sovyetleri, toprağı düzenlemekle görevliydiler. Meclis karar verinceye kadar Sosyal Devrimciler tarafından ileri sürülen ve yayınlanan 19 ağustos 1917 tarihli köylü talepleri (Nakas) ve genelgesinde yer alan direktifler, Sovyet kongresi yetkisi ile Toprak Kararnamesine ek olarak uygulanacaktı. İşte asıl temel prensipler, Toprak kararnamesinde değil de, bu bölümde ilân ediliyordu:

Bütün topraklar (sadece büyük topraklar değil) milleştiriliyordu. Büyük çapta tarıma elverişli topraklar,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

elverişli olduğu ölçüde devlet veya «Komünler» tarafından devranılacaktı. Bundan bazka, büyük çiftliklerin (küçük çiftlikler değil) bütün stoklarına el konuluyordu. Nakas'ın (köylü istekleri genelgesi) 5. maddesi, hernekadar Toprak genelgesine uyan maddesi kararı meclise bırakmışsa da, bu elkoymanın tazminatsız yapılacağını beyan ediyordu. Böylece, köylülerin işlediği topraklardaki özel mülkiyeti derhal ilga etmekten kaçınan Sovyet Kongresi, İl Sovyetlerini ve köylü temsilcilerini bunu yapmağa teşvik ediyordu. Nakas'ın 6. maddesi, ailelerinin yardımı ile veya kooperatif ortağı olarak toprağı işleyen bütün vatandaşlara, toprağı işlediği sürece toprağı kullanmak hakkını tanıyordu. Ücretli işçi çalıştırma yasaklanmıştı. Fakat 17. madde, toprak dağıtımının yerel şartlara uygun olan tüketim ve çalışma standartlarına uygun olarak eşitlik esasına göre yapılmasını öngörüyordu. Eğer, «yerel şartlar» dağıtımın çalışma standartına göre yapılmasını gerektiriyorsa, daha yüksek kapasiteli çalışma standardına sahip çiftçi bundan yararlanacaktı. Eğer tüketim standardına göre yapılıyorsa bu dağıtım, birçok Rus Gubernia'sında (*) uygulandığı gibi ve eski bir Rus deyimine göre «kaç ağız varsa ona göre» uygulanıyordu. Böylelikle çok çocuklu ve pek az üretim gücüne sahip fakir köylü, ençok toprak alan köylü olacak ve Nakas'ın «toprak mülkiyetini ilga» eden ve ücretli işçi çalıştırılmasını yasaklayan bir önceki maddesi ve toprağın satılmasını, ipoteğini yasaklayan 1. maddesine göre, kulak komşusuna terkedilmeyecekti. 8. madde, demokratik yönetim organlarının periodik olarak toprak dağıtılmasını emrediyordu (**).

(*) Bk. Lenin Cilt VIII, S. 8

(**) Bu, daha evvelce Stolipin reformlarını kendi çıkarlarına alet olarak kullanan Kulaklar ve toprak zadeganlarınkinden farklı olarak, köy kömür mülkiyetinin elinde olan topraklarda yapılmıştı. İşte, bu daimi intifa (kullanma) hakkı altındaki topraklar periodik dağıtıma tabi tutuluyordu.

Fakat bu «esas nüvenin» (ki elkoyulan büyük topraklardan iktisap edilen yeni toprak sahibi ailelere verilen toprağın miktarı) ihlâl edilemeyeceği ilân edildi. Köyü terkeden köylüye, ilerde kendi işlediği toprağı bölüştürme hakkı tanındı (madde 4,8). Bu durum köylüye hernekadar 1. madde, toprağın satışını yasaklıyorsa da ihtimaldir ki, lehine toprak sağladığı halefinden bir miktar çıkar sağlamasına yol açıyordu.

Köylü Nakas'ı, bir taraftan toprak zadeganlarının ipotek ve (kullanma) intifa yolu ile sömürüsüne karşı toprağın millileştirilmesini talep ederken, diğer yandan toprağı özel olarak işletmek isteklerini kapsayan bir çelişme ihtiva ediyordu.

Lenin hiç kuşkusuz, bu çelişmenin Bolşevik yetkililerinin kararları ile köylülerin talepleri arasında olmayıp, bizzat köylüler tarafından kaleme alınan bir dökümanda ifade edilmesinden memnun oluyordu. Fakat, çelişki herhalde çözümlenmeliydi ve normal zamanlarda bir kanun konusu olan sorunlara, devrimci organlar tarafından daha az biçimsel bir tarzda cevap verilmeliydi. Merkez Toprak Komitesi tarafından yayınlanan yerel Toprak Komitelerinin çalışmaları ile ilgili dökümanla (*), sadece işçi çalıştırmayan orta sınıf çiftçiv e Kazakların topraklarına el konulmayacağı (Toprak kararnamesinin 5. maddesine göre) ifade edilmekteydi, böylece küçük tarım kapitalisti de müsadere sınırları içine alınıyordu. Yerel Toprak Komitesine (madde 33-35) «köylü Nakas»ında yer almayan «Tarımsal üretimi teşkilâtlandırma ve kontrol» yetkisi de tanındı. Meclisin dağılması üzerine, 19 Şubat 1918 tarihli Toprak Yasası, yeni düzenin prensiplerini sistematik olarak onayladı. Toprak Yasası, tazminatsız ve kayıtsız, şartsız kaldırılan toprak mülkiyeti ile, toprağı işleyene verilen «toprağı kullanma hakkı» (madde 3) arasında açıkça bir ayırım yapmıştır. Yalnız devlet çiftliklerinin ücretli işçi çalıştırmasına müsaade edilmiştir. Yalnız devlet çift-

---

(*) S.U.R. 1917/18 No: 105 4 aralık 1917.

liklerinin ücretli işçi çalıştırmasına müsaade edilmiştir (madde 13). Daha rasyonel ve kollektif bir tarıma geçiş belirtilmiş (madde 11, d, e) ve tarımsal komünler, kooperatifler ve birliklere kamu toprak fonunu talep etmek hakkı bakımından öncelik tanınmıştır. Mevcut şartlar altında, bu öncelik daha çok teorik olarak kabul edilebilir. Köylü ailelerine, toprak dağıtımında tarımsal çalışmaya katılan ailenin nüfusunu dikkate alan eşitlik prensipleri uygulandı (Madde 12).

Toprağı kullanma hakkı ile ilgili çeşitli prensiplerden çıkarılan (Madde 37): Tarımsal amaçlar için toprağın kullanılması kişisel emek ile ve eğitim, madencilik, inşaat v.s. amaçlar bakımından ise, sosyal ihtiyaçlar tarafından belirlenir. Bina yapımı bakımından ise, kişisel ihtiyaçlar gözetilir. Bundan dolayı, küçük evlerdeki özel mülkiyet dolaylı olarak tanınır. Bu hak, arsa ile birlikte gerçekleşir. Fakat, veraset yolu ile bu hak otomatik olarak intikal edemez ve toprağı kullandığı sırada ölen bir köylünün çocuğunun hakkını devam ettirmesi için köy Sovyetine yeniden başvurması gerekir (Mad. 39, 3; 45; 46). Devlet, halâ geri planda durmaktadır: Tarım makinelerinin, tohumların ve tahıl ticaretinin tekeli devlete aittir (Mad. 19). Bu hakların pratik olarak uygulanmasında daha sonraları düzelen yeterli maddi kaynakların eksikliği bir handikap teşkil ediyordu. Fakat, 1918 Toprak Yasasının 17. maddesi ile devlete tanınan diğer bir hakdan daha iyi durumda olan toprâklara uygun kiralar tahsis etme hakkı, devletin çeşitli bölgelerdeki kolhozlarla yaptığı tahıl alışverişden elde ettiği kârlar, bu hakların uygulanışı olarak kabul edilmezse, günümüze kadar nazariyede kalmıştır.

Teorik bir amaç olarak, devletin önderliği altında gelecekteki kooperatif gelişme gözetilerek hazırlanan ferdi köylü işletmesine dayanan Toprak Yasası, hernekadar Sosyal Devrimcilerle tam işbirliğini onayladıysa da, büyütülen ve güçlendirilen ferdi köylü işletmelerindeki kapitalist gelişme imkânlarını sınırlama bakımından, Köylü

Nakas'ından daha sertti. Toprak Yasası, devrimi savunurken Rus halkının çoğunluğunun dayandığı ve savunduğu bu gelişmeleri onayladı, fakat ihtilâli yürüten sınıf ve parti tarafından izlenen amaçları onaylamadı, Sosyalizme doğru atılan adımlar yalnız sanayi için, o da çoğunluğu yabancıların elinde olan büyük şirketlere ait olan büyük işletmeler için mümkündü.

«Bolşevikler iktidarı alabilirler mi?» de ileri sürülen prensipler, İşçi Denetimi tüzüğünde yasalaştırıldı (*). Bu tüzüğe göre, işveren yönetimden sorumlu olmağa devam edecek ve iş disiplininin ve fabrikaya ait donatımın korunmasını işyeri işçi temsilcileri ile birlikte yürütecekti. İşletmenin yönetiminde, işveren yerel işçi Denetim organlarının (işyeri işçi temsilcileri) emirlerine göre hareket edecekti. Bu arada kendisine, bu emirlere itiraz etmek istediği takdirde daha yüksek bir İşçi Denetimi organına (bu organ Sovyetlerin ekonomik daireleridir) başvurmak için üç günlük bir süre de tanınmıştır (**). Bu şartlar altında pek az işveren çalışmaya devam edebilirdi. Bundan dolayı, aralık ayından itibaren alınan birçok kararlar, şu veya bu işletmeye İşçi Denetim Organlarının kararlarına uymadıklarından veya kötü yönetim yürüttüklerinden dolayı el konulmasını onayladı (***). 1918 ocak ayından itibaren devlet tekelini tesis etmek üzere alınan birçok kararlar, eski yöneticileri suçlamasa bile, tekeli yürütmek için (****) ihtiyaç duyulan işletmelerin yer aldığı kilit ticari alanı kapsar. Bu işletmelerin emlâki ve hisse senetleri Kamu Hizmetlerine devredildi. Eski hissedarlara

---

(*) S.U.R 1917/18 16 kasım 1917

(**) Bu husus Lenin'in tasarısında yoktur (Lenin, Çalışmalar, cilt VI, S. 400)

(***) No: 140 (bir büyük elektrik santralı), 191 (Petrograd partiler fabrikaları) ve diğerleri.

(****) S.U.R. No: 282 pik demir dağıtımını yürütmek için iki önemli demir şirketinin millileştirilmesi ile ilgilidir.

hiç bir tazminat ödenmedi. Rusya ekonomisinin kilit alanları bankalar millileştirilmiş ve 14 aralık 1917 tarihinde devlet tekeline alındığı ilan edilmiş ve altı hafta sonra ortaklarının haklarının ortadan kaldırılması kararlaştırılmıştı. (No: 295, 26 ocak 1918).

Bunların arasında, yeni rejimin tutunmasını kuşku ile karşılayanlar kendi görüşlerini ilân ettiler. İki gün sonra uluslararası durum sonucu, dış milli borçlar kayıtsız şartsız reddedildi ve iç borçlardan ise (10.000 ruble yani 1000 sterline kadar miktarlar) yeni senetlerle tazmin edilerek tasfiye edildi.

Diğer iç borçların tasfiyesi para enflâsyonuna kadar geciktirildi. Uluslararası mali ilişkilerin, mülkiyetle ilgili acele bir karara varılmaya zorlaması hususu bir yana, ahkedilmemiş gelire (kira, faiz gibi) karşı Brest Litovsk barış anlaşmasından sonra ve iç savaş döneminin başlangıcında genel bir hücuma geçildi. 27 Nisan 1918 de miras hakkı, 10.000 ruble ile sınırlandırıldı. 20 ağustos 1918 tarihinde kentlerdeki yapılar üzerinde özel mülkiyetin kaldırıldığı bir sırada, eski sahiplerin ipotek hakları da dahil olmak üzere bütün hakları, aynı sınırın kapsamına alındılar. 10.000 den fazla nüfusa sahip kentlerde, Toprak Yasasında ifade edildiği gibi sadece arsalar değil, bu arsalar üzerindeki yerel Sovyetin tesbit ettigi asgari değeri aşan değere sahip olan bütün yapılar da belediye mülkiyetinin kapsamına alındılar (Mad. 2). Daha küçük kentlerde, ilçeler ve köylerde yapılar üzerindeki özel mülkiyete izin verildi. Fakat küçük kentlerdeki evler kiralanmağa elverişli değildi. Bundan dolayı yasa, toprak kirasının özel gelir kaynağı olarak ortadan kaldırılması biçiminde yorumlanabilir. Yani bu özellik artık kentlerde uygulanmağa başladı. Yoksulluğun son düzeye ulaştığı bugünlerde, kent arsalarının belediyeleştirilmesi sonucu ortaya çıkan kent planlaması konusu, ancak geleceği ilgilendiriyordu. Hatta, günümüzde bile konut yapımını hâlâ genellikle devlet finanse etmektedir. Enflâsyon dalgaları maları dolayısı ile yerel Sovyetlerin kira gelirlerini dü-

zenlemeleri (Mad. 12-13), belediye maliyesi için pek az yardımcı oluyordu. Bundan dolayı, günümüze kadar Sovyet Rusyadaki belediye mülkiyeti biçimi henüz ekonomik bir önem kazanmamıştır.

Kent planlamasında olduğu ölçüde, varolan konut yönetiminde de desantralizasyon (gayrı merkeziyetçilik) Sovyetler Birliğindeki yerel yönetimin en önemli alanlarından birinin şartlarını şekillendirmiştir.

Bu sıralarda (özellikle Bolşeviklerin koalisyon hükümetindeki küçük ortakları sol kanat Sosyal Devrimcilerin etkisinin görüldüğü günler) alınan kararlarda, «eşitlik» teriminin çok sık yer almasına rağmen hak edilmemiş gelirlerin (kira, faiz gibi) ortadan kaldırılmasından sonra kurulan düzen, tam bir eşitlik çizgisinde sayılmadı. Gerçek ki, rejim açısından kilit durumda olan Petrograd'daki metaluriji ve motor fabrikalarındaki ücretlerle ilgili 19 ocak 1918 tarihli genelgeler, çırak işçiler dışında çeşitli işlere 2-3 oranına kadar farklı ücret tesbit edildi.

P.T.T. görevlisi işçilerin ücretleri usta işçiler için ayda 215-600 ruble ve müdürler için 800 ruble olarak saptandı. Petrograd metal işçileri için yayınlanan genelgenin 1. maddesi, işleri genel olarak şu bölümlere ayırmıştır. (1) En az ücretli işler, (2) Meslek deney isteyen işler, (3) zor, ağır ve tehlikeli işler, (4) bütün ekonomik sistem içinde sanayinin durumu. Eğer Sovyetler Birliği'nde bugün buna benzer bir genelge yayınlansa, ihtimaldir ki, aynı sıralama yer alırdı. Bu dönemle şimdiki dönemdeki şartlar arasındaki temel fark, bu günkü ücretler arasında artan farklılık, bir yana, 1918 genelgesinin aynı gruptaki işçiler arasından değil de türlü iş grupları arasındaki sürekli olan ve değişmez ücret ayrılıklarının düzenlenmesi konusunda yatmaktadır. Parça başına ücret, yalnız tesbit edilmiş üretim normlarının yerine getirilmesinin bir aracı olarak benimsenmiştir. Bu normun yerine getirilmemesi durumunda ise, verilen ücretin 2/3'üne kadar para kesintisi cezası uygulanabiliyordu (Mad. 22) Bundan başka, çalıştığı işi başaramayanlar, daha düşük üc-

retli bir gruba verilebiliyor, daha ötesi bu kişinin işine son bile verilebiliyordu. (Mad. 23)

Sovyet politikasının Savaş Komünizmi döneminin başlangıcında temelleri «Sömürülen ve çalışan halkın hakları bildirisi»nde özetlenmiştir. Başlık, ilkelerin ayrıntılı olarak ilânı izlenimini vermekteyse de, kaynak, temel olarak alınması gereken tedbirlerle ilgili olarak Sovyet kongresince meclise verilen bir ültimatom özelliğindeydi. Bunun meclis çoğunluğunca reddedilmesinden sonra yeni yönetimin gereği olarak bildiri, sovyet kongresinin kendisi tarafından onaylandı. Sovyet hükümetinin ekonomik tedbirleri arasında yer alan toprak toprak reformu, işçi denetiminin kurulması ve fabrikaların kamulaştırılması, aralarında ülke için çok önemli işletmelerin bulunduğu kamulaştırma ile ilgili kararlar henüz onaylanmamakla birlikte, bildirgede benimsendi.

Daha önce onaylanmayan, fakat bildirgede yer alan tek temelli ekonomik tedbir, genel çalışma mükellefiyetidir. (Madde II, 4) Fakat bu, Kızılordu'nun kurulmasıyle ilgili yeni bir politik tedbire karşılık olur (Madde II, 5) böylece ivedi bir tedbir olarak yorumlanabilir. Bildirgede yer alan yeni temel ilke, mücadele şartlarının dile getirilmesi ve sömürücü sınıfların yönetimden uzak tutulması ile diktatörlüğün biçimsel olarak yasalaştırılmasıdır (Bildirgenin IV. bölümü). Fakat programda ilerideki dönemde adı geçen tedbirlerin ötesine geçileceğine ilişkin bir belirti yer almamıştır.

b) Savaş Komünizm döneminde ekonomi ile ilgili kanun çalışmalarındaki başlıca eğilimler:

Üç yıl sonra, yani sanayinin toptan millileştirilme teşebbüsünün başarısızlığa uğraması sonuncu, Lenin (*) devrimin ilk döneminde, küçük ve daha az önemli işletmeler özel işletmelere kiralanırken, ilâncılığın millileşti-

---

(*) S. V. No 205, Lenin'in tasarıları, çalışmalar cilt VI, S. 452

rilmesi gibi esas amacın gerçekleştirilmesinin delili olarak değinmiştir.

İlerdeki aşırı millileştirme kanunlarını önlemek amacını taşıyan 1918 temmuz kararları, millileştirilecek sanayi işletmelerini dört işçiden fazla işçi çalıştıran işletmeler ve ticari işletmeleri de, (1) işçiden fazla işçi çalıştıran işletmeler olarak sınırlamıştı.

Tarım alanında ise, merkezin resmi politikasında bir tereddüt yoktu: Bir yandan kollektif çiftliğin teşviki için kesin tedbirler alınırken, öte yandan Komünist Partisinin VIII. kongresinde alınan bir karar, kollektifleştirmenin herhangi bir baskı yolu ile yapılmasını reddediyor ve ferdi çiftçiliğe devam etmek isteyen orta çiftçinin tasarruflarına riayet edilmesini destekliyordu (*). Yeikililer, bu hususiaki yanlış anlamlara en ufak bir fırsat verilmesinden pek haklı olarak kaçındılar, çünkü zorla «Komün» kurdurulması konusu, karşı-devrimci propagandanın ülke çapında bir umacı olarak kullandığı en güçlü bir silâhtı. Diğer yandan, savaş Komünizmi dönemi teorisine ihtiyaçların hükmettiği (**) ve bir süre sonra işletmelerin millileştirilmesi ile ilgili olarak yayınlanan kararlara rağmen devletin bu işletmeleri devralacak araçlardan yoksun olduğu tartışma götürmez.

Devrimin ilk döneminde, Bolşeviklerin sanayi ile ilgili niyetleri ne olursa olsun, İç Savaşın yarattığı ihtiyaçlar toptan millileştirmeyi zorladı. 7 Mart 1918 de (***) ilk defa olarak tüm sanayinin millileştirilmesi (bankalar dışında) kanunlaştırıldı ve kibrit, mum, pirinç, kahve ve biber üretimini kapsadı millileştirme. 2 Mayısda ise, daha önemli bir sanayi kolu olan şeker üretimi de dahil edildi millileştirmeye. Hiçbir sosyalist, bu çeşit bir millileştirme düzenini tahayyül edemezdi: Bomboş dükkânların ve dükkâncıların bunları tekrar doldurmayı reddetme-

---

(*) Lenin, cilt VIII, S. 184.

(**) Buharin'in Dönüşüm döneminin Ekonomisi, 1920.

(***) S.U.R. 1917/18 No: 385 nolu genelge.

leri; hükümeti iaşe karneleri çıkarmağa zorladığı apaçıktı. Teorik açıdan millileştirmeye en yakın bir milli ekonomi dalı olan dış ticaret, 23 nisanda millileştirildi. En önemli sanayilerle ilgili kuruluşların toptan millileştirilmesi, 25 haziranda onaylandı. Genel olarak, bir şirkete ait olan herhangi bir farika millileştirilmek için yeter büyüklüğe sahip kabul edildi. Fakat metalurji, motor ve elektrikle ilgili sanayiler gibi başlıca sanayi dallarında, en az 1 milyon ruble (100.000 sterlin) sermayeli işletmeler (şirketlere aitse) millileştirmeye tabi tutuldular. Millileştirilen işletmelerin bütün personeli, müdürler ve yönetim kurulu üyeleri de dahil olmak üzere, eski maaşları üzerinden kamu personelinin kapsamına alındılar ve bunların işlerini terketmeleri yasaklandı. Petrol sanayinin belli başlı işletmeleri, 20 temmuzda, yani mum imal eden küçük atölyelerin millileştirilmesinden dört ay sonra devlet tarafından devralındılar. Yalnız, İşçi Kontrolü Tüzüğüne karşı koyan bu büyük işletmelerin, çok daha önceden devralındıklarını ve karşı koymayan büyük bir metalurji işletmesi müdürünün, devletin görüş açısından, karaborsa ile sıkı ilişkileri olan mum imalâtçısından daha güvene layık bir eleman olduğu unutulmamalıdır. 24 Ocak 1919 da milli ekonominin sosyalist reorganizasyonunda, Lenin'in temel olarak kabul ettiği bir adım, bütün millileştirilmiş sanayi için bir mali merkez olarak Devlet Bankasında bir Bütçe Dairesinin kurulması ile atıldı. Bu sırada, bu geçici bir adım oldu, çünki para enflâsyonu, «ruble üzerinde kontrolün» kurulması için harcanan bütün çabaları boşa çıkardı. 10 Ocak 1920 de, Devlet Bankasının Bütçe Dairesinin yerine, genel bir «Bütçe ve Muhasebe dairesi» kuruldu. Lüzumlu olduğu gerekçesi ile, fakat aslında tam Komünizme doğru dönüşüm açısından para üzerindeki operasyonlar önemini yitirdi. Vesika karnelerinin uygulanması, büyük önem taşıyan diğer bir adımın atılmasını gerektirdi: 16 Nisan 1918 de Tüketim Kooperatiflerinin gelecekteki faaliyetleri, özel bir genelge ile dü-

zenlendi. (*) Bu, daha kesin bir çözüm teklifi yapan Lenin'le, kooperatiflerin Menşevik önderleri arasındaki bir uzlaşma mahiyetindeydi. Fakat bu özel politik karar yanında (**) işçi sendikaları gibi güvenilir Komünist kuruluşlar, kamu görevleri yüklenmeğe çağrıldığı zaman bu sefer daha genel bir problem çıktı ortaya (***): Bir zamanlar kapitalist bir toplum içinde işçi sınıfının özel çıkarlarını temsil etmek için kurulmuş olan bu teşkilâtların, sosyalist bir devletin organı olarak faaliyet göstermesi isteniyordu (ve genellikle bu çözüm yollarına eğilim gösterenler ve bu çözüm yolunun demokratik ve kendi kendine yönetimle birlikte daha uygun olacağını düşünenler, Komünist olmayan sosyalistlerdir), bu sosyalist devlet ise, şimdi kendisinin en önemli bir organı olan bu teşkilâtlar üzerinde denetim isteyecekti.

1918 de, Tüketim Kooperatifleri Kanununda, devletin istekleri daha mütevaziydi: Kooperatifler kamu hizmetine alınıyordu. Böylece kooperatifler dışındaki dükkânlardan yapılan alışverişler, bunlara % 5 satın alma vergisi uygulanarak baltalanırken (Mad. I), kooperatif üyelerini arttırmak için sağladıkları özel avantajlar, üyelerle yapı-

---

(*) S.U.R. 1917/18, No: 418 karar.

(**) Bir sağ kanat kooperatifçinin görüş açısından, Sovyet politikasının keskin bir eleştirisi için bk. E. Fuckner'in Die Russische genossenschaftsbevegung 1865-1921, Osteuropa-İnstitut, Breslau, I Abt. H. 6, S. 102.

(***) Savaş Komünizmi döneminde, işçi sendikalarına devredilen görevler 1920 de parti içinde keskin tartışmalara yol açtı. Bu çeşit perspektifler parti çoğunluğunu genel olarak Savaş Komünizmi döneminin doğruluğundan şüphe etmeğe yöneltirken, Troçki'nin liderliği altındaki kanat, sendikaların millileştirilerek kamu organı görevini yüklenmelerini istediler. Bk. Troçki'nin (Hayatım) adlı eserinde, Londra 1930 ve Lenin, cilt IX, bölüm I. Sonraki gelişmeler için bk. bölüm VII, S. 217.

lan alışverişler de en çok %5 pay ödemeleri şeklinde kısıtlanıyordu.

Kazançları düşük olanlara nazaran daha çok politik görüşlere sahip olan eski kooperatifçiler, nominal ödenti olan 50 kapiği ödeyen herkesin kooperatife alınmasına izin veren tüzüğü hoş karşılamayabilirlerdi, bu ödentinin geri kalan yeni üyenin ilerdeki paylarından kapatılıyordu (Mad. 2). Kooperatif toplantılarının politik yapısının belirsizliği bir yana, enflâsyon açısından fena bir uygulamaydı bu. Kanunun 3. Maddesi, kooperatiflerin birbirleri ile rekabet etmelerini yasaklıyordu ve hiçbir yerde ikiden fazla kooperatife izin vermiyordu: Birisi bütün vatandaşlara, diğeri ise sadece işçilere açıktı (mad. 4).

Kooperatif temsilcileri, devlet organlarının işlerine, kooperatiflerle rekabete girişen (Mad. 6) özel işletmeleri devralan organlar da dahil olmak üzere, katılmak zorundaydılar, fakat hiçbir kapitalistin kooperatiflerde kilit noktalara gelmesine izin verilmedi. Bütün bunlar, tüm işçi sınıfının işbirliği ile desteklenmiş yeni devlete karşı duyulan sevgi ile, geleneksel teşkilâtların darlığının ortadan kaldırılması ile ve kooperatiflerin kamu desteğine sahip olması ile yorumlanabilirdi.

Sovyet rejimine muhalif olanlar kendilerini, kurumlarına yardım etmiş oldukları teşkilâtlardan koparılmış hissedeceklerdi: Yani siyasi hasımları tarafından yönetilen açıkça hizmetine giren sosyalizmin barış içinde gelişmesi, büyümesi, görüşü.

Onlar, Kooperatifler likit emvallerinin Devlet Bankasına yatırmasına zorlayan ve bütün vatandaşları da aynı yatırımı yapmağa teşvik eden propagandanın arttırılmasından da hoşlanmayabilirlerdi. Yeni devletin görüş açısından, bu bir vatanseverlik görevi idi, fakat muhaliflerin görüş açısından ise, bu kooperatif sermayesinin totaliter bir denetime tabi tutulması ve enflasyon vasıtası ile yağma edilmesi demekti. Gerçekte, bu karar ister bu teşkilâtları ister kendi işlerini ev çıkarlarını gözetmek zorunda olan teşkilâtlar olarak kabul etsin, ister ki en

uygun yorumu ile- devlet tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü olan ve demokratik bir biçimde kendi kendilerini yöneten teşkilâtlar olarak kabul edilsin, büyük önem taşıyan temel kararlardandır. Savaşın doğurduğu ihtiyaçlar çok geçmeden kararın ılımlı bir yorumla uygulanmasına bile imkân vermedi; bir yıl bile geçmeden, devlet denetimi altındaki kooperatiflerin yerini, Lenin tarafından daha 1 aralık 1917 de yapılan teklifle ilgili olarak mecburi Tüketim Komünleri (*) aldı. Genelgenin gerekçesine göre, açlığı ve kıtlığı önlemek için ve devlet besin mağazaları ile, işçi sınıfına tahsis edilmiş genel ve özel kooperatifler arasındaki boşluğu gidermek amacı ile alınmış ivedi bir tedbirdi bu. Tüketim Komünleri hangi ideoloji ile kurulmuş olursa olsun, bunun arkasında yer almış olan gerçek, besinin bu kendi yönetimlerine sahip teşkilâtların inisiyatifleri ile hareket etmelerine imkân vermeyecek kadar kıt olduğunu gösteriyordu.

Besin kıtlığı ve köylülerin fazla ürünlerini, değeri hızla düşen para karşılığı satmakta tereddüt etmeleri, tarım teşkilâtlarını 1917-18 reformları ile uygulanan radikal toprak dağıtımının daha ötesine gitmeye yöneltti. V.C.İ.K. (**) nin 14 Şubat 1919 tarihli ve «Sosyalist Tarım Teşkilâtı üzerine başlıklı genelgesi, toprak reformunun (***) gerçekleştirilen 1917-18 reformlarından ayrı ola-

---

(*) S.U. 1919/191, ocak 4, 1919. 30 Haziran 1919 tarihli diğer bir genelge ile (S.U. 342) «Tüketim Kooperatifleri» adı köylülerde mevcut zorla kollektifleştirme korkusu ile ilgili yanlış anlamalara yol açmamak için verildi. Aslında «Komün» terimi kastediliyordu.

(**) Vserrossijki (1922 den beri Vsecojusny) Centralni İspolnitelni Komitet, Bütün Rusya Merkez yürütme Komitesi, en üst devlet organı, parlementonun karşılığıdır.

(***) Orijinal Bolşevik görüşü için bk. Lenin, cilt III, bölüm II.

rak saf sosyalist görüşlere dönülmesi ile ilgili bir çabayı yansıtıyordu. 1. madde, o güne kadar üstü kapalı geçilmiş olan bütün toprakların millileştirilmesi görüşünü dile getirerek, toprağın toplum çıkarlarına göre düzenlenmesini ifade ediyordu. 3. Madde ise, bireysel (ferdi) tarımcılıktan, kollektif tarımcılığa geçişin perspektifini geliştiriyordu. Devlet tarım işletmeleri (Sovkhozlar), Tarımsal Komünler ve toprağın Komünal tarımı, bir geçiş dönemi olan ferdi çiftçiliğe nazaran ileri tarım biçimleri olarak sağlık veriliyordu. 8. Maddeye göre (1) Sovkhozlara, (2) Kooperatif işletmelere ve köylüler tarafından girişilen Komünsal Tarımcılığa, (3) Özel çiftçilerin geçimlerini sağlamak için yeteri kadar toprak tahsis edilmesi gerekti. Bu uygulamaya uygun olarak bunlara devletin para, tohum, yem ve tarımsal araçlar şeklinde yapacağı yardımlar dağıtılacaktı. Fakat mevcut Tarımsal Kollektifler (başlıca Komünler) aslında 1 Milyon rublelik bir yardım aldılar. Elkonulmuş büyük toprakların, köylüler arasında bölünmesi yasaklandı ((Mad. 9). Kanunun diğer bölümleri, çeşitli tipteki komünal işletmelerin kurulmasını teşvik edici hükümlerle ilgiliydi. Komün, aynı zamanda (Fasıl VII) herhangi bir kişisel çıkar düşüncesinden uzak işleyen bir birlik olarak (*) ve hemen hemen Kolhoz ve Tarımsal Artellere (**) tekabül edecek biçimde, teorik anlamına uygun (Fasıl VIII) olarak düşünülüyordu. Uygulamada bunlar, geleneksel köy komünlerinden farklı olarak, halkın besin isteğini giderebilmek için yeniden canlandırılmışlardır. Bunlar, görevlerini yerine getirmeyenleri ihraç etmek ve elde ettikleri stokları Komüne devmek gibi özel yetkilerle donatılmıştır (Madde 131). Fakat, bütün bu tarihsel teşkilâtlardaki üyelik, tamamen gönüllü üvelik esasına dayanıyordu. Konunun bu tarımsal birlikler ve kooperatiflerle ilgili maddelerine ek olarak,

---

(*) Örneğin, 90. madde, Komün ekonominin bütün kârlarının yatırıma ayrılmasını ön görüyordu.

(**) Bk. Özellikle 123-126 maddeler.

daha ayrıntılı olan özel genelge de yayınlandı (*). Bu maddelerin, Tarım Halk Komiserliği tarafından onaylanması ve uygulanmasının, bu komiserliğin denetimi altında yapılması gerekiyordu. Savaşın ivedi ihtiyçlarının, kollektivist mevzuatı zamanın şartlarına uygun olarak daha ileriye götürülmeye zorladığı bir gerçektir. Lenin'in, sosyalist bir ekonomiyi geliştirici başlıca şartlar olarak nitelendirdiği devlet işletmelerindeki normal banka işlemlerinin yerini, matbaada basılan kağıt paranın doğrudan doğruya matbaadan dağıtılması uygulaması aldı. Bütün vatandaşlar, devlet denetimi altındaki Tüketim Komünlerine girmeğe zorlandılar. Tarımsal işbirliği, geliştirilmiş tarım araçları ve sınai ürünlerin daha elverişli biçimde satışı ile olmayıp, —Çünkü devlet hiçbirini yerine getirmiyordu— besin isteklerinin baskısı ve para ödülleri ile geliştiriliyordu. Bütün bunlar, savaş ekonomisi tedbirleri olarak nitelendirilebilir.

Fakat Savaş Komünizmi terimine rağmen, daha yüksek bir aşama olan üretimin kollektivist biçimini hedef almayan tedbirler, şüphesiz ki sosyalistçe tedbirler değildi. Kamu mülkiyetini, belirli alanlarda vatandaşların kıtlık karşısındaki kişisel tepkilerine karşı savunma ihtiyacı, kollektivist prensiplerin gerçek ve tam olarak uygulanışını gerektiriyordu. Bu alanda en ilgi çekici örnek, 27 mayıs 1918 tarihli Orman Yasası idi (**).

Bütün ormanlar kamu yetkililerinin yönetimine geçiyordu. Merkezdeki yetkililer, ormanların kullanılışı ile ilgili genel ilkeleri tesbit etme hakkına sahiptiler (Mad. 66), yerel Sovyet yetkilileri orman ürünlerinin fiyatlarını yerel şartlara göre tesbit etme hakkı da dahil olmak üzere (Mad. 48), yönetimi gerekirse ele alma hakkını ellerinde bulunduruyorlardı. Bazı ormanlar, merkezi hükûmet tarafından «himaye altındaki ormanlar» olarak (Mad. 83) ilân edildi. İklim avantajları, kamu sağlığı, vatandaşların

---

(*) S.U. 1918/522.

(***) S. V. 1918/522

sağlığı bakımından ve genel kültürel değeri olan ormanlar devlet tarafından yönetiliyordu. Geri kalan ormanların yönetiminde, kamu ihtiyaçlarının karşılanması ve bunlardan elde edilen ürünlerin satışlarından sağlanacak gelirler gözetiliyordu (Mad. 91). Ancak, bu son kategoriye giren ormanlar, tarımsal ekim için talep konusu olabiliyordu, fakat bu takdirde bile merkezdeki yetkililer buna kamu çıkarını gözeterek rıza göstermek zorundaydılar. Köylülerin anarşik olarak araziyi ekime açma çabalarına ve şehirlilerin yakacak sağlamak için ormanları yağma etmelerine karşı ormanların korunması, kanunun asıl amacını teşkil ediyordu.

Vatandaşların orman ürünlerini gerekli yakıt, yapı malzemesi, diğer ihtiyaçların giderilmesinde kullanma hakkı tanındığı gibi, herkesin ormanlarda gezmesi, ormanların bakımı için teklifler getirmeleri serbestti (Mad. 11, 12). Köylüler, konut ihtiyaçlarını karşılamak veya hayvanlara yem sağlamak için bu orman ürünlerini yerel yetkililerin tesbit ettiği fiyattan satın alıyorlardı (Mad. 18). Orman ürünlerinin kentlilerin ihtiyaçlarını karşılamak için satışları, yakacak ve yapı malzemesi bakımından normal bir işlem olarak kabul ediliyordu (Mad. 19-20) 36. madde ise, ormanların korunması ve bakımı için genel bir iş mükellefiyeti veya bunun yerine özel bir vergi konulmuştu (Mad. 38). Uygulamada bu çeşit kurallar, köylülerin kereste ile ilgili geleneksel hak ve mükellefiyetlerinin tarım devriminin yarattığı yeni şartlar altında düzenlenmesi demekti. Kent nufusu için ise, yeni bir vergi demekti bu. Şiddetli yakıt kıtlığının çekildiği bu yıllarda, bu çeşit kısıtlamaların sanayi merkezlerine yakın olan ormanların tahribini önlemesi çok zordu. Hatta, yerel Sovyetler yakacak için odun satma işinde başarılı olsalar bile, enflasyon resmi yakıt fiatlarını çok düşürüyordu ki, bu durumda tüketimin denetimi zorlaşıyordu. Ama, bize göre, toplumun ve vatandaşların kişisel haklarını kanunlaştıranların izledikleri yol, kanu-

nun derhal başarı elde etmesi açısından daha önemlidir. Diğer ülkelerde olduğu gibi, ormancılığın kendine özgü ihtiyaçları, kısa süreli çıkarlarla birlikte uzun süreli çıkarlarla diğer ekonomik alanlardan daha belli bir biçimde karşı karşıya geliyordu.

Savaş Komünizminin yukarda tartışılan genelgeleri, ya millileştirilmiş devlet mülkünün yönetimi ile ilgili prensipler veya teklifler biçiminde ileri sürülen ve örneğin, üretimi arttırıcı kooperatif teşkilât modellerini tesbit ediyordu. Vatandaş ise, ormanlar örneğinde olduğu gibi, ancak bazı çıkarları kamu yönetimi ile ilgili prensipler olarak tanındığı teşvik edildikçe ilgileniyordu. Bu anlamda Savaş Komünizminin yasaları, şimdiki S.S.C.B. Anayasasına hakim olan «sosyal haklar» görüşünü peşinen açık olarak yansıtıyordu. Vatandaşın, ormancılığın gelişmesi için öneriler getirme hakkı ve vatandaşa verilen ormanlar üzerinde tekel sahibi devletten orman ürünü satın aldığı takdirde hiçbir ayırıma tabi olmayacağı garantisi gibi hususlar, genel olarak hakların ferdiyetçi (bireysel) yorumundan çok, kollektivist yorumuna kuşkusuz daha çok uygundur. Kendisine çeşitli teşkilâtlara katılma hakkı sağlanmış kişiler ve Sovyet devletinin henüz biçim veremediği veya geliştiremediği teşkilatlar ortamında, bu haklar bu teşkilatların kendilerine karşı kanun tarafından uygulatılmalıdır. Bu durum, sadece Sovyet devletinin politik ve ekonomik olarak her vatandaşın özgürce girmesini arzuladığı tüketim kooperatifinde olmayıp, kiliseler gibi, yeni devletin hiç de lehinde hareket etmediği teşkilâtlarda da ortaya çıktı (*). Kiliselerle ilgili sebep, kuşkusuz devletin bu teşkilâtla işgilenmesi değildi; esas sebep yerel yönetimin, kısıtsız hiyerarşik güçle donatılmış rejiminden daha az tehlikesiz olduğunun düşünülmesi idi. Fakat, kişilere verilen hakların kollektif haklar olarak düşünüldüğü de bir gerçekti.

c) Sovyet Hukukunun İlk Kodifikasyonu

1918/19 tarihli Toprak ve Orman yasaları ulusal hayatın önemli kesimleri ile ilgili tüm kanun kodifikasyonlarının örnekleri olarak kabul edilebilirler. Daha sonraki, bu kanunların yürürlüğe girmesi döneminde bunların yerini, özel kanunlar olarak tanımlanan genelgeler aldı. Fakat, bunlar zamanın önemli sorunlarına cevap amacı ile alınan ve hemekadar geniş kapsamlı bir muhtevaya sahip olsalar da, esas itibarı ile bir gurubun bu sorunları çözümlemek için aldıkları kişisel kararlardı. Sadece iki alanda sistematik ve dar anlamda bir kodifikasyon mevcuttu: Stuchka çok daha sonra, Aile Hukuku ve İş Hukukunun sosyalist hukukun başlıca elemanlarını teşkil ettiği görüşünü tekrarlamıştır. Ceza hukukunun, politik baskıya olan ihtiyacın yokolması ile paralel gitmesi kabul ediliyordu ve Medeni Hukuk ise, özel işletmeler tamamen ilga edildiği zaman aynı akibete uğrayacaktı. *Fakat, insan ilişkilerinin düzenleyicisi olarak kanuna ihtiyaç duyulduğu sürece, vatandaşların aile hayatlarının maddi temelini teşkil eden özel ilişkileri kadar, işverenleri durumunda olan sosyalist devletle olan ilişkilere de ihtiyaç olacaktı.* Özellikle, bu iki hukuk alanında kodifikasyonun tercihine dair çok daha basit bir örnek verilebilir: Bir işçi sınıfı partisi hükümeti, çalışma hayatının organize edildiği prensipleri dile getirir. Aile Hukuku bakımından bu hükümet, kendini kilise prensiplerine göre kurulmuş çok ge-

---

(*) Adalet Halk Komiserliğinin 24 ağustos 1918 tarihli tüzüğüne bakınız (S.V. 1918/685). Bu tüzüğün 5. maddesi kilise mülkiyetinin devredilmesi ile ilgilidir. Fakat 10. madde, bu mahallerde yaşayan herkese, kiliselerin vs.nin belli bir ruhani yönetime devredilmesi ile ilgili protokolü uygulamak ve böylece bu devlet mülkiyetinin yönetimine katılmak hakkı tanıyordu. Genelgedeki hükümler, 1929 kanunu dahil, daha sonraki ilgili bütün Sovyet kanunlarında yer aldı.

ride olan bir kanunla karşı, karşıya bulur. Bundan dolayı, kısaca ilerici bir hükûmet olarak Sovyet Hükûmeti bu kanunu liberal ve demokratik prensiplere göre yeni bir kanunla değiştirmek zorundaydı. Yeni şartlar altında, eski kanunun uygulanabilen bazı bölümleri dışında, bu yeni kanunun komple bir kanun olması zorunluydu. Aile hukukunda, ekonomi ve iş alanları ile ilgili kanunlardan farklı olarak, Sovyet Hükûmeti kendini yurt içindeki ve dışındaki ilerici düşünce ve deneylerle iyice beslenmiş bir alan içinde buldu ve böylece, dolaylı bir mükemmellik sağlamak güç olmadı kendisi için. Savaş Komünizmi döneminde bu iki kanunun daha sonraki hikâyesi çok farklı idi. Bir defa, Savaş Komünizmi kurulur kurulmaz, İş Kanunu boş ve gereksiz bir şey veya daha doğrusu ilgi çekici teorik bir deney sayıldı. Fakat Aile Hukuku, 1921-2 ve 1926 genel kodifikasyonunda yeniden yasalaştırıldı ve orijinal çizgisi üzerinde gelişti. Bu iki 1918 yasasının kaderlerindeki farklılık, Rus Devriminin ikili karakterini yansıtır. Bu aynı zamanda, demokratik ve anti feodal devrimin tamamlanışını ifade eden tam ve kesin bir başarı idi. Bu oluşum, uzun bir hata ve deney dönemi geçirecekti, kendi öz sosyalist muhtevasını kazanıncaya, gerçekleştirinceye kadar.

28 kasım 1918 tarihli iş Yasası, uygulamadaki kusurlar ve ihmallerden başka, bazı ideolojik peşin yargılarla işlemez hale getirildi. Bu yasanın başlıca müessesesi «Çalışma mükellefiyeti» idi. Ve genel moral yanı dışında, Sovyet Rusya'da sadece ivedi savaş ihtiyaçlarının giderilmesi için uygulandı. Böyle bir genelleştirme eğilimi sonucu, vatandaşların büyük çoğunluğunu teşkil eden grupların, kısaca köylülerin ve bağımsız zenaatkârların, tarımsal ve diğer komünlerinin yasa kapsamı dışında bırakılması ayrıca açıklanmalıydı. (Giriş md. VI). Gerçekte, yasa belli başlı, iş sözleşmesi ile ilgiliydi. Çalışma mükellefiyeti (genel sivil ödev başlığı altında, ücretli çalışma süresinin türlü biçimlerini tesbit eden 6. madde ise, diğer

bir belirsizliğe yol açıyordu: Bir işletmede teşkilâtlanmış ve daimi bir işbirliği, bağıntı ve personel seksiyonlarının kurulması ve belirli işlerin tanımlanmasının yapılarak tesbiti (çoğu hallerde bu iş sözleşmesine değil de, belirli hizmetler için sanatkârların ücretle çalıştırılmasına karşılık olacaktı). Gerçekte, yasa başlıca, iş sözleşmesinin tipik halleri olan ilk iki gurupla ilgiliydi: Özel teşebbüs işletmelerinde olduğu kadar, bütün kamu işletmelerinde de çalışma şartları işverenle sendika arasındaki toplu sözleşmeler tarafından düzenlenecek ve Çalışma Halk Komiserliğince onaylanacaktı. Eğer işverenle sendika arasında herhangi bir anlaşma olmazsa, sendika doğrudan doğruya Çalışma Halk Komiserliğine kendi sözleşme tasarısının (mad. 8) onaylanması isteği ile başvurabilecekti. Bu sonuncu işlem, hizmet işlerinde çalışan işçiler için normal bir yoldu (Mad. 9). Hizmet işçilerinin sendikalaşma istekleri ve Çalışma Halk Komiserliğinin bu hizmetlerde kamu çıkarlarının temsilcisi sayılmasından dolayı, bu çeşit kurallar sendikal görüş açısından makul görünüyordu herhalde 1922 İş Kanununda (*) yer alan hükümlerden daha çok tercihi gerekiyordu. Sanayi istihdamındaki tipik durumunda ise, sözleşmeye katılan taraflardan birini izine bağlı tutan ve herhalde hükûmetin onayını isteyen bir bildirge, toplu sözleşmelerin gerçekte hükûmet tarafından yapılması demekti. Yasayı hazırlayanların, işgücünü kiralayan özel işletmecilerin devam eden varlığını benimsemelerine karşın, «çalışma mükellefiyeti», sendikaların grev haklarının reddi biçiminde yorumlanmazsa, bu konuda grev hakkına dair bir değinme yoktu. Kişi olarak işçiye ancak sendika nedeni haklı saydığı takdir-

---

(*) Bu kanunun kendisi kapıyı açık bırakmıştır. Fakat, R.S.F.S.R.nin C.İ.K.sının 8 şubat 1926 (S.V. 1926/57) tarihli kararnamesi, hizmet işçilerinin kendi işverenleri ile kişisel sözleşmelere girişmeleri konusuna değinmekteydi. Danilova, op. cit. S. 63).

de, iş sözleşmesini feshetmek hakkı tanınıyordu (Mad. 52), fakat bu şartın çiğnenmesi halinde, bir haftalık işsizlik ödeneğinin kesilmesinden başka ayrı bir ceza yoktu (Mad. 53). 113. madde, işçilerin kamulaştırılmış işletmelerde olduğu ölçüde, özel işletmelerde de ihtimamla çalışma ve tesbit edilen iş normlarını yerine getirme sorumlulukları ile ilgili idi. Nihayet, özel sektörün devam eden varlığı tüm kamulaştırmaya doğru atılan kısa süreli geçici bir adım olarak sayıldı, böylece her iki sektördeki çalışma, kamu yararına olan bir çalışma olarak düşünüldü.

Çalışma mükellefiyetine karşılık olan hak (mad. 10) «Çalışabilen vatandaşların kendi öz yetenek ve bilgileri ile uyumlu bir iş ve bu özelliklerine uyarak tesbit edilmiş iş bölümünün ücretini kazanma hakkı» idi. 1936 Anayasası'nın 118. maddesinde, sosyalist olmayan devletlerin benzer şartlar altında tanıyabilecekleri çalışma hakkı benimsenirken, bu hak tüm ulusal kaynakları kapsayan sosyalist kurumlaşma ve 918 denberi kurulan sistematik plânlamaya dayandırılmıştır. 10. maddeye konulan ekte ise, vatandaşların yetenek ve bilgileri ile ilgili olan çalışma hakkı, eğer o sırada bu özelliğe uygun iş yoksa, işçi sendikasının rızası ile başka bir işe gönderilebilecekleri belirtilerek kısıtlanmıştır. İşsiz bir işçi, toplu sözleşme hükümlerinin yerine getirildiği ve kendi özel niteliği çerçevesi içindeki herhangi bir işi benimsemek zorundadır. (Mad. 24). Eğer böyle bir iş mevcut değilse, daha elverişli bir iş buluncaya kadar kendi niteliği dışındaki bir işi benimsemek zorundaydı (Mad. 29). 1922 Kod'u bu özelliğe değinmedi, fakat 1927 de İşsizlik Yardımı Dairesi'nce hemen hemen ayni biçimde çözümleniyordu bu konu. 1922 Kod'u, herhalde bir «Çalışma hakkı» kuralını ileri sürmüyordu.

1918 Kanununun epeyce karışık ve çapraşık hükümleri bir yana bırakılacak olursa, iş sözleşmesi sorunlarını, çalışma süresi, tatil süreleri, asgari ücretler, cezalar ve iş

disiplini ile ilgili diğer konuları, sendikal ilkelere en yüksek önemi vererek çözümlemeye çalıştı. Ücretler çeşitli iş guruplarına göre derecelendirilmiş (mad. 60) ve ayrıca parça başına iş ve fazla çalışma (mad. 62) ile ilgili ek madde yer almıştı. Fakat açıkça, ücretleri belirli sınırlar içinde tutma eğilimi vardı, şöyleki: Fazla çalışma için normal ücretin %150 sinden fazlası yasaktı (mad. 64) ve yine diğer bütün çeşit ek ödenekler yasaklanmıştı (mad. 65). İki işde birden çalışan kişilere (o sıralarda bir çok kalifiye uzmanın yaptığı gibi) maaşlarından ancak birini almalarına izin veriliyordu (mad. 66-7). Bu «eşitleştirme» eğilimi Sovyet Devletinin varolan gereklerine karşı idi: Bu özellik, Kanunun Çalışma Halk Komiserliğince onaylanmasından kısa bir süre sonra, «uzmanların bilgilerinden daha iyi yararlanma» ile ilgili bir kararla (*) ihtiyaçlara uygun bir duruma sokuldu. Bu uzman personelin, boş zamanlarda kendi çalıştıkları işyerlerinden başka kuruluşlarda yaptıkları işin karşılığını almalarına, hernekadar toplam aylık kazançları yürürlükteki maksimum aylık kazanç olarak tesbit edilmiş olan 5000 rublenin bir buçuk katı ile kısıtlanmışsa da, izin veriliyordu. Doktorlar, öğretmenler, araştırma işçileri vs. için yetersiz gelirlerini yükseltmek için iki görevde birden çalışmak, 1930 yıllarının ortalarına kadar normal bir yol olmuştu. Hastanelerde bilgilerine ihtiyaç duyulan doktorların durumları gibi haller bir yana bırakılırsa, bu tür kaçamaklara göz yumulmak yoluyla ücretleri yükseltmek, şüphesiz uzman bilgisini kullanmada rasyonel bir yol değildi.

İş Kanunu, ekonomik gerçeğin ötesindeki ideolojik ilkelere başvurma çabaları sonucu başarısız olurken, 17 ekim 1918 Aile Hukuku gerçek deneylerle karşılaşma ve başarılı olma olanaklarına sahip oldu ve hukuk alanında ilerdeki gelişmelerin temel dayanaklarını oluşturdu. 1918 de en başta gelen ihtiyaçlar, kadın ve erkek haklarının

---

(*) 20 mart 1919, S.V. 1919/174.

eşitsizliğine ve evlilik hukukunda kilisenin egemenliğine dayanan geçmişle bağları koparmaktı. Yasa, varolan evliliklerin geçersiz sayılabileceği şartlar üzerindeki ayrıntılı hükümleri ve son olarak varolan nikâhın, devrim tarafından tanınan temel kadın haklarının çiğnenmesi biçiminde görünen bütün hallerde, Halk Yargıçlarının en doğru çözüm yolu olarak kullandıkları, evliliğin geçersiz sayılması eğilimlerine karşı ayrıntılı hükümleri kapsamaktadır. 1918 yasasında boşanma, 1926 yasasından ayrılarak her iki tarafca benimsendiği zaman çok basit ve otomatik bir işlem haline getirildi (mad. 91-2). Eğer boşanma tek tarafca istenirse, herhangi bir biçimsel şarta bağlanmasa bile (mad. 98), mahkeme kararına gerek vardı. Eğer bir koca dilediği zaman karısını boşamakta ve böylece maddi yükümlerden kaçmakta özgür bırakılsaydı, 1918'in sosyal şartları altında, kadının kurtuluşundaki amaç rencide olabilirdi. 1918 yasasının 105. maddesine ve kadınlarla ilgili hükümlere göre, hemekadar taraflar bu konuda kanuna uygun olarak (1918 yasasının 106. maddesi ve 1926 yasasının 13. mad.) herhangi bir istekleri olup, bu hususta uyuşabilirlerse de, nikâh mülkiyet ilişkileri ile sonuçlanamaz. 1918 yasasının 100. maddesine göre, evli çift ister kadınınki, veya erkeğinki yahut her ikisinin de uzlaştığı bir ortak ad kullanmak zorundaydı. (*) Meşru ve meşru olmayan çocuklar arasında şüphesiz tam bir eşitlik vardır (1918 yasasının 133. mad. ve 1926 yasasının 25. mad.) anababa, çocuklarının eğitimini, özellikle onların sosyal bakımından faydalı işler için eğitimlerini dikkate almak zorundadır. Çocukların eğitimleri için gerekli tedbirler hususunda, ana babanın düşünce birliği gerekir (1918 yasasının 151. ve 1926 yasasının 38. maddesi). Eğer ana ve baba bu hususta anlaşamazlarsa,

---

(*) 1926 Yasasının karşılık olan 7. maddesince yasaklanmıştır.

bu takdirde 1918 yasasının 152. maddesine göre mahkeme bir karar vermek zorundaydı.

Son bölümde tartışılan yasa, sosyalize edilmiş prodüktif kaynakların yönetimi ile ilgiliydi. Fakat, hernekadar geliştirilmiş iş yasasında vatandaşların bu özel alandaki bazı hakları ancak ilişkin oldukları sendikalarca gerçekleştirilebiliyorduysa da, adı geçen her iki yasada onaylanan hükümler, kişi hak ve sorumlulukları ile ilgiliydi. «Çalışma Hakkı»nı çerçeveleyen ideolojiye karşın, iş yasasında benimsenen bu kişisel haklar, bütün vatandaşların genel refahı yararına izlenen kamu politikasının kuruluşuna yapılan istekler anlamında olsa bile «Sosyal Haklar» olarak tanımlanamaz: Aynı Weimar Cumhuriyetinde olduğu gibi, Sovyet İşçilerinin 1918 yasasının hükümlerine göre kullandıkları gerçek hak, İşçi değişimi ideolojik (nedenlerden dolayı «İş Dağıtım Dairesi» olarak adlandırılan) ile ilgiliydi ve eğer işçi işsizse, iş bulununcaya kadar verilen işsizlik ödeneği herhangi bir neden göstermeksizin reddolunabiliyordu. Evlenme yasasında yer alan idealin halâ çoğunluğu teşkil eden dışarda çalışmayan ev kadınları bakımından gerçekleşmesindeki güçlüklere karşı alınan tedbirlerle ilgiliydi. Nikâhlanma sırasında edinilen mal ayrılığı boşanma halinden kadının, evlilik süresi içindeki emeklerinin karşılığından mahrum kalmasına yol açacaktı. Fakat, 1918 Evlilik yasasını hazırlayanlar, tipik Rus kadınını ev kadını olarak düşünmediler. Onlar sadece şeklen değil, fakat erkek ve kadın arasındaki varolan gelir eşitsizliğinin gerçekten kaldırılmasının, karı ve koca arasında kişi özgürlüğünün tam olarak gerçekleşmesini sağlayacak gelir ayırımına yol açacağını ve evliliği, yetkili yabancı bir gözlemcinin de değindiği gibi «servetlerin değil, fakat ruh ve vücut birliği» haline getirmeyi düşünmüşlerdi (*). Bu hiç şüphesiz anti-bireysel bir eğilim değildi.

(*) *Lambert, op. cit. cilt I, giriş S. 38*

d) Devrimin Birinci Dönemindeki Yasama ve Yargılama Usulü

1936 Anayasasından önceki dönemde, Sovyet Hükümetinin yasama görevleri çok dağınık ve gevşek bir biçimde çizilmişti ve hatta, günümüzde bile S.S.C.B. de yürütme ile yasama faaliyetleri arasında kesin bir ayırım tesbit etmek, diğer ülkelerdekinden daha güçtür. Lenin, hükümetin yasama ve yürütme organları arasında devrimci rejimin birliğini ve yeteneğini tehdit eden herhangi bir ayrılığı reddetmiştir ve bu liberalist bir ilke olan «Güçler arası denge»ye yapılan belli başlı itirazlar, bütün dalları tek parti tarafından denetlenen bir hükümette zaten ağırlığını yitirmek zorunda kalmışsa da uygulanmıştır. 12 kasım 1917 tarihli genelge, yasaların Sovyet Halk Komiserliği Hükümeti ölçüsünde, parlamentoya karşılık organ olan V.C.İ.K. tarafından da onaylanabileceğini ifade etmekteydi. V.C.İ.K'nin önceliği, hükümet tarafından yapılan yasalara karşı sınırsız veto hakkı ile korunuyordu, fakat bu konuda V.C.İ.K.nin daha önceden onayının alınması ile ilgili bir hüküm de yoktu. Gerçekte, mahkemelerle ilgili olan ilk kararname, Sosyal Devrimcilerin daha etkili gözüktükleri V.C.İ.K. komisyonunun (*) yavaş çalışmasından hükümetin etkili olması nedeni ile, hükümet tarafından onaylandı. Genel olarak, hayati öneme sahip tedbirler, bankaların kamulaştırılması veya adaletle ilgili bildirgeler (**) ve bütün hukuk alanındaki kodifikasyon hareketleri, V.C.İ.K. tarafından yürütülüyordu. Boşanma ile ilgili hükümler gibi, tipik yasalaştırma örnekleri olan diğer kararname, V.C.İ.K. başkanı (Sverdlov) ve hükümet başkanı (Lenin)in imzaları altında, kendi-

---

(*) Bk. Greingaus, op. cit. II ve Malkevich, op. cit. Bu yazarların eğilimleri, daha önce mevcut tutuma karşılık Bolşeviklerin prensipleri ile yayınlanan genelgelere uygundur.

(**) Örneğin, mahkemelerle ilgili tüzük, bk. S. 64

lerinin başkanlık ettikleri organların onayı ile hareket ettiklerine dair herhangi bir kayıt ihtiva etmeksizin yayınlandı. Çok geçmeden (*) Adalet Halk Komiserliği, Yasa Hazırlama Dairesinin hukuki görüş açısından doyurucu formüller arama fırsatına sahip olmasını sağlama bakımından yasa taslaklarının basılıp, yayınlanması için belirli bir işlemin, usulün benimsenmesini gerekli gördü. Belirli temel yasaların çıkarılmasındaki iyediliğe karşın, uygulanan yasa yapma tekniği, bir ihtilâl döneminin standartları ile ölçüldüğü zaman oldukça etkiliydi. Batı Avrupa takviminin kabulü ile ilgili kararname, hayatın bütün alanlarında etki yaptı. Uygulanan modelin en büyük kusuru, yasama ve yürütme yetkilileri arasında kesin bir ayırımı savsaklayarak, yalnız hükümet olarak değil. Fakat hükümetin tek tek üyelerinde daha çok yasama alanına ait olan gücü uygulamak eğilimleri idi. Sol kanat Sosyal Devrimcilerle birlikte kurulan koalisyon hükümetinin kısa dönemi içinde, yasa yapma alanında, güçlerin kısıtlanmasındaki belirsizlikten doğan bazı, uyumsuzluklar belirdi. Sosyal Devrimcilerden Steinberg (Adalet Komiseri)in belirli kararnameleri, zamanın genel Sovyet politikası ile aynı çizgiye düşmekte tam başarısızlığa uğrayan bu dönemin gerçekten ilgi çekici tek belgeleridir.

Bu dönemde, hukukun genel hükümleri üzerinde yapılan tartışmada herşeyden önce ihtilâl hükûmetinin varlığını hesaba katmamız gerekir. Bu hükûmetin tüm varolan yasalar karşısındaki tutumu, yasaların yenilgiye uğratılan eski yönetimin ürünü olduğu ve yeni yönetici sınıfın adil olarak benimsediği hükümlerin gerçekleşmesine engel olunmasına hiçbir şekilde izin verilmemesini gerektirecek yöndedir. Diğer yandan, özellikle iç savaş sırasında birkaç taneden fazla temel yasayı onaylamak, teknik bakımdan imkânsızdı. Pek tabii olarak, ülkedeki bütün ilerici elemanların uzun süredenberi karşı çıktıkları varolan

(*) *30 ocak 1918, No. 309*

eski yasaların özel biçimleri ve bunların kaldırılması veya değiştirilmesi ile yönetim genel yönünü açıkça göstermişti. Böylece, bu çok ağır günlerde ihtilâlin çok gerek duyduğu genel desteği kazanmak mümkün olabilecekti. Ve kötü günleri daha kötü günlerin izlemesi ve yeni yönetimin yıkılması durumunda, görece bir burjuva hükümet için, Toprak Kanunu, Boşanma Kanunu, Medeni nikâhın sunulması (*) ve kilisenin bu konulardan elinin, ayağının çektirilmesi (**) ile ilgili yasaları yok etmesi güç olurdu herhalde. Bu gibi yasalar, belki de tarihteki başka bir Paris Komünü veya büyük çapta bir jakobin diktatörlüğü gibi devrilmesi muhtemel bir yönetimden arta kalan anılar ve elde edilen kazançlar olarak kalabilecekti. Bu türden yeni ilkelerin daha çok yer alması, daha iyi nin meşrulaşmasına yardımcı oluyordu. Bu sıralarda, varolan eski Medeni ve Ceza yasalarında yapılacak ayrıntılı düzeltmeler, değiştirmeler gibi, daha az aktüel ve ivedi olmayan sorunlar üzerinde değerli zamanları yitirmeğe gerek yoktu hiç şüphesiz.

Fakat, halkın günlük hayatı devam ediyordu. Bu durum, kamu düzeninin korunmasını ve hükümlerin adalet ölçülerine göre verilmesi usulünün yerleşmesini gerektiriyordu. Türlü merkezlerde, yerel devrimci yetkililerin tutumları ile mevcut (reaksiyoner) gerici mahkemelerden ve eski yargısal işlemleri, aşırı kargaşalığından ve yavaş yürümesinden kurtarıp vatandaşların yasa önündeki eşitliğini tam olarak gerçekleştirebilmek için yeni mahkemeler kuruluyordu. Bir çok mahkemelerde, genellikle burjuva aydınlardan kurulan sulh mahkemesi yargıçları, türlü halk katlarını simgeleyen seçilmiş yardımcılardan kurulu yeni mahkemelere başkanlık ediyorlardı. Yeni mahkemeler, var olan eski yasalara bağlı değillerdi. Fakat, bazı yerlerde Ceza Yasasının yeni kodifikasyonunun doğurduğu şartlar, Ceza Yasasında yer alan suçlar

---

(*) S.V.R. No. 60

(**) No. 263, 23 ocak 1918

listesi, kamu düzenini rahatsız etme, hırsızlık ve karaborsacılık suçlarını da kapsamak üzere, yeni mahkemelerce geliştirildi. Bazı yerel mahkemeler, böylece merkezi Sovyet yasa yapıcılarınca, yapılan planlarla kendiliklerinden çok yakından bağıntı kurarak mahkemelerle ilgili kararnamenin (*) onaylanmasından sonra da görevlerini sürdürebildiler. Bilinçli olarak yerel isteklerin deneylerine dayandırılan bu genelge, yerel mahkemelerin bir başkan ve yerel Sovyetler yanından demokratik seçimler yolu ile geçici olarak atanan iki yardımcıdan kurulmasını öngörüyordu (Madde 2). Karşı-devrimle ve çıkar peşinde koşanlarla savaşmak üzere, özel ihtilâl mahkemeleri kuruldu (Madde 8). 5. maddeye göre, yıkılmış hükümetler tarafından (Çarlık Hükümeti ve geçici Kerenski Hükümetleri) onaylanan yasalar, devrim tarafından ortadan kaldırılmadığı sürece geçerli sayılacak; ihtilâlci bilinç ve adalet bilinci ile çatışmayacaktı. İhtilâl'in ortadan kaldırdığı yasalar, belirtildiğine göre yeni hükûmetin genelgeleri ile çelişen, daha da ötesi, Sosyal Demokratları ve Sosyal Devrimci partilerin programları ile çelişen yasalardı. Bundan dolayı, bu sonuncular, hukukun genel kaynak-

---

(*) S.V.R. 1917/50, 27 Kasım 1917. Eski dönem Sovyet tarihçileri bu genelgeyi genel olarak Sosyal Devrimciler ve olanak ölçüsünde eski yasaları ve yargıçları koruma eğilimleri ile bir uzlaşmaya varma olarak benimsemektedirler. Bu gelenek yalnız, günümüzün Sovyet yazarlarının «gerçek Leninizm»den sapan kişi olarak reddedecekleri Stuchka tarafından değil, fakat Sosyal Devrimcilerin hükûmetten atılmalarından sonra Adalet Halk Komiseri olan (op. cit. 1919, S. 4) Kurski gibi en yetkili kaynakça da desteklenmiştir. Fakat şu özellik hatırda tutulmalıdır ki, Kurski'nin yazılarında yalnız kendi ilkeleri ile uyuşmadığı gerekçesinden başka bir gerekçe olmaksızın, eski yasaların ortadan kaldırılması ile ilgili Bolşeviklerin solcu görüşlerine en küçük bir değinmede bulunmamıştır.

ları statüsüne bağlı kılındılar. Bunlar, bir bakıma açık bir yasalaştırma, ya da var olan yasaları yorumlama programı olarak benimsenebilirdi. Bir yargıç için, örneğin herhangi bir iş sözleşmesini sekiz saatlik çalışma süresini kapsıyormuş gibi yorumlamak, ya da kilisenin ortadan kaldırılmasını isteyen devrimci partilerin programları ile çatışan ödentiler ve yardımlar için kiliselerce açılan davaları geri çevirmek güç değildi. Herhalde Sovyet Hükümeti, kilise malına, herhangi bir toprak ağasının malı gibi el konulmasına ve hatta kamulaştırılmasına karar veren yerel yargıçların ihtilalci bilincine (devrimci bilincine) bırakmaktan çok, bu programları istediği pozitif yasalar çıkarmayı yeğ tutmaktaydı. Eğer koalisyon hükümetinin sonu çabuk gelmeseydi, hukukun kaynakları olarak kullanılan bu iki asgari programın kullanılmasından doğacak güçlükleri önlemek imkânı bulunamayacaktı.

Yerel yargı dairelerinin çok çeşitli olması, yardımcı hukuk kaynakları olarak «ihtilâlci bilinç ve adalet bilinci»ni, gösteren genelgenin yarattığı durumdan doğmaktaydı. Nihayet, bu genelgelerin metinlerini hazırlayan kişiler gayet yerinde olarak, yargıçların imkân olan heryerde bu varolan hukuka başvurma eğiliminde olduklarını ve ancak, yeni yönetimin ruhuna aykırı düşeceği benimsenen durumlarda bu uygulamadan ayrılmak için izine gerek duyacaklarını düşünmüşlerdi. Çok geçmeden, Adalet Halk Komiserliğinin bu genelgesi ile yeni hukukî program sunuldu. Ceza davalarında yargıçlar, Çarlık ceza yasasında formüle edilmiş çeşitli suçlarla ilgili cezalar katoloğunun yerini alacak «Davanın durumuna ve ihtilâlci bilince» göre verilecek cezalara başvurmak zorundaydılar. Bu yasanın bölümleri, hiç şüphesiz herhangi bir ilerici görüş açısından boş şeylerdi. Ve böylece meydana gelen yasa boşluklarının bir çoğu uzun, anlamsız ve belirsiz açıklamalardan çok, sağ duyu ile daha iyi kapatılıyordu, şüphesiz. Fakat, bu şartlar altında hukuk, belirginlik ve kesinliğini yitirdi.

Bu dönemde yapılan özel yasalar kişisel reformlardan ibaretti; bunların bazıları, 18 yaşın altındaki çocuk suçları ile ilgili hükümlerin kaldırılması gibi insani bir ortam istiyor, diğerleri (*) ise, gazetecilerin yer alacağı özel mahkemelerin kurularak basın özgürlüğünün kısıtlanması gibi ivedi ihtilâl ihtiyaçlarını gideriyordu. Adalet Halk Komiseri Steinberg, komiserliğinin çalışma alanı içinde özel bir Temyiz Dairesi kurdu (**). Bu daire, İhtilâl Mahkemeleri yargıçları tarafından verilen hükümlerin temyiz isteklerini inceliyor veya reddediyordu, yahutta bunları V.C.İ.K.ya gönderiyordu. V.C.İ.K. ise, ya hükmü af yetkisini kullanarak iptâl ediyor; veya bir üst denetim organı olarak hareket ederek hükmü yasalara aykırı buluyordu. Bu çeşit bir tutum, hukukun insan davranışlarını düzenleyici bir dal olarak, o günlerde hukukçuların durumlarının tesbit edilmesini isteyen kimselerin gözünde ne büyük sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Yeni yargı organlarının, daire genelgelerinden daha yetkili bir otorite tarafından sağlamlığa kavuşturulması amacı ile V.C.İ.K. Lenin'in onayı ile, genellikle «İkinci Genelge» olarak tanımlanan mahkemelerle ilgili tüzüğü onayladı (***). Yargı yetkisi, «emekçi sınıfların adalet duygusuna» (mad. 8) aykırı düşmedikçe, varolan hukuki programa uygun olarak kullanılacaktı. Benimsenebilir delillerden başka biçimsel kurallar yoktu: Davanın şartlarına göre benimsenen herhangi bir delil, davayı aydınlatmak için yardımcı bir unsurdur (mad. 14) (Sovyet Hukukunca günümüze kadar korunan bir ilke). Başvurulan hukuka göre (sosyalist adalet görüşü) ile çelişmedikçe varolan Medeni ve Ceza yasaları izlenmeliydi. Ve «adaletin ilgisinin, biçimsel hukuka değil de, haklı iddialara hak veren kararlara, biçimsel ilgiden bağımsız olarak ışık tutması gerektir» (mad. 36).

(*) S.V.R. No. 227, 14 ocak 1918

(**) No. 314, 25 ocak 1918

(***) Bk. Lenin, cilt VI., S. 266.

Bu tüzüğü hazırlayanların, örneğin zengin kulak komşusunun ve bu zengin kulak'ın dostu olan devlet mekanizmasının baskısı altında, köy kamu oyu tarafından haklı olarak benimsenen, fakat biçimsel hukuka göre zaman aşımı dolayısiyle talebini izleyemeyen yoksul bir köylünün tipik davasını düşünmüş oldukları açıktır. Şimdi ise, yani devrimin zafere ulaşmasından sonra adalet yerini bulmalıydı. Burjuva aydınlarından gelmesi olanaklı olan ve «ekonomikman yetenekli» olan köylüye karşı sempatisi olan yerel yargıcın, mevcut yasayı o güne kadar görev yaptığı bu sınıfların çıkarları yararına kullanmasına engel olunması gerekti. Tüzüğü hazırlayanlar, her iki tarafın iddialarının da haklı göründüğünü veya tersine, hiç bir hukuk görüşünün çözümleyemeyeceği çok teknik Medeni Hukuk davalarını düşünmüyorlardı. Üretimin eski kapitalist araçlarına el konulacaktı. Herhalde, ekonomi ile ilgili yeni kamu yönetiminin, hükümete katılan herhangi bir aydın işçinin kolaylıkla anlayabileceği, kavrayabileceği kadar basitleştirilmiş ilkelere göre işleyeceği umuluyordu. Toplumsal yönetimin temel sorunlarının yer aldığı hükümler, yalnız uzmanların altından kalkabileceği çapraşık hukuk mekanizması ve eski uzmanların, özellikle eski jüri üyelerinin baltalamaları ile karşı karşıya bulunan yeni devlet mekanizmasını kuranlar bakımından çok basit ve yararlıydı. Çünkü Bolşevikler, çözümlenmesi gereken çapraşık sorunları görmüş olsalardı bile, böyle bir sezgi ve kavrayışın bile, yeni yönetimin güvenebileceği karışık hukuk mekanizmasını yürütebilecek uzmanları olmadığı sürece, pek az değeri olacaktı.

Eski yargıçlara karşı güvensizlik, en orijinal Sovyet adalet kurumu olan «Halk Yargıç Yardımcıları» (Narodnie Sassedatelji) kurumunun kuruluşuna yok açtı. Bu kuruma bir bakıma 1917 kasım genelgesinin 2. maddesi ile değinilmiştir, çünkü kurumun temeli, yeni İhtilal Mahkemelerinin kurulması için türlü yerel girişimlerle atıl-

mıştı (*). Şubat statüsünün 29. maddesinde, Halk Yargıç Yardımcıları, mahkeme başkanını denetleyen bir organ olarak benimseniyordu. Bu yardımcılar, yargılanmanın gidişatının herhangi bir döneminde mahkeme başkanına işten el çektirme ve verilen cezayı istedikleri ölçüde indirme ve hatta beraat ettirme yetkisine sahiptiler (**). Belirli ve tesbit edilmiş bir hukuk yöntemi plânı çizilmemişti, çünkü mahkeme başkanının kendisi Sovyet tarafından tayin ediliyordu. Meslekten bir hukukçu olması zorunlu değildi. Fakat, bu tüzüğü hazırlayanlar, mahkeme başkanının meslekten hukukçu olacağını hesap ederek, eski yönetimin sempatizanı olmasa bile, biçimsel durumların ötesinde, adaleti yerine getirebilme yeteneğine dair kuşku kapısını açık tutmuşlardır. Bundan dolayı onun etki sini imkân ölçüsünde kısıtlama yolunu seçmişler ve hatta, verilecek ceza ile ilgili hukuki kuralların ötesinde, kendisinin düşüncesini açıklamasını yasaklamışlardır. Yerel Sovyet mahkemesi, başkanlık için meslekten yetişmiş bir hukukçuyu atamak zorunda kaldığından, «Halk Yargıç Yardımcıları» deyimi ile mahkeme üyelerinin sosyal hayatta ve sosyal kuruluşlarda tecrübe sahibi, fakat hukuki alanda tecrübesiz ve meslekten olmayan kişiler kasde-

---

(*) Kerenski rejimi döneminde, çarlık makemeleri denetim altında tutmak için sosyalist olmayanlar tarafından bile bu kurumun kurulması desteklenmişti.

(**) Hukuk ve Ceza Mahkemelerinin birleştirilmesi, adalet mekanizmasını basitleştirmek için gerekli görülmüştür. Basit insanın ilgili olduğu her iki hukuk alanına ilgisini yoğunlaştırmış olan devrimci yasa yapıcıları bakımından, ceza mahkemelerinin işleyişi başlıca dikkati çekmektedir. Halk yargıç yardımcılarının özel yetkileri ile ilgili görüş, bu kurumun devrimci ruhunun kendine özgü bir delilidir. Daha sonraki Sovyet yasalarında, bütün bu hakların, başkanın hakları ile eşit olarak benimsendikleri belirtilmiştir. Böylece, ikiye karşı bir çoğunlukla her kararda üstünlük sağlıyorlardı.

dilmiştir. Diğer yandan, özel mahkemelerde «devrimci isteğe ters eğilimlere» karşı garantiler vardı. 8. maddeye göre, yargıç eğer halen yürürlükte olan eski yasadan «boş ve burjuva» gerekçesi ile sapıyorsa, ayrılıyorsa, bu zaman kararında bunun nedenini açıklaması gerekmekteydi. Böylece daha üst adalet organları, onun yeni adalet anlayışı ile ilgili yorumunu denetleyebileceklerdi. Tüzüğün 4-5. maddeleri, kararın temyizi ile ilgili hükümleri kapsar. 6. madde ise, en üst adli denetimin, alt mahkemelerden gelen ve bağlı olduğu yerel Sovyet veya seçmeni tarafından yeniden seçilmedikçe, bir yıldan fazla hizmet etmemek üzere seçilmiş delegelerden kurulu bir organ tarafından yapılması ile ilgiliydi.

Eğer hukuki sapmalar veya çeşitli istinaf mahkemelerinin hukuki yorumlarında çelişmeler görülürse, Yüksek Hukuk Denetim Organı, mahkemeleri aydınlatacak bir karar vermek zorundadır. Eğer bu yüksek denetim organı, yürürlükteki yasayla devrimci adalet hükümleri arasında giderilmiş bir çelişki ile karşılaşırsa, bu durumda yasama organına yasada bir düzeltmeye gerek olduğunu hatırlatacaktır. Yüksek Hukuk Denetim organının kararlarını değiştirme yetkisi, sadece yaşama organına tanınır.

Göreve başlamadan önce, Yüksek Hukuk Denetim Organı'nın yerini olağan Yargıtay mahkemesi alıyordu (*). Fakat, alt mahkemelerin denetiminde bir çeşit adli bağımsızlık görüşü, Savaş Komünizmi Dönemi hukuk yargılama biçimi yasası olan 30 kasım 1918 tarihli Halk Mahkemeleri tüzüğünde korunmuştur. I. maddeye göre, Halk Mahkemeleri üç çeşit duruşma yapabilirler: Başkan boşanma, tutuklama emri vs. gibi kararlarla ilgili durumlarda tek başına duruşma yapabilir; başkan iki halk yargıç yardımcısı ile birlikte hukuk ve ceza davalarına bakar; başkan altı yardımcısı ile cana kast, ağır yaralama, soygun, para ve evrakta sahtekârlık, rüşvet veya

---

(*) 18 temmuz 1918 tarihli kararname ile, S.U. 1918/589.

devlet tekeline giren mallarda spekülasyon (burada değinilen bu son üç dava çeşidinin daha ağır durumlarda ihtilâl mahkemelerinin aksine, ölüm cezası verme yetkisine sahip olmayan Halk Mahkemelerinin yetkisi içine girmediği hatırlatır.) gibi davaları ortaklaşa yürütürler. Yargıçlar (mahkeme başkanları), medeni haklardan yoksun olmayan (yani kapitalist veya soylu sınıfa bağlı olmayan) ve işçi hareketinde organizatör veya hukuk alanında veya tercihan her iki alanda da tecrübe sahibi kişiler arasından seçilecekti (mad. 12). Gerçekte, yargıçlar seçilirken (mad. 13) yerel Sovyetler, profesyonel devrimciler ve işçi sendikaları organizatörleri ile meslekten yetişmiş hukukçular arasında bir seçim yapmak zorunda kalıyorlardı. Normal olarak, her iki tipten eleman da girmeliydi. Halk yargıç yardımcılığına uygun aday listesinin, yerel Sovyetler ve işçi kuruluşları tarafından hazırlanması gerekti (Mad. 15). Ard arda altı duruşmaya katılmaya çağrılan halk yargıç yardımcıları kura ile tayin edilir. (mad. 17). Diğer ülkelerdeki jüriler gibi, onlar da bu medeni görevlerini yerine getirmek zorundaydılar.

Altı yargıçtan kurulu özel bir Kovuşturma Komisyonu, bir kamu duruşması açılmasının gerekip, gerekmediğini tesbit etmek üzere ilk kovuşturmayı yapardı. (mad 28). Savunma, Sovyetlerin yürütme kurulu eliyle seçilen Avukatlar Birliği tarafından (mad. 40) (şüphesiz mevcut avukatlar arasından seçiliyordu kural olarak) düzenleniyordu. Yedi yargıçlı mahkemelerin yetkisine giren büyük davalarda, savunma ve dava için avukata ihtiyaç bulunan diğer davalarda, avukatın bulunması zorunluydu (mad. 43). Bunların dışında, diğer bütün davalarda bu konu mahkemenin kararına bağlıydı. Hukuk davalarında ise, Avukatlar Birliği Başkanı avukatın davaya katılıp katılmamasının gerektiğine dair karar vermek zorundaydı (mad. 46). Davanın açıklığa kavuşmasına yardım eden delili benimsemek mahkemenin kararına bağlıydı. (mad. 70). Başvurulan tek yazılı yasa, Sovyet hükümetinin gönelgeleri idi. Eğer hükme bağlayacak Sovyet Yasası yok-

sa, «Sosyalist adalet bilinci» ile hükme bağlanması gerekiyordu bu takdirde (mad. 22). Bu maddenin dip notu, hükmün verilmesinde eski rejimin mahkeme kararlarına veya eski rejimin yasalarına değinilmesini yasaklar. Hiçbir yargıcın «sosyalist adalet bilinci», devrim öncesi dönemde benzer davalardaki hükümlerden yararlanmasına engel olmuyordu şüphesiz (*). Mahkemelerle (**) ilgili eski tüzükteki pozisyonundan ayrılan yargıç, artık eski yasanın yeni şartlara uyumundan doğan özellikler ve eski yasanın sosyalist adalet bilinci ile ne yüzden çatıştığını açıklamak zorunda değildi. Bu durum, mahkeme özgürlüğünü teşvik etmiş ve Halk Yargıç Yardımcılarının (veya tek deneyi işçi hareketine organizatör olarak katılmak olan mahkeme başkanı) meslekten yetişmiş olan

---

(*) Bk. Stuchka, op. cit. 1931, S. 71. «Hukuk» veya nihayet yazılı hukukun, adı geçen dip notu ile kaldırıldığı görüşü, sadece Sovyetler Birliği dışında değil, Sovyetler Birliğinde bile yaygındı (Bk. S. 79). Eski genelgelerde yer alan eski yasaların, sosyalist adalet bilincine yardımcı olmaları görüşü açısından, bu varsayımı doğrulayacak teorik bir delil bulmakçok güçtür benim için. Muhakkak ki, 30 kasım 1918 denberi eski rejimle dolaysız olarak çelişen bir bilince başvurma epeyce teşvik edildi, fakat sadece Kurski tarafından, 1918 Temmuzunda yapılan konuşmada öngörülen yeni kodifikasyon perspektifi ile. Bk. Greengaus, op. cit. II. S. 93.

(**) Zelitch (op. cit. S. 16-17 ve 24) Krilenko'nun aksine, ilk genelgeden son genelgeye değin yapılacak değişikliğin, Sosyal Devrimci Adalet Halk Komiseri Steinberg'in tutumunun değişmesine olduğu ölçüde, Bolşeviklerin kendi tutumlarının da değişmesine bağlı olduğunu söylerken haklı görünmektedir. Bir hukukçu olarak yeterli derecede eğitim görmüş Lenin, onayladığı genelgeleri eleştirmeğe yeterliydi, özellikle siyasi hasımları tarafından hazırlananlar hakkında. Steinberg ise, Bolşevik milletvekillerinin muhalefetine karşı pek birşey yapamazdı.

meslektaşlarından bağımsız olmalarını kolaylaştırmıştı. Fakat adli özgürlük daha da teşvik edildi: Yargıcın, Sovyet yasasında tesbit edilmiş cezayı indirmek ve hatta, yasayla tesbit edilmiş en az cezanın da (gerekçesini açıkça belirterek) altına inme hakkı kısıtlanmamıştır (mad. 23). Adli özerklik teşvik edilmek istenirken, kaçınılmaz bir geçici süre dışında, yazılı yasaların tümünün ortadan kaldırılması amacı güdülmemişti, şüphesiz. Tersine, zamanın resmi Sovyet görüşü (*), eski yasaların kaldırılmasının yeni Sovyet yasalarının gelişmesi ile mümkün olduğunu açıklamaktaydı ve Kasım 1918'de yapılan 6. olağanüstü Sovyet kongresinde alınan karar, R.S.F.S.R.nin temel yasalarını geliştirmiş olduğunu ve köylü ve işçilerin güçlerinin pekleşmesini, gelişmesini hazırlayan gerekli şartlar yarattığını» ilân etmekteydi. 1918 eylülüne kadar ceza yasası ile ilgili sorunların çözümlenmesine hasredilmiş 40 tane yasa ve suçlama verilecek cezalarla ilgili 69 kadar genelge onaylanmasına rağmen, bunun tam bir hukuk sistemi olup, olmadığı tartışma konusudur. Fakat, hernekadar yargıca, geçici dönem hukukuna ait yasalardaki türlü boşlukları doldurmak amacı ile yeterli derecede özgürlük verildiyse de, yeni yargı yetkisi alanında bir birlik ruhu geliştirme arzusu açıkça belli oluyordu.

Adli işlemleri basitleştirme arzusu, Hukuk ve Ceza Mahkemeleri ayırımının olduğu kadar, biçimsel açıdan başvurmanın da kaldırılışıyle sonuçlandı. İşlemlere katılan taraflar, yerel Sovyet de dahil olmak üzre, «Sovyet Halk Yargıçları» tarafından verilen herhangi bir hükmün temyizini istemeye yetkili kılınmıştı. (mad. 8). Bu adli özerkliğe dayanan bölgesel istinaf mahkemelerinin, daha mütevazi çerçevesi içinde, şubat tarihli Adli Kontrol Tüzüğüne tekabül ediyordu. Gübernium Halk Yargıçları Kongresi (sadece daimi yargıçlar, halk yargıç yardımcıları değil) diğer Halk Yargıçları yardımcı görevler alırken, bu üst mahkeme «Halk Yargıçları Sovyeti», Halk Mahke-

(*) *Kurski, op. cit. 1919, S. 9.*

melerinin yanlış uygulamalarını, yetersiz soruşturma veya usulde veya esasta hata ve hatta «açık bir adaletsizlik» gerekçesi ile bozabiliyordu (mad. 89). Bundan dolayı, bu çeşit bir «temyiz» ile normal temyiz arasındaki fark, suni bir farktı herhalde. İlk hükmü geri çevrilen bir davanın, Halk Yargıçları Sovyeti kararına uyularak diğer bir halk mahkemesinde duruşması yenilenmek zorundaydı (mad. 92). Kararın bir örneği, «bir direktif» olarak ilk hükmü veren mahkemeye gönderiliyordu (mad. 93).

Günümüzün Sovyet Ceza Hukuk usulü ile diğer kıta Avrupası ülkeleri (*) arasındaki karakteristik ayrılıklar, biraz önce tartıştığımız devrimin ilk döneminde çıkarılan yasalarda aranmalıdır. Yasa yapıcısı ve yasa uygulayıcısı olarak adalet organlarının aynı devlet organlarına bağımlılığı, kuvvetler ayrılığı doğmasını reddeden Sovyet geleneğinin gereğidir. Diğer yandan, Sovyet yönetiminin başlangıcından beri hukuk, kamu yetkililerinin kişisel kaprislerine karşı (meşrutiyeti) yasallığı korumak amacı ile, yasanın genel çıkarlarına göre yönetilirken, adalet organlarını güçlendirmek amacı ile bu bağımlılığı dolaylı yola çevirmek için çaba harcanmıştır. Sovyet adalet hayatının ilk döneminde, özerk yargı organları yaratılarak kendilerini seçen Sovyetlere bağlı olan alt mahkemeler, yerel sovyetin etkisi dışında, yerel «Halk Yargıçları Sovyeti»nin ve daha üst yargı organlarının emirlerine bağlı tutularak bu amaç izleniyordu.

Batı ülkelerindeki ve devrimden önce Rusya'daki jürilerin yerini alan Halk Yargıçları müessesesi, söz ko-

---

(*) Zelitch, op. cit. S. 11-13 de belirttiği karakteristikler, Anglo-Amerikan görüşünde görülmektedir ve bunların bazıları, ortodoks kapitalist sistemler de dahil olmak üzere, kıta Avrupası'nın birçok hukuk sistemlerine yabancı değildir.

nusu dönem içinde tam bir gelişme göstermişti. Bu konuda, Almanya'da 1924 de jürilere karşı bir sağ karşıt tepkisi olarak kurulan «Schoeffen» ile bir benzerlik bulunabilir. Fakat, Sovyet Halk Yargıç Yardımcıları geleneksel adli organların pozisyonlarını zayıflatmak için sunulmuştu, yoksa, Almanya'da olduğu gibi onları güçlendirmek için değil. Bu yargıç yardımcılarının yetkileri, her iki durumda da eski jürilerinkinden daha geniş. Sovyet mahkemesinde onların yetkileri, hukuki sorunlarla, olaylarla ilgili hususlar arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın, meslekten yetişmiş mahkeme başkanınkine eşitti. Böyle bir ayırım, sosyalist adalet bilicini hukukun başlıca kaynağı sayan Sovyet için, herhangi bir aydın işçi sınıfı organizatörünün kavrayabileceği ve Sovyet hukuk mevzuatının kapsadığı çok kısıtlı alan bir yana bırakılırsa, kararsızlığa yol açabilirdi. Bununla birlikte, kura ile tesbit edilen halk yargıç yardımcılarının görevleri, sokaktaki adama göre üstünlük sağlayan bir yetenek ve nitelik gerektiriyordu. Sosyal hizmet ile ilgili böyle bir yetenek, her nekadar yargı alanının çerçevesinde kalmış olsa bile, rejimle ilgili görüş açısından istenilen belli bir politik eğilimi gerektirecekti.

Günümüz Sovyet yargılama usulü mevzuatının 1918 tüzüğünde tam olarak geliştirilen daha başka iki özelliği de, mahkemenin soruşturma, ilk sorgu ve karar bölümleri arasında kesin bir bölünme ve temyiz mekanizması yolu ile, alt mahkemelerin denetimleridir. Modern Sovyet usul Mevzuatının diğer bir özelliği de savcıların kendine özgü işlevlerindeki gelişmenin, daha sonraki döneme bırakılmış olmasıdır. Sovyet adaleti, daha başlangıcındanberi tatbikat sorunlarına biçimsel bir açıdan yaklaşmayı reddetmiştir. Bir davalının. savunmada yasanın boşluklarından veya delil teşkilindeki kusur ve eksikliklerinden yararlanmadaki becerikliliği ile davayı kazanması, yeni yargı organlarından kaçınmak zorunda olan burjuva adaletine özgü birşey olarak benimsenmiştir. Eski hukukun, otoritesini yitirmesinden sonra ve

Sovyet hukukunun genişlemesinden, gelişmesinden önce, «sosyalist adalet bilinci» ile kapatılan birçok yasa boşlukları vardı. Bundan dolayı. «nulla poena sine lege» (yasasız suç olmaz) ilkesi, çok daha popüler olan «mullum crimen sine pana» (kusursuz suç olmaz) ilkesi ile yarışamazdı. Hatta, daha ilerdeki dönemlerde «sosyalist adalet bilincinin» yerini, daha geniş kapsamlı ve yazılı Sovyet yasası aldığı ve «nulla poena sine lege» ilkesi benimsendiği zaman hukuk, emsal müessesesi aracılığıyle herhangi bir yasada kaçamak ve savsaklama girişimine karşı korunuyordu. Bolşeviklerin, geçici olarak sokaktaki adamın sağduyusunun yazılı yasalara göre üstünlüğüne daha saygı göstermesi, Savaş komünizmi dönemi günlerinde geçerli olan kısa süreli geçici ideolojilerden biri olarak benimsenebilir. Fakat Sovyet Adaletinin hukuki şekilciliği benimsemesi geçici bir ideoloji değildi. Meslekten avukat, Sovyet Adaletinin hiçbir döneminde, sanığın, kendi kaderinin karşı konulmaz bir vasıta tarafından tayin edileceği peşin inancını önleyici, bu inancı giderici bir rol oynamaktan öteye gitmediği veya bundan başka bir şey olarak düşünülmediği gibi, Halk yargıç yardımcıları kurumu bu yönde çok daha yetenekle iş görmüşlerdir. Sovyet adalet sisteminde sadece ileri mahkeme safhalarında değil, fakat davanın bütün safhalarında aranılan şey, adalettir. İhtilâlci dönemin Sovyet mahkemelerinin, adaleti suçlunun şartlarına uygulamaktaki başarı derecesi ile ilgili tartışmada, iç savaş şartları içinde rejimin açığa çıkmış düşmanlarına karşı uygulanan işlem söz konusu değildir. Politik inançları uğruna, her iki taraftan da binlerce kişi ya savaş alanında veya idam mangaları önünde canlarını verdiler ve hernekadar rejimin affedilmez düşmanlarının bulunuşu özel bir işlemle yürütülduyse de, hiçbir taraf savaşın bu iki cephesinden uzak kalamadı. Birinci dönem sırasında, siyasi olmayan suçlulara karşı daha yumuşak davrandı Sovyet mahkemesi. Kurski'nin çözümlenmesine giren 61.128 hükümden

‰35'i, hapis cezaları ile ilgiliydi (ki bunların 4/5'i infazda tecrübe şartları altında bulunuyorlardı), suçluların %8'i hapis olmaksızın gerekli sosyal hizmetlere verilmiş, ‰4'ü ise para cezasına çarptırılmış ve hükümlerin %10 u, diğer cezalardan (başlıca tevbih «uyarma» cezasına) ibaret olup, geri kalanı beraatti. Hapis cezalarının hemen hemen 3/4 ü mala tecavüz suçu ile ilgiliydi; spekülasyon suçlularının sadece %17 si hapis cezasına ve ‰76 sı ise, para cezasına çarptırılmıştı. (Çok önemli karaborsacılık suçları ihtilâl mahkemelerine gönderilmiştir.). Hatta görevi, ihanet veya eski çarlık Okranası'nın (gizli polis kuruluşu) seçkin ajanları ile ilgili olan en yüksek ihtilal mahkemesi ölüm cezasını, hapis cezasından daha az vermişti ve genel af ile ölüm cezalarının birçoğu affedilmişti.

Bu dönem içindeki genel Sovyet Adalet görüşlerini değerlendirmek için kuvvetler ayrılığı ilkesine karşı varolan muhalefetin, yöneticinin yönetimine karşı, hukuk yönetimi görüşünü engellediğini benimsemek gerekir. Devrimci diktatörlük çok keskin ve sertti. Tedbirler, vatandaşların kişisel haklarının çoğuna müdahale ediyordu. Fakat, yerel yönetim organlarının, ihtilal hükümetinin ivedi ihtiyaçlarına uygun olduğunu sandıkları olağanüstü adaletin uygulanmasını önlemek için, bu organlar üzerinde sürekli bir denetim sürdürülüyordu. Hernekadar savaş komünizmi döneminin şartları böyle bir denetimin uygulanmasını çok güçleştirmişse de, devrimin birinci dönemindeki yasa çalışmalarının altında yatan amaç, yasadışılık değildi herhalde.

Yeni rejimin yerine hemen yenisini koyamadığı eski yasalara karşı gösterdiği güvensizlik karşısında, yargıçların elinde pekaz yazılı kanun vardı. Birçok davalarda, Sovyet yargıcı İsviçre Medeni Yasası'nın I. maddesine göre (yargıç gerekirse yasayı kendi yapacaktır) karar vermek zorunda kalıyordu. Sovyet yargıcı «görev tecrübesi ve gelenek» yerine, Sosyalist partisinin asgari programını ve kendisini seçen halkın «Sosyalist Adalet bilinci» izlemek zorundaydı.

Fakat o, herşeyden önce ihtilâlci geçiş döneminin ihtiyaçlarına göre karar vermek zorundaydı. Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin asgari programı şüphesiz, örneğin kanunun yorumlanmasında rehber ödevi gören Wiemar Anayasası'nda yer alan «temel haklar» açıklamalarına ve bu hakların tertibine göre çok daha fazla bir netliğe, açıklığa sahipti. İhtilâlin birinci dönemindeki Sovyet Hukuk uygulamasında, aşırı bir keyfilik ve elâstikiyet görülüyordu şüphesiz. Yine şüphesiz, bu uygulamadaki istikrar ve belirginlik, normal zamanların ölçülerine göre doyurucu değildi. Fakat, bu uygulamanın, belli normal standartları istediği gerçekti. Ve yeni rejimin şartları altında, yeni deneyler geçirilmeden hiçbir kodifikasyona geçilemezdi.

e) Savaş Kömünizmi Döneminde Komünizmin Teorik Hukuk Görüşü

Sovyet Hukuk Görüşünün ilk sistematik açıklaması, Adalet Halk Komiserliği tarafından 12 aralık 1919 da yerel mahkemeler için aydınlatıcı ilkeler olarak hazırlanan ve yayınlanan «R.S.F.S.R.nin Temel Ceza Hukuku İlkeleri» dökümanında yer almıştır (*). Bu döküman sadece genel ilkelerle ilgilidir. Çünki, farklı suçların tanımları üzerinde henüz adlî deneylere dayanan özel bir bölümü işleyecek, geliştirecek bir süre geçmemişti. Bu ilkeler açıkça, bir sosyalist toplum için yazılı ve istikrarlı yasaların normal bir şart olduğu görüşünde olan

(*) 1919/590. Doküman, Resmi Hukuk kolleksiyonunda yayınlanmıştır, fakat sadece Adalet Halk Komiserinin imzasını taşımaktadır. Bundan dolayı, yasa olmaktan çok biçimce bir genelge niteliğindedir. Fakat, Sovyet teorisyenlerinin bu dökümanın önemini son zamanlardaki küçümseme eğilimlerine karşı, bunun o sıralarda uyulması zorunlu bir resmi yasa olarak benimsendiğine kuşku yoktur. Bundan dolayı bu döküman Ukrayna Sovyet Cumhuriyetinin 4 ağustos 1920 tarihli genelgesi ile de benimsenmiştir.

yazarların düşüncelerini dile getirmekteydi. Bir devrimde eski hukuk, eski devletle birlikte yıkılır denilmektedir dökümanın giriş bölümünde. Devrim boyunca silâhlı işçi sınıfı zorlamayı, başlangıçta bireysel duruma uygun olarak uygular, «mücadelesindeki başarı, genel tedbirlere yol açar ve onları bir sisteme götürür ve bu durum, yeni devletin rasyonel çalışması yararına, yeni hukuku yaratır.» Yasalar, yönetici sınıfların çıkarlarına karşılık olan ve onların kurulmuş gücü tarafından korunan sosyal ilişkiler sisteminin düzenleyicisi olarak tanımlanmaktadır. Devrimci mücadelenin en son noktasında bile Bolşeviklerin, temel çıkarları hernekadar ihtilâlin bu ilişkilerde geliştirdiği değişiklikler çevresinde sıralanmışsa da, yalnız yönetici ve yönetilen sınıflar arasındaki ilişkileri kapsayacak yasa tanımını yapmaktan kaçındıkları dikkate değer. Bundan başka, bu «temel ilkelerin,» politik davaların çoğunu ihtilâl mahkemelerine bırakan adi mahkemeler için yol gösterici olması düşünülmüştür.

Ceza Hukuku, var olan toplumun sosyal yapısını, suç olarak adlandırılan ihtilâller karşısında «ceza» olarak (*) adlandırılan baskı tedbirleri ile savunan hukuk dalı olarak tanımlanmaktadır. Suç ise, Ceza Yasası ile korunan sosyal ilişkiler düzeninin çiğnenişi olarak tanımlanmaktadır (mad. 5). O günlerde, yasa tarafından korunan bu sosyal ilişkilerin yazılı olarak sayımı yapılmamıştı. Bundan dolayı, herhangi bir davranışın toplum

---

(*) «Suç» terimini kullanırken, Sovyet Hukukunun tecavüz ayırımı ve sıralanışını kabul etmediği unutulmamalıdır. «Kabahat», «ihmal», veya «tecavüz» Rusçada (prestuplenje) terimi karşılığı, suçtur. Ceza hukuku sorunları ile ilgili bir araştırmada, böyle bir çeviriyi tercih etmek zorundayım. Fakat, genel araştırmamıza göre, en ağır olanları da dahil olmak üzere, Ceza Hukukundaki tecavüz suçları ile ilgilendiğimizi belirtmek gerekir. Bundan dolayı biz, «suç» terimini kullanıyoruz.

için tehlikeli olup, olmadığına yargıç karar veriyor ve tehlikeli gördüğü takdirde cezayı veriyordu. Sovyet Hukukunun bu ilkesi, daha sonraki kodifikasyonlarda ortadan kaldırılmamıştır. Cezalar, hükümetin belli bir sosyal ilişkiler düzeninin, suçlu veya diğerleri tarafından ilerdeki çiğnenmesine karşı, onu koruyan zorlayıcı tedbirleridir. (mad. 7). Onlar bu amaca, suçluları tecrid etme ölçüsünde, yeniden eğiterek ve çok ağır ve çaresiz durumlarda ise, onları ortadan kaldırmak yoluyla ulaştılar (*). Sınıflı bir toplumda suçun kaynağı, suçlunun kişiliğinde değil, fakat toplumun sosyal yapısında bulunur. Bundan dolayı ceza, «suçu istirdat etmek» zorunda değildir. Ceza, gereğine uygun olarak ve suçluya gereğinden fazla eziyet vermeyecek ve haysiyetini kırmayacak şekilde sınırlanmalıdır (**). Cezanın bizatihi ceza yapısını reddeden 1919 temel ilkeleri, verilecek cezaların kataloğunda (mad. 25), hiçbir şekilde bedeni eziyete yol açmayan ve akşam derslerine devam zorunluğu gibi, zorunlu çalışmalara yer vermiştir. Adi mahkemeler için hazırlanmış temel ilkeler, yeniden eğitim ve tam soyutlama (ki ölüm cezası aşırı şeklidir) alternatiflerinden birinci alternatifi ifade etmektedir. Sovyet Hukuku (***) suçlunun tecavüzünün topluma verdiği zararın derecesini olduğu gibi, suçlunun kişiliğine göre uygulanacak himayenin derecesini de tayin eder. 1919 ilkeleri bu zararın çapının tayininde suçlunun sınıfsal durumunu önemle dikkate alıyordu. Fakat onlar, Sovyet

---

(*) 1919 Temel ilkelerinin 8-9 maddeleri. S.S.C.B. 1924 ilkelerinde 4. madde ve şimdiki 1926 Yasası (mad. 9), terminolojideki «ceza»nın yerini «Sosyal Savunma Tedbiri»nin almasına karşın, hemen hemen aynı çizgiyi korumuştur.

(**) 1919 ilkelerinin 10. maddesi, 1922 yasasının 26. maddesinde tekrarlandı.

(***)1919 ilkelerinin II. maddesi, 1922 Kodunun 24. maddesi ve 1924 S.S.C.B. ilkelerinin 30. maddesi

Ceza hukukunun daha sonraki gelişme dönemi ile çelişki teşkil ederek, sınıf durumunu cezayı azaltıcı veya çoğaltıcı bir etken olarak kabul etmekten kaçınmışlardır. Bir tecavüz suçuna uygun cezayı kararlaştıran yargıcın, bu tecavüz fiilinin sosyal ayrıcalık sağlamak veya bu ayrıcalığı yaratmak amacını güden mülk sahibi sınıfa mensup bir kişi tarafından mı, yoksa yoksul veya aç olan bir kişi tarafından mı işlendiğini tesbiti gerekiyordu (*). Bu ayırımlar, siyasi ve sosyal rejimin düşmanlarının, kişisel bir nedenle arkadaşının çıkarlarını çiğneyen bir vatandaştan daha şiddetle cezalandırılmasını öngören Sovyet görüşünün açıklığa kavuşmasına hizmet etmiştir. Bu Sovyet adaletinin genel eğilimidir. Sosyal değerleri çiğneyen bir kişiyi, yeniden eğitime bağlı tutmak, içinde bulunduğu şartlardan dolayı davranışlarının gayet normal ve yasal olduğuna inanan bir kişiyi, bu davranışlarını terk etmeğe ikna etmekten çok daha kolay olduğu düşünülmektedir. Suçu tasarlamakla (mad. 19), suça teşebbüs (mad. 18) ve suçu işlemek arasındaki teorik ayırıma rağmen, gerekli cezai tedbirler, suçun gerçekleşme durumu tarafından olmayıp, bu fiilin toplum için yarattığı tehlikenin derecesi tarafından belirlenir. 18. maddede suça teşebbüs, suçlu tarafından suç sonuçlarını elde etmek için atılan adım safhası, yani suçlunun, arzusu dışındaki faktörler tarafından engellendiği safha olarak tanımlanır. Böylece bu tanımlama, 1922 Ceza Yasasında cezai bakımdan tam suçla (mad. 14) eşit sayılabilen «tamamlanmış teşebbüs»e karşılık sayılmıştır. 1919 temel ilkelerine göre, sanığın olaya etkisi olabilecek hareketinden vazgeçerek, sadece hazırlık veya tam teşebbüs safhasında kalması, onun karakterinin daha tehlikesiz olduğunun delili olarak kabul edilmiş olacaktı. Topluma karşı yapılmış objektif bir zararda yansıyan ve ceza ile istirdat olunan objektif bir «suç» görüşü, 1919 ilkelerinde, suçun sonuçlarının mev-

(*) *1919 prensiplerinin 12. maddesi*

cut olmaması halini, cezayı hafifletici bir neden olarak kabul eden 1922 Ceza Yasasından (mad. 19) bile daha elverişli bir biçimde ortadan kaldırılmıştır. Sübjektif suç işleme niyetinin cezaya konu olduğu görüşü, cezanın gerekçesini birbirine benzer suçların objektif nedenleri üzerine yaptığı etkide bulan 1922 Yasası yorumcularından olduğu kadar, 1919 prensiplerinden de ortaya çıkmaktadır (*). Bundan dolayı, ceza konusu olan sübjektif suç, Sovyet Kriminolojisi tarafından benimsenmiştir. Temel ilkelerin 25. maddesinde tesbit edilen ceza sistemi, 1922 Ceza Yasasının 20. maddesi ile esasta aynıdır. Zaten bu madde, suçluyu olağan işyerinde çalıştırma gibi, Sovyet hukukunun karakterist cezai tedbirlerinden olan ceza türünü kapsamına almaktadır. Terk hakkının geçici olarak yitirilmesi ve çalışma süresinde elde ettiği kazancın bir kısmını ceza olarak ödemek zorunluluğu, bir kamu işyerinde çalışma hakkının yitirilmesi, meslekten atına, bu ceza türünün uygulamalarındandır.

Temel ilkeler, Ceza, Yasasına giren suçlarla, bir kamu oyu hareketi olan boykot arasında bir ayırım yapmayan cezaları da kapsamaktadır. Ölüm cezası, sadece adi mahkemeler için tesbit edilmiş temel ilkelerin alanı dışında ayrı bir tedbir olarak benimsenmekte ve ancak İhtilâl Mahkemelerinin yargı yetkisinin kapsamına girmektedir. İhtilal Mahkemeleri statüsünün I. maddesine (**) göre, «Mahkeme karşı devrimle ilgili özel amaçlar ve Ekim İhtilâlini tehdit edici hareket ve davranışlara karşı kurulur. Buna uygun olarak, bu mahkemelerin alacağı cezai tedbirlerle ilgili yetkileri sınırlanamaz. «Bu maddeden, adi suçlarla ilgili davalarda uygulanan cezai müeyyidelerin sınırlı olduğu ve karşı-devrim suçlarının cezalandırılması için belirli normların tesbitinin ayrı ve olağanüstü bir tedbir olarak benimsendiği sonu-

---

(*) Piontovski, op. cit. 1924, S. 176

(**) 12 Nisan 1919. S.U. 1919/132

cuna varmak yanlış olmaz. Adi suçlarla ilgili davalarda, sadece cezanın verilmesi mahkemenin özgür kararına bırakılmıştır, yoksa bu, suç yaratmak demek değildir. İhtilâl Mahkemeleri için (*), suçların tanımları ile ilgili ve hatta, mahkemenin uygulayacağı yol ile özel temyiz mahkemelerinin (**) kurulması ile ilgili hükümler de dahil olmak üzere, açık hükümler vardı.

Yerel ihtilâl mahkemelerinin hiçbir kararı, sanığa veya dava ile ilgili herhangi bir vatandaşa, kararı temyiz etme hakkı verilmeden uygulanamıyordu (***). İhtilâl Mahkemesi, kararını dava şartlarının ve devrimci bilincin ışığı altında vermek zorundadır. Mahkeme kararı, bu gibi durumlarda herhangi bir yazılı hukuk tarafından engellenemezdi ve son olarak yasanın genelliği ve belirliliği, ortada olağanüstü hukuki bir işlem olduğundan bir yana itilmişti. Suçlunun, rejim için oluşturduğu tehlike oranına göre verilen kararın, dava şartlarına bağlı olan ahlak ölçülerine uygun olduğu ne kadar söylenirse söylensin, birçok kişi; örneğin aralarında Beyaz subaylar da bulunan bir gurup, hapis cezasına çarptırılırken; politik inançlarından vazgeçmedikleri için

---

(*) 4 Mayıs 1918 (S.U.R. 471) tarihli yasaya göre karşı devrim, programları (katliamlar), ihtilâs, sahte evrak kullanmak ve casusluk. Bütün diğer suçlar, adi mahkemelere devrediliyordu.

(**) 11 Haziran 1918 kararnamesi (S.U.R. 545) ile V.C.İ.K.de İhtilâl Mahkemelerinin kararlarının temyizleri ile ilgili olmak üzere bir Temyiz Dairesi kuruldu. Kuvvetler birliği ilkesine bağlı olmasına rağmen olağan mahkemelerinkine çok benzer bir biçimde hareket etti. 1919 Nisan tüzüğü ile, VCİK'da bir yargıtay mahkemesi kuruldu.

(***) Nisan 1919 tüzüğünün 27, 28, 30. maddeleri.

ölüme mahkûm edilen bir gurup kişinin yanında, rejimle uyuşmaya hazır bir diğer grubun cezalarının ertelenmesini ahlâken adaletsiz bulacaklardı. Böyle durumlar, Stuchka'nın kişisel «suç» sorunu yoktu, sadece toplumun savunulması söz konusudur anlatımıyla açıklık kazanmıştır. Diğer davalarda ise aynı ilke, insaflı muhalife (*), diğer hiçbir ülkede sağlanmayan derecede uygulanmıştır, şöyle ki: Bu kişinin mahkeme kararı (**) ile sadece askerlik hizmetini uygun bir hizmette geçirmesine izin verilmekle kalınmıyor, aynı zamanda mahkeme, dini grup ve toplulukların Ortak Konseyine, bu muhalife teklif edilen hizmetin onun dinî inançları ile bağdaşıp, bağdaşmadığı ve içtenliği hakkında danışmak zorundaydı.

Ve bunu, dinî, resmen «halkı uyuşturucu afyon» olarak ilân eden bir yönetim yapıyordu. Böyle bir yasanın onaylanmasında devlet, aşırı hıristiyan mezhepleri Çarlığa karşı cephe alırken ve sosyal hizmetin alternatif biçimi olarak insaflı muhalife hastanelerde, salgın hastalıklara karşı hemşire olarak hizmet teklif edilirken, kendi çıkarlarını düşünüyordu. Çünkü bu kişi, bu işi zorunlu görev gibi düşünenlerden daha iyi yapacaktı. Sovyet Devleti, bu çeşit genel ve özel çıkarları hesaba katabiliyordu herhalde. Çünkü Sovyet Devleti yasanın dokunulmaz kutsallığı düşüncesi yerine, yasayı çiğneyenin toplum için teşkil ettiği tehlikeyi kabul ediyordu.

(*) Bk. Lenin ve Stuchka tarafından birlikte imzalanan 4 Ocak 1919 tarihli özel genelge (SUR. No. 70).

(**) Bu ülkede halen tesbit edilmiş yoldan ayrılınarak, sadece Moskova Halk Mahkemesi bütün ülke çapındaki yetkisi ile bu davalar hakkında karar vermek zorundaydı. Bu durum, din adamlarının bu işlemlere katılmalarının başlıca nedenini teşkil etmiş olabilir.

Hukukun baskı, zorlama yönünün, karamsal sistemleştirmede gerekli başlangıç noktası teşkil ettiğini anlamak güç olmayacaktır. İhtilâl şartlarının kendisi bunu gerektirir. Çünki bu şartlar hukuka, herhangi bir geleneksel yaklaşmayı olanaksız kılar. Halk alışkanlığın zoru ile, birbirinin mülkiyet hakkına saygı duymaya ve hatta, canileri herhangi bir yazılı kurala ihtiyaç olmaksızın kendileri cezalandırabilirdi. Fakat, bir rejim düşmanının veya halâ «toplumun kutsal temellerini savunan» bir kişinin kurşuna dizilmesini (meşrulaştırmak) yasallaştırmak; veya genel olarak mülkiyetin teorik eleştirisine karşın, hırsızlığın halâ toplum için zararlı olduğunu söylemek için ve mevcut eski mahkemelerin, kendilerini ezenlerin kalesi olduğunu ve devrimci insiyatifin bunlardan kurtulmak için en iyi yol olduğunu düşünen halkın, organize bir adalet mekanizmasına olan ihtiyacını belirtmek üzere yeni bir temel görüşe gerek vardı. Böylece, ceza ile ilgili adalet teorik, olarak açıklanmalıydı. Bu arada, aynı hükümet İş Yasası, Medeni Yasa, Orman ve Tarım Yasalarını onaylarken, hukukun temellerini kurmakta pek güçlük çekmedi. Diğer yandan, Ceza Hukuku alanında mahkeme kararlarına hakim olan geniş çaptaki özgürlük, yargıçların kurumsal olarak uyarılmalarını daha da ivedi duruma soktu.

Fakat, genellikle ve yalnız olağanüstü ihtilâl günlerine özgü olmamak üzere Ceza Hukuku, yargıçların heryerde ayrı bir yer ve yüksek göreve sahip oldukları benimsendiğinden, hukukun en çok sorun teşkil eden alanlarından biriydi. Teorik görüş açısından işin daha önemli yanını, özellikle ekonomik ilişkilerin düzenlenmesini, sosyal hayatın düzenlenmesinin temeli sayan Marksistler için, Medeni Kanunun yorumlanması teşkil etmektedir. Stuchka'nın (Ceza Hukukunun Temel İlkeleri) adlı eserinden, ileri sürülen Proleter Diktatörlüğü-

nün hukuksuz yapısı iddiası zordur. Fakat, on yıl sonra aynı yazara göre tartışılan (*) teorik yolların etkisi altında, eşya değişiminin yeraltı karaborsa egemenliğinin dışında, 1917 Kasımından 1922 ye kadar, hukuk, biçimce ihmal ediliyordu.

Mal değişimi hukuku görüşüne yer verilmediği sürece, «Yeraltı Yasası» yasaların genellik ve belirlilik ilkelerini, Halk yargıçlarının savundukları rejime biçim veren «sosyalist adalet bilinci»ne uygun çalışmalarından çok daha geniş çapta zedelemekteydi. 1917-22 arasında, Sovyet Rusya'da Medeni yasanın var olup, olmadığı sorununu incelemek için, zamanın Sovyet hükümetinin yasa çalışmalarından çıkarılacak, elde edilecek «sosyalist adalet bilinci»nin genel hükümlerini bilmek gerekir. Bu hükümlerin varlığından en ufak biçimde bile kuşku duyulamaz. Savaş komünizmi döneminde, sadece yüzlerce yasa niteliği taşıyan genelge onaylanmadı. Yeni hukuk düzeninin birçok usulü de benimsendi. Buna karşılık, bir yandan ihtiyaç başgösterirken, yirmi yıldan daha fazla bir süre içinde büyük bir devletin ihtiyaçlarına hizmet etmiş olan ve hemen hemen hukukun bütün dallarında yapılan tam bir kodifikasyon sisteminin ve medeni yasanın alalacele onaylandığı nasıl düşünülebilir (**)Bu tartışma, Savaş Komünizmi döneminde, hiç kimsenin, yeni yasaların izleyeceği prensiplerin sistematik geliştirilmesine aldırış edecek durumda olmadığı göz önüne alındığı zaman bir anlam kazanır ve inandırıcı olur. Bu esaslar yeni hükümetin durumu dolayısıyla yayınladığı ve «durumun gereğine göre hareket»i salık veren yüzlerce genelgede beliriyordu. Ve bu durum, bu

---

(*) «Medeni Kanun» makalesi, Büyük Sovyet ansiklopedisi, cilt XVIII, S. 741

(**) Gelecek bölümün (b) bölümüne bak.

esasların bazı günlük ideolojilere değil de, mevcut duruma karşılık olduklarının en iyi delili idi.

Medeni yasa alanında Sovyet yasa çalışmalarından doğan ilkeler, kendine özgü Sovyet ekonomik görüşünü biçimlendiren temel genelgelerin başlangıcında ortaya çıkmıştı. Ve bu ilkeler üzerinde, içsavaş ve uluslararası savaşın olağanüstü şartlarının etkisi oldukça az olmuştu. İlk toprak yasası üzerinde ve işçi denetimi ile ilgili çalışmalarda (eğer bir an için ansızın ve toptan kamulaştırmadan kaçınılmış olabileceğini varsayarsak (*), üretim araçlarının özel mülkiyet kurumunun geleneksel unsurlarından kısıtlı bile olsa, kalmasına izin verilenleri, tümden ortadan kaldırılanlardan kesin olarak ayırabiliriz. Kullanım hakkı, toprak mülkiyetinde kesin olarak kaldırılmıştır; işçilerin denetimine bağlı kılınan ve fabrika donatımının korunmasının, işyeri işçi temsilciliği ile işletme sahiplerinin ortak sorumluluğuna bırakıldığı büyük sanayi işletmelerinde dolaylı olarak kaldırılmıştır. Mülkiyet hakkı; tarımsal topraklar bakımından, hiçbir ücretli işçiye yer verilmemesi ve her ailenin elindeki toprak ölçüsünün sınırlı olması şartı ile devam etmektedir. İşçi denetimi yönetiminin altında olan fabrikalarda mülkiyet hakkı ve buna uygun olarak fabrika yönetimine katılma hakkı; yerel işçi denetiminin kararlarına karşı, bunun daha üst organına başvurma hakkı da saklı bulunmak üzere, fabrika sahibi bakımından kısıtlıydı. Faydalanma hakkı, önceleri diğer ülkelerde olduğu gibi vergi yoluyla sınırlandırılıyordu. Kamulaş-

---

(*) Hiç kuşkusuz, böyle bir olanağı tümden gerçekdışı olarak benimsemeyi reddetmek ve şimdiki Sovyet görüşünün benimsediği gibi, işçi denetimini, tam kamulaştırmaya geçiş adımları olarak benimseme olanağı vardır.

tırmanın daha ileri bir aşamasında, büyük sanayi işletmelerindeki özel mülkiyet, bu hakkın kalıntıları, maaşlı yönetim görevi uygulamasına çevrildi.

Medeni yasada yapılan temel reform, miras hakkının ortadan kaldırılmasıydı (*). 1918 Yasasının kaldırılması, 1922 Medeni Yasasının karşılık olan maddelerinden temelde şu konularda ayrılmaktaydı: İhtilâl havası içinde genel anlamda «ortadan kaldırma» terimi, 1922 Yasasında uygulandığı gibi, ilke olarak, miras hakkının kısıtlanması biçiminde uygulandı. Toptan ortadan kaldırma kuralının 1918 yılındaki ayrıcaları kısıtlı bir hak durumuna getirdi bu hakkı. Fakat, yasanın propaganda yönü bir yana bırakılacak olursa, pek az değişiklik vardır. 1918 yasasının 2. maddesi, ölenin en yakın akrabalarına, eğer bunlar çalışma gücünden ve en az geçimlerini sağlamaktan yoksunsalar, (kardeşleri, karısı ya da kocası) ölenin bütün alacaklılarına göre öncelik vererek miras hakkı tanıyordu (Mad. 8). Çalışma gücü özel maddi olanaklar sorunu dışında, vatandaşlara ev eşyalarını ve aletlerini; işçi kullanmayan küçük sanatkar ve çiftçiye aletleri ya da 10.000 (on bin) rubleyi geçmeyen parayı miras olarak bırakma hakkı tanıyordu. Bu durumda malların mülkiyeti hemen, sağ olan karı, koca ya da sağ olan diğer yakınlara geçiyordu. Anlaşmazlık durumlarını mahkemeler çözümlüyordu. Miras hakkı 1922'de kaldırılmayıp tanındığı zaman, kardeşler, doğruca mirasa konan akrabaların kapsamı dışında bırakıldı. (Mad. 418). Vasiyete izin verilmedi. Mirası kalanın, öldüğü yıla kadar akrabalığını koruyan herkes, vasiyetli, vasiyetsiz, çalışma gücünden yoksun olma ya da yardıma ihtiyacı olma şartı ile mirastan yararlanabiliyordu. Yeni yasada yapılan değişiklikler, gerçekten deneylerin yarattığı ufak düzeltmelerden başka şey değildi.

(*) S.U.R. 1917/8, No. 456, 27 Nisan 1918.

Verilen örnek, Savaş Komünizminin başlıca fonksiyonunu açıklamaktır. Yeni hukuk görüşlerinin gelişmesi, geçmişin elemanlarını korumaktan çok, değiştirme gereğince koşullandırmada dile gelmektedir. Hukuki görüş açısından, bunun kuralları altında yaşamak zorunda olanlar açısından, «miras hakkının kaldırılmasındaki ayrıcalıklar», «kısıtlı olarak tanınan bir miras hakkından» başka şey değildir.

Bu bölümün daha önceki konularında, sözü edilen dönem içinde yapılan sistematik kodifikasyon ile benimsenen bu hakların, hernekadar, herhangi bir modern toplumda olduğu gibi, bölgesel kuruluşlar bu hakların gerçekleşmesinde başlıca araçlar sayılmaktaysa da, vatandaşların kişisel hakları olarak sınıflandırılabildiğini öğrenmiş bulunuyoruz. İhtiyaçlar ölçüsünce, Savaş Komünizminin ideolojisince de zorlanan «toplumsal haklar» görüşüne (kamu mülkiyetinin vatandaşların yararına yönetilmesi için yön verici esaslar), bu türden yaklaşmalar, maddi refahı desteklemeyi ihmal etti. Gerçekleşen diğer bir «toplumsal hak» da, vesika karnesi ile bir şey almak hakkıydı. Fakat, tüketim olayı ve uygulanmadan savaşın kazanılamayacağı ülkenin birikmiş zenginliklerinin bürokratik dağıtımı ve vesika karneleri, «Toplumsal haklar»ı sosyalist ekonominin ürünleri bakımından gerçekleştirmek için gerekli olacak prodüktif kaynakların gelişmesini engelledi. Devlet yakıt sağlayamazken, donma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan halk, ormanların kamulaştırılmasına pek saygılı olamazdı. Ne de çalışkan köylü, devlete besin yollama üzerinde en sıkı denetim uygulanırken, inandırma yolu ile jandarma olmaksızın yalnız devletten yardım sağlamak amacı ile Kolhozlara hemen girerdi. Yeni hukukun sosyalist unsurları kağıtta kaldı. Hatta, bunların birçoğu daha sonra yeniden geçerliliğe kavuşurken ve bazıları değerini yeti-

rirken, halk bu düşüncelerin bir çoğunun doğduğu bu dönemlere değinmekten korkuyordu. Düzeltmeler yardımıyle devrimin ilk döneminde temel yasalardan kalan şey, kişisel hakların onaylanmasıydı. Eğer Rus Devrimi, 1921-2'de NEP döneminin tam zamanında sunulmasında başarılı olmadan sona erseydi, bu devrim, tarihte 1793 ilkelerinin 20. yüzyıl koşullarına uydurulduğu bir diğer büyük burjuva devrimi olarak kalacaktı.

BÖLÜM IV

YENİ EKONOMİ POLİTİKASI ALTINDAKİ TOPLUM VE HUKUK

a) NEP Döneminin Yasa Çalışmalarındaki Gelişme ve Bunun Kökleri

Savaş Komünizmi döneminde, ivedi savaş ihtiyaçlarının ötesinde, yeni toplumsal yapı ile ilgili tüm çalışmaların ve girişimlerin sınırları, bu ivedi ihtiyaçları, temel sosyalist gelişmeler olarak tanımlayan bir ideoloji eliyle boğulmuş, gizlenmişti. Bu ideoloji açısından, savaş ekonomisinin sonu, gelecekteki kalkınma açısından bu toplumun gerçek olarak yeniden kurulmasının başlangıç noktası sayılsa bile, bir gerileme demekti (*). Yabancı bir gözlemci açısından ise bu, toplumun yeniden kurulması üzerinde bilgi edinmek için Rusya dışında yapılan girişimlerin bilgi edinebilecekleri, ekonomik kalkınma döneminin başlangıcı demekti. Bunu böyle görenler, Bolşeviklerin kendileri değildir. Onlara göre bu, halkın isteklerini gidermek ve yönetimi korumak için

---

(*) *Bk. Lenin, Cilt IX, S. 254*

gerekli bir gerilemeydi. Savaş Komünizmi ile ilgili bütün acılara, sıkıntılara halkın büyük çoğunluğunun gerekli gördüğü bir savaşın kazanılması için isteyerek atılmışlardı. İşçiler için Savaş Komünizmi, onlara toplumsal gelişmenin, ilerlemenin yollarını açan politik gücün savunulması demek iken, köylüler için, devrimin toprak ağalarından çekip aldığı toprakların savunulması demekti. Fakat bu kez, savaş ve onun yarattığı olağanüstü durum geçmiş, Savaş Komünizmi gerekçesini yitirmiş, sosyalist ülkülerin artık uygulanma zamanının geldiğini ispat etmek için geliştirilmiş ideolojiler başarısızlığa uğramıştı. Köylüler için temel sorun, şimdi kazandıkları topraktan yararlanma sorunu idi. Onlar bunu, kendi bildikleri yolla uygulamaya izin verilmedikçe Bolşeviklerden yüz çevireceklerdi. Tıpkı Fransız burjuvasının Fleurus zaferinden sonra Jakobinleri düşürdükleri gibi. Jakobinler, zaferin vazgeçilmez düzenleyicileri idi ve zaferin meyvesinin alınmasını engelliyorlardı. Lenin 1921 de, Robespiyer'in 1794'de başarısızlığa düştüğü yerde başarıya ulaştı. Devrimci parti bir parça geçici, olağanüstü durumun gereklerini karşılamak, bir parça da bu olağanüstü durumun yarattığı ütopist öğretileri izlemek için aldığı tedbirlerden geri çekilme yeteneğini ve gücünü ispat etmişti (*). Böylece ülke, bir karşı-devrimin dehşetinden kurtarılmıştı. Devrimci parti ise, insanın objektif şartlarının elvereceği ölçüde yeniden ileri atılma gücüne sahipti. Rusya'nın bağımsızlığı kurtarılmıştı. Eğer Kulak demokrasisi, ülkeyi sanayileştirecek yerde, yabancı saldırganların ham madde pazarı durumuna getirmeyi başarabilseydi, bu durum sağlanamayacaktı. Bolşevik Partisi'ne büyük bir girişim olanağı ve daha sonraki dönemde, hiç kimsenin 1917'de tecrid edilmiş

(*) Bk. Lenin, Cilt IX, S. 113

devrimci bir Rusya için düşünemeyeceği ölçüde büyük bir ekonomik program gerçekleştirebilme olanağı doğmuştu.

Yalnız bu gelişmeler epeyce pahalıya mal olacaktı: Eğer ekonomi politikasını aşamalı olarak yönetici partinin pozisyonunu baltalayıcı bir yönde gelişmesine yer verilseydi, o zaman parti, kendi içindeki safları pekiştirmek ve bütün ülkeyi sıkıca kavramak için güçlendirmek zorunda kalacaktı. Öteki durumda, parti ne yıllardan beri kent burjuvasının canlandığı bir ülkede yönetimi elinde tutabilecek ve ne de onları ikinci bir ihtilalle, ama bu kez «yukardan bir ihtilal»le devirebilecekti. Savaş şartlarından doğan olağanüstü bir yönetim olan diktatörlük (devrimci devletin sosyolojik tanımından daha dar anlamda), Sovyet hayatının daha düzenli biçimi yönünde gelişti. NEP (Yeni Ekonomi Politikası) dönemindeki hukuki gelişmeyi anlamak için, bu genel gelişmenin her iki yanını da kavramak gerektir: Kapitalizme daha geniş ölçüde yol açan ekonomik bir yönetimin ve bu gittikçe büyüyen kapitalist güçleri denetim altında tutabilecek bir politik diktatörlüğü güçlendirme. Tarım ve kentlere gönderilecek besinler için kurulan teşkilât, Savaş Komünizminin en büyük başarısızlığı olmuştu. Köylülerin kollektif işletmelere katılması için onlara yardım sağlanması yoluyla uygulanan ikna etme çabaları, yapacakları görevler için pek fazla iyimserlik beslenen ve köylülere işbirliği yoluyla nasıl bir gelişme elde edileceğini göstermek için kurulması düşünülen kollektif çiftliklerinden ancak bir kaç tane kurulması ile sonuçlanmıştı (*). «Bu kollektif çiftlikler deneyi, yalnız

---

(*) Lenin'e göre(cilt 8, S. 5) 1919 güzünde devlet çiftliği (Sovkhoz), 1961 tarımsal ortaklık, 3916 tarımsal Artel vardı. Şimdi bunlardan 300 000 tane kurulmuştur.

nasıl kurulamayacağını gösteriyor. Çevredeki köylüler bunlara haset ve alayla bakıyorlar.» (*)

Kollektif tarımın bulunmadığı ve bunların çok yakında kurulmasının olanaksız olduğu yerlerde ferdi köylü işletmesi yaşamasını sürdürdü.. Sovyet, kollektif çiftliklerin prodüktif çabalarının en yüksek orana çıkarılmasını sürekli olarak önerdi, istedi. Fakat bunlar, köylünün ürünlerini özgür biçimde satabilme isteklerine yer vermeyecekti. Çünkü, kapitalizme doğru bir dönüş, böyle bir tarım ülkesinde ayrıcalık verilmesiyle sonuçlanabilirdi. Bundan dolayı Sovyet, sonuna kadar savaşmaya kararlıydı (**). NEP, çiftçiyi doyurmak için yeni bir girişimde bulundu. Özel çiftçiye, üretim planlarını yerine getirme şartı ile, kendi tüketimi için daha çok tahıl ayıracak biçimde ve tarım aletlerinde öncelik tanımak yoluyla ve bu sağlanan olanakları komşu Kulak işletmesine kaptırmamak şartı ile çıkar sağlanıyordu (***). Bu durum herhalde, başarılı özel çiftliklere yardım konusunda bir güçlük yaratmış olmalıydı: Bu yardım gerçekten tarım sistemine yardımcı olacak bir biçimde yapıldığı zaman, küçük çiftçinin, yönetimin güçlü bir düşmanı durumuna, yani küçük bir kapitalist durumuna gelmesi nasıl önlenebilecekti? Teorik sorunların en başında bu geliyordu. Çünkü, devletin elinde bu yardımı sağlamak bakımından pek az olanak vardı. Devlet köylüyü, devlete sattığı besin maddeleri karşılığında kazandığı parayı kullanabildiği zaman, tüketim eşyasını bile sağlayamayacak durumdaydı. Sonuç olarak, köylü ola-

---

(*) Lenin, cilt IX, S. 110

(**) Lenin, cilt VIII, S. 196

(***) Örneğin köylüye makina yardımı yapılınca, o bunu yoksul komşularını işçi olarak çalıştırmadan kullanamazdı.

nak ölçüsünde az ürün teslim etti. Kent işçisiyse, sanayi bakımından yeniden kurma görevini yerine getirmenin olanaksızlığı içinde basın bakımından kıtlık çekti (*).

Sanayi üretiminin artırılıp, köylünün tarım ürünleri karşılığında bu sanayi ürünlerini almaları çekici duruma getirilecekken; köylü bir dereceye dek, ürününü satmaya razı edilmeliydi. Bununla beraber, daha elverişli rekabet şartları sağlandı. Kooperatiflere sağlanan özgürlüğün yarattığı tehlikeyi kurnaz ve hilebaz kapitalistlerin kısıtlamalara itibar etmemek için bir bahane olarak kullanacakları muhakkaktı. Sanayi kooperatifleri ile ilgili 7 temmuz 1921 tarihli genelge, mecburi tescil rejimi altında hükümet denetimi olmaksızın tam bir özerklilik tanıdı (mad. 8 ve 11). Fakat, aynı zamanda bu işletmelerin kooperatif üyelerinin kişisel emeklerine dayandırılması da öngörüldü (mad. I). Sadece bu işe katılanların % 20 sini aşmamak üzere üyelerin yapamayacakları belirli yardımcı işler için kooperatif üyesi olmayan ücretli işçilere izin veriliyordu. Kooperatif üyeleri de dahil olmak üzere, diğerleri İş Kanununun kapsamına giriyorlardı. Yüksek yasama yetkilileri (V.C.İ.K. ve Halk Komiserleri şurası) tarafından onaylanan bu genelge, Çalışma Halk Komiserliği ve İşçi Sendikaları Merkez Komitesi tarafından 27 Şubat 1923 tarihli ortaklaşa bir direktifle, sanayi kooperatiflerinde çalışan üyelere, yardımcı işçi statüsündeki işçiler dışında, kanuni iş saati uygulanmayacağı şeklinde yorumlandı. %20 orandaki yardımcı işçiler dışında, çırak işçilere ve kooperatif üyeliğine aday olan işçilere dahi yer verildi. Bu maddeler, kooperatiflerin özel el sanayiciliği ile rekabetini güçlendirmek amacını taşıyordu. Fakat bu maddeler aynı

(*) Lenin, cilt IX, S. 118 ve 155-6

zamanda, kapitalist işletmeye uygulanan kısıtlamaların hasıraltı edilmesine de yol açıyordu. Bu gidişata, 5 aralık 1924 genelgesi ile son verilmek zorunda kalındı (*). Daha önceden, 26 eylül 1922 tarihli bir genelge, kamuflaj yolu ile ücretli işçi çalıştıran bütün sözde kooperatiflerin ilga edilmesini emretmişti. Ceza Yasasının 129. maddesinin (a) bendi, «aslında kapitalist işletme olan kooperatiflerin avantajlarından ve imtiyazlarından yararlanmak için, kendilerine kooperatif süsü veren teşkilâtlara» karşı ağır cezalar tesbit ediyordu.

Kooperatiflere; tarım alanında sanayidekinden çok daha geniş yer verildi. Bütün üyeleri çalışmaya katılmayan özel çiftlik işletmelerinin (dvors) işbirliği ile kurulan tarımsal kooperatifler, üyeleri tarafından istihdam edilen ücretli işçiyi kolayca sağlayabilirlerdi. Gerçekten, hernekadar zengin köylülerin (kulakların) kooperatif yönetim kurullarında görev almaları özel kanunlarla önlenemiyorduysa da, bu böyle yapıldı. Fakat, bunların kooperatif üyelikleri, kooperatiflere 10 ağustos 1921 tarihli kararla sağlanan ayrıcalıklara dokunmuyordu: Tüzel kişilik, özerklik (otonomi) ve tescil talebi gibi yasal şekil şartları yerine getirildi (**) ve devletten sipariş alma, ham madde ve kredi alma önceliği de sağlandı

(*) Danilova, op. cit. S. 108. Bu adayların maksimal sayısı, mevcut üyelerin %20 si olarak tesbit edildi ve adaylık süresi, kol işçileri için bir 4 haftalık deneme süresi tanıyan (mad. 38) İş Yasası ve Çalışma Halk Komiserliği tarafından çalışma şartları tesbit edilen çıraklık statüsüne tabi tutuldu (mad. 122).

(**) V.C.İ.K.nin onayı, sadece Gubernial'dan daha büyük kooperatif teşkilâtı için gerekliydi (Sadece kanun dışı olan Köylü Partisinin yeniden kurulmasını önleyici bir tedbir olarak).

bunlara. Yönetici partinin (*) genel politikası açısından kanunda açıkça boşluklar vardı. Tarımda kapitalist elemanların teşviki gereksiz görüldüğü takdirde, yalnız yöneticiler, bu boşlukları kapatabilirlerdi ve bu durum daha ilerdeki kollektivizasyon hareketinde yönetim tedbirlerinin oynadığı önemli rolün nedenini teşkil ediyordu. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, tarım kooperatifleri kadar sanayi kooperatifleri ile ilgili kanunlar da, kooperatif faaliyetlerinin, Savaş Komünizmi dönemindeki merkezî bir bürokrasi tarafından masedilmesine karşı bir tepki teşkil etmekteydi (**).

b) Sovyet Hukukunun Kodifikasyonu

Kanunun uyumluluğu ve sosyalizm üzerine yapılan daha sonraki tartışmaları anlayabilmek için, bu konular üzerinde beyan edilen bütün klâsik Marksizm görüşleri bir yana, tarafların önünde tek bir tarihi hususun durduğu unutulmamalıdır: Sovyet hukukunun kodifikasyonu NEP'in, daha doğrusu kapitalizme olmasa bile, kapitalist ekonomi politikasının belli esaslarına verilen tavizler sonucu olmuştu. Ve, kıta Avrupası ülkelerindeki birçok meslekdaşları gibi, Sovyet Hukuk Teorisyenleri de, bizatihi yasa olarak yalnız yazılı yasayı

(*) Buharin gibi, küçük tarım kapitalistlerinin «Sosyaldizme doğru büyümeleri» imkânına inanan sağ kanata karşı tutum olarak.

(**) Tüketim Kooperatifleri Merkez Kuruluşunun «İmalatçılar Kooperatiflerinin» tarım ve sanayi daireleri, Savaş Ekonomisi bürokrasisinin başlıca dairelerî. Bundan dolayı, bunların ortadan kaldırılması, 12. madde ve Sanayi ve tarım kooperatifleri ile ilgili 6 genelge bu kooperatiflerin kurulmalarının ilk şartını teşkil ettiler.

kabul ettiler. Böylece, Sovyet Kanun kodifikasyonunun çağdaşlığı ve NEP, bu hukukun sosyalist yorumuna yaptığı güçlü etkiye bağlandı.

Son fasılda da görmüş olduğumuz gibi, yazılı olmayan hukukun genel önemini bir yana bırakırsak (İngiliz Hukuk Teorisinin kıta Avrupası görüşünden ayrıldığı nokta), Sovyet Hukuk Sisteminin esas elemanlarının çoğu, Savaş Komünizmi döneminde gelişmişti. Bu dönem, yarattığı bazı ideolojilerinde ortaya çıktığı gibi, fazla «komünist» değildi. Bu dönemin hukuku, şüphesiz açıkça sosyalist hukuk değildi ve NEP dönemi kanunlarının inşa ettiği en önemli elemanları ihtiva ediyordu. NEP hukuku, diğer yandan NEPmen'in ihtiyaçlarına hizmet için şekillendirilmediği gibi, kapitalizme verilen imtiyazların bir ifadesi de değildi. Tersine, onları kısıtlamak zorundaydı. Onun temeli, Lenin'in «Gerilemeyi durdurmanın tam zamanıdır» cümlesinden esinleniyordu (*). 31 ekim 1922 tarihindeki VCK oturumunda Medeni Kanun onaylanırken, Lenin (**) izlenimini şöyle açıkladı:

> *Gayet sağlam olarak tesbit etmiş olduğumuz ve hiçbir tereddüde yer verilemeyecek 'NEP... politikamız... vatandaşın meşru sayılan özel iş faaliyetleri ile, NEP'in kötüye kullanılması olarak kabul edilebilecek faaliyetleri arasında kesin bir çizgi tesbit etmek için çaba harcamış bulunuyoruz. Bu olay, bu amaç için yapmış olduğumuz çalışmaların yetenekli ve yeterli olduğunu ispat edecektir. Eğer, hayat bizim gözönüne almadığımız tutarsızlıklar yaratırsa, derhal gerekli dü-*

(*) Lenin, cilt IX. S. 314

(**) Lenin, Çalışmalar, Rusça baskı, cilt XXVII. S. 319.

zeltmeleri yapacağız. Hukuk mekanizmamız bu hususta yeteri kadar elâstikidir...

Sovyet Medeni Kanununun kodifikasyonundaki açık amaç, özel sektöre, 22 Mayıs 1921 genelgesi ile müsaade edildiği üzere, kanunun amacına uygun olmayan bir amaç yönünde kullanılmak şartı ile verilen haklarla ilgili gerekli hukuki güvenliği sağlamaktı. «Medeni Haklar, yöneldikleri ekonomik ve sosyal hedeflere aykırı olarak uygulanmadıkça, kanun tarafından himaye görür» (Medeni Kanun mad. I). Böylece, hukuki bir işlemin geçerliliği için gerekli olan şartların şekli tanımı reddedilerek, adli perspektife bunların ekonomik sonuçları sunulmaktadır. Yasal bir işlemin geçerliğini, tarafların bu hukuki kurumu hazırlayan kanun yapıcının ekonomik amaçlarına uygun olan işlemlerinin ekonomik sonuçlarının derecesi tayin eder. Bu kanun yapıcısı, devrim öncesi dönemde bu kuruma uygun bir hukuki kurum mevcut olsa dahi, Sovyet daima yasa yapıcısıdır. 11 Kasım 1922 tarihli Medeni yasanın giriş bölümünde yer alan 6. madde, bu yasanın devrim öncesi adli çalışmalar ve kanun çalışmaları esaslarına dayandırılmak sureti ile yapılacak yorumunu yasaklamaktadır. Bazı batılı kanun hükümlerine yer verme dışında, kesin olarak eski meşruiyetin yaşamasına yer verilemezdi (**). Bundan ldolayı Bedeni Yasayı, birincisine açıkça izin verilmeyen bir fonksiyon ifa etmekten menederek, özel işletme ile devlet arasındaki karşılıklı ilişkiler açısından yorumlamak doğru olur (*). Kapitalist devletlerin aksi-

---

(*) Stuchka, op. cit. 1931, S. 109

(**) Amfiteatrov- Ginsberg, op. cit. S. 360. Bu tezden. S.S.C. Birliğinde açıkça müsaade edilmeyen herşeyin yasaklandığı sonucunu çıkarmak yanlış olacaktı. Sovyet ideolojisinde, genellikle özel işletmeye karşı ol-

ne olarak, devlet işletmeciliği, devletin normal faaliyetlerinden sayılmaktadır. Özel işletme, sadece sahip olduğu hakka dayanarak mevcut olmakta, kamu yararına çalıştığı kabul edildiği sürece de mevcut olmağa devam eder. Devletin tanıdığı haklardan başkası tanınmaz. Yasa yapıcının, hiçbir şekilde kendi hukuk ve politik sistemine aykırı bir amaç taşıdığı farzedilemez. Medeni yasanın 4. maddesinde yer alan ve Sovyet tarafından izlenen genel ekonomik amaçlarla ilgili bir açıklama, yasanın kapsamına giren bütün vatandaşların kapasitelerinin (siyasi haklardan men edilen kapitalistler de dahil olmak üzere) «ülkenin prodüktif kaynaklarını geliştirdikleri takdirde» kabul edildiğini ifade etmektedir. Buna, örneğin Kulak'ın besi hayvanları için gerekli yem üzerindeki mülkiyetinin de tanındığı eklenebildi. O, hakkını, pazara sürmek üzere tahıl stoku yapmakta kullandığı takdirde himaye görmeyecekti. Bu durumda, belirli bir tahıl stokunun, devletin üretimi teşvik için kabul ettiği kârdan yararlanmak üzere ürününe en elverişli fiyatı sağlamak için mi, yoksa devletin tahıl satın almak politikasına karşı ve böylece sosyalist ekonomi politikasını tehlikeye düşürmek için mi elde bulundurulduğunu tesbit etmek üzere etraflı bir ekonomik analize ihtiyaç olacaktı. Örneğin, gerçek bir kooperatifi, aslında «kapitalist» işletme olan sözde bir kooperatiften ayırdedebilmek için yapılan hukuki işlemin, kanunun maksadına uygunluğunu kontrol etmek üzere, bu işlemin kökünde yer alan sosyal muhtevanın ekonomik analizine ihtiyaç vardı. Herhangi bir hukuki işlemin kanunun maksadına uygunluğunu kontrol etmek üze-

---

duğu kadar, kişisel özgürlüğe karşı da bir eğilim yoktur. Tersine, maksimal kişisel özgürlüğün gerçekleşmesi, daima devlet müdahalesinin nihai amacı kabul edilebilir. Ceza Kanununda dahi, nihayet genel anlamda toplum refahını tehdit eden meşru olmayan bir hareket kovuşturmaya uğrar.

re, bu işlemin kökünde yer alan sosyal muhtevanın ekonomik analizine ihtiyaç vardı. Herhangi bir hukuki işlemin onaylanması için yapılması gerekli ekonomik şartların analizi, şüphesiz diğer ülkelerde geçerli olan «kamu düzeni» düşüncesinin ötesinde yer alır (*). Bu, Sovyet Medeni Hukuk Kurumuna, diğer devletlerin Medeni yasalarından kopye edilmiş olsa bile, değişik anlam verir (**). Bundan dolayı, Sovyet hukukunda özel mülkiyet kamu mülkiyetine göre daima ikinci derecede bir kurum olarak düşünülmektedir. Buna ancak kamu çıkarına uygunluğu oranında izin verilir. Kuşkulu durumlarda, daima kamu mülkiyeti lehine düşünülür. Medeni yasanın 33. maddesi, herhangi bir kişinin açıkça zarar doğuran bir hukuki işleminin mahkemece iptaline hükmedilmesini öngörmektedir. Sadece zarar gören kişi değil, (örneğin Kulak komşusunun baskısı altında açıkça hileli bir anlaşma yapan fakir köylü) fakat devlet organları ve yetkili sosyal kuruluşlar bile, böyle bir iptale bağlıdır. Yasa, sözleşmede tarafların izin ilkesinin, diğer ülkelerde benimsenenlerden daha yetenekli olan ve zarara uğrayan kişinin hakkını aramasını önleyen baskının devam etmesi halinde bile, işleyen garantiler vasıtası ile güçlendirilmesi biçiminde yorumlanabilir. Fa-

---

(*) Bu benzerlik Lambert Patrouillet'in giriş S. 35 de değinildiği gibi, meşru olmayan maksatlar için veya kanundan kaçmak veya devleti zarara uğratmak için yapılan herhangi bir işlemi hükümsüz sayan Sovyet Medeni Kanununun 30. maddesi dikkate alınırsa doğrudur. Fakat, eğer bir Fransız veya Amerikan yargıcı bir sözleşmeyi bir işletmeyi kamuya karşı korurcasına yorumlamak zorunda kalsa, kapitalist anlamda politik bir eğilim olacaktı bu. Bunun karşısında, Sovyet yargıcı kanunu yorumlama görevini, basitçe kanunun açık amaçlarına göre yerine getirir.

(**) Büyük ölçüde uygulandığı gibi. Bk. Stuchka, op. cit. 1931, S. 108-9.

kat, özellikle biçimsel işlem açısından, çözüm bir adım daha ileri gidebilir ve Sovyet hukukunda yer alan kişi haklarının gerçekten özel kişinin hakları olmayıp, devlet tarafından toplumda kanunun yararını korumak amacı ile özel kişi lehine kurulmuş haklar olduğu varsayılabilir. Medeni Usul Yasasının 2. maddesi, kamu yararı gerektiriyorsa savcının, tarafların arzuları dışında hukuk davalarını başlatmasını sürdürmesini ve katılmasını emreder. Kamu yararı ve işçi, köylünün kişisel çıkarları arasında bir uyum sağlayan Medeni Yasanın giriş bölümündeki 5. maddeye göre, yasanın yürürlüğe girmesinden önce var olan ve halen sonuçlanmamış hukuki ilişkiler «İşçi ve köylülerin ve emekçi kitlelerin devletinin çıkarı gerektiriyorsa» yeni normlara göre çözümlenmek zorundadır. Fakat işçi, köylü ve emekçi kitlelerin devletinin çıkarları, davacının fakir bir köylü veya bir Kulak olup olmadığı dikkate alınmadan, gurup çıkarlarına belli bir öncelik verilmek yolu ile korunsun veya korunmasın, açıkça kollektif olarak yorumlanmalıdır. Bu madde olmasaydı, Medeni Yasa yalnız Nep sistemine uyan belirli kapitalist girişimlere izin vermekle kalmayacak, önceki dönemdeki bütün hukuki ilişkileri, kapitalizmin yeniden canlanışı açısından, yeniden yorumlaması da gerekecekti. Sovyet Medeni yasasının bu maddelerini, Sovyetler Birliği içinde ve dışında genellikle yapıldığı gibi (hernekadar çok farklı bir açıdan olsa da) «sınıf-clausulae» olarak tanımlamanın, politikanın sınıf çıkarları açısından yapılan genel Marksist açıklamasının ötesinde, pek az bir anlamı vardır. Bu tür maddeler, NEP döneminde bile, Sovyet Hukukunun işleyişini, olgucu veya eleştiri anlamında genellikle, adeta Medeni yasaya yüklenilen bazı görevlerden, tümden her türlü mülkiyet ve sözleşmenin ayırımsız korunmasından kesinlikle ayırdeder. Fakat bu kurallar, Sovyet hukukunun benimsediği bu kurumlar çerçevesi içinde, bir grup önceliği, ayrıcalığı kurmazlar. Böylece, yasaların genelliği ilkesi çiğnenmiş olmaz.

Sovyet Medeni yasasını hazırlayanların hukuka fonksiyoner açıdan yanaşmaları ile birlikte, Sovyet Medeni yasasının temelde burjuva kaynaklı olduğu biçimindeki yaygın kanaat (*), o zamana kadar tartışılan genel clausulae de bir uzlaşma ve telif sağlanmak sureti ile, yasa yapıcılarının sınırlamayı düşündükleri konkre kurumlarla sonuçlandı. Miras hakkını kısıtlayıcı geniş bir alan sağlanmakla bu kurumlara, Medeni yasanın genel muhtevası içinde bulunulan şartların gereği ve ivedi olarak onaylanması arzu edildiğinden, gereğinden fazla gelenekseldi. Nerede kendi hak ve sorumluluklarına sahip kamulaştırılmış bir işletmenin kiralayıcısı olarak ve yasal bir kurum kurulmuşsa, ki o şartlar altında «ayrılıklara» çok sık olarak rastlanmakla birlikte, kent'de Sovyet Medeni Yasası bu kurum ile ilgili yeni özel maddeler ekleyeceği yerde, özel sektör ortakları arasında yapılan kira işlemi ile ilgili maddelerdeki hükümleri açıklığa kavuşturucu ek notlar eklemeyi tercih etmiştir. Mülkiyet kurumu. ortodoks bir hukuk açısından mülkiyet yararlanma ve bağış haklarının toplamı olarak tanımlanır (mad. 58.) İlk devrimci yasa çalışmaları ile başlayan var olan değişikliğe, yenilemeye Medeni yasa yolu ile devam edilmişse de, geleneksel kurumu genel hukuk tecrisi ile değiştirmek ve yenilemek için bir çaba harcanmamıştır. Mülkiyet ilişkilerinin transformasyonu, Renner'in düşündüğü gibi mülkiyet hakkının teorik kapsamının değiştirilmesi ile değil, fakat belirli mülkiyet çeşitlerini ellerinde bulunduranların sayıları azaltılarak ve artan sayıda (resextra commercium) ilân

---

(*) Uzmanlardan kurulu bir komisyon tarafından hazırlanan ilk yasa taslağının, Sovyet Hukukunun özel fonksiyonlarına dikkat edilmediği gerekçesi ile reddolunmasından sonra, Prof. Hoichbarg ve asistanı tarafından bir diğer taslak hazırlandı ve 3 ay içinde onaylandı bu taslak. Prof. Hoichbarg, Duguit'nin teorilerinin izleyicisiydi. Bk. Stuchka, op. cit. 1931. S. 108.

edilerek gelişir. Bu sonuncusu, 21. maddede (toprak) ve 22. maddede (kamulaştırılmış işletmelerin üretim araçları, bundan böyle alım satıma bağlı olmazlar, sadece özel işletmecilere kiralanabilirler) uygulanmaktadır. Kamu düzeni açısından ise, 23. maddeye göre silâhlar, mühimmet ve ihtilâlden önceki hükümetlerin tahvilleri (her nekadar iptal edildiyseler de, halâ rejimin düşürülmesi üzerinde spekülasyon konusu idiler) özel mülkiyete konu olamazlar. Hukuki işlemler üzerindeki bu kısıltlamaları, belirli çeşit mülkiyeti ellerinde bulunduranların ayırımı izlemektedir (mad. 52). Toprak, orman ve demiryollarının mülkiyeti kamuya aittir. Özel kişileri bunlardan ancak kiralama yolu ile yararlanabilirler. Bir kural olarak, (özel bir yasayla verilen ayrıcalıklar dışında) özel işletmeciliğe izin verilen ve yasal en çok sayıdan fazla işçi çalıştıran bütün işletmeler (*) ancak kamu ve kooperatif işletmeler mülkiyetine bağlı olabilir. Özel kişiler, belediyeleştirilmemiş yapılara, yasal en üst sayıdan fazla işçi çalıştırmayan sınai ve ticari işletmelere(özel imtiyazlar dışında), üretim araçlarına, bütün iç ticaret alanına (**) para ve tahvil ve özel tüketime konu olan herşeye sahip olabilirler. Hiç şüphesiz, bu gibi şeylere devlet veya kooperatifler de sahip olabilir. NEP dönemi Sovyet Hukuku, bu yasayı hazırlayanların tasarladıklarından çok daha geniş bir alan ayırdı özel işletmeciliğe: Yasa, belirli bir minimum devlet mülkiyetini korurken, sosyalist işletmenin daha fazla gelişmesi, sosyalist işletmenin, özel işletme ile yasal olarak açık bırakılmış alandaki rekabet yolu ile gerçekleştirildi. Bundan dolayı, Sovyet Medeni Hukuku olduğundan fazla burjuva olarak ortaya çıktı. Daha sonra burjuva eleştiriciler, özel işletmecilik yasasını hazırlayan arın yasa amaçları ile ilgili görüşlerine uygun olarak ve teorik

---

(*) 10 Aralık 1921 Kanunu ile, bu maksimum 20 olarak tesbit edildi ve NEP döneminde değiştirildi.

(**) Tarım işletmelerine dair bir hüküm yoktu.

olarak izin verilen bu alanlarda tutunmayı başaramayınca, «Sovyet Hukuksuzluğundan, yasadışılığından» yakınmaya ve feryat etmeğe başladılar. Fakat, daha sonra Sovyet teorisi Medeini yasayı, olanak ölçüsünde çabuk bırakılması gereken bir uzlaşma olarak benimsedi. 9 Kasım 1922 tarihli İş Yasası, bu görüşe uygun olarak, daha çok sendikalist istekleri en üst bir ölçüde tatmin eden bir reform yasasını andırıyordu. Şüphesiz ki, bu yasa NEP dönemi altında, kimsenin kapitalist işletmenin gösterdiği gelişmeler ve kamu işletmelerinde (*) uygulanan kapitalist metotların başarısına kadar kesin bir hüküm yürütemediği bu günlerde yasalaştırılmış ve işçiye yeni şartlar altında ihtiyacı olan güvenliği sağlamıştı. Diğer yandan, özel işletmeciye de, Savaş Komünizminin medeni görevleri ile ilgili yorumuna karşı güvenceler verildi. Genel çalışma mükellefiyeti (1918 İş Yasası'nın başlıca kurumu), sadece olağanüstü durumlara bağlı kılındı ve genç ve yaşlılar bu sorumluluktan ayrı tutuldular (mad. II). 1922 normal İş yasası bir kural olarak, iş sözleşmesine katılan sendikanın üyesi olsun veya olmasın, tüm işçileri kapsayan bir toplu sözleşme hukukudur (mad. 16). Toplu sözleşme, daha elverişsiz hükümler getiren başka hiçbir sözleşme ile hükümsüz kılınamayacak en az çalışma şartlarını tesbit eder. Aynı zamanda, iş yasasında istenilenlerden daha aşağı şartlar getiren hiçbir sözleşme geçerli sayılmaz (mad. 4) Sözleşme özgürlüğü, çocuk işçilerle ilgili özel maddelerle kısıtlanır. (mad. 31). Genç işçilere zararlı olan hühümleri kapsayan herhangi bir iş sözleşmesi, aileleri, velileri veya gençlerin sağlığı ile ilgili kurum veya daireler tarafından istendiği zaman kaldırılabilir. Bazı özel bilimsel nitelik veya siyasi bağlılık isteyen işler dışında, bütün istihdam, istihdam değişimine dayandırılmıştır (mad. 5).

Sendikalar, işçilerin çıkarlarının tek yasal temsilci-

(*) Kâr edemeyen devlet fabrikalarının kapatılması ile ilgili.

leri olarak tanımlanır (mad. 157). Ve faaliyetlerinin geliştirmeleri için, özellikle (mad. 156) ya göre seçimle işbaşına gelen sendikaların fabrika komitelerinin faaliyetlerinin geliştirilmesi için mümkün olan her imkân sağlanır (*). Sendikaların görevleri arasında, «Sendikaların yetkili oranları eli ile devlet sanayi işletmelerinin çalışmalarını ve işbirliğini, plânlamada ve ulusal ekonomi politikasında desteklemek (mad. 158'e). Özel işletmeler bakımından ise, sendikaların yönetime müdahale etmeye hakları yoktur, fakat grev hakkına sahiptir. 49. maddeye göre, herhangı bir iş sözleşmesi, ilgili sendikanın isteği ile kaldırılabilir. Yeni bir sözleşme üzerinde uzlaşma olmamışsa anlaşmazlık tavsiye ve öneri yetkisinden başka zorlayıcı bir yetkiye sahip olmayan uzlaştırma organlarına sunulur (**). Teorik olarak sendika kamulaştırılmış işletmelerde de greve gidebilirdi. Fakat Komünist denetim altındaki sendikalar aşırı derecede kötü ve kişisel bir yönetim ortaya çıktığı durumlar dışında, buna pek kolay girişmeyeceklerdi. Özel işletmeci, devleti yöneten partinin denetlediği sendikanın greve girişmesini, devletin rakibi olan kamulaştırılmış işletmeler karşısında, kendisini baltalamak amacı ile giriştiği dostca olmayan bir hareketi olarak yorumlayacaktı. Ama, bunu sadece özel işletmenin kendisini geliştirmesi bakımından olmayıp, genel hayat düzeyini yükseltmek amacı ile de özel işletmeyi teşvik ile ilgili işletmeler dışında kendisine pek yardımı olmayacaktı. Sosyalist işçilerin gelecekteki sosyalist yapı uğruna katlandıkları fedakârlıklar, özel kâra müsamaha uğruna çıkarları zedelenen işçiler bakımından, bu özel kârın çıkarı içinde aynen söz konusu olamazdı. Özel işletmelerin asgari oranda kısıtlandığı dönemde, Sovyet iş yasasının 1922 yasa-

---

(*) Sovyet Sendikaları daima sanayi çapında kurulmuşlardır. Bundan dolayı, bir sanayi dalı ile tek sendika ilgilidir.

(**) Özellikle yabancı şirketler.

sında yansıtılan sendikalist görüşü, yönetime kapitalist rejimlerin girmesi ile ortadan kalkan çalışma mükellefiyetine dayanan 1918 İş Yasası'nın görüşleri gibi battal olacaktı.

Rusya'nın sosyal yapısı bakımından toplam nüfusun % 80 inden fazlasını kapsayan ulusal ekonomi dalı olarak, tarımın gelişmesi hayati önem taşıyordu. 30 ekim 1922 tarihli Toprak Yasası, toprağın kamulaştırılması (mad. I) ve merkezî bir Toprak Fonu (mad. 3) kurulması ile ilgili ve ihtilâl yasalarınca onaylanan ilkeleri kapsıyordu. Fakat, bu ilkelerin açıklamasında, yalnız tarımın sosyalizasyonunu öngören 1919 Toprak Yasasına göre değil, fakat 1917-18 yasalarına göre de, özel işletmeciliğe daha geniş bir alan ayrılmıştı. Toprağı kullanma yetkisine sahip kişileri ve kuruluşları (bütün diğer topraklar devletin dolaysız mülkiyetinde kalırken) Toprak yasasının 4. maddesi şöyle ayırım yapıyor: (a) Toprağı ve Komünleri işleyenler, (b) Kent yerleşme alanları, (c) Devlet çiftlikleri. Toprağın kullanılması, kamu organlarının genel denetimine bağlıdır ve tüzükler ve köylülerin sahip oldukları kollektifin kararları kadar, yasa tarafından da kısıtlanır (mad. 7,8 ve 10.) Fakat bu kollektiflerden ayrılma özgürlüğünü tanıyan ve bu ayrılanlara köy toprak fonu üzerindeki paylarını bağışlayan hüküm vardır (mad. 91 ve 114). Toprağı kullanma hakkı geçici olarak kısıtlanamaz ve bu hak, ancak yasaya göre yitirilebilir (mad. 11). Eğer köylü kollektif değil de, tek başına çalışmak isterse (mad. 10) toprağı kullanma hakkını kullanır. Bu hak, alelade burjuva anlamındaki özel mülkiyete daha önceki Sovyet yasalarına göre daha çok yaklaşmaktadır: 27. madde toprağın, alım satım ve vasiyete konu teşkil etmesini yasaklar. 1917 Toprak Yasası ile yasaklanmış olan toprağın kiralanması, ideolojik açıdan ancak toprak fonunu kendisi kullanmak gücünden geçici olarak yoksun olan (örneğin yeterli hayvan olmadığından dolayı) kiralayanla ilgili olağanüstü bir tedbir olarak tanımlandıysa da, 1922 de bu-

na izin verildi; fakat, bu kiralama süresi üç ekim süresi, yani genellikle 3 yıl olarak sınırlandırıldı. Yerel Sovyet yürütme Komitesine, bu süreyi iki ekim dönemine kadar arttırma yetkisi verildi (mad. 28). 20 mayıs 1925 de toplanan 3. Sovyet Birlik Kongresi, tarımda küçük kapitalist işletmelere «köyün geçici ekonomik şartlarına uygun olarak» (geçici teriminin kullanılması 3 yıl sonra anti-kulak kampanya başladığı zaman açıkça belli oldu) daha fazla ayrıcalık tanıdı. Bu ayrıcalıklar arasında, toprağın üç ekim dönemi için kiralanması ve tarımda ücretli işçi istihdamı için daha başka kolaylıklar yer almıştır. 1917 tarihli (köylü istekleri) Nakası ile tamamen yasaklanmış olan işçi istihdamına 1922 yasası ile, «geçici ve önemsiz bir tedbir olarak» (mad. 39) ve işverenin çiftliği,» bütün kulak ailesinin fertlerinin çalışmaya fiziki olarak katılmaları ve (mad. 40) «emekçi yapısı kazanması» şartı ile izin verildi. 1925 (*) genelgelerinde üç veya daha fazla ücretli işçi çalıştıran küçük kapitalist (kulak) çiftlik işletmelerin varlığı, normal bir olay olarak benimsenmiştir. Böylece büyük çiftlikler, yasanın köyde kapitalizmi geliştirici unsurlar olarak önlediği tek çeşit oluyordu. Çünkü, bunlar satış olmadan ve son olarak olanaksız olan uzun süreli kiralama olmaksızın oluşamazdı. Ve hatta, daha uygun bir yorumla, Kulak ailesinin kişileri, çalışmaya fiziki olarak katılmaları ile, «emekçi» olarak nitelendirilemezdi. Ücretli işçilerin çalışmalarının da, sadece «yardımcı» olarak nitelendirilemeyeceği gibi. «Kulak» tanımında, 1922 den 1925 e kadar gerçekten ideolojik bir değişiklik görülüyordu. 1922 de, Kulağın emeği tasvip görüyordu. 1925 de ise, Kulak daha fazla özgürlük elde etmekle birlikte, ülkenin kalkınması için geçici olarak kendisine gerek duyulan bir kapitalist olarak tanımlanıyordu. Bu ikinci

---

(*) 18 nisan 1925 tarihli genel Bk. Danilova, op. cit. S. 37.

ideoloji ondan istenildiği zaman kurultayı kolaylaştırıcı bir ideoloji idi.

Sanayi alanında oldugu gibi, NEP yasası ile kapitalist işletmeye sağlanan çalışma alanının miktarı ile, bunun teşvik ettiği daha ileri gelişmeler arasında bir ayırım yapmak zorundayız (*). O zamana kadar köy kapitalizminin büyümesinek arşı, başlıca engel olan geleneksel köy komününden ayrılmak isteyen köylüye özel ayrıcalıklardan yararlanma olanağı sağlamıyordu. Fakat bunların yasaca tanınan tüzüğü (mad. 64) ve kanuni olarak seçilmiş orkanları vardı (mad. 50). Bu organlar, çoğunluk kararı ile devrimden önce vardan mülkiyet haklarını bozmaksızın, toprağın ekim biçimini kararlaştırabiliyorlardı .(mad. 58). Özel çiftlik yanında bunlar, Arteller ve Tarım Komünleri kurabiliyor (mad. 47) ve ayrılmak isteyenlere izin vererek (mad. 114) toprağın kollektif tarımı lehine oy verebiliyorlardı. (mad. 112) Bundan dolayı bu hükümler, geleneksel köt ortaklıklarının dağılmasını önleyici nitelikteydi-ki bütün Rus Marksistleri bunun, önüne geçilmez bir gidişat olduğunda ortak düşünüyorlardı- ve kapitalizmin güçlendirilmesine hizmet etmedi. Stolipin yasası aracılığıyle, tarımda kapitalist bir gelişmeyi teşvik edici diğer bir olay da, geleneksel köy aile çiftliğinin, aile reisinin mülkiyeti altındaki tarım işletmesine çevrilmesi girişimi idi. Bu alanda, eğer Sovyet yasalarında kadın ve gençlerin haklarının korunması ile ilgili hükümler ve eğilimi kısıtlamasaydı,

---

(*) Bruzkus (Sovyetler Birliğinde Tarım Reformu ve Tarım Devrimi, Berlin, 1925, Osteuropa İnstitut), S. 196 da 1922 Toprak Yasasını, daima toprağın kamulaştırılmasına karşı çıkmış köylünün zaferi olarak yorumlar. Gelişmenin bu Stolipinist yorumu, Beyaz Rus göçmenleri arasındaki bir akımdır (Bk. C. Zeitzev'in «The Review» cilt IX, S. 560-1), fakat olaylar bunun tersini doğruladı. 1925 de bile 1917 deki köylü tutumunun tersini ifade ediyordu. Kulaklar dışında tabii.

ilkel patriarkal ilişkilerin yok edilmesi ile, kapitalizmin ilerlemesi mümkün olacaktı. Köyde aile çiftçiliği (Dvor), aile reisi tarafından temsil edilmekle beraber (*) aile bireylerinin yaş ve cinslerinden bağımsız olarak Dvor haklarını kullanır (mad. 67). Bu çiftliğin mülkiyeti, aile üyelerinin aile reisi de dahil olmak üzere, kişisel borçları yüzünden tehlikeye düşürülemez (Mad. 71). Yeni çiftliklerin inşası dışında, bu mülkiyet bölünemez (mad. 74). Böylece kapitalizmin küçük çiftlikleri yutma yolları daraltılmıştır.

Diğer yandan, yasayı hazırlayanlar, köylüleri küçük çiftçilikten kaçınmaya yönelten alternatif bir görüşe de sahiptiler. Kolbozlar 90. maddede, toprağın kullanılmasının diğer bir alternatif biçimi olarak yer alıyordu. Bundan başka, geleneksel köy ortaklığı (veya Dvorlar yeniden periodik olarak dağıtılan toprağın bireysel olarak kullanılması) ve komşularla birlikte kullanılan topraktan daimi olarak ayrılmayı hedef alan parselleme gelmektedir. Kolhozun üç biçimi de -Tarımsal Komünler, Arteller ve Toprağı ortak işleyen Birlikler-103 maddede belirtildi ve tanımlandı. Fakat bu tanım, 1919 Toprak Yasasına göre bir ilerleme sayılmazdı. Kolhozların diğer iki biçimden ayrı olarak, Tarım Komünlerinde üyelerin kişisel toprakları yoktu. Bugün kartellerde bile, tarımsal toprağın miktarı açısından doğrudur bu Aile üyelerine ait bahçelerde bu yorumun dışında tutulmaktaysa da, böyle bir tarım bugün Komünde bile «solcu bir sapma olarak» reddolunacaktı. 1922 Toprak Yasasının yapıcıları böyle aşırılıkları düşünmediler şüphesiz. Hatta, Kolhozlardan söz ederken bile teorilerini köy toprak fonundaki Dvor kişisel çiftlik toprağına dayandırdılar. On-

---

(*) Dvorlarda başkan olmak için kadın ve erkeğin eşit olarak düşünülmesinin, zamanın Rus köyünün şartları altında büyük pratik önemi vardı. Fakat Dvor üyeleri, köy Sovyetine başvurup, görevini savsaklayan Dvor başkanının değiştirilmesini isteyebiliyorlardı.

lar için Komünler, köy fonundan ortaklaşa pay alan kooperatiflerdi. Diğer yandan Arteller, toprağın yeniden periodik olarak dağıtımından sonra, sadece Dvorlar arasındaki bir anlaşma ile kuruluyorlardı. Artel üyeleri, ortak ürünlerden belli paylar alıyorlardı (mad. 106). Bu durum, ortaklaşa tarıma ayrılmış olanları, Artelleri ayakta tutan tek bir ekonomi birimi olarak benimsenmişe benzer. Daha 1922 de Artel dışında, Ortak Tarım Birliği, belirli üretim araçlarına ortaklaşa sahip olan ve bunlardan üyelerin kendi topraklarında yararlanmasını sağlayan ortak birlikler olarak kabul ediliyordu. Böylece, buralardaki üyelerin herbirisinin toprağında elde ettiği ürünler, kendilerine aitti. Bu tanımlardan, daha geçerli bir yararlı olanı ise, 109. maddenin ek'inde yer alan ve Tarım Halk Komiserliğine, çeşitli Kolhoz tipleri için model sözleşmeler olarak teklif edilen hükümdü. Yasayı hazırlayanlar, tarımdaki kollektifleşmeyi uzak bir gelecek için düşünmüşlerdir. Onlar devlet çiftliklerinin (Sovkhoz), komşu çiftçileri zamanla kültürel olduğu ölçüde, teknik olarak da etkileyip, «tarımsal kalkınmanın teknik ve bilimsel ve kollektif gelişmenin dayanaklarını oluşturacak bir görev yapacağını düşünmüşlerdir Tarıma, genellikle kapitalizmin girişi gibi, özel işletmeciliğin de uzun süre açısından girişi, 1918 yasasının yerini alan NEP döneminin Orman Kanununu etkilemişe benzer. Yasayı hazırlayanlar, ormanların korunmasından çok, bunlardan rasyonel biçimde yararlanmayı amaç edinmişlerdir. Bu konudaki esas ayırım, devlet tarafından işlenen kamu yararı emrindeki ormanlarla köy komünlerinin ve kollektif çiftliklerin, plâna uygun olmak şartı ile (Gubernial Sovyetinin denetimi altında) yararına bırakılmış yerel ormanlar arasındaydı. 1919 kanun çalışmalarının ağırlık noktasını oluşturan genel sağlık ve refah amaçları yönünden, ormanların kullanılması ve bakımından başka, ormanların kapitalist işletmecilere kiralanmasını sağlayan özel bir hüküm de girmiştir yasalara. 1923 Orman Yasasının yerini, 1936 da 1918 hü-

kümlerine yakın olan yeni bir yasanın alması ilgi çekicidir.

Sovyet Hukukunun ekonomik temelleri NEP Döneminde atılırken, vatandaşların kişisel ilişkileri veya devletin politik yapısı ile ilgili bütün hukuk dallarında, Savaş Komünizmi hukuku dönemi, dikkate değer bir istikrarla korundu. Siyasi diktatörlük, Sovyet Devletinin bütün varlığı süresince sürdürülürken, kişisel haklar alanında devrimin birinci döneminin belli başlı gelişmeleri, demokratik devrimin bir karakteristiği idi ve bu günümüze kadar devam etmiştir.

1918 Evlilik Yasası, 1921 de yeniden kaleme alındı. Yeniden gözden geçirilmiş bir Evlilik yasası, 19 kasım 1926 ya, NEP döneminin sonuna kadar uygulandı. 1926 da, 1918 yasasında, karı koca arasındaki çocuğun eğitimi ve terbiyesi ile ilgili bir anlaşmazlık hakkında karar vermek yetkisini adi mahkemelerden alıp, özel vesayet organlarına (*) verilmesini öngören ufak bir değişiklik yapıldı. Evlilik kurumunun yalnız iki önemli niteliği vardır: 1918 Yasasının yargıcın seçimine bıraktığı boşanmayı istek hakkının (mad. 18) tanınması ve aynı maddi sonuçlara sahip fiili evliliklerin tanınması. 1922 Medeni Yasası ile tanınan miras hakkı sorunu, 1922 Yasası ile evliliğin devamı süresince olağan mal ortaklığının tanınması sonucu (mad. 10) önem kazandı. Kadının haklarını daha kesinlikle koruma arzusu, fiili evlilik altındaki kadının haklarının da korunmasını gerektirdi. Bundan dolayı, fiili evlilik, her nekadar Doğu Sov-

---

(*) Mad. 39. Değişiklik, daha çok teknik bir değişikliktir. Mahkemelerle, eğitim organları arasında bir iş bölümü yapılarak, daha yetkili organlardır bundan güdülen amaç. Ana, babanın sorumluluğu söz konusudur ve bu karar yetkisi, 1926 Kanunu ile mahkemeye verilmiştir. Fakat mahkeme, kararını çocukların eğitimleri yararına vermek zorundadır.

yet Cumhuriyetleri hâlâ poligami dahil, patriarkal ve dini geleneklere karşı savaş vermekteyseler ve adımı atmaktan, medeni nikahın otoritesini zayıflatma endişesi ile kaçınmaktaydılarsa da, Sovyetler Birliğinin büyük bir kısmında bu evlenme biçimi tanındı. Sovyet Hukukunda, fiili evlenmelerin çeşitli biçimleri vardır. Nikâh Dairesinde taraflar, medeni nikâh sırasında evlilik durumlarının daha önceki bir tarihte mevcut olduğunu beyan edebiliyorlardı (mad. 3); veya yargıç, boşanan kadının isteği üzerine fiili evliliğin varlığını kararlaştırabiliyordu ve böylece, fiili evliliğin devamı boyunca Mal Ortaklığının varlığı benisenmekteydi (mad. 12-13). Her iki tarafın da, istedikleri zaman boşanmayı isteme hakkının tanınması, çocukların eğitimlerini (mad. 22) ve erkeğe, boşanmadan sonra geçici bir süre için kadının geçimini sağlamak zorunluğu yükleyen maddeyi gerektirdi (mad. 13). Evli kadınların kurtuluşunu sağlamak gerekçesi ve amacı ile, 1918 yasasını etkileyen evliliğin ekonomik yönü ile ilgili olan ve Batının, kadınlara karşı olumsuz tutumunun, 1926 Yasası tarafından ortadan kaldırılması zorunda idi. Fakat bütün bu değişiklikler, 1918 yasasının temel politikasını geliştirdi. 1926 Yasasının 33. maddesinin açıkladığı gibi, ana-babanın hakları ancak çocukların çıkarları dışında tanınır ve bu çıkarları tehlikeye düşürmeleri halinde, bu haklar kaldırılabilir. 1918 yasasında olduğu gibi, bunlar çocukların ve ana-babanın kişisel haklarıdır, yoksa Nazi görüşüne uygun olarak ana babanın mütevelli sayıldıkları resmi kurumun hakları değil. 1922 Ceza Yasasının 31. maddesine göre, mahkeme tarafından verilen ana babalıktan iskat cezası, ancak ana-babanın bu haklarını kötüye kullanması durumunda verilebilir. Hatta, diğer medeni hakların yitirilmesi, ana ve babanın haklarının otomatikman yitirilmesini gerektirmez.

Ceza yasasında, ihtilâlin birinci döneminde geliştirilen ilkeler, kodifikasyonun istediği biçimde böyle değiştirme

ve düzeltmelerle, sürekli olarak izlendi (*). Suç, sosyal bakımdan tehlike oluşturan bir hareket olarak nitelendirilir ve yasanın 6. maddesine göre (1922 de olduğu gibi 1926 da da, «Sovyet rejimine karşı yönetilmiş bir hareket veya kusurlu bir davranış yahutta köylü ve işçiler tarafından kurulmuş hukuk düzenini bozan...» şeklinde açıklanır. Rejimi devirme girişimleri, mantıkî olarak hukukî düzeni bozucu hareketlere katılabilirse de, bu tanımın ilk yarısının maddeye açıklıkla katılmasının gerekli görülmesi, yasa yapıcının, Ceza yasasının kodifikasyonunda iki yanlı bir yaklaşma izlediğini akla getirir: karşı-devrim girişimleri ile ilgili olan gerçekten karşı devrimci niyetin, yasada açıkça yer alsın veya almasın, cezaya konu olan bir eyleme yeterli bir dayanak hazırladığı kabul edilirken, yasa yapıcı, cezaya konu olan adi suçların ayırımını ve tasnifini murat ediyordu. Böyle bir yorum, Ceza yasasındaki karşı-devrim suçlarının tanımını kapsayan 57.

(*) Ceza Yasası alanında, Sovyet Yasasının kodifikasyonu özel biçimde yapıldı. R.S.F.S.nin 1922 mayısında hazırladığı (S.U. 1922/153) Ceza Yasası, diğer Sovyet Cumhuriyetleri tarafından derhal kabul edildi. Fakat çok geçmeden yetersiz bir çalışma olarak benimsendi ve 1923 de değiştirildi.. 31 ekim 1924 de, Sovyet Federasyonu kurulduğu zaman, federe olan cumhuriyetlerde Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukukuna ait genel prensiplerin tesbit edilmesi için harekete geçildi. Bu ilkeler R.S.F.S.R.nin başlıca yetkilileri arasında keskin tartışmalara neden oldu. Özellikle yasayı hazırlayanların, yasanın çiğnenmesinden ileri gelmeyen, fakat asıl, vatandaşın kişi olarak tehdit edici tehlike olduğu durumlarla savaşılması ile ilgili görüşleri üzerinde yapılmıştır bu tartışmalar. R.S.F.S.R., 22 Kasım 1926 da Sovyet ilkelerinin istediği biçimde olan yeni yasası ile bir üst kuruluşa yol açtı ve daha sonra, 27 şubat 1927 de yeniden R.S.F.S.R.nin isteklerine uygun olarak düzeltildi. Düzeltmede, 58. madde yeni şekli ile yer alıyordu.

madde (şimdi 58, I. mad.) lehine yapılan tartışmalarda Lenin tarafından desteklenmiştir. «Adalet, terörü kaldırmak zorunda değildir; bunu tadetmek kendi, kendini aldatmak demek olacaktı. İlkeler aracılığıyle bu, açıkça ve onurluca tesbit edilmeli ve yasallaştırılmalıdır.» Siyasi hasımlara karşı böyle bir tutumun tek olanaklı yorumu, bunu iç savaşın devamı olarak kabul etmektir. Yani yokedilmesi gereken uzlaşmaz rejim düşmanlarını kesinlikle ortaya çıkarmak amacı ile kurulmuş alalade bir işlem...

Bundan dolayı Savaş Komünizmi dönemindeki tutum, cezai baskı amaçlarının tanımında da korundu. Şimdiki 1926 Ceza Yasasının 9. maddesi, üç yönlü hedefi anlatırken, 1919 esaslarını tekrarlamaktadır: «(a) aynı mütecavizin başka suçlarını önlemek, (b) toplumun diğer istikrarsız üyelerini etkilemek ve (c) mütecavizleri emekçiler devletinin kollektif hayatlarına uydurmak,» ve «sosyal savunma tedbirleri, fiziki cezaya yol açan veya kişiliği alçaltıcı cezaları kapsamayacaktır. Zararı ödetme veya ceza sorunu, söz konusu değildir.» (*).

Bundan dolayı, en eski Sovyet Ceza Yasası çizgisinde olan cebir (zorlama) açısından yaklaşma, eğitim ile tamamlanmaktadır. Baskı, rejimin uzlaşmaz düşmanları ile savaşmak için kullanılırken, eğitim, sosyal geçmişi ve davranışları toplumun yararlı bir üyesi olmasına engel olmayan adi suçlulara uygulanmaktadır. Haklı olduğuna inandığı hususlar uğruna savaşan kişileri veya kötü bir toplumda, kötü bir eğitim veya kötü alışkanlıklar nedeni ile asosyal olarak hareket eden kişileri, ahlâken suçlamaya neden yoktur. Adi suçların 1922 denberi Ceza Yasasının özel bir bölümünde yer alması, temelde bir ayrılık yaratmamaktadır: Çünkü, böylesine ivedi hazırlanan bir yasa, uygulama sırasında denenmiş esasların yasalaştırılmasından başka bir şey olmadığı gibi, cezaya yol açan

---

(*) Ceza, manevi anlamda kullanılmıştır.

bütün fiilleri tesbit eden hükümler olarak da kabul edilmemişti. 1926 Ceza Usul Yasasının I. maddesi, Sovyet ceza adaletinin görevini, «toplum güvenliğini tehdit eden davranışlara karşı, kurulmuş hukuk düzenini ve işçi köylü sosyalist devletini korumak» olarak tanımlamıştır. Böyle bir tanım, şüphesiz 1919 essları ile tam bir uyum içindeydi. Hiçbir yargıcın, «bu tür fiillerin Ceza Yasasında yer almadığı veya yasanın açıklığa sahip olmadığı veya yasalar arasında çelişki bulunduğu gerekçesi ile» böyle davranışları cezasız bırakmasına müsaade edilemez (Ceza Usul Yasasının 2. maddesi). 1922 Ceza Yasasının 10. maddesine (1926 Yasasının 16. maddesi) göre, yargıç böyle durumlarda, yasanın kabahat suçları için benimsediği hükümlere benzer biçimde sosyal korunma tedbirlerine başvurmak zorundadır. Kıyas ilkesinin bu biçimde kabul edilmesi sonucu, Sovyet Ceza Yasasında klâsik nulla poena sine lege (kanunsuz suç olmaz) ilkesinin benimsenip benimsenmemesi ile ilgili sorunu çıkarmıştır ortaya. Ceza Usul Yasasının I. maddesindeki anlatım, genel olarak ceza usulünün ideolojik gerekçesi olarak, Ceza Yasasının özel bölümünde yer alan ve toplum refahını tehdit eden fiillerin tam bir tanımı olarak yorumlanabilir. Yasanın bu biçimdeki yorumunda, emsal ilkesine, ancak yasa yapıcının aslında düşündüğü ve maksadını anlatmadaki açık başarısızlıklarını kapatmak amacı ile başvurulabilirdi. Bildiğimiz gibi bu yorum, herhangi bir biçimciliği ve hak ve sorumlulukların yasanın (lâfzı) bakımdan yorumuna dayandırılmasını reddeden Sovyet'in kabul ettiği meşruiyet (yasallık) görüşüne uygun olacaktı. Veya, başka bir alternatif olarak Ceza Yasası, yargıcın devrimci adalet bilincini aydınlatmak ve ona, yasa yapıcının yasayı hazırlarken, bu davranışları konkre olarak düşünüp, düşünmediğine bakmaksızın, hangi davranışları tehlikeli olarak benimsediğini göstermek amacı ile, toplum düzenine tecavüz eden davranışların genellikle rastlanan biçimlerinin bir sıralanışı olarak yorumlanabilirdi. Bu son durumda yargıcın, Ceza yasasın-

da bazı boşluklar olmakla birlikte, bazı davranışların, toplum refahını cezayı gerektirecek ölçüde tehdit edip, etmediğine karar vermesi gerekecekti.

Bu sorun, günümüze kadar Sovyet adalet görüşü bakımından temel bir sorun olarak kalmıştır. Suçun NEP döneminin Ceza yasasında tanımlanması ile (ve 1922 Ceza Hukuk Usul Yasasının 2. maddesi ile), sorunun esası iki yönlü olarak verilmektedir: (a) Karşı-devrimle ilgili suçlarda kıyaslamanın, Ceza Yasasında açıkça tanımı yapılmayan fiillere uygulanan cezaların tayini için uygun olduğu kabul edilmektedir. Ve (b) Adi suçlarla ilgili konularda ise kıyaslama, yasa yapıcının yasayı hazırlarken istemeyerek bıraktığı boşlukların doldurulmasına hizmet eder. Kıta Avrupası hukuk içtihatlarında çok kullanılan bir biçimde söylenirse, yasanın tesbit ettiği yasaklar, yasa yapıcının Ceza Yasasında belirttiği genel tutumu dikkate alınmak ve onun düşündüğü gibi düşünülerek, yeni cezaların eklenmesi yoluyla tamamlanabilir. Örneğin, 1926 da bir grup olarak hareket eden Leningrad'lı serserilerden bir tanesi, bir kadını zorla soymuştu, bu olayda onunla birlikte diğerleri de, soygunu birlikte yapmışcasına kurşuna dizildiler (*). Burada Yasa yapıcının, zorla soygunu, hırsızlığa uygulanan cezalardan çok daha ağır cezalarla suçladığı düşünüldü ve kamu düzeni nedeni ile hırsızlık suçuna, silâhlı bir gangster tarafından işlendiği takdirde, ölüm cezası verilmesi, şüphesiz diğer Leningrad'lı gangsterlere uygulanabilecekti. Bu durumda, herhangi bir Sovyet jüri üyesi, Leningrad G.P.U.sunu, yasasız ceza olmaz ilkesini çiğnemiş olduğundan dolayı suçlamayacaktı: Kıyaslama ilkesi, «gansterler tarafından

---

(*) Bu soruşturma G.P.U. tarafından yapılmıştı, fakat çok hızlı hareket etmek ve diğer silâhlı serseriler üzerinde cezanın önleyici etkisini arttırmak amacı ile yapılmıştır. Adi bir mahkeme, bu soygunun diğer faillerinin bireysel suçlarını dikkate alarak, cezaları değişik olarak verebilirdi.

işlenen gasp suçu» yasada bir suç olarak tesadüfen yer almadığından, yasanın ruhuna uygun olarak Ceza Yasasının 16. maddesindeki bu boşluğu doldurmuştur.

Bununla birlikte, siyasi suçlarla ilgili olarak, yasasız ceza olmaz ilkesi açıklanmıştır (*). 1922 yasası, post facto yasa çalışmalarının son derecede modern örneğini kapsamaktaydı (**). Eğer buna karşı, ilkede herhangi bir mülâhaza olsaydı, özellikle eski rejimin kışkırtıcı ajanlarını yoketmeye yönelik amaca, onları yasa dışı ilân etmekle varılabilirdi (Sovyet Hukukuna yabancı olmayan bir yol). Diğer yandan, yargıcın toplumu tehdit eden tehlikenin tayininde sadece geriye doğru, tamamlanmış suça bakmayıp, rejimin uzlaşmaz düşmanının gelecekteki davranışlarının sonucunu da dikkate almak zorunda olduğu

---

(*) Yasanın genel hükümlerinden ayrılık, yasada yer aldığı sürece, yasasız suç olmaz ilkesini biçimce kaldırmaz. Fakat bu ilke genellikle, «fiilen işlendiği anda geçerli olan yasada açıkça tanımlanmadıkça ceza verilemez» anlamında anlaşılmaktadır ve bu durumda bu ilke kıyas ile çelişir.

(**) (1926-7 Yasasında 58/15) 67. madde, eski Çarlık rejiminin ihtilâlci harekete karşı baskı tedbirlerine katılan gizli polis üyeleri, veya ileri gelen memurları (resmi görevini yerine getiren) (daha alt kademe yürütme organları, ancak provakatör ajan olarak gizli çalıştıkları takdirde cezalandırıldıkları unutulmamalıdır) ölüm cezası ile tehdit ediyordu. Bir devrimci hareket arzusu zaferle sonuçlandıktan sonra, daha önceden devlet gücünü ellerinde tutanların, devrime karşı kin ve nefret duymaları doğaldır. Hatta, devrimci hareketin kendisinden bile manevi açıdan daha yasaldır. Siyasi düşmanlarını yoketmek için olağanüstü adalet yollarına başvuran bir rejimin, böyle bir politikayı normal adalet yolları ile uygulamak zorunda olup, olmadığı başka bir meseledir. Ayrıca, bu çeşit kovuşturma, Ekim İhtilâlinin 10. yıldönümünde genel bir af ile sona erdirildi.

açıkça ifade edilmiştir (*). Bu takdirde kıyas ilkesine, yasada açıkça belirli suçları işlemiş olan mahkûmları, yasada yer alan niyetlerle ilgili belirlenmiş cezalardan çok daha ağırlarına çarptırmak amacı ile başvuruluyordu (*). Bundan dolayı, siyasi muhaliflere karşı, fiilin işdu (**). Bundan dolayı, siyasi muhaliflere karşı fiilen işbir mekanizma vardır. Fakat, 1926 Ceza yasasının 6. maddesi, suç teşkil eden bir fiili işleyen bir kişiyi, o sırada yasa değişmişse ve yine «sosyo-politik durumda bir değişme varsa veya o sırada mahkeme bir fiili yapan kişinin sosyal bakımdan tehlikeli olmadığı görüşünde ise, «o fiilin sorumluluğundan ayrı tutmaktadır. Birçok ülkeler, bu sorunu kovuşturma açmaktan kaçınmak yolu ile çözümlemişlerdir. Aynı işlem, çok merkezîleştirilmiş devlet mekanizması ile, Sovyet için özel güçlükler yaratmayacaktı. Fakat kanuna, teknik olarak suç olan, ama cezalandırılmasında bir kamu yararı bulunmayan davranışların cezalandırılmamasını öngören bir maddenin eklenmesi şüphesiz bu gibi durumlarda daha doğru bir yoldur. Bununla birlikte, bu metodun uygulanması, sert ve şekli yasallık lehinde olan ideolojik bir eğilimi reddeder ve son olarak, politik alanda suç sayılan fiillere, suçlara karşı yetkili mahkemenin kamu yararı bakımından gerekli gördüğü kovuşturma hakkında, hiçbir kuşku ve tereddüt olmadığı kabul edilir.

(*) Bk. Krilenko, (Mahkemedeki konuşmalar, 1922-30), Rusça, Moskova 1931.

(**) Ceza yasasının 119. maddesi, davalıların mahkûm oldukları fiilleri çok açık olarak tanımlamışsa da, 83. maddeye giren cezalarla (Sovyet rejiminin tedbirlerine karşı girişilmiş tahrikçi gösterilere bir yıldan başlamak üzere hapis cezası) veya 69. maddedeki (barış günlerinde Sovyet, rejimine karşı gösteriler, üç yıldan başlamak üzere hapis cezası) cezalar arasında bir seçim kararı yargıca bırakılmıştı. Krilenko ise, 59. maddenin uygulanmasını (karşı-devrimciler için ölüm cezası) istiyordu. Krilenko,

Sovyet Ceza yasasının başka bir temel sorunu da, Sovyet Toplumunun istikrara kavuşması ile ortaya çıkmıştır; fakat S.S.C.B.de sınıfların varlığı kabul edildiği sürece, ister yönetim, ister baskı amacı ile olsun, Ceza yasası ile uygulanan yasaklar, sosyolojik olarak sadece sınıf açısından yorumlanamayacağı gibi, bunların belirli bir sınıfa bağlı kişilere karşı ve egemen sınıfın yasalarına karşı işlenmiş suçların önemi gözönüne alınmaksızın uygulanması gerektiği görüşü belirebilirdi. Suçu önleyiciliği başlıca amaç alan ve «profesyonel» veya «irsî (doğuştan) suçlu görüşüne karşı olan (hernekadar, bunların teorik temellerinde Marksizmle bir uyum bulmak güçse de) belirli modern batılı görüşler, böyle bir aşırı sınıf

---

davalıların Sovyet rejimini devirmek amacı ile bir hazırlık adımı olmak üzere, yasaları hiçe saymak için düzenlenen gösterileri kendilerinin tertiplediklerini benimsediklerini ve bunlardan birinin Rusyadaki katoliklerin korunması için Polonyanın yardımına başvurduğu görüşünden hareket ediyordu. Bu sonuncu hareket, şüphesiz hukuki anlamda bir ihanettir. (Bk. 115 s.) Fakat Krilenko (hernekadar uygulanmamışsa da), karşısında olduğu diğer kişiler için de ölüm cezası istiyordu: «Bizi çocuk yerine koymayın. Her birimizin 15-20 yıllık ihtilâlci mücadele tecrübemiz boşuna değildir. Bize bir devrimin nasıl hazırlanacağını öğretmeyin. Biz Bolşevikler de sizin yasal metotlarla (hükümete bildirmek), yasadışı gösterileri birleştiren metotlarınızı, siyasi bir taktik olarak kullandık. Fakat, biz bunu mahkeme oyunları ile yapmadık. Biz de sizden, siyasi yenilginizin sonuçlarına onurluca kullanmanızı bekleriz» Bu ne bir hukukçunun dilidir, ne de hukukçulara baskı yapmaya niyetlenen bir kişinin dilidir. Bu, savaşın ve ihtilâlin dilidir. Bolşeviklerin (hernekadar mahkemede mahkûm olmamışlarsa da), Çarlık mahkemesi bu tür davranışlara ölüm cezası vermiş olsaydı, duruşmalar yolu ile bir protesto kampanyası başlatmakta çekinmeyecekleri bir gerçektir.

adaleti yorumu ile garip bir paralellik içine girebilirdi. Böyle görüşler, teorik çevrelerde etkili olsa bile, Sovyet Hukukunda yön verici olamadılar: 1926 yasasında aynı 1919 esaslarında olduğu gibi, sosyal düzen, suçlara karşı savunulur, yoksa kişilere karşı değil. Gerçekten, 1922 Yasasının 5. maddesi, sırf önleyici tedbirlerle donatılmahususunda «kabahat suçlarına» ve toplum refahı için tehlikeli olan öğelere karşı korunma»dan söz ediyordu. Fakat 7. madde, fiilleri ile tehlikeli olan kişiyi tanımlıyordu. S.S.C.B.nin 1924 esasları, suçu önleyicilik yönünde daha ileri gitmişler ve tehlikeli kişilerin karakteristiklerini açıklamışlarsa da, cezayı kovuşturmaların, kişilerin kendilerine karşı olmayıp, temelde toplum refahını tehdit edici fiillere karşı yöneltildiğini ifade ediyorlardı. Fakat, «sınıf adaletinin» ilkel yorumu şüphesiz, Sovyet yasalarına her bakımdan yabancı olmakla birlikte, yasanın çiğnenmesinden bağımsız olarak, önleyici tedbirlere 1924 esasları (mad. 22) ölçüsünde, 1922 R.S.F.S.R. yasasında da yer verildi. Suçlu bir geçmişi veya suçlu çevrelerle daimi ilişkisi olması nedeniyle, toplum için tehlike olan kişiler, delil yetersizliğinden beraat etmiş olsalar bile, beş yıla kadar sürgün edilebilirdi. Suçlunun bu açıdan ele alınması, kişiyi suçlu sayan görüşün keskin bir determinist sosyolojik teori ile uyuşup, uyuşmadığı hakkındaki teorik kuşkuları haklı çıkarabilirdi (*).

1922 Yasasının teorik yorumunda (**) sorun, determinist bir felsefenin felsefi (veya dini) kısas ilkesi ile ilgisi

---

(*) «Sosyolojik» terimine burada normal ve genel anlamda başvurulmaktadır. Günümüz Sovyet Hukuk Teorisi edebiyatında, bu terim genellikle, tesadüfi suçlu ile sabıkalı arasında (ki bu sonuncuya özel bir ceza uygulanır) bir ayırım yapan biolojik veya psikolojik teorileri takbih için kullanılmaktadır. Hiç şüphesiz, sosyolojik bir teori olan Marksizm, her durumda yeniden eğitimin önemini belirtecektir.

(**) Piontovski, op. cit. 1924, S. 215.

olmadığı, fakat ceza yasasında sorumluluğu benimsediği (toplumun, kendini üyelerinin tehlike teşkil eden davranışlarına karşı uygun cezai tedbirlerle korumanın objektif gereği) biçiminde yanıtlandı. Sorumluluk, ilgili kişinin vereceği kararları ceza tehdidi yolu ile etkileyebilecek bir bilinç durumunu öngörür. Bu durum, önleyici bir niyetle hareket etmedikçe, tecrid edilebilecek veya uygun kurumlarda eğitilebilecek akıl hastası veya çocuklar için sözkonusu değildir. Bu görüşe göre, «suçlu» deyimi, suçlunun tecavüz ile, kasıt veya kusur biçimindeki psikolojik ilişkilerini objektif olarak açıklayabilirse de, 1922 Yasasında metafizik ahlâk görüşlerinden kaçınmak amacı ile çıkarılmıştır. Bundan dolayı, 1922 kodu, «cezalar» terimini kullandı. Fakat, suç ve kişisel sorumluluk görüşüne karşı, 1924 denberi relativist bir tepki altında «cezalar» terimi, daha nötr olan «sosyal savunma tedbirleri» terimi ile değiştirildi. Fakat, bilinçli bir yasa bozucuya uygulanan cezalarla, bir akıl hastası suçluya veya çocuk suçlarına uygulanacak eğitim veya himaye tedbirleri arasında bir ayırıma hâlâ gerek vardı. Böylece, mahkemeler tarafından alınan sosyal savunma tedbirleri, yasada «medikal» ve «mediko-eğitim» tedbirleri olarak yer almışlardır (1922 yasasının 7. maddesi). Suçu önleme ilkesi, yalnız mahkûm olmuş kabahat suçlusunun ilerdeki suçlarına karşı olmayıp, diğer yasa bozuculara karşı da gözönüne alınır. Sovyet Ceza Yasasının önleyiciliği, hapishaneyi sanatoryumdan ayıran genel görüşle yakından ilgilidir. Bu fark, toplum için tehlikeli olduğu ispat edilmedikçe, hiç kimsenin «sosyal savunma tedbirlerine» bağlı tutulmamasını gerektirir. Sürgün, S.S.C.B. ilkeleri gibi, R.S.F.S.R. kodunun 1927 baskısında da bir korunma tedbiri olarak yer aldığı gibi, sürgüne sadece belirli bir suçun mahkûm edilmesinden sonra başvurulabilirdi. Buna, hükmün diğer herhangi bir bölümü gibi, temyiz mahkemesine başvurmak sureti ile itiraz edilebilirdi. G.P.U'nun dahi, aynı suçtan iki kez mahkûm olmuş kişileri (diğer ülkelerde profesyonel olarak nitelendirilen) ve «an-

ti-Sovyet partilerin aktif üyelerini» zorunlu çalışma kamplarına 3 yıla kadar sürgün etme yetkisi vardı (*). G.P.U.nun, bir şahsın ikinci kategoriye mensup olduğu iddiasını, İdare Hukuku yolu ile reddetmek kolay değilken, profesyonel suçlulara karşı tutuklama yetkisinin kötüye kullanılması, ilgili suç için adi mahkemenin karar vermesi gerektiği gerekçesi ile kısıtlandı. G.P. U., şüphesiz adi mahkemece daha önceden hükme bağlanan (örneğin hırsızlık) dava ile ilgili işlemi, mahkeme (veya Temyiz Mahkemesi) bu suçlunun gerçekten sürgün cezasını gerektirecek kadar tehlikeli olup, olmadığını araştırmaya devam ederken mekanik olarak uygulayabiliyordu. Fakat mahkeme bu durumu, cezayı incelerken kolayca ortadan kaldırabilirdi.

1922 Yasası, cezai kovuşturmanın sosyal yorumu ile ilgili olarak, cezayı ağırlaştırıcı ve hafifletici hallerin ayırımında, 1917 deki pozisyonun ötesine geçmekten kaçmıştır. Sanığın sosyal durumu, onun işlediği suçun nedenlerini gözönüne alan mahkemenin kanaatlerinin biçimlenmesinde başlıca etkeni oluşturuyordu. Fakat, bu konu doğruca cezayı ağırlaştırıcı veya hafifletici şart değildi. 1924 S.S.C.B. ilkelerinin, 31. ve 32. maddeleri, kapitalist veya işçi sınıflarına mensup olma ile ilgili olan şartları dikkate alan bir sınıf adaleti yorumu çizgisinde gitmeyi denemiştir. Fakat, R.S.F.S.R. Adalet Halk Komiserliği yanından 1925 de yayınlanan genelgeler, Ceza Hukuku alanında bir sınıf politikası uygulamasının, NEPmen veya Kulakların mahkûm edilmesi ve işçilerin beraat ettirilmesi anlamına gelmediğini açıklıyordu. İstenilen temel konu, suçu gerektirecek sosyal tehlikenin açıkça proleterya görüş açısından ele alınmasıydı. 1927 de R.S.F.R.nin isteği üzerine, sanığın sosyal durumunun cezayı ağırlaştırıcı veya hafifletici bir neden olması hususu ceza yasasından kaldırıldı. «Sınıf adaleti» terimine Sovyet Adaletinde sadece objektif anlamda, yani «(1) Marksistlere göre,

---

(*) 16 ekim 1922 Kararnamesi (S.U. 1922/844).

adalet tarafından korunması gerekli sosyal ilişkilerin temel görüşleri, kendi sınıf ideolojisi ve sınıf çıkarı ile hareket eden egemen sınıf şekillendirir ve (2) adaletin işlemesi, insafsız sınıf mücadelesinin bir aracı olarak düşünülür. Böylece, var olan rejimin bütün düşmanlarına muhaliflerine en şiddetli baskı uygulanır» anlamında başvurulabilmektedir. Fakat, değinilen hususlardan ayrı olarak Sovyet Adaleti, türlü vatandaş guruplarının sosyal durumlarına göre düşünülen özel çıkarları arasındaki ayırım anlamına gelen, ilkel sınıf adaletini reddeder. Bu özelliği. NEP döneminde irtikaptan sanık bir Komünist Partisi üyesinin, Komünist olmayan bir görevliden daha çok, kurşuna dizilmeye lâyık sayılması doğrulamaktadır, çünkü parti kademeleri içindeki bir irtikap suçlusu, bazı küçük memurların, Çarlık zamanında itiyat edindikleri bu suçları devam ettirmelerinden çok daha tehlikeli idi. Komşusu olan küçük çiftçiden aşırı faiz isteyen Kulak, şüphesiz başka bir komşunun içinde bulunduğu güçlükleri fırsat bulduğu takdirde istismar edebilecek küçük çiftçiden daha çok ihtikârcılıkla suçlanacaktı. Fakat bu fark, komşularının güçlüklerini sömüren küçük çiftçilerin kusurlarına karşı duyulan bir sempatiden ileri gelmeyip (manevi açıdan, bir Marksist bunun tersi görüşü benimseyecekti), ihtikâr suçunun, eşyanın tabiatı icabı sadece Kulakların söz konusu olacakları belirli ekonomik oluşumları önlemek amacı ile, Sovyet tarafından kurulmuş olmasından ileri geliyordu. Diğer kimseler tarafından işlendikleri zaman, daha hafif biçimde cezalandırılacak suçları işleyen Kulaklara karşı uygulanan şiddetli cezaların (*), (özellikle tarımsal kollektifleştirme döneminde) hukuki işlemlerin maddi, ekonomik konularına göre yorumlanmasını isteyen Medeni yasanın ışığı altında düşünülmesi gerekmektedir. Yukarıda değinilen sapma ve ha-

---

(*) Ceza Yasasının 61. maddesi (herhangi bir kamu görevini, özellikle besin alışverişinde ifa etmeyi red) 15 şubat 1931 (S.U. 1931/102) de tadil edildiği biçimde idi.

tadan ayrı olarak Sovyet Ceza Yasası, 1936 dan itibaren yeni toplumun istikrarlaşmasından daha önce bile, türlü sosyal guruplara mensup olan vatandaşlarla, sadece değişik sosyal oluşumların yaratıcıları olarak değişik yollardan ilgileniyordu.

Fakat devlet ve yasanın, yönetici sınıf tarafından kullanılan bir zorlama metodu, olduğu şeklindeki yorum, üstü kapalı olarak siyasi suçlara karşı adli tedbirin yoğunlaştırılması anlamını taşımaktaydı. Savaş Komünizmi döneminde, İhtilâl Mahkemelerinin uyguladıkları çok şiddetli diktatörlük ile, adi suçlara ve adi suçluyu işlemeye iten şartlara karşı, Halk Mahkemelerinin çok insani açıdan yaklaşması arasındaki karakteristik ayırım, NEP döneminde daha da gelişti. Bu ayırım, her çeşit davanın adi mahkemelere devredilmesi ve bütün cezai hükümlerin, tek bir yasa kapsamı içine alınmasından sonra daha da etkili oldu. Hâlâ, ihtilâl yasalarının aşırılıklarını geçici olağanüstü tedbirler olarak yorumlama çabaları sarfediliyordu (*). Düşman bir kapitalist devletler çemberi ile sarılan ve iç sorunları henüz çözümlenmemiş olan S.S.C.B. de, şüphesiz olağanüstü durum geçerliydi. Ve hatta, geçici de olsa bu durum çok uzun sürmüştü. Bundan dolayı Sovyet adaleti, siyasi suçları tolerans göstermeksizin en ciddi adi suçlardan çok farklı olarak düşünce eğilimini devam ettirmiştir. Ceza yasasının minimum ceza (**) sap-

---

(**) Örneğin, 1924 S.S.C.B. ölüm cezası, diğer cezaların sistematik sınıflandırması dışında, 13. maddede yer almıştır ve açıkça «geçici bir tedbir» olarak tanımlanmıştır. 31 ekim 1927 de bu ceza, birçok suçlar için kaldırıldı ve sadece karşı devrim suçları için korundu. Fakat, çok geçmeden karşı devrim suçlarının tanımlanmasından sonra kapsamı çok genişletildi.

(**) Fakat, 1922 Yasasının, 28. maddesi, 1919 ilkesi gibi, mahkemeye cezayı hukuki minimum ceza altına indirme yetkisini, kararda nedenleri açıkça yazılmak şartı ile tanıyordu.

tadığı en ağır suçlarla, maksimum ceza tayin ettiği daha az önemli suçlar arasındaki ayırım, 1924 S.S.C.B. ilkelerinde daha etraflıca açıklanmıştır. İşte burada, minimum ceza tayin edilen suçlar, «Sovyet Anayasasının esaslarına karşı yönetilmiş fiiller, en büyük suçlar olarak kabul edilirler» biçiminde tanımlanıyordu.

Bu cezaların başlıca konuları arasında, «karşı devrim suçları» özel ve önemli bir yekûn tutmaktadır 1922 Yasasının 57. maddesinde bunlar, Sovyet rejimini devirmeye niyet eden veya Komünist rejim statüsünü tanımayan ve Komünist rejimi, müdahale ile devirmek için girişimlerde bulunan enternasyonal burjuvayı destekleyen fiiller» olarak tanımlamaktadır (*). Ceza Yasasının 1923 tarihli baskısında, bu tür fiiller, «yukarıda tanımlanan dolaysız amaçlar dışında, devrimin temel politik ve ekonomik gelişmelerine karşı bir saldırıyı ima eden ve böylece Sovyet rejimini tahrip veya baltalama girişimine» dahil edilmişlerdir. Böylece, sanığın doğrudan doğruya tasarladığı fiilinin muhtemel sonuçlarını bilmesi, bu konudaki kasdı, Sovyet adaleti tarafından en şiddetle kovuşturulan suçun tanımına dahil edildi. Bu görüş, Ceza Yasasının 1927 baskısında kısa bir zaman için terkedildi. Fakat, S.S.C.B.nin dış güvenliğine, ulus sorununun (örneğin programların) çözümlenmesine ve Sovyetler Birliğine karşı girişilen girişimler, karşı-devrim suçlarının tanımına dahil edildiler.

(*) Böylece, Sovyet adliyesinin (geçerli enternasyonal ilişkiler görüş açısından) kasdi ihanet suçu işleyen işbirlikçilerin tanımını kullanmak eğilimi ile ilgili hukuki bir açıklaması bile vardır. Çünki bu, yabancı bir gücün S.S.C.B. ile enternasyonal ilişkileri ilerletmek isteyen bir politika olarak veya bir karşı-devrim politikası olarak yorumlanmasına bağlıdır. Bu husus üzerindeki ihtilâf veya sanıkların enternasyonal politikadaki değişiklik zamanında yanılmaları, birçok «temizlemelerin esrarını» açıklayabilir.

1927 den önce, ölüm cezasının uygulanması, sadece rejim düşmanlarının eylemlerine inhisar ettirilmiyordu. İç savaşta olduğu gibi bu cezaya (her nekadar ihmal suçu için ölüm cezası uygulayan birçok devletler bu cezayı, dolandırıcılık, rüşvet suçları için uygulayanlayacaklarsa da) bir çok kişi tarafından politik sebepler uğruna ihanetten çok daha aşağılık, zelilane olarak benimsenen diğer suçlar için de başvuruluyordu. 1922 Koduna göre, rüşvetin en ciddi hallerinde (mad. 114 ve 130), resmi görevini hile ile kötüye kullanarak kamunun malını çalmak (mad. 128) yargıçların kişisel çıkar nedeni ile haksız kararlar vermeleri (mad. III) ve resmi görevin kötüye kullanılması hallerinde ölüm cezasına başvuruluyordu. Bütün bu durumlarda, mahkemeyi Savaş Komünizmi rejimi altında karşı-devrim davalarında olduğu gibi, İhtilâl mahkemeleri veya Çeka (karşı-devrim ihtilâs ve spekülasyonla olağanüstü Savaş Komisyonu) yürütmüştü. Bu organlar, «en yüksek sosyal tedbirleri» uygulamağa, Ceza Yasasında kendilerinden önce gelen mahkemelerden daha hazırdılar. Çarlık rejimi yanından bırakılmış çürümüş mirasın, görevlilerine geniş yetkiler tanımış ve onların onurunu kamunun güvenine dayandırmış bir rejim için oluşturduğu muhtemel tehlikeler, en şiddetle izlenen suçlar katoloğuna hakim olmuşa benzer. NEP'in başlangıcında, kapitalizmin çürümüş memurları ile işbirliği yapma ve böylece NEPmen (NEP adamı»'i olduğu yerde tutmayı amaç edinen bütün yasa çalışmalarına karşı çıkma tehlikesi, bir gerçek olarak benimsendi. Fakat, 1922 Yasasının onaylanmasından beş yıl sonra, mevcut olmayan suçlara karşı aşırı tedbirlerin uygulanması gereksiz görüldü. Yeniden eğitim, inançlı siyasi muhalif veya ancak yokedilmek sureti ile zararsız hale getirilebilecek düşman ajanları dışında, şimdi ceza politikasının başlıca amacı olarak ortaya çıkıyordu. Politik olmayan ceza alanında, sırf cezalandırma yerine, eğitim amacı üstün gelmektedir. Yasada yer alan tanımlamalar, Sovyet adaletindeki sosyal değerlerin yorumlarının yansıması olarak kabul

edilebilir. Vatandaşın kişiliği, en güçlü koruma ile tanınır. Cinayet suçu, diğer ülkelerde olduğu gibi en önemli suçlar arasında yer alır. Fakat, bu en ağır suç olarak kabul edilmez (*). Kasten ağır yaralama eylemlerinin en önemlileri, suçu ağırlaştırıcı koşullar altında ırza saldırı ve kadınları fuhşa zorlama suçları en ağır suçlar arasında yer alır. Ağırlaştırıcı şartların var olmadığı (**) katil suçu, kadının ırzına saldırı, çocuklara tecavüz, kasten ağır yaralama, kadının fuhşu ile geçimini sağlama, suçları ağırlaştırıcı şartlar altında profesyonel olmayan bir kimse tarafından işlendiği zaman, çocuk düşürtmeyi meslek edinme (***) ve özel çıkarları için, aklen normal bir kişiyi akıl hastanesine gönderme suçlarına denk cezalara tabi tutulmaktadır.

Mülkiyet, genellikle çok daha az himaye edilir: Adi

(*) Bu hususu düşünürken şurası hatırda tutulmalıdır ki (1) Jus Talionis mistisizmi, nihayet siyasi nedenlerle hareket etmeyen adi bir suçluyu, yeniden eğitime tabi tutulmaya elverişli bir kişi olarak kabul eden Sovyet hukukuna tamamen yabancıdır (2). Son görüş açısından, maksimum hapis terimi, ciddi suçlar arasındaki farkın ayırdedilmesini zorlaştıracak biçimde kısıtlandırılmıştı.

(**) Sadece özel çıkarın saikleri değil, hatta kıskançlığın dahi zalimlik, özel eza vs. bilinen ağırlaştırıcı nedenler arasında yer aldığı bir gerçektir. Bundan dolayı, Sovyet yasası altında batılı bir jürinin ölüm cezası vermeyi düşünmeyeceği «basit bir caninin» davasını düşünmek çok zordur.

(***) Kadının rızası olmaksızın veya ölüm ile sonuçlanan.

bir hırsızlık için (*) maksimum ceza 6 ay hapis, gece hırsızlığı için 2 yıl hapistir. Hatta, 1922 yasasında bile kamu mülkiyeti daha sert cezalarla korunur ve örneğin, bir çiftçinin atının çalınması asgari 2 yıllık hapisle cezalandırılır. Cezayı ağırlaştırıcı nedenlerin var olduğu soygun ve haydutluğun herhangi bir türünün (bir gurup tarafından düzenlenen soygun) suçluları, ölüm cezasına çarptırılır. Burada mülkiyetin değil, devlet güvenliğinin korunmaya temel konu olduğu açıktır. Devlet mülkiyetinin ekonomik olmayan yönetimi halinde, ihmalden doğsa bile (**) devlet görevlileri için (mad. 128) veya (mad. 129) bu mülkü yönetmeleri bakımından kendilerine itimat edilmiş kiracılar için, asgari I yıllık hapis cezası yer almıştır. Devletin kendisine verdiği krediyi, anlaşmaya uygun olarak kullanmayan NEPmen'e asgari 2 yıl hapis ve bütün özel mülkü hayatını (veya ortaklarınkini), bir devlet görevlisine rüşvet vererek tehlikeye sokmadıkça (mad. 130) müsadereye bağlı tutulur. 1922 Ceza Yasası, kurulu düzenin ayrıntılarının çiğnenmesine ağır cezalar tayin etme taraftarı değildi. Dini kuruluşların idari veya yargı alanındaki faaliyetlerini kaldıran yasa (mad. 123) tarafından görevlerinin geri alınması, dini kuruluşlara ödenen aidatların cebir (zor) yolu ile arttırılması (mad. 122) ve diğer yandan, Yasal olan dini ibadetle ilgili faaliyetleri

---

(*) Şurası hatırda tutulmalıdır ki, bu kanunun onaylanmasından birkaç ay önce, şehirlerde yüzbinlerce kişi açlık yüzünden hırsızlık etmek zorunda kaldılar. Bk. Maurice Dobb, op. cit. S. 190. Şüphesiz, herhangi bir Sovyet mahkemesi bu davaları beraatle sonuçlandıracaktı, fakat böyle bile olsa, mahkemeler hırsızlığın gayri ahlâkiliğinin etkisinden uzak kalamazlardı. 1924 de, fabrikalarda işçilerin eşya aşırmaları (kamu mülkiyetine karşı bir kurai olarak) diğer disiplin cezalarından muaf tutuldu (bk. Freud, op. cit. S. 188).

(**) Politik veya özel sebepler dolayısiyle kasdi kötü yönetim, durumu ciddi bir şekle sokmuştu.

rahatsız etmek (mad. 125), normal işyerlerinde 6 aya kadar zorunlu çalışma ile cezalandırılır. Hurafeyi bir kandırma aracı (yani sahte mucizeleri) olarak kullanan veya devlet okullarında dini eğitimi organize eden herhangi bir kişi, çifte cezayı göze almak zorundaydı. Sendika ve fabrika kuruluşlarının yasal görevlerini yapmalarını önlemenin cezası, 6 aydan başlamak üzere zorunlu çalışma idi (mad. 134) ve İş Yasasının çiğnenmesinde ise, para cezası veya bir iş yerinde kısa süreli mecburi çalışma idi. Şurası unutulmamalıdır ki, bu alanlarda Sovyet Yasalarının çok ağır biçimde çiğnenmeleri, suçu politik suçlar kapsamına sokacaktı.

NEPmen'in ticari faaliyetleri, murabahacılık cezaları ile kısıtlandırılmış (mad. 194 - faiz için yasal maksimum yoktu, yargıç davanın durumuna göre karar vermek zorundaydı) ve tekel kurmak sureti ile fiyatları yükseltmenin cezası ise, (mad. 127) en az 6 ay hapisti. Karaborsa yapmaya ise, en az iki yıl hapis ve ayrıca özel mallarına el koyma ve ticaretten men cezaları uygulanıyordu. Buna benzer cezalar (mad. 61-2), ürünlerini kamu satın alma organlarına satmaktan kaçınan Kulaklara karşı «pazarı gizlice kendi denetimi altına almak» suçu ile uygulanıyordu. Bu maddeler, daha sonra Kulakların tam olarak kaldırılmalarında bir tüfek tetiği olarak yardımcı oldular.

NEP altında, Savaş Komünizmi rejiminde teorik sayılan birçok sivil görevler kaldırıldı. Fakat, Sovyet Hukukunun genel eğiliminin karakteristiği olarak «bağımsız» iş adamının girişimlerine çok sıkı kısıtlamalar uygulanmış ve kamu mülkiyetini yöneten kişilerden ise, sadece namuslu olmak değil, fakat bir dereceye kadar gayretle aranmıştır. Federal cumhuriyetlerin çoğu, (hernekadar insan hayatının korunması konusunda belirli ihmalcilik halleri cezaya konu olmaktaysa da), ayrıca vatandaşlarından arkadaşlarının haklarına saygı istemektedir. Sovyet Ceza Yasasının bu anlamda yorumlamak ancak, vatandaşların pazarda en düşük uygun fiyatlarla her türlü eşya bulma

hakkının kurulması gibi çok genel soyutlamalar aracılığı ile olanaklıdır. Fakat, Sovyet Hukukunda NEP dönemi de dahil olmak üzere, pozitif görevlerin varsayımı ile yukarıda çok daha tatminkâr bir biçimde belirtilen sorumluluklar, kamu ihtiyaçlarının giderilmesi için hizmet görevlerini yapan belirli vatandaş guruplarına yüklenir. Fakat, belirli pozitif görevler barış zamanında bile herkese yüklenir. 1922 Ceza Yasasının 64. maddesi, hayatı tehlikede olan herhangi bir vatandaşa bütün gücü ile yardım etmeyen kadın veya erkek vatandaşı, bu ilgisizlik ölüm veya ciddi yaralanma ile sonuçlandığı takdirde (*), altı aya kadar, işyerlerinde zorunlu çalışma cezasına çarptırır. Bu, tehlikede olan her vatandaşın yardım isteme hakkı olarak da kabul edilebilirdi. Fakat, bu yardım isteği, olağanüstü durumlar dışında, diğer ülkelerdeki vatandaşların beklediğinin çok ötesine gider. Anayasa hukuku alanındaki esas sorunlar, ancak bu değinilen dönemde ortaya çıktı. Tek parti sistemi, Komünist Partisi tüzüğünü daima ülkenin gerçek anayasasının başlıca bölümü durumuna getirmişti ve bu tüzüğün, ülkeleri farklı sınıf çıkarlarının belirtisi olarak beliren parti içi grup çalışmaları tehlikesi, partinin «demir birliği» yararına bu çatışmaların kaldırılması ile sonuçlandığı zaman tamamlandığı söylenebilir. Fakat, bunlar spontane (kendiliğinden) hukuk alanının dışındaki gelişmelerdir. Anayasa hukukundaki en önemli gelişme, Sovyet Cumhuriyetleri Federasyonu idi. S.S.C.B., 30 aralık 1922 de genel ilkeler üzerinde varılan uzlaşma ile kuruldu. Fakat, yeni anayasa 1924 Temmuzuna kadar yapılan geniş tartışmalar sonucu yürürlüğe girmedi (**). Bizim

---

(*) Tıp personeli için maksimum ceza 2 yıl hapistir. Fakat, bu birçok ülkelerde belirli vatandaş guruplarına, örneğin askerlere yüklenen mesleki görevlerden ayrı değildir.

(**) Bk. kitap yazarının (Doğu ve Merkezi Avrupada Federalizm) kitabı (1945), IV. bölüm ve Batsell'in (Rusya'da Sovyet Yönetimi, Londra, 1929).

görüşümüze göre, önemli olan nokta, kuvvetler ayrılığı ilkesinin Sovyet ideolojisi tarafından genellikle reddolunması ve yalnız, belirli ve kısıtlı maksatlar için ele alınması hususudur: Anayasanın müdahale ile bağdaşan küçük ulusal cumhuriyetler (özerklik) otonomisinin korunması. Bunu federal anayasada garanti altına almak için, çift meclis sistemi kuruldu. İkinci meclisi, Rus olmayan çoğunluk oluşturuyordu. Şüphesiz, tek parti sisteminde, ikinci meclisin, aslında ulusal cumhuriyetlerin hakları bakımından zararlı sayılan yasa tasarılarına karşı obstrüksiyon yapma gücünü kullanması, en ihtimal dışı birşeydi. Bu organ, bu cumhuriyetlerin özellikle çıkarlarına dokunan sorunların ve şikâyetlerin tartışıldığı yerdi (*). Günlük kararlar, Sovyet hayatındaki bütün önemli kararlarda olduğu gibi parti içinde ihzari bir toplantıda alınır. Fakat sistemin asıl amacı bu toplantıya farklı etkiler uygulamak ve proleter diktatörlüğünün bir bölümü olan ve gereksiz görülen cebrin işlediği belirli alanlarda uzlaşmayı sağlamaktır. Bu alanlar daha çok kültürel alanlardır (hernekadar, örneğin Sovyet Hukuk ilkelerinin yerel şartlarına göre uygulanması da bu görüşe katılmak taysa da). Burada anayasacı yasallık görüşünün, devlet mekanizması ile ilgili parti kararlarının kabulünden daha derin bir anlam taşıdığına değinmek, araştırmamız bakımından önemli olacaktır: Sovyet hayatının bazı alanlarında (meşruiyetçilik) yasalcılık, yasaseverlik ayrı, fakat yasal olarak benimsenen çıkarlar arasında bir uzlaştırma aracı olarak düşünülmüştür. Bu uzlaştırma, NEP'in derinliğinde yatan genel uzlaşmaya bir dereceye kadar uygundu. Milliyet sorunu, aslında Rus olmayan köylülerle, bazan Kulakların etkisi altında olan ilişkiler sorunu idi. Fakat bu aynı zamanda, Çarlık rejiminde baskı altında kalan ve Sovyet ile işbirliğine eğilimli azınlık

---

(*) Bk. Batsell tarafından verilen örnek, op. cit. S. 648-9

burjuvazi ile olan bir uzlaşma idi (*). Bazı kişiler bundan dolayı, Sovyet milliyetler politikasını, esas olarak NEP'e bağlayarak yorumlayacaklardı. Fakat bu politika NEP'ten sonra da devam etti ve Sovyet vatanseverliği görüşünü aşılayarak, yerleştirerek yeni adalet temelini oluşturdu. Böylece homojen devlete, anayasasının gelişmesi açısından önemli olabilecek kısmi eşitlik görüşleri getirdi. Bununla birlikte, devrimin sosyalist yapısı ile, devrimin milliyetler sorununa başarı ile yanaşması arasında yakın bir ilişki olduğu gerçektir. Ve bu sorunun çözümlenmesinde Sovyet devrimi, genel demokratik görevlerini yapmak zorundaydı. Bu konudaki diğer bir Sovyet gelişmesi de, 1918 Evlilik Yasasıydı. Bunların herbiri Rus devriminin yeni hukuku yaratma gücünü ispat eder. Fakat hiçbiri de özellikle sosyalist hukukun bir örneği olarak kabul edilemez.

c) 1922 Reformlarından Sonra Sovyet Adalet Kuruluşu :

Sovyet Usul Hukukunun kodifikasyonu, bir yandan özel işletmeciliğe, yerel yetkililerin kişisel müdahalelerini engelleyici hukuki bir güvenlik sağlama ve diğer yandan, merkezdeki yetkililer tarafından benimsenen kamu politikasını, yerel yetkililere bağlı bir adli organın kişisel yorumundan korunmak gibi çifte amaca hizmet etmişler. Lenin, Sovyet Rusya'nın «bir yasadışılık denizi içinde yaşadığını» ve «yerel yetkililerin, hukuki yasallığın kurulmasına karşı en başlıca olmasa bile, en büyük etkenlerden biri» olduğunu belirtiyordu (**). «İhtilalci yasallığı» istikrarlaştırma, yerleştirme amacı, iki farklı yoldan izlendi: Birincisi, adli görevlerin kendisi merkezileştirildi. Böylece yerel Sovyetlerden en üst adalet organlarına kadar adli denetimin kapsamına alındı ve ihtilalci yasal-

---

(*) Bk. Stalin (Marksizm, Milliyet ve Sömürge Sorunu) Moskova, 1940, İng. baskı.

(**) Lenin, Çalışmalar, Rusça baskı, cilt XXII, S. 300.

lığı korumak» için özel bir organ, savcılık müessesesi kuruldu ve en keskin merkeziyetçilik esası üzerinde örgütlendi (*). Adli görevlerin merkezileştirilmesi, Gubernial mahkemeleri ve Sovyet cumhuriyetlerinin herbirinde Gubernial Yürütme Komiteleri veya bütün Rusya, bütün Ukrayna vs. Sovyetler tarafından seçilen Yargıtay malıkemelerinin kurulmasına doğru gelişti. Gubernial Sovyeti, Gubernial yargıçlarını seçerken Ulusal Adalet Halk Komiserliğinin onayına bağlı idi. Gubernial mahkemeleri, Medeni Yasanın bütün çapraşık davaları ve İhtilâl mahkemelerinin yetkisi içinde olan karşı-devrim (**) suçluları kadar, 6 halk yargıç yardımcılarına sahip olan Halk Mahkemelerinin evvelce yetkili oldukları davalarla ve görevlerini kötüye kullanan resmi görevliler ve ekonomik teşkilâtların yöneticilerinin davaları ile de ilgilenmek zorundaydılar (***). Bir Gubernial mahkeme üyesi için iki yıllık, mahkeme başkanı ve yardımcıları için üç yıllık adlı tecrübe aranıyordu. Ve bu mahkemelerin Halk Yargıç yardımcılarının sekiz tanesinden birinin, Halk yargıcı olması gerekliydi (yerel mahkeme başkanı). Böylece Medeni Hukuk davalarının çıkması halinde, yetkili mahkeme kuruluyordu (****). Her iki hüküm de, yeni bir yargılama mesleği olma yolunda atılan önemli adımlar demekti. Yargıçların, kendilerini seçmiş olan Sovyetçe işten çıkarılma kurumu korundu. Fakat hernekadar kısa süreli çalışan yargıçlar, seçmenlerine bağlı olmakta devam ettilerse de, önemini yitirdi. Bununla birlikte, yerel yar-

---

(*) Bunu sağlamak için Lenin, savcıların, denetlemek zorunda oldukları yenel Sovyetlere bağlı olmasını isteyen Merkez Yürütme Kurulundaki çoğunluk Komünist gruba karşı epey uğraşmak zorunda kalmıştı.

(**) Bağımsızlık Mahkemeleri, 1922 başlarında kaldırıldı.

(***) 25 mayıs 1922 tarihli Ceza Usul Hukuku Yasasının 26. maddesi.

(****) 31 ekim 1922 tarihli ve mahkemelerin kurulma-

gıçlar şimdi, kararlarını Sovyet yargı sisteminin genel çizgilerine çok daha uygun olarak vermek zorundaydılar. Bir yargıca karşı açılan disiplin kovuşturmasının nedenleri arasına, «adalet işçisinin ceza ve medeni hukuk davaları ile ilgili bir sıra kararları R.S.F.S.R.nın yasalarının ruhu ile ve işçi sınıfının çıkarları ile çeliştiğinden dolayı bozulmuşsa» hükmü de katıldı. Yerel Halk Yargıçları açısından, bu tehlikeyi göze almak, muhakkak ki yasanın, seçmenlerinin görüşlerine uygun olmayan bir biçimde uygulanması ile ilgili yerel Sovyeti gücendirdiğinden dolayı, başka bir bölgede iş aramaktan daha riskli idi. Yargıç bakımından, yerel eğilime önem verme kaçınılmaz olarak, hatta cezai tedbirlerin şartlara uydurulması yönünden, arzulanan bir özellik olarak benimseniyordu (*). Fakat yerel yetkililerin (**), yasaya aykırı işlemlerinin yerel yorumlarından bağımsız olarak, yasanın çiğnenmesine karşı hukukun bütünlüğünü korumak üzere bir denge unsuru olarak bir organ mevcut olmalıydı. Böylece, bu organ yeni savcılık, merkezî yetkililere. Adalet Halk Komiserliğine, cumhuriyet savcılığı olarak (***) ve yasanın yorumunda ise, hiç şüphesiz bağlı oldukları yargıtaya yardımcı oluyordu. Sovyet Savcılığı. Sovyet dairelerinin en karakteristik yanlarından biridir. Bu kurum, diğer kıta Avrupası ülkelerinden olduğu gibi bir savcılar derecelenmesi değildir (****). Savcılar, devlet mekanizması

(*) Lenin, Çalışmalar, Rusça baskı cilt XXVII, S. sı ile ilgili yasanın 64-65. maddeleri.
299.

(**) Şurası dikkate değer kli, Lenin esas olarak Ceza Usul hukukunu (Yoksa yönetim eylemlerinin yasallığının çatışabileceği çeşitli hukuki yolları değil) ve yerel görevlilerin tipik savunucusu olarak olağanüstü kamu çıkarları politikasını düşünüyordu.

(***)28 Mayıs 1922 tarihli genelge ile kuruldu.

(****) Belirli suçlar için (hafif yaralama, iftira vs gibi) kovuşturma açılması diğer kıta Avrupası ülkele-

genel çalışmalarının yasalar çerçevesi içinde yapılmasını gözetmek zorundadırlar. Resmi görevlilerin yasadışı davranışlarına karşı izlenen ceza usulü, savcıların bu genel görevlerini yerine getiren araçlardan yalnız biridir. «Denetim yolu ile temyiz» işlemi, (söz konusu tarafın isteği üzerine temyiz dışı olarak) diğer bir araçtır ve buna, daha üst Sovyet mahkemeleri tarafından hüküm yürürlüğe girmesinden sonra bile başvurulur. (*). Normal olarak, böyle bir işlemi başlatan, mahkemeye bağlı olan savcılıktır. Fakat mahkeme insiyatifi elinde tutar ve herhalde bu konuda en son kararı o verir. Ve savcının, mahkeme safahatı dışında devlet organlarının yasa dışı tedbirlerini protesto etmesi beklenir (**). Baş savcılığın, Birliğe bağlı bir cumhuriyetin Adalet Halk Komiserinin görevleri arasında en açık ve belirgin olanı, «Halk Komiserliklerinin ve merkezi yetkililerin ve teşkilâtının bütün faaliyetlerinin yasallığını denetlemek ve bu yetkililerin, yasaya aykırı sayılan emirlerin ve kararlarının kaldırılmasını veya değiştirilmesini önermektir. «Birçok ülkelerde, tüzüklerin hukukiliği hakkında Adalet Bakanının görüşü alınır. Bu tür güçlükleri yenmek S.S.C.B. de şüphesiz her ülkeden daha kolaydır. Çünkü bu ülkede en yüksek idari otorite, yasama kuvvetine eş durumdadır. Eğer onun dikkati, baş

(*) Ceza Usul Hukuku Yasanın 429-30 maddeleri.

(**) 1922 Mahkemeler tüzüğünün 85 a maddesi.

---

rinde olduğu gibi, Sovyet Hukukda da zarara uğrayan vatandaşın isteğine bağlıdır. Fakat, eğer kamu çıkarları gerektiriyorsa (örneğin bölgede sarhoşluğun çok artması halinde) savcının, ilgili kişilerin uzlaşmasından sonra bile kovuşturmaya hakkı vardır. Bundan dolayı, normal bir durumda kovuşturmanın ilgili tarafın isteğine bağlı olması, hafif davaları ilgili taraflar arasındaki bir çatışma sayan yorumdan çok kamu çıkarı sonucudur (yani gereksiz duruşmalardan kaçınmak.)

savcı tarafından uygulamanın yürürlükteki yasayla var olan çelişkisine çekilirse, savcı, ilgili kararla uyumluluğunu sağlamak üzere yasayı, biçimsel yasallığı zedelemeksizin kolayca düzeltebilecektir. Fakat Sovyet Hukuku, Adalet Halk Komiserliğinin çok normal olan bu fonksiyonunu yerel yetkililerin denetleyicileri olarak çalışan yerel savcıların fonksiyonları ile ve örneğin, hiç kimsenin hukuki bir neden olmaksızın hapsedilmemesini gözetmek gibi görevleri aynı çizgiye getirmektedir. (*). Bununla beraber, merkezin, homojen politika üzerindeki yüksek çıkarı, keskin bir biçimsel yasallığın gözetilmesini gerektirmektedir. Bundan dolayı, savcılar merkeziyetçiliği olduğu ölçüde, yasallığın da uygulayıcıları olarak görev yaparlar.

Savcılık kurumu, yalnız kovuşturmayı yürütmek için kurulmaz. Yukarıda değinilen böyle bir yasallığı sağlamak için de kurulur. Bu kurum, yalnız merkezi adalet yetkililerine bağlı bir adalet organı olarak değil, fakat aynı yetkililerin, aynı sonuçlara varmak zorunda olan özel bir organı olarak da ortaya çıkmaktadır. Gerçekten yargıtayın «denetleyici» (**) kararlarına bir gözatarsak, bunlarda baş savcıların makul olmayan çok sert hükümlerin iptali için insiyatiflerini kullandıkları ölçüde, çok yumuşak, (***) kararlar da protesto ettiklerini görürüz. Bu taktirde, baş savcının uyguladığı insiyatifin yönü ile, yargıtay başkanınınki arasında bir ayırım bulmak zor-

---

(*)Federasyon ile bağlı cumhuriyetler arasındaki kuvvetler ayrılığı ilkesi dışında.

(**) Sovietskaya Justiciaia'da bulunabilecek en önemlisi.

(***) Böyle bir durum şüphesiz, daha merhametsiz olma eğilimi ile sonuçlanabilirdi. Böyle bir eğilim muhakkaki, rejimin politikasının yürütülmesi bakımından iyedi durumlarda vardı. Fakat, adi hırsız veya caniye sırf insani ve adi açıdan başka bir açı ile bakmaya neden yoktur..

dur. Savcının, adli hiyerarşinin alt kademelerinde yerel politik eğilimleri ve durumun özel şartlarını mahkemeden daha az dikkate alması ve bu konuda kıta Avrupasının savcılık kurumu ile ilgili genel görüşlerine yaklaşması mümkün olabilirdi. Alt mahkemelerin kararlarının, yargıtay tarafından fazla şiddetli olduğu gerekçesi ile birbiri üstüne iptalleri, böyle bir cezayı veya daha şiddetli bir cezayı isteyen savcıyı, böyle istekleri tartışmasız benimseyen mahkemeden daha az kötülemişe benzer. Herhangi bir şüpheli durumun varlığı halinde, bunu daha alt kademelere, hatta delil yetersizliğinden dolayı kesin beraati gerektirecek bir durum olsa bile, duyurmak (bu kıta Avrupasında savcıların görevleri dışındadır) savcılık görevleri arasında sayılmışa benzemektedir.

Savcının tutumu açısından, eğer mahkeme suçsuz birinin cezaya çarptırılmasından çok, suçlu bir kişinin beraati ihtimalinden korkarsa ve yanlışlığı düzeltme işini, sorumluluğu kendi üstünden atarak daha çok üst mahkemeye bırakırsa, alt mahkemelerdeki hava, niha yet politik yararın söz konusu olduğu durumlarda, sanık için hiç de dostane olmayabilir. İlk sorgu ve mahkeme gidişat sırasındaki mahkemenin geniş yetkisi, gücü genellikle sanık aleyhine işlerken, sanığın da üst mahkemelere ve sistemin en son amacının adli hataların düzeltilmesine doğru yöneldiğine işaret edilmiştir. Bu sistem, bütünü ile ele alındığı ve daha üstten yapılan düzeltme istekleri müdahalesi olağan bir olay olarak kabul edildiği zaman, şüphesiz bu yönde çalışır. Gerçekte, mekanizmanın bu yönde çalışması, sanık bakımından temyiz yoluna başvurmadığı zaman, başvurması halinde elde edeceği sonuçtan daha elverişsiz bir sonuçla karşılaşabileceğini dile getiren madde (1922 Ceza Usul Yasasının 424. maddesi) ile teşvik edilir. Böyle bir tutum, kökü eski Sovyet Usul Hukukunda bulunan temyizi, teorik olarak reddeden usul hukukuna (yanlış kararların temyizi için istek dışında) karşı duyulan ge-

nel hoşnutsuzluğu bertaraf ediyordu. Bugün, Sovyet temyiz yolunun yalnız biçimsel usul bakımından düşünülmeyip dünyanın her yerinde düzeltme veya temyiz olarak adlandırılan elemanları ihtiva ettiği kolayca kabul edilmektedir.

Davalının yasal çıkarlarının korunması görevinin üst mahkemelere hatta savcıya ait olduğu ve bundan dolayı avukatların daha çok yardımcı pozisyona sahip oldukları görüşü, Sovyet usul hukukundan, çok kamu oyunun adalet mekanismasının türlü elemanları ile ilgili görüşlerinde yer almıştır (*). Birçok batılı hukukçular tarafından «hukuh kuralı» olarak göklere çıkarılan tarafların usul bakımından biçimce karşı karşıya gelmeleri, Sovyet görüşü tarafından adalette kamu yararına hizmet eden bir özellik olarak benimsenir. Davayı, ilgili tarafların katlanmaları ile düzenleyebilecekleri özel bir iş olarak kabul eden burjuva dava görüşü reddedilmektedir. Sovyetlerde. Hatta, Medeni Hukukta bile üst mahkeme, kararlarında davayı (**) haklı gördüğü takdirde, davacının iddialarını daha ileriye götürmek zorundadır ve böyle bir işlem, genel veya hukuki bilgisi noksan olan davacıların çıkarlarını korumak amacı ile teşvik edilir. Başka yerlerde avukatın hareket alanına giren savcı ve mahkemenin bu pozisyonu, sanık lehine hiçbir tartışmanın savsaklanmadığı adalette, sosyal yarar ile sınırlıdır. Fakat avukatın, sanığın fiilinin hukuki sonuçlarından kaçınmak da bağlı olmak üzere, bütün çıkarlarını savunması beklenemez (***). Sovyet avukatının, müvekkilini, eğer kendisi onun suçsuz olduğuna inanıyorsa, savunma olanağından kuşkulanmaya neden yoktur. Fakat şurası gerçektir ki, Sovyet avukatı müvekkilinin ahlâk veya hukuki bakımdan rejim için açıkça

---

(*) Savunucunun arzu ettiği avukatı seçme hakkının çiğnenmesi, kesin temyiz nedenidir.

(**) Ceza Usul Yasasının 245. maddesi.

(***) Krilenko, Zelitch'in quoted op. cit. S. 250-1

zararlı olan fiilini, rejime karşı saygısızlıkla suçlamayı göze almadan destekleyemez. Rejimin koruduğu bu politik ve sosyal düzen çerçevesi içinde yasa, her vatandaşın kişisel çıkarları ile, adil bir biçimde ilgilenmeye çalışır.

d) NEP Hukuku Uygulamasının Sosyal Şartları

NEP dönemi Sovyet Hukuku, devrimin sosyalist görüşleri ile, kapitalist devletlerde geçerli olan ve Sovyet yasalarında değiştirilerek yer alan belirli ilkeler arasında bir uzlaşmayı gerektirdi. Bu yasa çalışmalarının sonuçlarını ve bunların uygulama karakterini açıklamak için, işe, hizmet ettikleri toplumun sosyal yapısının araştırılmasından başlamak gerekir. Bu dönemdeki Sovyet toplumunda var olan sosyalist ve kapitalist unsurlar tam anlamı ile dönem hukukunun kapitalist ve sosyalist unsurlarını oluştururlar. Bu unsurlar arasındaki ilişkiler nelerdir? Belirli özel kurumlar dışında bu unsurların karması olan Sovyet Hukukuna, bütün olarak Sovyet hukukuna, bütün olarak Sovyet ekonomi politikasında başvurulmaktaydı. Devlet tekeli, herhangi kapitalist bir ülkede kapitalistlerin uyguladıkları biçimde işletmenin işleri iyi gitmediği zaman işçiye yolverirken, NEP men (NEP adamı) işletmeci veya kamulaştırılmış bir işletmeyi kiralayan kişi, bir tür kamu mutemedi gibi düşünülmedikçe pek anlaşılmayacak olan bir takım sorumluluğa bağlıydı. Bu dönemi iyi anlayabilmek için, ilk başta «sosyalist» ve «kapitalist» terimlerinin, ekonomik ve hukuk alanlarına uygulandıkları zaman aldığı değişik anlamlara dikkat etmek gerekir. Ekonomi politikasında, eğer kapitalizm sonrası gelişme döneminde aşağıda «sosyalist» ve daha yukarıda, «komünist» aşamalar arasında, Marksist anlamda fark olduğu kabul edilirse, sosyalist aşamayı, kamu mülkiyeti ve plânlamaya göre gerekli olan en hayati üretim araçlarının denetiminin ötesinde olan bir şey olarak tanımlamak çok güçtür. Örneğin, bir köy kooperatifinin ulusal eko-

nominin üst kuruluşları tarafından yeterlice denetiminin kapitalizm'den çok, sosyalist sektörde otonom bir unsuru olarak benimsenip benimsenemeyeceği konusunda olduğu gibi, belirli bir yan konu üzerinde tartışmalar çıkarabilir. Fakat bunlar ayrıntılardır. Kooperatiflerin tipik modelleri, bu her iki tanıma da uygun biçimde kurulabilirdi. Devlet kapitalizminin, sosyalizm dışında tek açık yorumu (ekonomik anlamda) Lenin'in yorumudur. Bu yorum kısaca NEP döneminde gerçekten çok önemli bir görev yapan özel işletmecinin, devlet denetimi altındaki girişimleridir.

Fakat, sosyalist ve kapitalist unsurların, bir hukuk sisteminde çok değişik anlamları olabilir. Tipik bir kapitalist toplumda ekonomik insiyatif, ister kişiler veya bir şirket ortaklığı, ister tröst vs. biçiminde olsun, özel işletmecilerin eline bırakılır. Bu onların haklarıdır. Fakat bu, onların doğruca görevleri ve sorumlulukları değildir. Aksi durumda, hiçbir kapitalist işletme özgürlüğü söz konusu olamaz ve böyle bir toplumun düzenleyicileri olarak kârın harekete getirici gücü için hiçbir olanak kalmaz. Bunlar, fonksiyonlarını (bu toplumun bütün diğer üyelerinin olduğu kadar) toplumun işlemesi için esas olarak kabul edilen müdahale edilmez hakları kapsar.. Bu haklara, kapitalist işletmenin (*) çalışma olanakları ve bunların prodüktif yetenekleri ve işletmenin savunulması vs. için gerekli sayılan toplumun çeşitli mensupları için, böyle bir bireysel statü de dahildir.

Tipik bir sosyalist toplumda ise, bütün insiyatif devlettedir. Vatandaşlara kişi olarak belirli haklar ve-

---

(*) Her sermaye sahibinin özgürlüğü, özel işletmenin kurulması için yeterli değildir. Anti-tröst yasalar, hernekadar her tip kapitalizmde var olan rekabet özgürlüğü ideolojisinin esas gereklerini yerine getirebilirse de, şüphesiz bunlar kapitalist yasallığın başlıca unsurları değildir.

rildiği takdirde (bu böyle bir devletin iç gücünün yararına arzu edilen bir husustur), bu haklar, devletin etkisini incitmeksizin plânlama dışındaki alana bırakılabilecek kişisel özgürlükler alanı olabilir. Fakat, bunlar esas olarak bu plânlamanın yönü ile ilgileneceklerdir. Devlet vatandaşlara, ekonomik politikanın, örneğin ormanların belli amaçlar için korunması veya tam istihdam, yahut belli bir asgari hayat düzeyinin sağlanması gibi, belirli ihtiyaçlarının karşılanması yönünde ele alınacağını vaadeder. Bu vaadlerin, vatandaşların istediği biçimde yerine getirilmesinin teminatı olarak, devlet vatandaşların ulusal ekonomik kuruluşların yönetimine katılmasını sağlar (*). Bu vaatleri yerine getirmek ve sosyalist ekonomiyi işletmek için devlet, vatandaşlara başkalarının haklarına müdahale etmenin çok ötesinde görevler yükler. Sosyalist bir sistemde, sivil görevlerin yapılması; kapitalizmin, özel işletmelerin otomatik ve yasaların sınırlarını aşan girişimlerine bıraktığı sosyal faaliyet sektörünü kapsamak zorundadır. Eğer sosyalist bir devlet, işsizliği yoketmede başarılı ise, işsizlik tehdidi verimli bir yöneticiliğin gereği olarak etkisini yitirir. Bu durumda, işe son verme tehdidi ile desteklenen yönetim görevlerinin bir kısmı, Ceza yasasına dahil edilmekmek zorundadır. Bu demek değildir ki, devletin başlıca organlarının faaliyetleri sırasında, işletmenin yönetiminden sorumlu olan kişinin durumu, kapitalist bir ülkede tröstün müdürler kuruluna karşı hesap verme

---

(*) Teoride otokratik bir sosyalizm, (yani katolik otokratçılık gibi) düşünülebilirdi. Fakat zamanımızda bu görüş, artık politik olanaktan yoksundur. Plânlamayı bu ideolojik güçler destekleyebilirdi. Ve sosyalist bir toplum kurabilen bu güçler,. ele geçirilmesine yardımcı olduğu mekanizmanın işlemesine şahsen katılmadıkça asla etkili olamayacak kitle desteğine bağlıdır. Devlet ekonomisinin demokratik denetiminin ne derece gerçekleştirilebileceği başka bir konudur.

durumunda olan bir işletme müdürü meslekdaşından daha az özgürdür. Bu kısaca, kapitalist bir sistemde, hukuk üstü ilişkileri olan hukuki sorumluluklar var demektir. Demokratik bir sosyalizm görüşünde, her sorumluluk ve görev, devletin vatandaşların özel alanlarına bıraktığı kişisel haklarına tecavüz etmeksizin, ancak toplumun ihtiyaçlarına göre harekete geçirilecek karşılıklı korunma araçları ile dengelenir. Böylece, soyut sosyalist görüş açısından sivil görevlerin işlemesi, arzulanan yönden çalışan veya çalışmayabilen otomatizme göre çok daha tercihe şayandır. Aslında, halen günümüzde, sosyalist bir devletin. örneğin yabancı saldırıya karşı ülkenin savunulması görevinin yerine getirilmesine benzer fonksiyonların yerine getirilmesi için ihtiyaç duyulan bütün faaliyetleri gerçekten yöneteceğini düşünmek çok güçtür. Bunların bir çoğu yasa zoru ile olmaktan çok, (kendi kendini denetleme) yolu ile ekonomik gerçeğe ve baskıya yer vermekle elde edilecektir. Örneğin, «çalışma mükellefiyetinin başarısızlığa uğraması dolayısıyle Sovyet vatandaşının ulusal prodüktif çabaya normal olarak katılması herhangi bir kapitalist ülkede var olan aynı mekanizma kısaca, açlık, yokluk alternatifi ile zorlanmaktadır. Çeşitli mesleklere giriş, zorla yürütülmeyip, devlet plânlamasının ihtiyaçlarına göre ayarlanan mesleki ve maddi avantajların arttırılıp, azaltılması yolu ile düzenlenmektedir. Böylece, gençler daha iyi ücret veren mesleği, diğerine özgür olarak tercih etmektedir. Böylece plânın istediği ölçüde genç, yüksek ücret vaadi ile mesleğe çekilmektedir. Verilen örnekler, sosyalist ekonomi politikasını düzenleyen, hatta sosyalist ideallerin gerçekleşmesini düzenleyen hukuki biçimleri bulmadaki hatayı göstermektedir. Sosyalistlerin çoğu-Rus veya Rus olmayan-, tanımlanan son metodun kişisel özgürlüğün gereği olarak plânlı ekonominin ihtiyaçlarını kombine etme görüş açısından tercihe şayan olduğunda mutabık kalacaklar ve S.S.C.B. deki sapmaları, içinde bulunduğumuz savaşın (2. Dün-

ya Savaşı) ihtiyaçları tarafından zorlanan ilkeler açısından değerlendireceklerdir. Savaş Komünizmi döneminde görmüş olduğumuz gibi, Rus Komünistlerinin tutumu farklı idi. Ve katı sosyalist düzenlemeyi gerektiren teorik istekler (gerçekte olağanüstü tedbirler olduğu halde), ideolojik gerekçe olarak kullanıldı. Burjuva toplumundan (*) geriye kalan hukuk kurumlarının «burjuva» karakteri üzerinde tesadüfi değinmelere karşın Marksizm, sosyo-ekonomik bir teori olarak, ekonomik anlamda sosyalist olan bir toplumun gelişmesini daha ilerleten bütün yasaları, sosyalist hukuk olarak benimser. Bu görüş açısından, üzerinde durduğumuz ayırım anlamsız olmaktadır: Sovyet hukukçuları arasında sert bir biçimde tartışmaya yol açan, NEP hukukunun sosyalist olup olmadığı sorusu, bu dönemin sosyalist bir ekonomik sistemin zaferini imkânsızlaştırmış olduğu biçiminde kolayca cevaplandırılabildi. Fakat, uygulanan hukuki biçimlerin çözümü açısından, sosyalist bir toplumun gelişmesi için gerekli olan optimum şartlar sosyalist düzenlemenin «saf bir tipini» karakterize eden bu hukuki biçimlerin maksimum gelişmesinden ayırdedilebilirdi. Saf sosyalist hukuk tipinin, sosyalist gerçekliğin gelişmesine karşılık olup olmadığı sorulabilir. Bu «saf tip» açısından bir soyutlamanın, ekonomik alanda maksimum müdahaleyi benimseyen liberal devletin «ideal tipi»ne karşı bir antitez olduğu ileri sürülebilir. Savaş komünizmi döneminin olağanüstü tedbirlerinin ideolojik savunucuları dışında, insan davranışlarının hukuki açıdan düzenlenişinin «saf» sosyalist devletin karakteristiği olduğunu ileri sürenlerin sosyalizmin liberal eleştirmenleri olduğuna değinmek gerekir. Kapitalizmin biçimlendirdiği temel üzerine kurulan sosya-

---

(*) Marks ve Lenin, hukukun kaynağının, burjuva olarak tanımladıkları maddi eşitsizlik unsurları (hatta sosyalist toplumda olsa bile) ihtiva ettiğini dile getirmişlerdir.

lizmin gelişmesi sırasında, sosyalist toplumun selefleri, tarafından geliştirilen insan davranışlarını düzenleyen tüm mekanizmanın hatırı için, düzenleyici yasalar yararına nedensiz ve mantıksız bir gerileme, bir düşüş ortaya çıkabilirdi. Gelişmenin daha yüksek bir aşamasında, gelenek ve ahlâkın kamu oyu üzerindeki baskısı, kendisine daha çok yardımcı bir rol verilen hukuki zor yardımı ile, sosyalist ekonomi politikasını başarıya ulaştırmak bakımından (*) gerek duyulan bu sivil faaliyetlerin büyük bir bölümünü kapsar. Ereğimiz bakımından, bütün bu düşünceleri tartışmanın gereği yoktur: Adı geçen toplumdaki kapitalist ve sosyalist unsurların herbirinin önemi ile ilgili bir araştırmanın, hukuki veya psikolojik görüşlere dayandırılamayacağını belirtmek yeterlidir. Böyle bir karşılaştırma, ancak mülkiyet ve etkili denetim gibi ekonomik özelliklere dayandırılırsa bir anlam taşır. (**) Egemen olan sosyalist sektörün karakteristik hukuk yasalarını, çalışmamız süresince inceleme olanağına sahip olacağız.

NEP Döneminüdeki sosyalist ve kapitalist unsurların öneminin tesbitinde bir yandan sanayi ile ticaret ve diğer yandan, tarım arasındaki farkı seçmemiz gerekiyor. Sanayi ve ticari alanda ekonominin «kumanda nok-

---

(*)Lenin, (cilt VII. S. 423) «Komünist Cumartesiler» deyimini, yeni bir sosyalist çalışma sisteminin başlangıcı anlamında kullandı. Fakat benzer hareketler, bütün devrimci yükselmelerin karakteristleridir ve hatta, bazan da devrimci olmayan ülkelerde olağanüstü durumlarda vatanseverliktir. Bunlar, eğer belirli tipik bir sosyal formasyon olarak benimsendiyse, bu kuşkusuz Marksist - Leninist sosyalizmin ilk aşaması olmayacaktı.

(*)NEP toplumunun ekonomik yapısı ile ilgili sorun, özel işletmecilere kiralanan fabrika ve toprakların kamu mülkiyetinde kaldığını söylemekle çözümlenemez. Sorun, devletin bunları denetim gücü nedir sorunudur.

taları» -bankacılık, sigortacılık, büyük çapta ulaştırma ve ham madde üretimi- tamamen devletin tekeli altındaydı. Sanayide kamu işletmeciliği, tüm sanayi üretiminin %5 ini oluşturan özel işletmeciliğin rekabet yolu ile kamu işletmelerinin çoğalmasına ne ölçüde yeterli etki yapabilecek ve böylece NEP sunulduğu zaman, onlara yüklenen görevi ne derecede yerine getirebilecektir sorusuna yol açan bir çapta ve hakim durumundaydı. Özel sektör faaliyeti, yalnız perakende alanında egemen durumda olan ticari alanda gerçekten önemli bir yer tutuyordu. Özel olanakların hizmeti, Savaş Komünizminin, tüketicinin ihtiyaçlarına önem vermeyen vesika sistemine dayanan devlet işletmeciliğine üstündü Krivitski'ye göre (*), toplam eşya değişiminde özel sektörün faaliyeti, 1923-4 de ‰ 58.6 ya ve devletin ekonomik yarışı girdiği dönemde ise, yani 1926-7 de, %32.6 ya düştü. Bu rakamlara, tarım ürünleri ticareti ve köylünün ticari faaliyetleri dahildir. Profesyonel ticarete dair güvenilir rakam, devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen NEP men'i bekleyen ağır cezaların tehdidi altında, geniş vergi kaçırmalarının yapılamadığı vergi rakkamlarından elde edilebilir. Aşağıdaki rakamlar (*) ticari ve sanayi işletmeleri için verilen ticaret lisanslarının miktarlarını göstermektedir:

Vergi yılının 2. yarısında	*Devlete*	*Kooperatiflere*	*Özel işletmecilere*
1923-4	22.400	71.400	496.400
1924-5	29.800	112.400	521.400
1925-6	38.600	119.700	608.300

Yıllık satışlar milyar ruble olarak (parantez içinde gösterilen yılın toplam satışları yüzdesi ile):

(*) *Problemy Ekonomiky, 1930 No. 3.*

Vergi yılı	Devlet	Kooperatifler	Özel işletmeler
1923-24	3(31)	208 (28)	4.0(41)
1924-25	5(36)	5.2 (37)	5.7(27)
1925-26	7(33)	9.0 (43)	5.0(24)

1927 de işletmelerin ortalama satışları (100 ruble) :

	Devlet işletmeleri	Kooperatifler	Özel işletmeler
Ticaret	277.7	106.2	15.6
Sanayi	569.4	112.6	31.1

Bu rakamların tartışmasında, rakamların açıkladığı bazı temel özellikler hatırdan çıkarılmamalıdır. Tipik özel işletme, işçi çalıştırmayan veya pek az eleman çalıştıran küçük birer dükkândan ibaretti. Ve sanayide ise, yasanın izin verdiği sayıda işçi çalıştıran atölyelerden ibaretti. Tipik devlet işletmesi ise, ticari alanda toptancı kuruluşlardır. Bu kuruluşun, kooperatiflerin ortalama satışlarından daha yüksek olan satışları, kooperatiflerin organize perakende ticarette daha aşağı bir düzeyde kaldığını ispat etmez. Sanayideki tipik kooperatif, genellikle 10-20 kişilik sanatkârlar birliği biçimindeydi. Böylece, bunlar sosyal muhtevaları ile, ticari nitelikteki tüketim kooperatiflerinden çok değişiktiler.

Ekonominin kurulmasında elde edilen ilerlemeler, her tür işletme guruplarının satışlarındaki artışları dile getiriyordu. Fakat, özel işletme grubunda toplam satışlardaki artış, bunların sayıca artmalarından ileri geliyordu. Böylece ortalama artışlarda, toplam artışlarda olduğu biçimde bir değişiklik yoktu. Fakat buna karşılık, devlet işletmelerinin ortalama satışlarında bile önemli artışlar vardı. Ve kooperatiflerinkinde ise, çok büyük artışlar elde edilmişti. Değişikliğin, ikinci tabloda gö-

rülen basit yorumu, özel ticaretin yerini alan Tüketim kooperatiflerinde elde edilen büyük gelişmedir. Sanayide ve toptan ticarette egemen durumda olan devlet, perakende dağıtımdaki değişikliklerden zarar görmeksizin bu pozisyonunu koruyabilirdi. Eğer sanayi kooperatiflerinin üretimlerinde herhangi bir ilerleme olduysa bu, devletin değil, özel işletmeciliğin harcanması ile elde edilmişti.

Bu durumda, çağdaş kapitalizmi, tüm ekonomik yapı üzerinde bazı büyük sanayi ve mali tekellerin egemenliği olarak tanımlayan bir parti içinde, NEP döneminde içinde bulunulan durumdan tehlike ve kuşku duyma diye bir sorun ortaya çıkabilir miydi? Hiçbir Bolşevik, ekonomik hayatın, örneğin A.B.D.nin ekonomik hayatının belirli tröstler tarafından bu tröstler ülkenin ekonomik hayatında, S.S.C.B.de NEP döneminde devletin ekonomideki pozisyonuna benzer bir pozisyonda bulundukları takdirde (bir diktatör devlet mekanizmasının tam denetimi var olmasa bile) yönetildiği biçiminde yorumlamakta bir an tereddüde düşmeyecekti. Bu pozisyon neden özel işletme, tarımda egemen duruma geçtiği ve perakende ticarette önemli bir rol oynadığı takdirde, tehlike taşıyacaktı. Bu sorunun birinci açıklaması, daha çok yüzeyseldir. Her nekadar özel işletmeler küçük bir yer tutmaktaysalar ve devletin egemen pozisyonu bakımından zararsız olsalar da, sayı olarak çoktular. Hukukçu açısından, ticari sicile geçmiş. 600.000 özel işletme ve faaliyetleri şüpheli olan ve toplam satışların 2/3 ünü denetlemekle birlikte, 120.000 kooperatif atelyenin 100.000 kooperatifinden daha güçlü oldukları izlenimini yaratıyordu. Hukukçuyu ve yöneticiyi, miktardan çok bu özellik ilgilendirmektedir. Bundan başka, özel işletmelerin geniş çapta yayılması sonucu, önemli sayıda kişi, günlük Sovyet hayatının eleştirici gözünde, özellikle bu eleştirici gözlemciler partinin içindeki muhalefette yer almışlarsa ve böylece, «rejimin burjuva dejenerasyonu» biçiminde beliren eleştiride iddialarını ispatlamaya hazırsa-

lar, «burjuva» geliri ve adetleri ile yer alıyorlardı. Önemli bir sanayi sektöründe, kamu sektörünün öncülüğünü tehdit edici bir biçimde milyonerlerin türemesi, şüphesiz Sovyet Sosyalizmi için çok daha tehlikeli olacaktı. Fakat, herbirine düşen 10.000 altın ruble (1.000 Sterlin) den fazla gelir ile 9500 vergi mükellefi arasında dağılan 167 milyon rublelik yıllık gelir, günlük hayata ve mahkemelerin ilgilenmek zorunda oldukları hayatın bu alanına, bu gelirin gerçekten güçlü varsayılan kapitalistler arasında paylaşıldığı izleniminden daha fazla kapitalist görünüş katıyordu. Fakat, kentlerdeki özel sektörün, tarım alanında halâ kırılamayan ferdi üretimin egemenliği ile ilişkiler kurabilme ihtimali, yönetici parti için çok ağır bir sorun oluşturuyordu. NEP, başlıca köylüyü sanayi maddeleri ile donatmak amacıyla ve devlet sanayiinin bu maddeleri sağlayamadığı ve köylünün bunlar olmaksızın besin maddesi göndermekten kaçındığı bir zamanda sunulmuştu. Tüccar, özel çiftliklerde (özellikle eski burjuvaziye ait olanlardan) alıkonan yedek besin maddelerini harekete geçirmekle, aradaki boşluğu kapatmada ve devlet işletmelerinde yaratılan ürünü, tüketiciye ulaştırmada vel devlet işletmelerinin güçsüzlüğünü gidermede şüphesiz başarılı olmuştu. Ve burada, devlet açısından özel tüccar, görevini yerine getirmişti. Bunlar, devlet işletmeleri ile gittikçe artan yarışta, malın dağılımını sağlamak gibi önemli bir rol oynamayı sürdürebilirlerdi. Gerçekte, bunların çalışmalarına, kısmen devlet işletmelerine nasıl iş yapılacağını öğretmek amacı ile izin verilmişti. Ve onların çalışmaları daha bir süre devam ettiği takdirde, yani eşit taraflar arasındaki rekabet mekanizması, Rus sosyalizminin safiyeti kapitalistin daha bir süre yaşamacı ile bozulmaksızın, özel işletmeleri yenilgiye uğratıncaya kadar değerini koruyacaktı. Eğer tarımın ağırlığı bu kadar fazla olmasaydı veya devlet, kendisinin denetlediği ve iyi iş yapan tüccara bağlı olmaksızın asgari besin sağlayabilecek belirli bir çekirdek oluşturabilseydi, bütün işler iyi gidecekti.

Fakat Rusya nüfusunun 4/5 ini oluşturan tarım alanı, hemen hemen bütüniyle özel sektörün elindeydi. Asıl çatışma, kamu ve özel işletme arasında değildi. Küçük çiftçilerle, küçük çapta da olsa, kapitalist (kulak) çiftçiler arasındaydı. Tarım kooperatifleri gelişiyordu. Fakat bu gelişme genel olarak kapitalist ülkelerdeki gelişme çizgisi üzerinde oluyordu. Yani, esas tarım aletlerinin mülkiyetini koruyan ve elde edilen ürünlerdeki paylarını istedikleri gibi bölüşen özel çiftçilerin kooperatifleri biçimindeydi, bunların çoğu. Bugün Kolhoz çiftliklerinin başlıca tiplerinden olan Artel ve Komünlere göre daha ileri gidenler, işte bu «Ortak Tarım Birliği» kooperatif tipi idi. Bu tip tarım kooperatiflerinin, devletin köylülerle alışverişlerini daha kolaylaştırması veya güçleştirmesi, tamamen kooperatiflerin toplumsal yapılarına bağlıydı. Bunlar Kulakların elinde, özel ticarete karşı olan devlete karşı boykot veya pazarda devlete göre egemen duruma geçmek için politik iktidar yönünde bir mücadele aracı olabilirlerdi.

NEP dönemi Rus köylerinde, Kulakların gücü ve etkisi, o günlerde ortaya çıkan bozguncu mücadele sırasında, üzerinde epçok tartışılan bir konu idi. Ve hiçbir yetkili rakkam sahibi, içinde olduğu bu tartışma ve mücadelenin etkisinden arınamazdı. Kulakların objektif karakteristiklerini bilmek çok zor olduğundan, bu tür anlatımlar kendiliğinden konulardaki yanıtlamalardan doğuyordu: Rus sosyalizmine en büyük tehlikenin Kulaklardan geldiği biçiminde siyasi inançlara sahip olan araştırmacı, iyimser bir gözlemcinin yetenekli ve verimli çifçilik olarak gördüğü Kulakları, ancak ülkenin prodüktif kaynaklarını geliştirme açısından çok gerekli bulacaktı. Stalin, NEP döneminde parti içinde Kulak tehlikesini belirten sol kanada karşı, sağ kanatla işbirliği yapıyordu. Fakat, 1928 de, başlıca mücadelesini kulakları teşvik eden Buharin'e karşı yönelten Stalin, Kulakların Sovyet tarımında kapsadığı miktarı şöyle açıklamıştı: Tüm tarım nü-

fusunun %5'i, tarımsal üretimin %12'si ve pazara çıkan tahıl fazlasının %20 si.

Diğer yandan, Kamanev 1924 de parti kongresinde, kulak çiftliklerinin %8 inin tüm besi hayvanlarının 1/4 üne ve ekili toprakların %34 üne sahip olduklarını belirtiyordu. 1925 de sol kanad muhalefetin egemen olduğu Merkez İstatistik Dairesi, Kulakların tahıl piyasasındaki paylarının %61, 52 ve 42 olduğu biçiminde değişik rakamlar veriyordu ki, son rakkam parti çoğunluğu arasında tartışmaya yol açmıştı (*). Bu rakamlara, Kulakların sadece ürettikleri tahıl miktarı değil, zayıf komşularından satın aldıkları miktarlar da katılmıştır. Tartışmaların arındırdığı soruna yanaşmak amacı ile, tartışılan rakamlarla yalnız dolaylı yoldan ilişkili olan hususlar ve tartışmalar sona erdikten sonra yayınlanan rakamlardan işe başlanabilir (**). 1934'de kollektifleştirilen köylüler, daha önce sahip oldukları 71 milyon hektara karşılık, 101 milyon hektar toprağa sahiptiler. Ve bu artışın yarısı Kulaklardan alınan topraklardı (***). Bundan dolayı, 1928 de tüm tarımsal toprakların %16-18 inin, kollektifleştirme sırasında Kulak olarak nitelendirilen köylülerin elinde olduğu sonucuna varmak güç olmayacaktır. Kulak teriminin yorumunda, bu çelişkinin Stalin'in 1928 de Kulakların sayısı ile ilgili olarak verdiği rakkama dayanılarak mı, yoksa 1929-31 de Kulak olmayanların mallarına el konulması ile veya her iki faktör aracılığıyle mi çözümleneceğine ilişkin bir karara varılması gerekmektedir. Daha sonraki yıllarda ortaya çıkan çatışma o kadar kesin ve sert olmuştu ki, bunun pazara gönderilen fazla ürünlerin ancak %20 sini denetleyen bir üretici grubuna karşı yöneltildiğine inanmak güçtür. Diğer yandan, bu mücadelenin aşırı politik karışıklıklar olmaksızın başarı elde etmesi; muhalefetin 1929-31 yıllarında devletin ihti-

---

(*) Bk. Stalin (op. cit. 1928, cilt I, S. 406).

(**) Bk. D. Levin, Na Agrarnom Frontem, 1935, S. 35.

(***) Bk. Jakovlev'in XVI. parti kongresindeki raporu.

yaç duyduğu tahılın en aşağı, yarısına el koymak zorunda kalacağı savlarını doğrulamamaktadır. Kulak, şüphesiz tarımsal bir ülkede devlet denetimi altındaki ekonomi politikası için bir tehlike oluyordu. Fakat bu tehlike, bu denetimi önemli olarak tehdit etmeden veya NEP'in, kentlerdeki tüccarla birlikte, devlet ekonomi politikasının yardımcı bir müessesesinden daha fazla bir şey olduğu biçimindeki yoruma hak verdirecek biçimde, ekonomik önemde bir faktör olmadan yokedildi. Hukuk sorunlarının çözümünde, Kulak konusu önem taşımaz. Sovyet hukuk yapısının sonucu, bu konu Medeni Yasanın kapsamı dışında kaldı. Bu konu, daha sonra idari tedbirlerle ve Toprak Yasasına başvurmaksızın, Ceza yasası yolu ile çözümlendi. Bundan dolayı, NEPmen bile, Medeni yasanın I. maddesi, kamu politikasında yapılan değişiklik sonucu, anlamlarını yitiren ekonomik kurumların kaldırılması ile ilgili herhangi bir işlemin gerekçesi olarak yorumlanmadığı takdirde, Medeni yasayı zedelemeden göçüp gitmiştir. NEP'in Sovyet Hukukunda oynadığı rol, NEP'men veya Kulaktan ileri gelmiyordu. Bu gelişmeye, kamu işletmelerinin yönetiminde yeni bir görüşün bu dönemde sunulması yol açmıştır. 9. Sovyet Kongresinde alınan karara göre, «bütün devlet işletmeleri, devletten yardım alsın veya almasın, ticari esaslara göre yönetileceklerdir». Böyle bir isteğin ardında yatan gerçek, işletmelerin eksikliklerini kapsatmaktı. İki grup devlet işletmesi vardı: Devletten yardım alan ve karşılığında devlete üretim fazlalarını gönderenler. Ve mali bakımdan tam bağımsız işletmeler. 6 şubat 1922 den itibaren birinci gurup işletmeler, yalnız devlet ihtiyaçları için üretim yapan, yani mühimmat, demiryolu parçaları imal eden ağır sanayi vs. işletmelerine inhisar ettirildi. İkinci grup, yani kamulaştırılmış sanayide çalışan işçilerin %75 inin çalıştığı işletmeler ise, tröstlerde teşkilâtlandırıldılar. 10 nisan 1923 tarihli kararnameye göre, tröstler özerk ve tüzel kişiliğe sahip ünitelerdi ve Yüksek Ekonomi Şurasının izni ile kurulduğu gibi, yönetim kurullarını da

şura tesbit ediyordu. Ve yine, tröstleri gerekirse feshetme hakkını taşıyordu. Konsey tekel, yönettiği kamu mülkiyetinin sahibi değildi ve devlete ait sabit sermayesi ipotek edilemezdi. Fakat, Medeni yasanın 19. maddesine göre, döner sermayesi (ham madde, yarı mamul veya tam mamül ürün vs.) vasıtası ile borçlanabiliyordu. Tröst, devlete karşı olağanüstü durumlar dışında, sözleşme dışında hiçbir mal alınamaz veya verilemez kuralı aracılığıyla korunuyordu. Fakat, kararnamenin 50. maddesine göre, tröst bütün satış ve alış işlemlerinde, devlet daireleri ve kooperatiflerine şartlar eşitse, öncelik tanıyacaktı. Sonuç olarak, kararnameyi hazırlayanlar, devam eden yokluk, kıtlık şartlarını gözönüne alıyorlar ve ulusal ekonominin «özel sektörünün «kamulaştırılmış kesimi, bu sektör, Medeni yasanın I. maddesini veya bu gibi işlemlere uygulanabilecek Ceza yasasının türlü hükümlerini uygulatmaya muktedir olamadan, boykot edebileceklerinden korkuyorlardı. Tröst kârlarının %20 si ihtiyat fonuna, %22 si işçilerin çalışma şartlarının iyileştirilmesi ile ilgili fona ve %3 ü ise, işletmenin başarısında payları olan işçi ve yöneticilere prim olarak ayrılıyordu. Kârların geri kalanı, Yüksek Ulusal Ekonomi Konseyinin (Şura) emrine veriliyordu. Daha 1923 ün yazında, 478 tröst ve bunlara bağlı bir milyon işçinin çalıştığı 3561 fabrika örgütlendirildi. En büyük 41 tröst, ortalama 12.500 işçi çalıştırıyordu. Fabrika başına, ortalama 900 işçi düşmekteydi. Daha küçük tröstler ise, özel işletmeciye izin verilen en üst miktarda işçiden fazla işçi çalıştırmayan fabrikalardan kurulu idiler. Böylece, bunlar özel sektörle eşit şartlar içinde yarışmak zorundaydılar. Reorganize edilen devlet işletmelerinin başarı derecesi, imal ettikleri ürünün türüne bağlıydı. Ağır sanayide yeniden inşaaya gitmek ihtiyacı, çok daha fazla idi. Ve tröstleri denetleyen devlet, temel üretim araçlarının başlıca alıcısı olarak, bunların fiyatlarının zararlı bir seviyeye yükselmesini de önleyecekti. Birinci Dünya Savaşının ve iç savaşın yıkıntılarından son-

ra, esaslı bir yeniden inşaaya girişildiği 1926-7 yıllarında, belirli sanayilerin kârları aşağıdaki miktarlara ulaştı:

Sanayi	*Satılan mamulleri yüzdesi*	*İşletme sermayesinin yüzdesi*
Lâstik	16.5	18.3
Elektrik aletleri	15,6	10.4
Tekstil	15.4	10 0
Petrol	9 8	10.3
Yapı	7.8	5.7
Komün-madencilik	6.6.	1.1.
Metalurji	4.8	2.1

Tröst kârlarının hazine payı, 1923-4 yılında %15.8 ve 1925-6 da ise, %21 e yükseldi. Tröstleri bağımsız şirketler haline getiren gelişmenin tekelci ortak olan devlet tarafından denetimi, sadece mali nedenlerden doğmuyordu. Devlet tröstlerinin 29 Haziran 1927 tarihli yeni tüzüğü, tröstlerin kâr sağlayıcı faaliyetlerinin sosyalist ekonominin genel ihtiyaçları ile bağdaştırılması gereğini dile getiriyor ve herbir tröst üzerinde, ilgili devlet dairesinin devamlı denetimini kuruyordu. Bu tüzüğün 4. maddesine göre, merkezî devlet ekonomik organlarına, tröst mallarına el koyma yetkisi veriliyordu. Şüphesiz bu yetki, tröstün taahhütlerini yerine getirebilmesi için kendisine yeterli mal bırakılmak veya tröstü kaldırma amacı ile kullanılacaktı. Böylece NEP döneminin sonunda, tröstün devlet karşısındaki tüzel kişiliği artık korunuyordu. Bağımsız bir sosyal realite olma olanağından yoksun olan kapitalist ülkeler tröstleri, gibi olan Sovyet tröstü, açıkça sahibinin zevkine göre yönetilen ve kamu mülkiyetinin bir bölümü olarak, bir devlet mutemedi olarak tanımlandı. Buna göre, yeni ve daha az karışık, basit bir kâr dağıtım biçimi kuruluyordu: Gelir vergisinin ödenmesinden sonra (kural olarak brüt kârın %10) net kârın % 10 u yedek fon olarak ve işçilerin çalışma şartlarının geliştiril-

mesi için ayrılmak zorundaydı. Ve net kârın %25 i işe, yönetici ve işçilerin teşvik primine ayrılıyordu. Net kârın geri kalanı, yani yaklaşık olarak % 45 i hazineye kalıyordu. Gerçekten, 1927-28 de hazine, tröst kârlarının % 40 nı almıştır. Fakat yeni yasa, mali yılın ancak bir bölümünde uygulandı.

Böylece, tröstleşmiş devlet işletmelerinde idari olduğu kadar, mali bakımdan da bağımsızlığa doğru gelişme görüldü. Fakat ekonomik yönetim esasları bakımından elde edilen başarı, tröstleşmemiş devlet sanayilerini, bu tür yeni yönetim metotlarını benimsemeye yöneltecek kadar ikna ediciydi. 27 Eylül 1925 tarihli bir kararname, bunlara hukuki yükümlülük altına girme yetkisini tanıyarak muhasebe asallarına bağlı tutuyordu. Tekelleşmemiş devlet işletmeleri bile (yatırımlar dışında), günlük işlemlerinde kendi kendilerine denetleyici bir biçimde çalıştıklarına göre, gerçekçi bir yönetimi denetlemek için elverişli bir organa başvurmaya artık neden yoktu. Bunların tüzükleri ile tröstlerinki arasındaki fark, sonuncuların bağımsızlığa sahip olması ve bunların, Medeni yasa hükümlerine bağlı oluşu idi. Bu hükümler, kapitalist şirketleri denetleme amacı ile kurulmuştu. Bu şartlar. NEP in sona ermesi ile ortadan kalkmakta, tröstlerle, tröstleşmeyen devlet işletmeleri arasındaki fark, biçimsel önemini yitirdi. Sovyetlerin, tröst kurmaktaki amacı, kamulaştırılmış sanayilerin yönetimlerini kapitalist deney ile geliştirilen esaslara göre yürütmek ve Rusya'da bunları, dönem içinde rakip NEPmen aracılığı ile geliştirmekti. İşletme çıkarlarının, çalıştırdıkları işçilerin çıkarlarına karşı olduğu ölçüde, diğer devlet işletmelerine karşı da savunulması, Sovyet tröstünde başlıca yönetim görevi olarak benimsenmiştir. İşte bu görev açısından İş Yasası, maksimum kâr peşinde koşan kapitalist bir işletmeciye karşı gerekli çalışma garantilerini ihtiva ediyordu. Bir fabrikanın kapanması, eğer mali bakımdan yetersiz çalışıyorsa, yeni ekonomik yapının hukuki fonksiyonları arasındaydı. Gerçekten, NEP'in ilk dönemi, bir

seri ekonomik buhranla nitelendirilebilir. NEP'in başlangıcında, köy pazarı, sanayi mallarını çekme yeteneğinden yoksundu. Bu durum, kısmen sanayinin ticari yetersizliğinden doğuyordu (iki kapitalist aracı yardımı ile giderilen bir aksaklıktı bu), kısmen de 1921 kıtlığından doğuyordu.

Diğer yandan, 1923 de «Makas» diye adlandırılan buhran, tarımsal malların fiatlarının Birinci Dünya Savaşından önceki fiyatlarla karşılaştırıldığında, sanayi fiyatlarından çok daha düşük olması sonucu ortaya çıktı. Bu durum, savaşın içinde harap olan birçok ülkelerde türlü nedenlerden meydana gelmiştir. Bana göre, bu durumun en mantıki açıklaması; bir yandan çok ilkel bir tarım içinde yeniden inşaya girişmek ve diğer yandan ise, karışık bir sanayi mekanizması arasındaki kaçınılmaz fark biçiminde belirmektedir. Bir defa sanayi, savaş öncesi düzeye erişecek derecede kurulur kurulmaz, (1925 den beri) makas kapandı ve pazarda denge yeniden sağlandı. Fakat bu arada, Kulakların tahıl pazarına dahil olan çabalarının yaratığı sıkıntılar sürüyordu. Herhalde NEP'in ilk yıllarında Sovyetler Birliğinde, herhangi bir kapitalist ülkedeki kadar işsizlik vardı: I haziran 1922 de 16.000, 1923'ün başlangıcında 640.000 ve 1924 başında 1.240.00 idi bu sayı. Bunu izleyen iki yıl içinde, 950.000 olan işsiz sayısı ve işsizliğin yokedilmesinden önceki dönemdeki çok daha fazla olan bu sayı, bu zamana kadar köylerdeki gizli işsizliğin ortaya çıkması biçiminde yorumlanabilir. Sanayi canlanır canlanmaz, yüzbinlerce genç köylü, yazları çalışmak üzere kentlere akın etti. Devamlı iş olanağı elde ettikten başka, bu işçiler kış aylarında, yoksul köylünün yaşama düzeyinden daha yüksek olan işsizlik tazminatı da elde ediyorlardı. Devlet tröst kurumu, hemekadar kamu mülkiyeti ve bütün önemli alanlarda denetimi korumuşsa da, kârın ekonomik faaliyetlerde harekete geçirici niteliğinin korunması gerekiyordu.

Devlet tröst kurumu, NEP döneminde geçici bir olaydı. Üretimin bütün kilit noktalarını elinde tutan devlet,

şüphesiz kendi fabrikalarını kapanmaya zorlayan bir «özgür pazar» mekanizmasının işlemesine izin vermeyecekti. NEP döneminde yürütülen ilk temizlikten sonra, NEP'in kendisi de temiz lendi. NEP döneminde uzun süreli devlet işletmesi görüşü, bu düşüncelerin yanlışlığını ispatlarken, kısa süreli devlet işletmesi görüşü, bu dönemden «devlet kapitalizmi» olarak sözedilmesinin nedenini açıklayabilir.

e) NEP Döneminin Genel Hukuk Görüşü

NEP Hukukunun genel eğilimleri, Savaş Komünizmi döneminin olağanüstü tedbirlerinin neden olduğu duraklama süresinden sonra, devrimin ilk dönemindeki görüşlerin bir devamı olarak tanımlanabilir. Devrimin ilk döneminde, geleneksel Medeni Hukuk kurumlarının, kaldırılan unsurları yanında, korunması gereken diğer unsurlarla tamamlanan bir transformasyonu görürüz. Diğer yandan, kamu işletmelerinin, özel işletme esaslarına uydurulması eğilimine tanık olmaktayız. Bir rakip olarak, işçilerin denetimi altında hareket eden özel işletmecilik kurumunu, NEP hukukunda kamulaştırılmış işletmelerin kiracısı olan bir kurum olarak görmekteyiz. Özel işletmeci, selefinin aksine kendi statüsünü, geleneksel haklarını kaldıran Ekim İhtilâli gibi tarihi bir kazaya uğrayan kapitalist işletmeci olarak değil de, fakat yeni devlete yaptığı özgür anlaşma ile ve kamulaştırılmış işletmeler (res extra commercium) olarak tanıyan (Medeni Yasa 22. mad.) ve bunların özel mülkiyete konu olamayacağını dile getiren hükümetlerini şartsız kabul ederek, elde etmiştir. Sonuç olarak, kamulaştırılmış bir işletmenin müsteciri, sadece kiralama süresi içindeki kısıtlamalara bağlı olmayıp, kiralanmış mülkün, hatta kendi mülkünün kullanılması ile ilgili kısıtlamalara da bağlıdır. Bu işletmeci, sözleşmenin mahkemece ilgası tehdidi altında, sözleşmede tesbit edilen minimum üretimi elde etmek zorundadır (Medeni Yasa, mad. 162) ve ham maddeyi ve işçilerin beslenmesini sağlamakla sorumludur. Özel mülki-

yetin müstecirinin tersine, kiraladığı mülkün onarım işlerinden de sorumludur (Medeni Yasa mad. 159). Ve elde edilen bütün avantajlar bir tazminat verilmeksizin (mad. 179) mülkün gerçek sahibine aittir. NEP hukuku üzerindeki yorumlayıcılar,bu kinalama yatırımları ile kamu mülkiyetinin böylesine geliştirilmesinin, kiralamanın amacını oluşturduğuna değineceklerdi. Müstecirin kazancı, bu mülkün intifa (kullanma) hakkını elde etmesi, yani bu hakkından yararlanarak yasaları çiğnemeksizin sağladığı kazançtı. Devlet, altı yıl sonra geri vereceği işletmeye kendi olanakları ile yatırım yapan bir kimsenin kazancına engel olacak kadar dar görüşlü değildi (*). Böylesine spekülatif darbelere rağmen kurum, süresi sınırlı mutemetlik kurumuna daha yaklaşmıştır. Müstecire emanet edilen kamu mülkiyetinin suistimaline karşı, Ceza yasasındaki cezalar bu görüşü yansıtmaktadır. Bu olumsuz ayrıcalıklar dışında, kamu mülkiyetinin müsteciri de, yukarıdaki yorum olmaksızın zor anlaşılabilen daha olumlu bir ayrıcalıktan yararlanıyordu: Medeni yasanın 418. maddesi onu, hakları kiralanmış kamu mülkiyeti üzerindeki Miras Hukukunun 10.000 rublelik limitinden ayrı tutmaktadır. Kapitalist mutemedin ekonomik ihtiyacı ile, ona karşı uyanan ve ekonomik gücünün neden olduğu politik kuşku arasındaki çelişme (**), bir yandan söz-

---

(*) Willisch, op. cit. S. 55-56 yatırılan sermayenin %20 si oranına kadarki kârların veya devir sermayesinin ‰6 sının, özel formalitelere yer verilmeksizin aktarılmasına müsaade edildiğine ve %20-30 kârın normal olarak benimsendiğine değinmektedir. Müterakki vergileme, yıllık kârın %50 sinden fazlasına müsaade etmemektedir. Bir Sovyet vatandaşı, piyasaya egemen olma yolunda koğuşturmayı göze almadan zor ilerleyebilirdi. Herhalde, örnek NEP döneminde normal olarak benimsenen bu kârların bile, altı yıl sonra yatırımlara yüksek bir gelir sağlayacağını göstermektedir.

(**) Bu güvensizlik daima temelsiz değildi. Willisch

leşmeyi yerine getirme, diğer yandan sözleşmenin öngördüğü minimum üretimi elde edebilmek için gerekli işçinin sağlanmasından doğuyordu. Böylece sözleşme yapan müstecir, kendisinin kapitalist geçmişinden dolayı olmasa bile, siyasi haklarından yoksun kalmasına neden olmuştur.

NEP Hukukunun diğer tipik bir kişisi olan çiftlik işletmecilerinin hakları, çok daha az kısıtlıdır. Mülk sahiplerinin ihtilâlden önceki durumları ile karşılaştırıldığında, bu çiftlik işletmecisi yalnız satış, ipotek etme, ya da kullandığı toprağı altı yıldan fazla kiraya verme haklarını yitirmişti. Ve bir de, pazara gönderdiği ürünün fazlasının ‰5'ini aynî vergi olarak ödemek zorundaydı (*). Onların haklarının kısıtlanmasına karşılık, tarım devrimi sonucu, orta çiftçi devrim öncesine oranla bütün ipoteklerinden kurtulmuş, olurken ve daha üst sınıflar dışında, eskisine oranla çok daha elverişli olan yeni vergiye bağlı olurken çok daha fazla toprağı denetliyordu. Köylü genel olarak 1913-4'de 3.4 milyar pud, 1926-7'de ise, pazara getirdiğinden 4 milyar pud daha fazla ürün elde etmişti. Bu özellik, tarım devriminin ilk aşamasında, köylünün biriktirdiğini tasarruf hakkı olduğunu göstermektedir.

(*) Vergi kuşkusuz fazla ileriydi. Reingold'a göre (op. cit. S. 105-6) 1926-7'de köylü nüfusun %25'i vergi dışında kalıyordu. Buna karşı diğer %20 oranındaki nüfus, tarım vergisinin yarısını karşılıyordu. Yalnız Kulaklar, nüfusun %4'ü olarak vergi ölçütünün iki katı vergiye bağlanabilirlerdi.

(op. cit. S. 53) genel olarak ayrıcalık sahibinin görüş açısının savunucusu olarak, bunların eski aristokrat ve burjuvaları istihdam etme, bazan kol işçiliğinde çalıştırma eğilimlerine değinmektedir. Yine, bir Sovyet vatandaşı daha dikkatli olacaktı. Fakat en iyi iş adamının Sovyetlerde en yüksek siyasi güvene sahip olmayı hak edip, etmediği sorusu karşılıksız kalmaktadır.

Yukarıda değinilen mülkiyet hakkının yitirilmesi siyasal haklardan yoksun edilmeyi kapsamak üzere, yalnız Stolipin yasası zamanında köylünün büyük kitlesinin dişlerini gıcırdattığı kulak azınlığı ile ilgiliydi. Ve bu tepki, özel mülkiyet haklarının geleneksel köy ortaklığına karşı ve ailenin öbür bireylerinin harcanmasına karşı belirmeye başlamıştı. Şimdi ise, köylü ailesinin çiftlik üzerindeki ortaklık hakkı ve karının, kocanın kişisel borçlarına kefil olma imkânsızlığı sağlanmıştı. Köy kollektifini sürdürmek ya da bunu modern bir kooperatife çevirmek isteyen kollektif üyeleri, bireyci gelişme çizgisini tercih edenlerin korunduğu gibi, aldıkları kararların kapitalistçe çiğnenmesine karşı da korunuyordu. Fakat NEP toprak yasasında, bireysel çiftçilere, başka hiçbir ülkenin toprak yasasında ya da hiçbir sosyalist hedefi olmayan herhangi bir toprak reformcusunun tasarılarında yer almayacak biçimde kendine özgü darbeler bulmak zordur.

Yine bu biçimde, devlet tekelinde, yeni biçimi ile kamu işletmesinde pek az bir karakteristik bulmaktayız.

Bir çok kıta avrupası ülkede, ekonomik kâr ilkesine göre çalışan ve kârlarını belli bir yolda dağıtan kamu işletmeleri, bu ülkede ortaya çıkmalarından çok önce, popüler bir uzlaşma olarak görülmüştür.

NEP döneminde sabit sermayesinin borca konu olmaması ve gerçek sahip olarak devletin, bunları istediği zaman ortadan kaldırma hakkı, Sovyet tröstünün kendine özgü nitelikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nitelikler, kamunun mülkiyet hakkının önceliğini belirtmektedir. Ve ancak Sovyetler Birliği'ndeki kredi sisteminin kamulaştırılması sonucu gerçekleştirilmişti bu durum. Hiçbir kredi sistemi, kamu mülkü bir işletmenin gelişmesini finanse edemeyecekti (Eğer krediyi verenler bir kazanç ihtimalinden ya da yönetime katılabilme olanağından yoksun bırakılmışlarsa). Fakat kamu mülkiyeti ortakları

üzerindeki bütün kısıtlamalar ve hatta çiftlikler üzerindeki kısıtlamalar, bunların kapitalizm yararına parçalanmasını önlemek amacı gibi karşıt bir yol izler.

Toprak yasasında yer alan planlı ekonominin olumlu yolda teşviki, kollektif işletme biçimleri ile sınırlandırılmış ve bunların kullanılması ya da kullanılmaması, köylünün isteğine bırakılmıştır. Sanayide ise, kamulaştırılmış işletmelerin planlanmış koordinasyonu, tüm olarak hukuk üstü alana bırakılmıştır.

Bütün kamu kuruluşlarının denetimini doğrudan doğruya elinde tutan Komünist Partisinin ve Savaş Komünizmi (*) günlerinden beri süreklilik kazanmış olan kalkınmada, türlü özerk kamu mülkiyetinin yönetimine verilmiş hakları denetlemek, devlet planlama kuruluşunun görevi idi. Böylece bunların özerkliği, bir rekabet kargaşasına yol açamazdı.

Sovyet Medeni Yasası var olan kamu mülkiyetini kapitalizmin gelişmesini sistematik olarak korurken, kapitalizmin korunması biçimindeki muhtemel bir yorumu, devlet ekonomisinin gelişmesine karşı da titizlikle ortadan kaldırmıştır. Bu biçimde, devletçe izlenen ekonomik amaçların, herhangi bir medeni hakkın tanımına katıldığını görmüş oluyoruz. Bazı gerçekler, yasayı, kendisini yapan devletin üstünde tutmadıkça ve bu gerçek, kapitalist toplumun temellerinden doğan realite olarak tanımlanmadıkça, böyle bir görüşte temelden bir sorun yoktur. Hiçbir eleştiricinin bu görüşlere sahip olması önlenemez. Fakat, Sovyet hukukunun bunların etkisinde olduğunu sanmak yanlıştır. İhtilâlci değişikliklerin medeni hakların kaldırılmasını gerektirdiği benimsense bile, temel sorunlar; böyle hakları kurmuş bir devlet, ekonomik amaçlarla ilgili görüşlerini, toplumsal yapı, ihtilalci değişmelere hazır değilken değiştirdiği zaman ortaya çıkar.

(*) Bu konu için bk. A.İ. Gordon (The System of Planning Organs of the USSR) Rusça, Moscow Commacademy, 1929.

Böyle bir durum gerçekten NEP döneminin ortadan kaldırılması sırasında ortaya çıktı. Belli başlı Sovyet teorisyenleri, Sovyet Medeni Yasası'nın korunmasına çalışırlarken, NEPmen'in haklarını mülkiyet hakkı olarak yorumladılar. Onlar bir hakkın, politik değişme sonucu kaldırılırken, ödenmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Fakat, örneğin el konulan işletmeler için tazminat olarak devlet tahvillerinin faizlerinin ödenmesi biçiminde yeni bir «hak edilmemiş kazanç» yaratılmak şartı ile bir uygulama yapılması, öngörülen değişikliğin amaçları ile çelişebilirdi. Hiçbir Sovyet politikacısı, sosyalist reformları yürütmek için, devletin haklarının böylesine kısıtlanmasını benimseyemezdi. Nitekim, hiçbir Sovyet NEPmeni, herhangi bir karşılık alamadı. Eski NEPmenlerin görevi, devlet ekonomisi çerçevesi içinde yarı bağımsız bir organ alarak düşünüldüğü zaman, onun kişisel durumu çok iyi olacaktı. Böylece o, yeni ekonomik sistemde yeteneğine göre, eski yaşam düzeyini sağlayacak maaşlı ve toplumsal güvenliği bulunan bir görev istemeye hak kazanacaktı. Bu görüş açısından NEP'in geleneksel kapitalist işletme şartları içindeki yorumu, yalnız yasa yapıcısının NEP'i sunmaktaki amacı ile çelişmedi, arttırılmış görevleri bulunanların çıkarlarını da baltaladı. Çünkü bu, onların kişisel geleceklerini tarih tarafından mahkûm edilen bir sisteme bağladı.

BÖLÜM V.

NEP Döneminde Teorik Hukuk Görüşleri

Sovyet rejiminin ilk döneminde, Sovyet adaletinin örgütlendirilmesi, yöneticilerden sağ duyu, politik anlayış ve yeni rejimin başlıca kararnameleri ile ilgili saf ampirik bilgi istemekle birlikte, özel bir hukuk teorisi istemedi. Marksist sosyoloji, Sovyet hukukunun kodifikasyonuna kadar, zamanında birçok hukuki boşlukları dolduran «Sosyalist adalet bilinci» için yeterli bir rehber sayıldı. Gerçekten, daha sonraları çok fazla ihtiyaç duyulan ve yararlanılan ve adaletin fonksiyonunu, sosyal faaliyet kabul eden ve parti «emrettiği» zaman işlerini başkası ile değiştirmeye hazır olan aktif ve aydın kadın ve erkek işçileri, çapraşık hukuk mesleği eğitimine bağlı tutmak mantıki bir iş olmayacaktı. Sovyet ile işbirliği yapan Hoichbarg ve Reissner gibi hukuk uzmanları, teorik açıklamalarında, yeni toplumda hukukun pozitif sorunlarından çok, Marksizmin burjuva hukuk ideolojisine karşı olumsuz tutumuna değindiler (*). Hukuk, din gibi bir «afyon»dur. Veya Reisner'e göre, «sınıflar arasında bir uzlaşmadır», uzlaşmanın gereği yoktur, olmaz; açıkça yok olmaya yüz tutar. Daha 1919 da Hoichbarg, hukuku genel olarak bir «burjuva fetişi» diye tanımlamış ve onun,

(*) *Bk. Vişinski, op. cit. 1937*

kollektivizmin zaferi ile Marks ve Lenin tarafından işlendiği gibi, ama onların aksine sosyalizm ve komünizmin aşamaları arasında bir ayırım yapmaksızın ortadan pılmış dallardı. Çok daha sonraları Stuchka, Savaş Kolemleri sırasında burçuva yönetimi altında olduğu kadar kalkacağını düşünmüştür. Tartışılan dönemde, resmi eyproleter yönetimi altında da hukukun gereğini reddetmeyen Stuchka, aile hukuku ile İş hukukunu sosyalist hukukun belli başlı dalları olarak benimseme eğilimindeydi. Ve gerçekten bunlar, bu dönemde tek kodifikasyonu yapılmış dallardı. Çok daha sonraları Stucka, Savaş Komünizmi döneminin genel tutumunu «hukuka lânet» sloganı ile tanımladı. Savaş Komünizmi döneminde, Medeni Yasa yalnız «yeraltında» karaborsa ile ilgili taraflar arasındaki ilişkilerin bir düzenleyicisi olarak yaşamaya devam etti. Bu çeşit düşünceleri, kendi çıkarlarına göre sosyal ilişkiler isteyen belli bir sınıfın politik yönetiminin bir akımı olarak yani Stuchka'nın resmi hukuk tanımı ile bağdaştırmak zordur. Savaş Komünizmi döneminde herhangi bir hukuk görüşü yoktu. Fakat şüphesiz, «yeraltı hukuk» görüşü ile bağdaşmayan ve pozitif anlamda bir hukuk vardı. Fakat bu dönemde, olgucu hukukun, hele Medeni Hukukun çok yetersiz bir biçimde kodife edilmesi, burjuva hukuk yönetiminden, geleceğin faraziyesi kollektivist hukuksuz toplumuna geçişin başladığı anlamındaki ütopistçe bir yorumun taraftarlarını cesaretlendirdi.

NEP in uygulanması ile, mesleki adli kuruluş gibi, yazılı yasaların gelişmesine de değinmiş bulunmaktayız. Meslekten hukukçu eğitimi için, geliştirilmiş bir hukuk teorisine ihtiyaç vardı. Marksizm, salt hukuk ideolojilerinin varlığını ve hatta, bunların hukukun gerçek gelişmesi üzerindeki etkilerini benimser. Fakat Marksizm, hukukun, genel ideolojilerin veya yalnız hukukun gelişmesi ile açıklamasını reddeder. Sadece salt hukuk teorilerini arzu eden bir kimse, burjuva jürileri tarafından geliştirilen mevcut yasaları gözden geçirmek zorundadır. Ve

sosyoloji ve politikaya Marksist açıdan bir yaklaşma sureti ile, en uygun olarak gördüğü yasaları seçmek zorundadır. Belirli teorik temel haklara dayanan bütün klâsik burjuva teorileri, kapitalist toplumun temellerinin idealistleşmesi olarak saf dışı edildiler. Böylece, Duguit'nin hukuka fonksiyonel açıdan yanaşması, Sovyet hukukçuları arasında popüler oldu. Medeni yasaya biçim veren Hoichbarg üzerindeki etkisi ile, şüphesiz bu görüş, diğer Sovyet hukukçularının görüşlerini de etkilemiştir. Fakat, metafizik irade özgürlüğü (varsayımını) dile getiren geleneksel burjuva hukuk teorilerini eleştirdiği için S.S.C.B. de popüler olan Duguit, bu metafizik teorilerin yerine «dayanışma» gibi, diğer metafizik değerleri koyduğu ve böylece çürümüş kapitalizmin savunucusu gibi hareket ettiğinden dolayı, kolayca suçlanabilirdi. Bununla birlikte, Duguit'in «fonksiyon» teorisini, onun içinde yaşadığı toplum içinde düşünmek yoluyla ileri sürülen görüş, tamamen ayrı bir toplumda Duguit nin teorilerini okuyanlar için ikna edici gözükmez. Sınıflı bir toplumda, hukukun «dayanışma» ile yorumlanmasının, faşist modeli bir sınıf baskısı için bile kolayca ideolojik bir örtü oluşturabileceği özelliği, başka bir toplumda çıkarlar dayanışmasının varlığını ve bu toplumdaki hak ve görevlerinin fonksiyonel açıdan açıklanmasını çürütmez. Varolan Sovyet hukuk teorisinin böyle bir görüşe dayandırıldığını göreceğiz.

S.S.C.B.de hiçbir teori ortodoks Marksizme dayanmadıkça başarıya ulaşamazdı. Şimdi ise genel anlamda teorik hukuk yorumu, NEP'in ihtiyaçlarından doğan Sovyet hukukunun (kodife olmayan Savaş Komünizmi hukukunu, hukuk olarak benimsemek zordur) kodifikasyonu tarafından etkilendiği hususuna bağlandı. Medeni Yasa, kapitalist işletmeciye, belirli bir çalışma alanı ve sosyalist işletmeyi rekabet yolu ile geliştirmek amacı ile özel işletmeye, eskisine göre daha geniş bir hukuki çalışma alanı sağlamıştı. Sovyet Medeni Yasasının başlangıç noktası olan 22 Mayıs 1922 tarihli ve özel mülkiyet hakları

üzerine yayınlanan genelge, Stuchka'nın belirttiği gibi, ilk NEP Yasası» olmuştu. Bu durum hukukun genel olarak burjuva yapısının, kapitalizmin güçleri önünde yavaş yavaş gerileyen NEP Sovyet hukuku da dahil olmak üzere, bir delil değilmiydi? Böyle bir görüşü savunan bir kimse, Komünist toplumun ilk dönemi hukukunu «burjuva» olarak niteleyen ve komünizmin daha ileri bir aşamasında devletle birlikte, yasaların da yok olacağını belirten Marks'a dayandırabilirdi. Marks, sosyalist bir toplumdaki hukukun «burjuva» yapısından söz ederken, bu hukukun bile tam bir eşitlik ve adaleti gayesinden uzak olduğunu ima etmişti. Marks'ın düşündüğü şey, şüphesiz NEP tipi bir devlet değildi. Fakat bugünün S.S.C.B.ne uygun bir devlet, ulusal ekonomiyi tamamen denetleyen ve vatandaşları kapitalizmin içinden geldiğinden, kapitalist geçmişle ilişkileri olan bir devletti. Fakat, Marks böyle bir hukukun, hizmet ettiği devletle birlikte «yok olacağını» düşünmüştür. 1920 nin ortalarında pek az Rus, bu tarihi geçiş dönemini önceden görebilmişti, böylece NEP hukukundan doğan bir gerekli geçiş dönemini önceden görebilmişti, böylece NEP hukukundan doğan bir gerekli geçiş dönemini, (kapitalizme yavaş yavaş verilen ayrıcalıklar) genel anlamda «hukukun yok oluşu» (cebri disiplin yerine, gönüllü disipline dayanan sınıfsız topluma geçiş) biçiminde belirtmek kolaydı. Böyle bir görüş içinde dolaysız sosyalist hukuka gerçekten yer yoktu. Çünki, sadece kapitalizmi ezmeyi amaç edinmeyip, ekonomik hayatın tümünü de denetleyen bir devletin hukuku, Marks'ın özellikle böyle bir hukukun burjuva yapısı hakkındaki sözlerini, diğer bir teze karşı yani kısaca, içinde bulunan kapitalist unsurları barındıran NEP'in uzlaştırıcı hukuk tezine karşı bir iddia olarak kullanmak, durumu aydınlatmaya yetmezdi. Fakat, Sovyet teorisi sadece Marks'ın tam açıklığa kavuşmamış bir iktibası olmayıp, bu konuda teorik olarak, Lenin'in 1917 deki pek açık olmayan görüşleri de yer alıyordu.

Medeni yasanın onaylanmasının arifesinde yapılan tartışmalarda Lenin, bu yasanın burjuva ekonomik ilişkilere dönüş anlamına gelen bir yorumuna karşı, kesin bir cephe almıştı.

Herhangi «özel» bir şey tanımıyoruz; ekonomik alanda yalnız kamu vardır. Ve hiçbir bireysel hukuk yoktur. Müsaade ettiğimiz tek kapitalizm, devlet kapitalizmidir. Bu nedenle devletin «özel» hukuk ilişkilerine doğru müdahale alanını genişletmeliyiz ve devletin, «özel» sözleşmeleri bozma hakkını da genişletmeliyiz. Medeni Hukuk ilişkilerine Roma Hukukunun değil, fakat devrimci adalet bilincimizin uygulanması gerekir (*).

Lenin'in Adalet Halk Komiserine yolladığı bu mektup, Sovyet Medeni Kanununun iki yanından, hangisinin kanun yapıcı tarafından esas sayılacağını göstermektedir. Fakat, Sovyet teorisyenleri sorunu, hemen hemen on yıldanberi Sovyet hukukunu burjuva olarak yorumlamada ısrar ederek cevaplandırdılar. Yukarıda değindiğimiz gibi, NEP hayatının, ivedi gerçekleri böyle bir yoruma yardım edebilirdi. Böyle bir yorum, ütopist bir yaklaşma ile NEP ve hukukunu eleştirme isteği ile destek görebilirdi veya kısaca karşı devrimci Troçkist olarak tanımlanan Pashukanis ve okulunun daha sonraki suçlayıcıları tarafından da desteklenebilirdi. Sovyet Hukukunun, bir zamanlar benimsenen böyle bir yorumu yürütenler, ne olursa olsun, genel bir burjuva hukuku olarak yorumu terkedildi. Eğer böyle bir yoruma girişilseydi, Marks'ın kapitalinde burjuva hukuk ideolojisinin temellerini açıklamak üzere yaptığı bazı girişimlerle ortak bir hareket noktası elde olunabilirdi. Mülkiyetin karşılıklı olarak tanınması, mübadelenin dayanaklarını oluşturur ve sözleşmede yer alan bir hukuki ilişki, bu ikisi arasındaki gerçek ekonomik ilişkilerin bir yansımasıdır (**). Müba-

---

(*) Kurski'ye mektup, Çalışmalar (Rusça) cilt XXIX, S. 419.

(**) Kapital, cilt I, S. 56.

dele alanı eşitlik, özgürlük ve mülkiyet gibi vazgeçilmez insan haklarından biri olarak tanımlanır. Liberal ideolojilerin yorumlarının, mübadelenin objektif şartları ile yapılması Marksistler, hatta reformist okul için bile çok normaldir. Biçimsel bir hukuki eşitlik, hukukun genel anlamda biçimsel ölçüsünün bir anlatımıdır. Fakat bu biçimsel eşitlik, Doğal hukukun yaptığı gibi ideolojik bir eşitlik ilkesi olarak yorumlandığı zaman (bazılarının yaptığı gibi), Marks'ın temel bir hukuk ilkesi olan (taraflar arasındaki eşitliğin) mal mübadelesini ileri sürenler çıkabilir. Fakat böyle bir yorum, Proudhon'un «delil», «bütün iyi vatandaşların tatmini», «eşya üretimi adalet kadar ebedi olan bir üretim biçimidir» biçimindeki anlatımı ile alay eden Marks'ın kendisi tarafından reddedilecekti. Marksizm, kesin olarak tarihçidir ve tarihi gelişimin belirli bir aşamasının kategorilerini, bu gelişimin türlü aşamalarında işleyen sosyal dalların genel karakteristikleri üzerine kuran herhangi bir genelleştirmeyi reddeder. Marks'ın, eşya üretiminin belirli bir aşamasında ve özellikle, «basit eşya üretiminden», bağımsız küçük üreticiler yolu ile kapitalizme geçiş döneminin hukuki ideolojilerini açıklarken mal mübadelesine yaptığı atıf, hukukun veya nihayet Medeni hukukun, burada tartışmakta olduğumuz Sovyet hukuk okulunun teorisyenleri tarafından geliştirilen mal mübadelesi ile açıklama biçiminde ifade edilemez.

Kapitalist gelişme döneminde bile, Marks'ın temel ekonomik esasları anlatmak için kullandığı hukuk ideolojileri doğru yorumlanırsa; hukuk ideolojileri tarafından yansıtılan ilişkileri oluşturan şeyin, mübadele olmadığı görülür. Herkesin Kapital'in I. cildinde okuyabileceği gibi, eşyayı mübadele edenler arasındaki gerçek ekonomik ilişki sosyal iş bölümüdür. Eşya ve onun «değeri» Marksizme göre, üyelerinin bilinci dışında işleyen kuruluşa sahip bir toplum üyeleri arasındaki bu gerçek ilişkilerin

ideolojik bir yansıması, bir fetişik muhtevasıdır. (*). Yasa fetişi, yasanın devletin üstünde ve ilişkileri düzenlenmek zorunda olan halktan ayrı, onun üstünde olduğu kurumtusu, inancı, Rus «Mal mübadelesi okulu» hukukçuları tarafından, mübadelenin fetişleştirilmesinin bir başka yanı olarak açıklanmıştır. Çünki, mal sahiplerinin, malın mübadelesini sağlayabilmek için hukuki süjelerin yapısını dikkate almaları ve hak sahipleri olarak ortaya çıkmaları gerekir. «Mal sahipleri, birbirlerini malları kullananlar olarak tanımadan önce de, hernekadar başka anlamda, organik ve hukuk üstü, hukuk ötesi anlamda ise de, böyleydiler». Bu son ifade belirsizdir. Mülkiyetin —kullanmadan ayrı olarak— toplum tarafından hukuken tanınmadan önce varlığı düşünülemez. Mülkiyet tasarruf edilmeden hukuki bakımdan ve sadece hukuki amaçlarla ayrılır. Fakat, eğer ciddi olarak ele alınırsa, böyle bir ifade sahibinin ebedi, hukuk üstü «hukuka» inandığı izlemini yaratacak kuşku dışında, Pashukanis'in tezleri açıktır: Mal mübadelesi bu tür mübadeleye dayanan bir toplumda, yekdiğerinin ihtiyaçlarını yansıtan hukuki ilişkileri ve hakların karşılıklı olarak tanınmasını ister. Böyle bir açıklama ile ispatlanan şey, (1) mübadele ile ortaya çıkan ilişkilerin hukuki ilişkilerden başka bir şey olmadığı özelliği ve (2) eşya mübadelesine dayanan bir toplumda bile, mübadelenin biricik ilişkiler veya başlıca hukuki ilişkilerin kaynağı olduğu özelliğidir. Yukarıda görmüş olduğumuz gibi, bu iki özellik Marksizmin iki esas yanını, yani onun tarihe yanaşmasını ve sosyal olayı, Marksizmin ikinci derece olarak benimsediği üretimin dağıtımı dışında, topluma, geçim araçlarını imal etmek için giren insanların ilişkileri ile açıklayan yanını dikkate alınmaksızın ispat edilemez. Kendilerini Marksist ola-

---

(*) Eşyada «değer» görüşünün bu sosyolojik açıklaması, fiyat hareketlerini açıklamadaki yeteneği veya yeteneksizliği değil, Marksist değer teorisinin konu olduğu çalışmadır. Bu ekonomik olmaktan çok tarihi bir teoridir.

rak tanımlayan bilim adamları ve Marksizm dışında gelişen bir teorinin varlığından haberdar olmayanların ve Marksizmin esaslarını yeniden gözden geçirmeleri gerekenlerin varlığı, 1917 öncesi Rusyasının yasal Marksizminin gelişmesi ile açıklanabilir. «Ekonomik Materyalizm» başlığı altındaki tarihin bayağılaştırılmış ekonomik yorumunda, Marksist «üretim ilişkileri» görüşü yerine, gerçek temel toplumsal ilişkiler olarak, Buecher-Bogdanov'vari (üretiminin dağıtımı) görüşü geçirildi. Buna göre, tarih alanında ilerici Rus bilim adamlarının çoğu, Rus tarihinde itici güç olarak üretim ilişkilerine feodalizmin egemen olduğu bir dönemde ve hatta, tarım alanında feodalizm öncesi ilişkilerin egemen olduğu bir dönemde, ticaret üzerinde yoğunlaşan «tüccar kapitalizmini», devrimden sonraki ilk onbeş yıllık süre içinde Sovyet tarih çalışmalarını yönetmiş olan Pokrovski okulu ölçüsünde görüyorlardı (*).

Eğer Rus devletini ve serflik kurumunu yaratan gerçekten tüccar kapitalizmi idi ise ve eğer, Klyuşevski'nin ileri sürdüğü gibi (ünlü liberal, Rus tarihçisi), II. yüzyıla ait ilk Rus Hukuk kitapları (muhtevası ilk Anglo - Sakson hukuk kitaplarına çok benziyordu) kapitalizmi savunsaydı ve ticaret şirketleri (başlıca köle ticareti ile ilgili), iflâs vs. ile ilgili kuralları kapsadığından dolayı «burjuva» karakterli olsaydı; örneğin bir Hamurabi yasasını veya eski Romanın oniki levha yasasını, eşya mübadelesinin ihtiyaçlarını dile getirmiştir biçiminde açıklamamak için bir neden olmayacaktı. Milâttan önce 2200 yılında Babil'de ve ya Milâttan önce 5. yüzyılda Romada bu hususta Ortaçağ Rusya'sındaki hukuk kitaplarından daha çok hükümler vardı. Uygarlığın geçmiş tarihini gelecekteki Komünizm düşü ile birleştirme çabası, Marksizme yabancıdır ve bu durumda, bu ütopyayı medeniyetin geçmişteki bütün gelişmelerini hiçe sayarak kor-

---

(*) Bk. Kitap yazarının makalesi (Zeitscheift fuer Sozialforschung (Paris) 1938 S. 189).

kunç ve dehşet verici bir şey olarak tanımlayan Doğal Hukuk okulunun liberal, savunucularına daha çok yaklaşmaktadır. Fakat, toplumsal ürünlerin mübadele aracı ile dağılımı özelliği, toplumsal bir formasyonun yeterli bir karakteri olarak kabul edildiği takdirde, böyle bir görüşe karşı söylenecek pek az şey olabilir.

Sovyet teorisyenleri tarafından geliştirilen hukukun, mal mübadelesi ile açıklanmasının iki gelişme aşaması vardır. Stuchka Medeni Hukuku, mübadele ve insan ihtiyaçlarının giderici araçların üretimlerinin sonucu olarak kabul eder. Medeni hukuk, doğrudan doğruya, değerleri olan şeylerin mübadelesi ile ortaya çıkan kişiler arasındaki biçimsel eşitliği dile getirir... Mübadelenin biçimce gerçekleşmesi ve dış ifadesi sözleşmedir (akid)..., tarihin belirli bir aşamasında, biçimce özgür olan vatandaşlardan meydana gelen ve gittikçe artan bir oranda hukuk konusu olan taraflardır.

Bu, Stuchka'nın Medeni Hukuk görüşüne katmak istediği hususların tümünün tanımı olarak yorumlanabilirdi. Fakat, bunda hiç şüphesiz bir açıklama niyeti vardı. Stuchka'nın Medeni Hukuk tanımı Medeni Hukuku, «yönetici işçi sınıfı yönetiminin çıkarlarına hizmet eden sosyal ilişkilerin, üretim ilişkilerinin ve mübadelenin örgütlenme biçimi» olarak dile getirir. Bu, Marksist - Hegelci anlamda devletin örgütlendirilmiş faaliyetleri dışında bir «burjuva toplumunun» örgütlenme biçimidir. Stuchka'nın hukuki düzenleyici olarak ortaya çıkan ve Komünist bir toplumda kaybolacak, yok olacak olan bütün ilişkileri, değişime ve onun ideolojik anlatımına dayandırmak biçiminde açıkladığına şüphe yoktur. Ve o, Medeni Hukuka, sadece yaşayan özel mülkiyet ilişkilerinin düzenlenmesinde başvurulmasını öneriyordu. Ekonominin sosyalist sektörünün (kesiminin) iç ekonomik ilişkileri hukuki düzenlemeye ihtiyaç olmadığından, bu uygulamanın dışında tutulmalıydı. Diğer yandan Stuchka, Sovyet Medeni Hukuku çerçevesi içinde «eşitlik» ilkesini benimsiyordu: Mal mübadelesi esasına dayanılmak suretiyle, herhangi

bir hakkın gerçek objesi belirli bir değerdi. Bu değer, politik bir değişiklik dolayısiyle Sovyet Devleti eski bir hakkı ilga ettiği takdirde ödetilmeliydi.

Hukukun «mübadele görüşünün daha modern biçimi, 1924 de Pashukanis'in «Genel Hukuk teorisinde» yer almıştır. Burada, sadece Medeni Hukuk ve ekonomik hayatın hukuken düzenlenmesi değil, fakat genel olarak hukuk, mübadele ilişkileri ile açıklanmaktadır. Medeni Hukuk, «pazarda eşya satıcıları olarak faaliyet gösteren kişilerin ilişkilerinin tanımı» herhangi bir genel hukuk teorisinin tek gerçek objesidir. Hukuk olarak görünen bütün diğer ilişkiler ise, bu temel ilişkilerin yansımasından ibarettir. «Tüm ekonomik hayat sözleşme esaslarına dayandırıldığı zaman (mal satıcıları arasında) her sosyal fonksiyon hukuki bir karakter kazanır». Mal pazarında doğan sözleşme esası, hakların kişisel hakları benzeyen olarak yer aldığı anayasa yasası ve tazmin ilkesinin, eşyaları hasara uğradığı takdirde eşit ve adil tazminat isteyen mal satıcılarının dar görüşlerinin bir ifadesi olarak yer aldığı ceza yasası da dahil olmak üzere, hukuki düzenlemeye bağlı olan bütün alanlarda geçerlidir.

Türlü alanlardaki hukuk ideolojilerinin, parayı bütün sosyal değerlerin değişmez ölçüsü olarak ele alan bir toplumun ekonomik davranışlarıyle açıklanması, Thomas More'un kapitalizmi eleştirisi kadar eskidir. Klâsik Alman Hukuk teorisi, hukuki yapının özünün, diğer kişilerle ilişki kuran kişi olduğunu ve uygulamada hukukun bağımlıktan çok, eşitliği esas aldığını ileri sürüyordu. Prusyalı muhafazakârlara göre, böyle bir devlet, hukukun çıkış kaynağıdır. Fakat bazı özel amaçlar dışında hukuka ortak değildir. Hukuk, devletin pozisyonunu diğer kişiler karşısında eleştirici bir rol oynar. Sosyalist rejim altında bu teorilere göre, tüm ulusal ekonomi, devletin özel ticari işi olacak ve böylece, devlet hukuk dışında kalacaktı. Böyle bir görüş açısından, ceza yasasında ve anayasa yasasında olduğu gibi bağımlılık ilişkilerine dayanan bütün hukuk, bizatihi hukuk değildir. Şaşılacak şeydir ki,

hukuku sınıf kuralları olarak kabul eden bir Marksist böyle ifadeleri tekrarlayabilirdi. Fakat Pashukanis bunu «birbirleri ile çatışan özel hukuki çıkarlar, hukuki düzenin temel şartıdır,» biçiminde dile geliyordu. Sadece mübadele (bu, Pashukanis ve okulunun teoriye olan katkısıdır), bir hukuk sistemi çerçevesi içinde böyle özel çıkarlar üretebilir. Yalnız, devlete mübadelenin düzgün işlemesinin garantisi olarak bakıldığı sürece, hukuki analiz alanı içinde devlet, ancak soyut bir hukuk ölçütü olarak var olur. Sınıf egemenliği kuran bir sosyal kuruluş veya bir savaş örgütü olarak devlet, «ne hukuki yorumu gerektirir, ne de buna yer verir.»

Böyle bir görüşün sonuçları geçmiş için olduğu kadar, gelecek için de açık ve seçiktir. Geçmişte, hukukun gelişmesi kapitalizmin gelişmesi ile orantılı olmuştur. «Sadece kapitalizm, hukuk unsurlarının toplumsal ilişkilerde en yüksek ölçüde gelişmesini sağlayacak gerekli şartları sağlar. «Kapitalizm bir defa ortadan yok olur, olmaz, artık yasaya gerek olmayacak; fakat teknik düzenleme alacaktır bunun yerini. Geçmiş dönemdeki başlıca alternatifler, burjuva hukuku veya yasa dışılıktı.» Burjuva hukukunun yok olması, hiçbir biçimde yerini proleter hukuku alacak anlamına gelmez. Fakat genel olarak hukukun yok olması, insan ilişkilerinden hukuk unsurlarının geçici olarak yokolması anlamına gelir.» Böyle bir açıdan NEP'in ilgası ister bu, söz konusu ve saf gönüllü disipline dayanan bir topluma çok hızlı bir geçişle ilgili çocuksu komünizm ümitlerinin gerçekleştirilmesi için istensin, ister sosyalizmi yasadışılık biçiminde damgalayan burjuva hukuk teorisyenleri tarafından nefret edilsin, NEP'in ilgası, hukukun ilgası anlamına alındı. Eğer bir Sovyet yazarı, birinci yorumu ileri sürse, NEP kamu oyu bunu paylaşmayacaktı. Daha sonra Pashukanis, Stuchka'yı el konulmuş NEPmen'e tazminat isteyerek, Sovyet Devletinin çıkarlarını zedelemekle suçlarken Stuchka'nın bu suçlamayı, Pashukanis'in tarihi anlamdan yoksun olduğu eleştirisine dayandırmayıp, onunla paylaştığı

bir görüşe dayandırdığı, nihayet Medeni Hukuk alanında yegane alternatiflerin mal mübadelesinin «eşit değer ilkelerinin» tanınması ve yasa dışılıktan ibaret olduğu görüşüne dayandırdığı ileri sürülebilirdi.

Yukarıda, hukukun mübadele ile yorumunun, özellikle tüm hukuk alanını kapsayan radikal biçimdeki yorumunun tek alternatifi yasa dışılık olan ünlü kapitalist hukuk görüşü olan Doğal Hukuk ve hukukun tarihsel şartlarının sosyolojik yorumu ve hukukun en sonunda «yok olacağı» hususlarına değinmiş bulunmaktayız. Hukuk çerçevesi içinde mal mübadelesi görüşünün izleyicileri, Doğal Hukukun izleyicileridirler. Doğal Hukuk okuluna karşı ileri sürülebilen, hukukun tarihsel gelişimi üzerindeki herhangi bir görüş, aynı zamanda mübadele görüşüne karşı olan bir görüştür. Almanca veya Rusça olsun, herhangi bir hukuk kitabına göz atıldığı zaman, mübadeleyi düzenleyen hükümlerin geliştirilmelerinden çok önceleri, insanların birbirlerini, örneğin derebeyi tarafından hediye edilen toprakların olabilir objeleri ve süfeleri olarak kabul ettikleri görülür. Mübadelenin çok az olduğu bir toplumda, öldürülen kimsenin ailesine öldüren tarafından ödenen kan tazminatı, kuşkusuz, ailenin bir mal üreticisinden ya da onun gücünden yoksun kaldığından dolayı ödenen bir tazminat olarak kabul edilemez Pashukanis, böyle bir yasanın doğrudan doğruya yasa olmayıp, ailenin üzüntüsünü hafifletici bir unsur olarak kabul edilebileceğini ileri sürecekti. Son olarak, bir kimse teorik olarak, kapitalizm öncesi bir toplumda, bu toplumda en önemli olarak benimsenen şeyleri koruyan ve iyi işleyen bir adalet mekanizması düşünebilir. Ortaçağ köyünde iyi işlemiş bir feodal hukuk vardı ve bu hukuk ceza hukukuna, kentlerdeki mübadelenin büyümesi ile ilgili çözümlemeye yaptığı katkılardan daha geniş katkıda bulunmuştur. Bir kimse için geçmişi, gün ışığında çözümlemeye hazır olmadıkça (eski Sovyet tarihçilerinin yaptıkları gibi) hukuk kurallarına gerek duyulan bir toplumda, akla gelen her türlü şartlar altında, sorunu

basitleştirerek yalnız mal pazarı ile ilgili ilişkilerin hukuku belirlediğini var saymak için neden yoktur. Böyle bir varsayımı, ideolojileri, geçim araçlarının üretimi için birbirleriyle toplumsal ilişkilere girişen insanların bu ilişkileri tarafından belirlenen bir üst yapı olarak tanımlayan Marksist sosyoloji çerçevesi içinde düşünmek kuşkusuz, dayanıksızdır.

Her nekadar ispat edilmemişse de, hukukun taraflar arasında güven sağlama bakımından bazı doğal eşitliği var saydığı ileri sürülebilir. Fakat hukuki tarafların güç bakımından az ya da tam eşit olan kişiler olmasının gerektiğine kadar ortada bir delil olmadığı düşünülürse bile Ortaçağ hukuku, serflerin soylulara bağlılığı temeline dayandırılır.. Bununla birlikte bu hukuk, serflerle soylular arasında ayrıntılı karşılıklı sorumlulukları kapsıyordu. Bu sorumluluk, serflerin soylulara bağlılığı temeline dayandırılmışsa da, soylu ile serf arasında değilse bile, soylu ile köy arasında bazı eşitliğin bulunduğu doğrudur. Diğer yandan, mal pazarı ve buna karşılık olan kurumlar (çalışmanın örgütlenmesinden önce kurulan emek pazarında olduğu gibi) yasa önünde tarafların kuvvetçe eşitliğini ifade, etmez. Mübadele görüşünün karşıtları olan burjuva Doğal Hukukçuları, bunu her iki yoldan da sağlayamazlar. Bunlar, ya kendilerini tamamen ideolojilerin analizine hapsedeceklerdir ki, bu durum mal mübadelesi aracılığı ile geliştirilen bu hukuk unsurlarının, herhangi bir hukuk sisteminin amaçlarını oluşturduğunu ispat edemez. Veya onlar belirli şartları için tesbit edilmiş normları, kuralları her duruma uygulayarak, «adil işleyen» hukuk mekanizmasının sosyolojik varlığından söz edeceklerdir. Fakat, bugün kapitalizmin açık savunucuları bile yasaların çiğnenmesini önlemek için ihtiyaç duyulan var olan sosyal güçlerdeki eşitliği sağlayan mübadelenin varlığından hoşlanmayacaklardır.

Sınıf egemenliğinin devlet ve kanunun temel açıklaması olduğunu kabul eden bir Marksiste göre hukukun bağımlılıktan çok, işbirliğini esas aldığı iddiası, hukuki

tarafların sosyal, pozisyonları dolayısı ile eşit oldukları pek az durum dışında (küçük işletmecinin küçük işletmeciye; işçinin işçiye; tekelin tekele vs. karşı olduğu durumlar) hukukun realite ile ilgisi olmayan bir ifade tarzı oluşunun başka bir ifadesidir. Böyle bir varsayımı ispat için ise en küçük bir delil yoktur. Sınıf yönetimi, adalet ve hukuk mekanizmasının normal çalıştığı hallerde, yönetici sınıfın çıkarını, bu sınıfın ortak çıkarlarını çiğneyen üyelerine karşı da korumak durumundadır. Bu anlamda her hukuk sistemi bir işbirliği, koordinasyon sistemidir.

Fakat bu, sınıf egemenliğini ve bağlılığı yasaların koruduğu sosyal yapının temel fenomenu (olgusu) olduğu gerçeğini reddetmek demek değildir. Pashukanis devlet in bir sınıf yönetimi olarak hukuk açısından açıklama gerektirmediğini ifade ederken haklıydı şüphesiz. Bu bir sosyoloji ve tarih ile açıklanan, örneğin kitle tüketimi için tarım veya sanayi ürünlerini tekrar kâr karşılığında satmak amacı ile satın alma biçiminde görülen bir hukuk üstü, hukuk ötesi olaydır ki, Amerikada ulusal refaha bir katkı, S.S.C.B. de ise 1932 den beri Ceza yasasının 107. maddesine göre spekülasyon suçu olarak kabul edilmektedir. Fakat, Amerikan hukuk sistemi içinde yasa taraftan himaye edilen namuslu ve hukuki sayılan ticareti, antitröst yasanın çiğneme eyleminden, Sovyet hukuk sisteminde ise spekülasyon suçunu kendi kişisel ihtiyacı için eşya alıp, daha sonra bazı kişisel nedenler dolayısiyle kârına satan evkadının fiilinden ayırmak mümkündür. (*) Sorun, kapitalizmi hukukun temel tanımına dahil etmekten kaçınıldığı sürece, Birleşik Amerika'da yasal ticareti haksız rekabete karşı koruyan sosyal mekanizma hukuk olarak nitelendirilirken, diğer yandan Sovyetler Birliğinde sosyalist üretim yolunu spekülasyo-

---

(*) Bu husus, Sovyet yargıtayının yasa yorumlarında çok önemli bir nokta oluşturmaktadır. Bk. S. J. 1939 No I.

na karşı himaye eden mekanizmanın hukuk olarak nitelendirilmemesi pek mantıki olamaz.

Pashukanis, hukuki anlaşmazlıklarda kişisel hukuki çıkarlar hukuki düzenlemeyi gerektirirken, bu düzenlemenin teknik şartının amaç birliği olduğunu belirtmiştir. Ama bir yanda, ekonomi alanında faaliyet gösteren bütün ilgililer ve Sovyet Devleti ile, diğer yanda spekülatör arasında bir amaç birliği yoktur. Var olan ceza yasası özel çıkarlar arasındaki çatışmaların varlığını ispatlamaktadır. Bunların hepsi yasal değildir, doğru, ama bu sadece yasal çıkarları, yasal olmayanlardan ayırdeden bir hukukun varlığından dolayıdır. NEP dönemindeki Rusya dahil, her tarafta normal olarak kabul edilen özel ticaretin belirli fonksiyonlarını, 1932 tarihli Sovyet yasası yendi.

Birleşik Amerika'da bir kemsenin sözleşmesini yerine getirmekte çıkarı olabilir. Fakat bu, hukuki bir hükme konu olabilirse de, yasal bir çıkar değildir. Sovyet hukuk sistemi, 1932 den beri spekülasyonun önlenmesi ile ilgilenmektedir. Fakat bir ev kadınının kovuşturmaya uğrama tehlikesi olmaksızın aldığı ev eşyasını, tesadüfen satmak zorunda kalmasındaki çıkarı müsadenizle kolayca «kâr» sağlayan para enflasyonu şartları altında daha az yasa dışı değildir. Birleşik Amerika'da Sovyetlerde olduğu gibi, bir mahkemenin kararıyle taraflardan yalnız birinin çıkarlarının yasallığı tesbit edilir. Gerçekten her ikisi de yasal ise, karara da gerek yoktur. Özel çıkarların çatışmasından sözetmek, açıkça «mahkeme önünde çatışan özel çıkarlar» biçiminde anlaşılmadıkça bir anlam taşımaz. Ve bu durum, kamu hukukundan ayrı bir adalet sistemi olan herhangi bir devlette ortaya çıkan olağan bir durumdur. Sovyet hukuku ile ilgili bir eleştirici «iki Sovyet kuruluşu arasındaki bir sözleşme, bir plânlama çerçevesi içinde tarafların iktidarlarından çok daha fazla bir anlam taşır. Ve böylece iradelerin uyuşmasından çok, ortak çıkara hizmet etmelidir. Bu sözleşmelerin gerçekleştirilmesinde, sözleşmelerin kutsallığı şeklinde ifade

edilen burjuva görüşünün yerini, sözleşme disiplini alır. Devlet kuruluşları sözleşme hükümlerini yerine getirmek zorundadırlar, çünkü disiplin bunu emreder» demiştir. Böyle bir mekanizmanın sözleşme olarak kabul edilmesi veya edilmemesi sorunu ile ilgili temel sorun dışında, bir sistemin hukuk sistemi olarak kabul edilmesi için bir ön şart vardır Şurası açık tır ki, apnioni ırade «kendi özel çıkarına göre hareket eden özel bir işletmecinin iradesi olarak tanımlandıkça Sovyet sözleşmesi, belirli ölçüde şu veya bu sözleşmeyi yapmaya karar verme özgürlüğünden yararlanan tarafların kararlarına dayandırılır. Bir Sovyet fabrikası plânlama vasıtasiyle, örneğin belirli miktar çiviyi, belirli bir fiyat üzerinden üretmekle yükümlüdür. Fakat işletme, işlerinin organizesini kararlaştırmakta geniş çapta özgürdür. Ve dolayısıyle, çivileri daha ucuza maletmekte özgürdür. Ve ister siparişi daha çabuk yerine getiren şu fabrikadan, ister öteki fabrikadan satın alabilir. Sovyet Devleti, işletme yöneticilerinin bu konularda karar verme yetkilerini özgür bırakmasaydı, ekonomik işletmeleri ayrı hukuki varlıklar olarak kurmanın ve günümüze kadar bu kuruluş biçimini korumanın anlamı kalmayacaktı. Kapitalist bir ülkede işletmeciler, sözleşme hükümlerinin yerine getirirken, ister «sözleşmenin kutsallığı» ilkesine, ister diğer herhangi bir «ideolojiye saygı göstersinler, hukuki bir anlaşmazlığın dışında kalacaklardır. Çünki onlar, bu tür ilkelere uygun hareket ettikleri zaman eylemleri ahlâki olur, yoksa hukuki değil. Hukuk belirli bir disiplinin kişileri zorladığı noktada başlar. Bu nokta, «sözleşmenin kutsallığına» saygısızlık halinde mahkemenin belirli maddi zorlayıcı faaliyetlere başvurduğu noktadır. Bir Sovyet işletmesinin müdürü, sözleşmeyi belli bir tarafa ve ona empoze edilen kapsamda tamamlayabilir. O, bu sözleşmeyi Sovyet Hukuk Mahkemesinin, fabrikasını, sözleşmeyi yerine getirmediğinden dolayı veya muhasebe defteri bir açık gösterdiği takdirde para cezasına çarptırmasından doğan disiplin cezaları sonucu yerine getirebilir. Bir tekele ait olan bir

Amerikanın fabrikasının maaşlı müdürü tarafından imzalanan, hatta kıta Avrupasının «bağımsız» fabrika müdürü tarafından imzalanan sözleşmelerin yerine getirilmesi, tamamen kendi denetimi altındaki diğer fabrikalarla iş yapmasını emreden belli bir bankaya bağlı olacak ve yukarıdaki aynı nedenler, bu örnekte de aynı sonucu meydana getireceklerdir. Bu banka onu iflâs ettirerek ailesini, Sovyet ceza mahkemesinde fabrika müdürüne disiplin cezasıyle işten el çektirilmesinden sonra kötü yönetiminden dolayı mahkemede hesap verdirmesinden çok daha ağır toplumsal cezalara maruz bırakabilecektir. Organize bir ekonomi çağında, toplumsal gerçek ile özgür kapitalist rekabetin hüküm sürdüğü hukuk ideolojileri arasında pekaz uyum vardır. Fakat, sorunda, hukuku bu ideolojiler açısından ele almadıkça hukukun ancak sosyal ekonomik kuruluşun tamamlanmamış aşamasında var olabileceğini ileri sürmek için neden yoktur. Pashukanis'in en önemli tezi olan Amaç Birliğine dayanan bir toplumda hukuki düzenleme, yerini teknik düzenlemeye bırakacaktır. Bu tez, Engels'in sınıfların zamanla kaybolması ile insanlar üzerindeki yönetim yerini eşyaların yönetimine bırakacaktır, sözlerinin başka bir ifadesidir. Böyle bir iddia kapitalist ve hatta geçiş toplumunda, gerekli olan cebir hallerinin birçoğunun, şimdiki sınıfsal bölünmelerin bir sonucu biçiminde yorumlanmasını kasdediyorsa kabul edilebilir. Böylece sınıf farklarının zora başvurulacak durumların önemli biçimde azalmasını izleyerek ortadan kalkacağı beklenebilir. Eğer daha ütopist bir zekâ, böyle bir iddiayı son noktasına götürürse, böyle bir toplumun üyeleri arasında (nihayet ekonomik faaliyetlerinde) kuralların tam bir teknik karaktere bürüneceği bir ortamda, tam bir amaç birliği gözönüne getirilebilir. Fakat, Pashukânis ve muhafazakâr Alman haleflerinin yaptıkları gibi, modern bir demiryolu işletmesinin hukuken örneğin, «tam teknik» bir düzenleme (demiryolu kuruluşunun türlü bölümleri arasında Sovyet işletmelerinin yaptıkları gibi,

ayrı hukuki varlıklar olarak birbirleri ile ilişki kurulmadığı anlamına gelmedikçe) olduğunu savunmak yanlıştır. Bu «teknik kurallar» daima, insanlara verilen (ne yazık ki, raylar ve makineler İngilizce ve Rusça anlamazlar). Kumandalar demektir.

Makullüğüne inandığı için uymayı benimseyen makiniste yapılan teknik tavsiyeler olarak işleyen bu mekanizma, bu demiryolu işletmesinin çerçevesi içindeki toplumun genel karakterine bağlıdır. Disiplin cezaları dışında, gerek Sovyet devleti, gerekse herhangi bir kapitalist devlet, «teknik» düzenlemeyi Ceza Yasaları ile desteklemeyi reddeder. Önemli durumlarda, teknik kurallara uymama, demiryolu idaresinin personeline uygulayacağı cezalardan daha ağırları ile cezalandırılır. Geri kalmış köylülerin karışık modern demiryolu sistemini yönetmesine çok ihtiyaç duyulan ve idarenin disiplin güçleri tarafından desteklenen, işsizlik tehdidinin var olmadığı Sovyetler Birliğinde, Ceza yasasının çerçevesine giren alan diğer ülkelerden daha geniştir. Bu alanda genellikle karşılaşılan hayli teknik sorunlar açısından, Sovyet yargıtayında bir «Ulaşım Yüksek Mahkemesinin» denetimi altında özel bir demiryolu mahkemesinin kurulması zorunlu sayıldı. Fakat deneyler, bu mahkemelerin, vatandaşlara adalet dağıtan başlıca kuruluşlar olmaktan çok, idare ile ilişkileri gereğince, demiryolu yönetiminin Sovyet Ceza Yasasının büyük gücü ile desteklenen diğer cephesi olduğunu göstermektedir.

Bir demiryolu yönetimi için, herhangi bir kazanın insan çabası ile önüne geçilmesi mümkün bir nedeni olması ve bundan dolayı da, her durumda bir sorumlu kişinin bulunması (ki, bu sorumluluk varsayılı yanlış davranışı yarattığı sonuçların ağırlığına göre artar) gerektiği görüşü doğal bir hipotezdir. Diğer yandan, hiç kimsenin cezalandırılmaması, fakat mantıki olarak başka biçimde davranması gerekirken ya da beklenirken, bunu savsakladığı veya öyle davranmadığı için ceza görmesi, Sovyet adaleti de dahil olmak üzere, adaletin başlıca

gereğidir. Böylece, bu kişinin cezalandırılması, ilerideki aynı durumla karşılaşabilecek diğerleri ve kendisi için önleyici bir engel olacaktır. Bu ceza, savsaklamanın ve kötü niyetin topluma getirdiği tehlikeye uygun olmalıdır. Bu gereklerin ilk bölümü, demiryolu yönetiminin hipotezlerinin işleyişi ile açıkça çelişmektedir. Açıklanamayan kazaların birikmesi durumunda, demiryolu yönetimi, örnek olacak cezalarla işçileri, hukuk açısından suçsuz olanları etkileyebilecek biçimde, kendilerinden beklenenden daha fazlasını vermeye ve daha dikkatli çalışmaya zorlayabilir (*). Adaletin gereklerinin ikinci bölümü ise, ideal bir demiryolu yönetimi açısından benimsenmeye uygun görülmelidir. Eğer kamu çıkarlarını tehlikeye sokacak bir karışıklık ortaya çıkarsa, demiryolu yönetimi pek doğal olarak bazı suçlular bulacaktır. Ve olanağı varsa, bunların eylemlerinin düzenleme bozukluğu, yetersiz stok vb. gibi özelliklerden ileri geldiğini benimsemeyecektir. Daha çok, kargaşalığa yol açan alt kademe görevlisini başarısız ve görevin suç oluşturabilecek biçimde savsaklanması olarak yorumlayacaktır. Her halde demiryolu yönetimi ile adli organlar veya genel anlamda söylersek, demiryolu kazasından kaçınılmasındaki toplumsal çıkar ile, suçu gerçekten bilerek işlemedikçe demiryollarında çalıştırılan vatandaşın tutukevine atılmamasındaki toplumsal çıkarın tesbitindeki yaklaşma biçimleri arasında bazı farklar vardır. Sovyet yasası bu farkı benimsemekte ve sorunu, demiryolları mahkemesinin verdikleri cezaları yargıtayın (**) özel denetimi-

---

(*) Örneğin, usta bir demiryolcunun, yanındaki adamlara işi bıraktıktan sonra tatile gidip, tatilden döndükten sonra, acemi bir işçinin teknik bir yanlışı çarpışmaya yol açtığından tutuklanması durumları...

(*) Mahkemelerle ilgili 1938 tarihli tüzüğün 75. maddesi, Böylece, Sovyet Yargıtayının özel dairesindeki davalarda, her savunucuya Yargıtayda temyiz hakkı verilmiştir.

ne bağlı tutarak, barışta harp divanları davalarında olduğu gibi adilce çözümlemeye çalışmaktadır. Uygulama, böyle bir denetim için geniş bir alan olduğunu göstermektedir. Yargıtay, yaptığı oturumlarda, bir çok kararı, Ulaştırma Dairesine rağmen, hukuk düşüncesine aykırı hükümleri kapsamak üzere, bozmak zorunda kalmıştır. Teknik kurallar, «teknik» görevi çiğneyenlere karşı cezai müeyyidelerle desteklendiği sürece, sosyalist bir devletin vatandaşının davranışlarının sadece teknik kurallarla düzenlenmesinden söz etmek, teknik yönetimlere çalıştıkları personele karşı sınırsız güç verilmesi demektir. Diğer görevleri arasında, bütün vatandaşlarca adalet için gerçekleşmesi olarak benimsenen daha geniş kapsamlı bir toplumsal yararla ilgili bir görevi bulunduğu durumlarda devlet, teknik idarenin mutlak söz sahibi olması yönünde aradan çekilmek zorundadır. Bu noktada işler, yasa gerek gösterilmeden yürüyebilir.

Mübadelenin artık toplumun ekonomik temellerini oluşturamayacağı bir ortama ulaşıldığı zaman ve ancak bu durumda mübadele hukuku görüşüne bir karşı çıkış yoktur. Tartışma, hukuka, kapitalist ideolojinin sağladığından daha geniş temeller sağlanması konusu üzerindedir. Demiryolcunun, yetenekli bir çırak yardımcı seçmedeki savsaklamasından dolayı tutuklanmasını önlemekle devlet, kendi kuruluşunun önemli kesimlerinin toplumsal eğilimlerini denetlemede, kuşkusuz önemli sorunlarla karşılaşır. Fakat, bu sorunların çözümlenmesinde çelişki yoktur. Güvenemediği makinayı kullanmayı haklı olarak reddeden makinistin sabotajcılıkla mahkûm edilmesini önlemekle devlet, demiryolu yöneticilerini, eldeki araçlarla çalışma plânlarını yerine getirmeye zorlayabilir. Fakat, bu kuşkusuz yalnız, genel olarak devletin değil, demiryollarının da uzun sürede çıkarlarına hizmet eder. Birleşik Amerika'da ise, işletmelerin gücünün, antitröst yasanın uygulanmasında bir garanti oluşturduğu görüşünde bir çelişki vardır. Bu görüşün mübadele hukuku görüşü ve hukukun genel olarak özel işletmenin

haklarıyla açıklanması ile ilişkisi vardır. Sovyetin neden anarşizme ya da kişisel yönetim alanında kapitalizm veya hukuksuzluk biçiminde bir yoruma yol açan bir teoriyi ortaya attığını anlamak zor değildir. Bu teorinin geçici başarısı ancak, NEP'in kapitalist görüşünün Sovyet aydınları üzerinde yer eden kapitalizmin canlandığı izlenimine karşı derin hoşnutsuzluk ile açıklanabilir. Her iki eğilimde de, herhangi bir hukukun kapitalist yapısı ya da hukukun hemen yok olması anlamlarına gelecek biçimde iki anlamlı yorumlara açık olan bir teorinin benimsenmesinde yan yana yer almıştır. NEP'in çökmesi ile ikinci yorum zafer kazanmış görünmektedir.

BÖLÜM VI

NEP ve Mübadele Hukuku Görüşünde Bunalım

a) Ekonomik Kollektivizmin Zaferi

Özel işletmeci ile kamu işletmesi arasındaki rekabetin gelişmesi ve bu rekabetten devlet işletmelerine sızan bürokrasi tehlikesini yoketme yolunda yararlanılması, NEP'in başlıca amaçları arasında yer almıştı. Sanayi ve ticari alanda «kilit noktaları» devletin denetiminde olması ve sistematik ekonomik plânlama ile desteklenen büyük çaptaki işletmelerin avantajları, arzulanan sonuçların alınmasında etkili olmakta gecikmedi. Bu sonuçlar, kamu işletmelerinin özel işletme ile rekabet yapabilecek şekilde tedricen geliştirilmesi ve böylece, devlet işletmelerinin yetenek derecesini denetlemekten ibarettir. Yatırılan sermayenin yıllık artış oranı şöyle idi:

Yıl	*Devlet işletmesi*	*Bütün işletmeler birlikte*
1923—24	—1 (yatırım yok)	+1
1924—25	+3	+4
1925—26	+6	+5
1926—27	+11	+7

1926-27 de devlet, özel işletmeci rakiplerini suni olarak birden kısıtlamadı. Fakat devlet ekonomisinin büyüme hızı, zaten özel sektördeki artışı aşmıştı. 1928-29 da göze çarpan mübayenet özel sektörde biriken sermayenin, devlet sektörü sanayiine kısmen aktarılması ile yorumlanabilir. Kendi işletmelerinin genişlemesine yönelen devlet, özel işletmecilere verilen kredileri kısıtlarken bunların kazanç vergilerini arttırmaya devam etti. Böylece özel sektör piyasasında büyük para darlığı meydana geldi. Özel fonksiyonlarının önemli kısmı elinden çıkmış özel sermaye, kamu borçlanmaları yolu ile yatırıma kaydı. Özel işletme böylece, hukuki temelleri yok edilmeden çok önce sanayi ve ticari alanda zayıfladı ve küçüldü. Teoride, özel sektörün yutulmasının diğer bir yolu şöyle olabilirdi: Devlet egemen pozisyonunu kullanabilir ve özel sektörü tehdit eden nakit para darlığını, bunlara, tam denetimi altına almak amacı ile belirli şartlarla krediler verebilirdi. Fakat aşağıda tartışılacak olan genel durumdan doğan politik düşünceler ve devletin tüm olanaklarını sanayii geliştirmeye ve büyütmeye yöneltme ihtiyacı böyle bir uygulamayı önledi. Bununla birlikte, sanayi ve ticari açıdan NEP şüphesiz kendine düşen görevi yerine getirdi. Ve kendine özgü mekanizması ile, ekonomik gelişmenin tam kamu denetimi altına yavaş yavaş girmesinin şartlarını hazırladı. Yeterli devlet ve kollektif işletmelerinin eksikliğinin kulakların pazarda egemen olmasına yol açtığı tarım alanında, gerçekten önemli güçlükler doğdu. Kulakların, ürününün önemli kısmını kapattıkları bahar aylarında meydana gelen periodik güçlükler, parti toplantılarında meydana gelen ve köyde izlenecek politika ile ilgili olan periodik tartışmalara yol açıyordu. Gerçekten, NEP'in ilk yılları standartları ile ölçüldüğü takdirde, tam bir tahıl kıtlığı yoktu. Kamu satın alma kuruluşları 1925-26 da 434, 1926-27 de 596 ve 1927-28 de ise 574 milyon pud'luk (+) alım yaptılar. Bu rakkam, devletin Savaş Komünizmi dönemi sonunda 300 milyon pud'a çıkarma-

daki başarısızlığı yanında çok ilerde idi. 1925-26 da 123 ve bunu izleyen yılda ise, 153 milyon pud tahıl ihraç edildi. Böylece, 311 ve 443 milyon pudluk tahıl iç tüketime ayrıldı. Fakat bu mikdar dahi milli savunmanın ve tarımın geliştirilmesi sorunları sanayii hızlı bir tempo ile gelişmeye zorladığı bir zamanda genişleyen sanayinin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktı.

Aynı zamanda, bu hızlı genişleme sanayi için gerekli olan ithalatın yapılabilmesi için belirli bir miktar tahıl ihracını gerektiriyordu. 1927-28 de iç tüketim 549 milyon pud'a yükseldi. Böylece, tahıl satın alma kampanyası pek az tahılın ihracı ile sonuçlandı. Durum kritikti. Sadece iki çözüm yolu kalıyordu. Hükümet, ya köyde NEP politikasına sanayii kısıtlayarak devam edebilecek ve böylece ihtiyacı, köylünün ve Kulak'ın satacağının ötesine gitmeyecek ve sanayinin gelişmesi köylünün özellikle Kulak'ın ürünü satmaya ikna edici hususlar üzerine yoğunlaştırılacaktı. Veya sanayie, savunma ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve devleti kulaklara bağlı olmaktan kurtarabilecek şekilde tarımın geliştirilmesine yol açacak biçimde ağırlık verilecekti. Daha sonraki durumda, kulakların satmaya yanaşmayacağı tahılın satın alınması için birtakım geçici zorlayıcı tedbirlere ihtiyaç vardı. Gerçekten, bu gibi tedbirler alınmadan 1927-28 de kısıtlı satın alım bile gerçekleştirilememiştir. Fakat Savaş Komünizminin tecrübeleri, bunların ancak kısa vadeli çözüm yolları olduğunu göstermişti. Tahıla el konulmasına veya Medeni Yasa ve Ceza Yasalarındaki spekülasyon ve suistimal ile ilgili maddelerin uygulanmasına sınırsız ve kısıtsız bir biçimde devam edilemezdi. Ve çalışma programları, tahıl üretimindeki ekonomik teşviki zedeleyecek ve sanayinin gelişmesi ile ilgili ümitleri söndürecek bir Sovyet tarımı yaratılmasını önleyecek biçimde başarısızlığa uğratılamazdı. Tarım, sorununu çözümlemek için sanayi, ya Kulakları tatmin ederek bu maddeleri üretmek zorundaydı; veya bu maddeler ona fazla üstünlük sağladıktan sonra, sanayi-

nin gelişmesinin temellerini yıkmaksızın bunlar elinden alınacaktı.

Sovyet Sanayii, herhalde tarım makineleri imal etmek zorundaydı. Bu, ya kitle tüketimine yarayan maddelerle birlikte ve tarım nüfusunun ürünlerini satmaya teşvik edici biçimde (Kulaklara makine satın alması, orta çiftçiye de tekstil vs. malları satın alması için) olacaktı. Veya ülkeyi, kapitalist ülkelerin boykotu karşısında ekonomikman bağımsızlığa götürecek ve savaş halinde, savunmayı sağlayacak ağır sanayi ürünleri ile birlikte olacaktı. Bu soruya verilecek karşılık Sovyetlerin sosyalist veya kapitalist karakterini tayin edecekti. Çünki, kulaklar tarım makinası aldıkları takdirde bir tarım kapitalisti olarak gelişecekti ve bu kararın alınmasını zorlayan aynı mekanizma ile, o ülkenin ve ekonominin gerçek sahibi olacaktı. Fakat, verilecek cevap aynı zamanda Sovyetlerin politik ve ekonomik bağımsızlığını elde edip, etmemesini de belirleyecekti. Çünki, sanayinin gelişmesinde kısıtlı bir temponun varlığı ve sanayi üretiminin çiftçinin istediği şeyler üzerine yoğunlaştırılması, ekonominin temel gelişmesini önleyecek, hatta en hayati ihtiyaçların, köylünün sattığı ürün fazlasının ihracından başka bir yolla sağlanmasına imkân bulunmayacaktı. Böylece, S.S.C.B. nin rolü, ham madde ihracatçısı ve yabancı sermaye ithalatçısı ve yabancı sermayeye bağlı olan bir duruma indirgenmiş olacaktı. Bundan başka, ülkede savaş öncesinde var olan büyük soylu çiftliklerinin ortadan kalkması, tarımda ürün fazlasının ihracında bir azalmaya yol açmıştı. Rusya sanayinin hayat düzeyi küçük çiftliklerin kendi ihtiyaçların ayırdıkları ürünlerden arta kalanına uygun bir düzeyde tutulmadıkça Rusya, aile çiftliklerinin egemen olduğu tarımla bir uyum sağlayarak NEP döneminde kurulmuş sosyal yapı üstünde ayakta durmağa devam edemezdi (bk. aşağıdaki tablo). Yalnız büyük tarım işletmelerini kapitalist işletmeye dayandıracak biçimde mi, yoksa devlet çiftliklerine veya kollektif çiftlik bi-

çimlerine mi dayandıracak biçimde yeniden kurma konusunda karara varılması gerekiyordu (*) Bundan başka, devletin besinle ilgili gittikçe artan istekleri, devlet denetiminin güçlü unsurlarını bir kooperatif çözüme katacaktı. Aşağıdaki rakkamlar, sorunu ve çözüm yolunu açıklamaktadır:

Tahıl ürünü 100 milyon pud (kere içindeki rakkamlar pazara çıkarılan ürünü ifade etmektedir.)

İşletmeler	*Birinci dünya savaşı öncesi*	*1926—27*	*1934*
Soyluların toprakları	6(2.8)	—	—
Kulaklar	19(6.5)	6(1.25)	—
Küçük ve orta çiftçiler	25(3.7)	40(4.66)	6.6(1.22)
Devlet ve kol çiftlikleri	—	0.8(0.4)	48(14)
	50(13)	47(6.3)	55(15)

Bu rakamlar gerek 1917-19 ve gerekse 1929-31 tarım devrimlerini çok iyi açıklamaktadır. 1934 rakkamının savaş öncesi toplam tarım üretimini aştığını ve üreticinin kendi ihtiyaçlarından fazlasını ayırabilecek bir yeteneğe eriştiğini açıkladığı gibi. Savaş öncesi dönemde bu ihtiyaçların bir bölümü ihraçlar için ayrılıyordu. Rusya 1934 de, tahıl ihracını tamamen azalttı ve tarımsal ürün fazlası, hemen hemen iki katına çıkmış sanayi nüfusunun beslenmesine ayrıldı. Birinci tarım devriminin başlıca sosyal sonucu olan küçük çiftçinin, ürünü kendisine ayırma imkânı ikinci tarım devriminde azalmadı. Köylünün kendi ihtiyaçlarına ayırdığı miktarda istikrar sağlandı ve milyarlarcası sanayi merkezlerine göçeden tarım nüfusunu besledi. Bir bütün olarak, Rusya açısından sanayi nüfusu kadar tarım nüfusu bakımından, her iki tarım devrimi de başarılı idi. Fakat bunlardan birincisi, yani küçük çiftçinin zaferi, ülkenin

(*) *Stalin, op. cit. 1933 (cilt III) S. 337*

bütün olarak ihtiyaçlarını karşılamakta başarılı olamadı. Böylece ikinci bir devrim kaçınılmaz oluyordu. Parti için de Stalin'in sağ kanat karşısındaki başarısı, Rusyanın ekonomik hayatının önemli alanlarındaki kapitalizmin canlanışını, tarımda kollektivizmin 1917-19 devrimi sırasında sanayideki kamulaştırma hareketini tamamlayacak yöne çevirdi. 1917 devrimi sonucu, sanayie egemen olan devlet ile, bu devrim sonucu tarımın efendisi durumuna gelen çiftçi arasında bir uzlaşma olmuşutu NEP Dönemi. Tarımda kollektivizme geçilir geçilmez, devlet işletmelerinde kapitalist savaş ekonomisi yönetiminden ve Savaş Komünizmi döneminde eski seleflerinden devralınan olağanüstü bürokratik tedbirlere göre daha yetenekli yönetim metotlarının sunulması bir yana, NEP anlamını yitirdi. Asıl güçlük şuradan doğuyordu ki, eşyanın tabiatı gereği çözüm, yani tarımın kollektifleştirilmesi sorununun ivedi olduğu sıralarda henüz olgunlaşmamıştı. Kulak köyde güçlü olduğu sürece, besin maddeleri sağlamadaki bunalım, sanayinin genişlemesi sonucu kaçınılmaz bir durum oluyordu. Hatta sanayideki genişleme, tamamen modern tarım makineleri yapımına yöneltilebilseydi bile (ki savunma gerekleri ve yeterli olmayan ham maddeden dolayı imkânsızdı), sanayideki genişleme ve köylüyü büyük çapta tarıma ikna edebilecek geniş çapta tarım makineleri yapımı arasında ve böylece kollektifleştirme geleneksel bireysel çiftliğe üstünlük sağlayıncaya kadar, bir öne geçiş süresi zorunlu idi. Bundan dolayı, kollektivist üretici olarak daha Kulak'ın yerini alabilecek kadar yeterli olmadığı ve kollektivizm üstün duruma geçinceye kadar kollektif tarımcılığın geliştirilmesinin tamamen teknik bir sorun olduğu bir sırada, kulaklardan baskı yolu ile tahıl toplama usullerine başvurmak zorunda kalındı. Sonuç olarak, kulaklara ve köylü üzerindeki muhtemel etkilerine karşı alınan baskı tedbirleri, yeni tarım devriminde NEP döneminde köylüleri kollektivizmin üstünlükleri konusunda ikna etmek için modern tarım metotlarına güve-

nen kimselere uygun görünen tedbirlerden daha geniş çapta yer aldı. Daha 1928 de satmaktan kaçınanların ellerindeki tahıla el koymak amacı ile Ceza yasasının 107. maddesine geniş çapta başvuruldu. Tahıla el konmasına ve tahılın bulunmasına yardım eden yoksul köylülere %25 pay bağışlanıyordu (*). 1928-9 da 658 milyon pud ve bunu izleyen yılda ise, 1.3 milyar pud'luk tahıl toplandı. Bu ikinci tarım devriminde devlet çiftlikleri de, elde edilen ürünün %2,4 ünü ve kollektif çiftlikler ise (kolhozlar) % 9,1 ini sağlayarak üretime katıldılar (**). Devlet çiftlikleri ve kolhozlar hep birlikte şimdi pazara, Kulakların 1927 de sattıkları kadar ve adı geçen yılda ürettiklerinin 4 katı kadar tahıl göndermişlerdi. Fakat 1930 da devletin tahıl satın almasındaki dev gelişme, kısmen kulakların stoklarına el konulmasına ve bir daha tekrarlanmayacak ekonomik olmayan bir yola başvurulmasına borçlu idi.

1929 dan önce Sovyet Hükümeti kulakları kısıtlama politikası izlemişti. Fakat 1929 sonunda ise, bu, kulakları ortadan kaldırma politikasına dönüştü. Toprak kiralama ve işgücü kiralama yasaları kaldırıldı. Ve köylülere kollektif çiftlikleri yararına kulak çiftliklerine el koyma yetkisi verildi. Kulaklar 1918 de tıpkı sanayicilerin tasfiye edildikleri gibi tasfiye edildiler. Yalnız bir farkla ki, o da kulakların üretim araçları devlete geçmeyip, köylülerin toplandıkları kollektif çiftliklerin eline geçiyordu. Bu derinlemesine bir devrim, 1917 Ekim ihtilâline benzer biçimde eski bir toplumdan **yeni bir** topluma sıçrayış idi. Bu devrimin göze çarpan yanı, yukardan ve devletin insiyatifi ile tamamlanması ve alttan dolaysız olarak milyonlarca köylü tarafından desteklenmesidir.

En yetkili kaynağı dayanılarak yapılan böyle bir

(*) Leinkin, Na Agrarnom Frontem, 1931 No I,S. 9.

(**) Sovyet Komünist Partisi tarihi, S. 304-5. Aralık 1929 da Merkez Komitesi Plenum toplantısında alınan karar (6 ocak 1930 da yayınlanmıştır.)

açıklamadan sonra„ Stalin'in kişisel yayını altında, tüm diktatörlük güçleri elinin altında birleştiren bir hükümet tarafından yürütülen bir oluşumda Sovyet Hukuk düzeni tarafından sağlanan hakların kaldırılmasının biçimce yasallığını belirtmeye gerek yoktur.

Eski bir toplum düzeninden yeni bir toplum düzenine sıçrayış» bir hukuk ötesi, hukuk üstü konudur ve devrimlerin meşruluğu, bunların uyum yetenekleri ile veya daha önceki hukuk düzeni ile ölçülemez. Yukarıdan yapılan bir devrim olarak, Sovyet tarımının transformasyonu, aralarında en önemlisi I şubat 1930 tarihli V.C.İ.K. ve Sovyet Halk Komiserleri Kurulunun Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesinin Aralık ayı plenumunda kararlaştırılan başlıca tedbirleri onaylayan genelgesinin de bulunduğu genelgelerle düzenleniyor ve yürütülüyordu. Fakat bir devrim olarak, kitle hareketleri arasındaki koordinasyon büyük çapta bölgesel şartlara göre değişiyordu ki, bu transformasyona hukuki tedbirlerin istediği genellik ve belirginlik prensipleri dahil edilemiyordu. Hatta, Toprak Kanununun toprak kiralama ve ferdi çiftliklerde işçi çalıştırılmasına izin veren II. ve III. cü bölümlerinin ilgası gibi hukuki tedbirler, sadece, «toptancı kollektivizasyon bölgeleri» için tanzim edildi ve hatta bu Eyalet Yürütme Komiteleri tarafından düzenlenmek zorunda olan orta köylü çiftlikleri için bu sınırlar içinde istisnalar tanındı. Toptancı kollektivizasyon bölgelerinde Kulakların mevcut kanunları ihlâllerine karşı alınan tedbirlerden başka Bölgesel Yürütme Komiteleri ve Özerk Cumhuriyetler hükümetlerine «Kulaklara karşı mallarına el koyma tedbirleri ve yaşadıkları yerlerden sürülmeleri gibi tedbirler de dahil olmak üzere, her türlü mücadele tedbirlerini alma» yetkisi tanındı. Kulakların devlete ve kooperatiflere olan borçlarını ödeyebilmeleri için gerekli miktarın dışında kalan izin tanınmış mülkleri Kolhoza katılan fakir köylülerin ve tarım işçilerinin payları olarak Kolhoz fonlarına devredilmelidir.»

Son cümle, evvelce Kolbozlara katılırken mülklerinden vazgeçmek zorunda kalan orta çiftçi tarafından fakir köylüye yöneltilen suçlamaları reddetmek bakımından ideolojik önem taşımaktadır. Marksist görüş açısından, bu cümle, gerçekçiliği ifade eder. Daha önce Kulak kontrolü altındaki üretim araçları ile çalışan ve zahmet çeken kişiler olan fakir köylü ve tarım çiftçileri olarak, eski Kulak işletmesinin Kolhoz işletmesine çevrilmesi, Kulak üretim araçlarının da emrinde çalıştırdığı işçilerin Kolhoz üyeliğine geçmesi gibi, Kolhoz mülkiyetine geçmesi gerekirdi. İşçi ve köylülerin kişisel hakları açısından bu cümle bir anlam ifade etmez; sadece Kolhoz böyle bir paylaşılamaz fon teşkil edebilir ve fonlar düzenleyebilir ve bir Kolhoza katılmak için hiç kimsenin eskiden tarım aletlerine sahip olmadıkça, bir mülke sahip olmasına ihtiyaç yoktur. Son kural, Kolhoza kişisel emeği ile katılanlar kadar, nihayet onu kişisel mülklerin bir birliği olarak düşünen orta çiftçi açısında ümit kırıcı idi: Böylece devlet, Kolhoz üyelerine kollektif mülkün, kulakların üretim araçları yolu ile daha önce kulak tarlalarında çalışanların eşit olarak kabul edilmeleri şartıyla arttırıldığını açıkladı. Orta çiftçi, Kolhoza katılmadığı veya onu bıraktığı zaman, hükümetin izlediği amacı destekleyen ve köy nüfusunun çoğunluğunu oluşturan fakir çiftçi ve tarım işçileri, kulaklardan alınan üretim araçları ile kooperatif çizgide çalışabileceklerdi. Ve bu el konulan malları bireysel olarak kullanmalarına izin verilmediğinden, böyle hareket etmeye hazırdılar zaten.

Bu «yukardan devrim» hukuki hareketlere dayanmayıp, devrimci transformasyonlara dayanıyordu. Fakat yukarıdan yapılan bir devrim olarak ve plânlı ekonomiye genel geçişin bir bölümü olarak bu hareket, devrimin ekonomik ve politik muhtevasını önemli olarak tehdit etti. S.S.C.B. Komünist Partisinde bireysel çiftçilikten kollektif tarıma geçiş, köylünün hayatında ve çalışma şartlarında büyük değişikliklere yol açtığı ve köy-

lü, kollektif çalışmanın meyvelerinden yararlanmak üzere tüketim araçlarının özel mülkiyetinden vazgeçtiği taktirde, halkın en güçlü sınıfının yabancılaşması, Sovyet rejiminin çökmesi ile sonuçlanmadığı takdirde köylülerin gönüllü, kendiliğinden hareketinin tek muhtemel dayanaklar olduğu konusunda genellikle oy birliği vardı. Fakat, belirli bölgelerde belirli bir zaman içindeki «toptan kollektifleştirme» projesi, Merkez Komitesinin Aralık ayı kararında belirtildiği gibi, gerekli süre içinde köylüleri ikna etmede başarısızlığa uğrayan yerel kuruluşların yerini idari baskı yolu ile boyun eğmenin alması tehlikesine yol açtı. İnsan ilişkilerinin gelişmesi için başvurulan bir öngörüş olarak kabul edilen Planlama ile, bu gelişmeyi yürüten kanunların gönüllü karakteri arasında şüphesiz hiçbir çelişki yoktur. Ancak büyük çapta işletmelerde, devletin vergi, kredi vs. alanlarında sunabileceği ikna edici avantajlarla birlikte mümkün olan modern makinenin uygulanması ile sağlanan avantajlar, büyük sayıdaki köylüyü, henüz kararsız durumda olanlara herhangi bir idari baskı yapılmaksızın gönüllü olarak Kolhozlara girmeye ikna edebilecekti. Fakat, ancak 1931 dedir ki, yeni fabrikalar modern tarım makinelerinin geniş çapta imaline başlayabilmiş ve Komünist Partisi Merkez Komitesinin Aralık ayı kararı ile, tahıl üretiminin tam kollektifleştirilmesine daha erken girişilmişti. Bundan başka, bölgesel kuruluşlar arasındaki «sosyalist rekabet» tempoyu «aşmak» için bazı girişimlere yol açabilirdi ve gönüllü katılma ilkesinin rafa kaldırılması pahasına yapılan öneri şöyle idi: Birkaç düzine Bölgesel komite, olanak ölçüsünde çabuk ve tam olarak «toptan kollektifleştirmeyi», köylüleri sadece kollektif çiftliklere girmeye zorlamak değil, üyelere kişisel bırakılan ve faaliyet alanları minimuma indirilmiş böyle bir yapının kollektif çiftlikte yer almasını sağlamak sureti ile de elde edebilirlerdi. Yalnız kişiler değil, domuzlar, hatta kümes hayvanları bile «kollektifleştirilebildiği» ve herhangi bireysel bir çiftlik (özel

lokanta da dahil) böyle bir «Komünde» fazla kuşku uyandırabilirdi. Bazı nedenlerden dolayı Bölgesel Plânlamaları (*) baltalayan bütün köylülere karşı girişilen bir hücum olarak yoksa «Kulaklarla mücadele olarak değil- «toptan kollektifleştirme» ilkesinin uygulanması nadir değildir. Urallardan başka diğer bölgelerde de eski deneylerini aşmak isteyen bazı Kolhozların, (Komün) haline geçmeleri (üyelerin ev dışında bütün özel topraklarını kapsayarak) ve eyaletteki diğer bütün Kolhozları da içine almaları mümkündü. Böylece yeni «dev» işletmeye, 70.000 ackre'lik toprağı ve 66.000 üyeyi kapsayabilecekti. Bunlar aynı zamanda eyaletteki cehaletin yokedildiğini ilân edecek ve bütün kiliseleri kapatacaktı.

Bu tür işlemler rejimin prestijini köylüler arasında kolayca sarsabilirdi. Daha 30 Ocak 1930 da, bir Merkez Komitesi kararı evlerin, kümes hayvanlarının ve pazar için üretilmeyen ineklerin vs.nin köylülerin muhalefetlerine rağmen kollektifleştirilmesini olduğu kadar, tarım artellerinin zor yolu ile Komünler haline geçmelerini de yasaklamak zorunda kalmıştı. 2 Mart 1930 da Stalin, «Başarıdan başı dönenler» ve bir ay sonra, birinci makalesinin ortaya attığı sorulara cevap olarak «Kolhozlu yol-

---

(*) En ağır örnek Zarov tarafından açıklanan Orenburg eyaletindeki örnektir. (op. cit. S. 114-5). Bir köyün 67 ailesinden 27 si, Ceza Yasasının 61. maddesine göre, ekonomik görevlerini yerine getirmeyen «kulak» olarak nitelendirildi ve 24 mil ötede sebze yetiştirmeye elverişli bir toprağa aktarıldılar. Bundan başka, bunlar çoğu geçmeden topraklarından alınan diğer komşularına bir Sovkhoz kurmak üzere katıldılar. Yerel Sovyet bu işlemleri, yasaya aykırı davranışlara bir delil olmasa da, köylülerin pazardaki sebze fiyatlarını yükselttikleri gerekçesine bağlıyordu.

daşlara cevap» makalesini yayınladı. Zor yolu ile kollektifleştirmeyi reddederken ve kolhozlardan ayrılmak isteyen köylülere bu hak tanınırken hükümet, «toptan kollektifleştirme» dalgası karşısında meydana gelen kollektiften ayrılma eğilimi karşısında kollektif çizgilerde çalışmaya devam eden köylüleri destekleyecekti. Ve onlara bireysel çiftçinin yararlanamayacağı kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlayacaktı. 2 Nisan tarihli bir genelge bu ayrıcalıkları, Kolhoz ve üyeleri için vergi ve toprakları Kolhoza aktarılan Kulaklara ve Kolhozlara olan borçları erteleme biçiminde tesbit etti. 12 Nisan tarihli diğer bir genelge bu ayrıcalıkların, Ortak Tarım Birliklerine ve üyelerine yalnız besi hayvanlarının ve makinelerin kollektifleştirilmesi şartı ile ve Artellerden, yalnız kollektif ekime ayrılmış toprakların bir kısmını ekleme hakkını biçimce devam ettirmekle ayrılan Ortak Tarım Birliklerine tam olarak uygulanacağını bildirmiştir. Diğer bütün Ortak Tarım Birlikleri, kooperatiflerin tipik temsilcileri olan bu birlikler, bu ayrıcalıkların ancak bir kısımından yararlandı. Toptan kollektifleştirmeye tabi tutulmamış bölgelerde Kulaklar halâ mevcuttu. Bunu, özel bir gurup oluşturan Kulak işletmeleri için konulan 1930-1 tarihli tarım vergisi ile ilgili hükümlerden çıkarıyoruz. Bunlara konulan vergi ağırdı. Fakat yasaklayıcı yapıda değildi. Hatta yıllık gelirlerin 6000 rubleyi aşan kısmı için bile % 30 dan fazla oranda vergi uygulanmıyordu. «Toptan kollektifleştirme» uygulanırken, bu bölgelerde Kulaklar yalnız dereceli olarak kaldırılıyordu. Rekabet yapan tek ekonomik üniteler, Kolhozlar ve küçük çaptaki bireysel çiftliklerdi.

Stalin; «Kolhozlu yoldaşlara cevap» makalesinde tarım bölgelerindeki % 60 kollektifleştirme tahminini «açıkça abartılmış» olarak nitelendirmiş ve Kolhozlardan ayrılma özgürlüğünü kullanan köylülerin çekilmesinden sonra, Kolhoz hareketinin, bu bölgelerdeki köylünün %

40 ını kapsayarak istikrara kavuşabileceği umudunu belirtmişti.

Bu umutlar, düşük tahminlerde olduğu kadar, 1929-30 kışına ait fazla tahminlerde de kendini göstermişti. Bir defa, hükümetin kollektifleştirme yönündeki tutumu açıkça belli idi. Ve Artel'in desteklenmesi açıkça tesbit edilmiş ve Kolhozların sayısı yükselmeye devam ediyordu. Hükümet tarafından desteklenen Artel, çok ileri gittiğinden dolayı reddolunan Komünleri ve kollektifleştirme yolunda yetersiz adımlar atan Ortak Tarım Birliklerini hızla geride bıraktı. Değişik tipteki Kolhozların sayısı (bin olarak) 1919, 1928, 1929, 1930 ve 1933 de aşağıdaki miktarlara ulaştı:

	1919	1928	1929	1930	1933
Komünler	1.9	1.8	3.5	7.2	4.38
Arteller	3.6	11.6	19.2	60.1	216.0
Ortak Tarım Birlikleri	0.6	19.9	34.3	14.2	6.3

Komünler her nekadar Rus köylüsü tüm gücü ile karşılaştırıldığında büyük bir sayı tutmamaktaysa da, Savaş Komünizmi döneminde ilk cebri kollektifleştirme fırtınası sırasında olduğu kadar belirli bir rol oynadı. Ortak tarım birlikleri, bir çok kapitalist ülkelerde (örneğin Merkezi ve Kuzey Avrupa'da) benzeri görülen bir çeşit tarım kooperatifi idi. Rusya'da bir NEP ürünü idi. Fakat kollektifleşmenin ilk döneminde yaşamaya devam etti. «Toptan kollektifleştirme», epey zaman yitirdikten sonra bırakıldı. 1929 dan 1930'a kadarki ilerleme sayıca pek fazla olmadı (bir yıl içindeki Kolhoz sayısındaki tüm artış % 40 gibi önemli orandaysa da). Fakat kalitede önemli bir ilerleme olmuştu. Yeterli olmayan kollektifleştirme tiplerinin yerini yeterli olanlar alıyordu. Arzu edilen Kolhoz tiplerinin daha açıklığa kavuşması ve tarım makineleri imal eden fabrikaların üretimleri sonucu meydana gelen

bu değişiklik ve yönetimdeki gelişme, kollektifleşmenin zaferini olanaklı kıldı.

Sovyet Hukukunun gelişimi açısından, Kulakların tasfiyesi ihtilâlci tedbirlerle yapılmamış, fakat kollektifleştirilmiş tarımın, yeni düzenin kurulması ve Kolhozlarla özel çiftlikler arasında karşılıklı ilişkilerin kurulması ile yapılmıştı, önemli olan budur. Sovkhozlar dışında, kendi kuruluş tipinde herhangi bir sanayi veya ticari devlet işletmesinden farklı olmayan devlet çiftlikleri için 1919 ve 1922 tarihli Toprak Yasalarının plânlayıcıları başlıca üç tip Kolhoz ve kooperatif tarım işletmesi tesbit etmiştir. Fakat bunlar arasındaki farkı çok belirsizdi. 1919 da, «Toprağın sıradan tarımı» terimi, tüm geleneksel köy topluluğunu, Arteli ve Ortak Tarım Birliklerini kapsıyordu. 1922 de üyelerine kişisel toprak bırakmıyan Komün ile, kişisel toprağa izin veren Artel ve Ortak Tarım Birlikleri arasında açık ayrılık vardı. Yukarda değinilen son iki kooperatif tipinde, toprağın bir kısmı alelade ekiliyordu. Fakat Artelde Ortak Tarım Birliği dışında, ortak çalışma sonunda elde edilen üründen sabit bir miktar bırakılıyordu her üyeye. Bu pay kısmen üyelerin besi hayvanları ve tarım aletleri ile ilgili katkıları ve kısmen de köylü gelenekleri gereğince Artele katılan her üyenin veya ailenin çalışabilen üyelerinin ortak çalışmaya yaptığı kişisel katkı ile tesbit ediliyordu.

Disiplinli çalışma düzeninde böyle bir uygulamanın sonuçlarını tahmin etmek güç değildir. Hele Artelin artık, sırf denemek için kendi rızası ile kollektife girmiş olan ve ikna olmuş köylü azınlığının birliği olmayıp, tüm köyü fiilen birleştiren veya nihayet devlet tarafından Kolkhoz üyelerine uygulanan teşvik metotları ile arası pek iyi olmayanların birliği olarak kaldığı bir sırada. Diğer yandan, Ortak Tarım Birliğinde her üye, topraktan ve istediği üründen belirli bir pay alıyordu. Yalnız belirli tarımsal faaliyetler, kişilere ait tarım aletlerini ortak kul-

lanına bağlı tutan kural gereğince ortaklaşa yürütülüyordu. Bu şartlar altında, böyle bir kooperatifin üyeleri kendilerine ayrılmış toprak üzerindeki çalışmalarına, kişisel katkısı pek sezilmeyen ortak çalışmalardan (örneğin belirli bir günde kooperatörlere ait topraklarda toprağın sürülmesi gibi) daha çok önem veriyorlardı. Komünist Partisi Merkez Komitesi plenumunda alınan Aralık 1929 tarihli kararda, tahıl üretiminde toptan kollektifleştirme istendiği gibi; «yalnız üyelerinin emeklerinin sosyalize edildiği Ortak Tarım Birliğinin yerini, üretim araçlarının özel mülkiyeti tanınırken, temel üretim araçlarının (sürüm hayvanları, makineler, yapılar, besi hayvanları) sosyalize edildiği Artellerin alması da kararlaştırıldı. «Yukarıda görmüş olduğumuz gibi, bu iki tip tarım kooperatifi arasındaki fark, halâ o kadar belirsizdi ki, hükümet resmi kararlarında temelde Komünist Partisi Merkez Komitesinin Artel için yaptığı tanıma karşılık olan «Ortak Tarım Birliklerinden» sözedebiliyordu. Gerçekten, artık Artelin yalnız yukarıda belirtilen üretim araçlarının ortak mülkiyeti ile değil, fakat yalnız kollektif olarak kullanılabilen ortak toprak fonu ile de karakterize edildiği kabul edilmişti. Tarım Artelleri ile ilgili ve Tarım Halk Komiserliği tarafından 1930 da yayınlanan tipik maddelerden olan 3. maddeye göre, Artele ait olan toprak her halükarda azaltılmalıydı. Büyük çaptaki her türlü üretim araçları kollektifleştirilecek ve her çiftliğe ailenin tüketim ihtiyacını gidermek üzere yalnız tek bir inek bırakılacaktı. Domuz, tavuk ve koyun gibi küçük besi hayvanları tarımın bu dalının çok gelişme gösterdiği yerlerde kısmen kollektifleştirilecekti. Böylece, Kolhozların büyük çapta tahıl üretimi yapması ve ahırları ek olarak bu tipten özel çiftliklere sahip olması mümkün olacaktı. Kollektif çiftliklerde iş bölümü, ihtiyaç duyulan elemanlara ve yapılan işlere göre yapılacaktı. Bu ayırım, devlet işletmelerinde uygulandığı

gibi günlük mesai ve yapılan işin miktarının tesbiti esasına göre tayin edilecekti. -Böylece, devlet çiftliğinde işçiye özel bir bahçe- mutfak, bir inek, domuzlar ve tavuklar veriliyordu. Bundan dolayı, Kolhoz: (1) üyelerin işin planlaması ve demokratik bir yönetim üzerinde karar sahibi olması gibi, daha demokratik bir yönetim biçimine sahip oluyordu. (2) Özerk bir kooperatif yönetiminde uygulanamayan ve ücretlerin devlet tarafından karşılanması gibi bir gelir garantisi durumunun var olmadığı bir özelliği vardı. Kolhozun 1930 tarihli hükümlere göre, tarım yılı içinde ücretlerin yalnız % 50 si Kolhoz üyelerine ödeniyor ve geri kalanı hasatın alınmasından sonra ödeniyordu. Yalnız, çalışma disiplini sert olduğu için ve işin iyi ve zamanında yapılması istendiğinden, Kolhoz üyelerinin ücretlerinin geri kalan bölümünü almaları oldukça zor idi. Bu deneyler düşük ücret bareminden çok, çalışma disiplinini iyileştirmek üzerinde ortaya çıktı. Verimli olmayan bir Kolkhozda vergi alanında, vs.de üyelerin ayrıcalıklardan yararlanabilmesi, «planı yerine getirmesi» şartına bağlanıyordu. İfade tarzı ne olursa olsun, Kolkhoz üyelerinin «ek özel mülkiyeti», kendilerinin başlıca gelir kaynağı olarak kalacaktı. Kollektif refahtan az yararlanan Kolkhoz üyeleri, Kolkhoz demokrasisinden ortak ürünün kendi yararlarına göre dağıtımında yararlanacaklardı. Örneğin, kollektif çiftliğe ait olan besi hayvanlarını aç bırakarak, onun yerini kendi hayvanlarının beslenmesine ayırmak gibi. Diğer taraftan, Kolkhozun Komünist üyelerinin ve yönetim mekanizmasının etkisi, elde edilen ürünün olanak ölçüsünde az dağıtılmasında ve olanak ölçüsünde fazla yatırıma ayrılmasında uygulansaydı, üyeleri ortak çalışmaya etken olarak katılmaya yöneltmek de çok sınırlı kalacaktı. Bundan dolayı, tercih edilen Kolkhoz tipi olarak Artel'in seçilmesini, özel ve kooperatif çıkarlar arasında bir uyum sağlanması sorununun çözümlenme çerçevesi içinde düşünmek gerekir.

Kolkhoz üyelerinin özel mülkiyetini kısıtlamakla ilgili çifte erek ve böylece üyenin emeğinin kollektif çalışmaya çekilmesi ve dolayısiyle işin değerlendirilmesinin üye için çekici bir biçimde ortaya çıkması ile ilgili amaçlar, Kolkhoza elde ettiği ürünün karşılığı yüksek fiat ödediği ve pazar köylünün istediği sınai tüketim maddeleri ile donatıldığı takdirde kolayca elde edilmiş olacaktı.

Bu şartlar altında, tarımın kollektifleştirilmesinin başka bir niteliği daha olacaktı. Bu da, para gelirini ayni gelirinin tamamlayıcısı, parçası olarak kabul edilen küçük mülk sahibinin ilkel çiftçi ideolojisinden, istediği eşyayı alabilecek biçimde kazanç sağlayacak bir emek harcayan ve ulusal prodüktif faaliyetlere ortak olan kişinin ideolojisine geçişine karşılık olan bir nitelikti. Tarımsal kollektivitenin gelişimindeki güçlük, kuruluşundaki güçlüğün aynı idi. Büyük yedek tarım ürünleri fonlarına ihtiyaçı olan ve sanayi yatırımlarının büyük kısmının silâhlanmaya ve silâhlanma için gerekli üretim araçlarına ayırmak zorunda kalan devlet, ne tarım için yüksek fiyatlar tesbit edilebiliyor ve ne de, düşük tarım fiyatlarından elde ettiği kârları köylünün ihtiyaç duyduğu sanayi ürünlerinin üretimine tahsis edebiliyordu. Sonuç olarak, Sovyet Kolkhoz üyelerinin kollektif çalışmaya aktif olarak katılmalarında başlıca itici rol oynayacak olan ve üyelerin «yardımcı özel ekonomi»lerine yer vermede başarı elde etmedikçe, yukarıda değinilen çifte problemin çözümlenmesi kabil olmayacaktı. Stalin 1935 Ocak ayında yapılan Kolkhoz kongresinde yaptığı konuşmada Artel'i, Kamu çıkarı ile özel çıkar arasındaki işbirliği» olarak tanımlamıştı. Tahıl sorununun, kollektifleştirmede çözümlenmesi gereken başlıca sorun olarak ortaya çıkması (pamuk, şeker kamışı vs. gibi belirli sanayi ham maddeleri dışında), devletin köylünün inisiyatifine bırakılmış olan tereyağ, et ve benzeri ürünlerde sanayi pazarlarını donatmaktan

memnun olacağı bir aşamada, bu çözüm yolu, tarımsal kollektifleştirmenin belirli gelişme aşamasında makul bir yoldu. Bu şartlar altında, bir Kolkhoz üyesi köylü için, para biçimindeki kollektif kazancının düşük veya yüksek olması çok önemli değildi. Asıl önemli olanı, kollektif ürünün mümkün olduğu kadar fazla kısmının ayni olarak ve köylü ve karısının kendi «yardımcı çiftliğinde» besi hayvanlarını geliştirebilecek ve gerekli nakit kazancı sağlayabilecek şekilde besin maddeleri elde etmekti.

Devlet, 1932 denberi «Kolkhoz pazarları» açarak bu eğilimi teşvik etti. Ortada sadece Kolhozlar yoktu, devletin sanayi nüfusunu asgari bir vesika sistemi ile besleyebilmek için ihtiyaç duyulan et, yağ, sebze vs. gibi maddeleri, arz ve talep mekanizması vasıtası ile belirli bir fiata satabilen Kolhoz üyeleri de mevcuttu. Bir süre önce meydana gelen sanayileşme güçlükleri giderilmiş ve beş yıllık plân yerine getirilmişti. Devlet 1935 de bütün vesika sistemini kaldırdı. Kolkhoz ve üyeleri rekabet ederek, sanayi nüfusunun eski özgür «Kolkhoz pazarının» fiatlarının altında, fakat vesika sistemi seviyesinin üstünde bir fiyatla beslenmesini sağladı. Tek aracı olan ve Kolkhozların pazara getirebileceği besin maddelerinin üretimleri üzerinde ihtisaslaşmış birçok güçlü Sovkhozlara sahip olan devlet, herhangi bir istifçiliğe ve NEP döneminin karakteristiğinden olan anormal fiyat artışlarına kolayca engel olabilirdi. Fakat, artık Kulak ve tüccar tasfiye edilmiş ve sanayide olduğu kadar tarımda da, «kilit noktalar» devletin eline geçmişti. Şimdi besin maddelerindeki özgür ticaret, yalnız tahıldan elde ettiği nakit geliri sebze ve et satarak tamamlamaya çalışan Kolkhoz faaliyetlerini teşvik etmekle kalmadı, kollektif çalışmaya katılmakla, gerekli besin maddelerini elde etmeksizin bu pazarlardan kâr sağlayamayan Kolkhoz üyelerinin ferdi faaliyetlerini de teşvik etti.

Sovyetin, bu temeller üzerinde ferdi ve kollektif çiftçilik arasında bir uzlaşma sağlamak sureti ile elde ettiği başarılar arasında, Artel en önemlisiydi. Teşkilâtlanma ile ilgili dört temel problem çözümlenmeliydi. Bu sorun, 1930 tarihli model hükümlerle, 17 Şubat 1935 tarihli yeni hükümlerin yürürlüğe girmesi arasında geçen süre içinde çözümlendi. Bu problemler şunlardı: (1) Kolkhoz üyesi için kollektif çalışmadan elde edilen kazançlara, kollektif çalışmaya katkısı maksimuma çıkarılacak biçimde bir katılma biçimi tesbit etmek; (2) üyenin yardımcı bireysel çiftçiliğinin, onun kollektif çalışmaya katılması maksimum oranda ve kollektif çalışmadan daha fazla çıkar sağlayacak biçimde ama, köylü ailesinin emeği aşırı derecede emilmemek suretiyle teşvik edilerek sınırlandırılması; (3) bir yandan üyelerin kişisel payları, diğer yandan kollektif yatırım fonu vesaireye ayrılmak şeklinde yapılan kollektif kazançların dağıtımının, üyelerin aktif çalışmadaki çıkarlarını olduğu ölçüde, kollektif çiftliğin çıkarının da geliştirileceği bir yoldan yapılması; (4) Kolkhoz içinde ve dışındaki pazarda ve Kolkhoz üyelerinin faaliyetlerinin olduğu kadar, Kolhoz faaliyetlerini teşvikte başlıca unsur olarak kullanılan fiat oyunlarına rağmen, devletin belli başlı ürünleri sağlamada ve pazarları denetimde, çıkarlarının karşılanacağı bir önderlik biçiminin tesbiti. İç yapı ile ilgili olan dört temel sorunla yakından ilgili olarak bir beşincisi de vardı: Geri kalan bireysel çiftçilerin durumlarının düzenlenmesi ve bir esasa bağlanması.. Çünkü, bunun çözümlenmesi, ya «Kolkhoz içi» disiplinin güçlendirilmesinin yalnız Kolkhozdan çekilmekle sonuçlanmasına veya Kolkhoz üyelerinin görevlerini yapmamak için ihraç edilmeyi göze almağa hazır olmalarına bağlıdır.

1930-31'de (*), bu sorunun birincisi, kollektif ürünlerin dağıtımlarında «iş günü» esasının benimsenmesi ile çözümlendi. Her Kolkhoz üyesinin kollektif çalışma günlerinin tesbit edildiği birer karnesi vardır. Kalifiye iş, belirli bir katsayı (2'ye değin) ile çarpılarak tesbit edilmekte, daha az kalifiye iş türleri, tarlada çalışılan «bir iş günü»nden daha az (en az 0,5) olarak hesaplanmaktadır. Böylece, «iş günü» esası üzerinden yapılan ödeme, Kolkhoz üyesinin işteki ihtisasının derecesine bağlı tutulmaktadır. Buna ek olarak, bütün Sovyet işletmelerinde olduğu gibi, parça başına iş, tesbit edilen normlara göre uygulanıyordu. Örneğin, kendi bölgesinde normal olarak kabul edilen toprak ölçüsünün ancak yarısını sürebilen bir traktör sürücüsü, bu durumda, normal kazancın ancak yarısını alabilecek (üstün ihtisasına rağmen iki yerine bir iş günü) ve bu kimse örneğin kendisine ayrılan alanda, yabani bitkileri aynı gün içinde iki katı daha fazla tahrip eden kalifiye olmayan bir kadın işçiden daha az kazanacaktı. Diğer yandan, çok başarılı bir traktör sürücüsü ile yetersiz ve kalifiye olmayan bir işçinin ücretleri arasındaki fark, tesbit edilen 4:1 lik bir ortalamanın ötesindedir. Bu iş üniteleri, belirli miktarlık bir kazancı temsil etmez. Fakat ortak çalışmadan paylarına düşenin paylaşılmasını isteme hakkı verir. Bundan dolayı «iş gününün değeri», belirli miktar tahıl, sebzeyi, süt ve Kolkhoz'un devlete karşı sorumluluğunu yerine getirdikten sonra üyelerine dağıtabileceği diğer ürünleri ve pazarda en iyi fiyata satılan mallardan elde edilen parayı ihtiva eder. İşte, her köylünün arzu ettiği şey, bu aynî kazanç ve köy-

---

(*) Tarım Halk Komiserliği ve Kolkhoz merkezinin 12 Temmuz 1931 tarihli genelgesine bak. Bu genelge, aksine davranışları, tesbit edilen hükümleri çiğneme olarak kabul etmiştir.

lünün savaştan önceki şartlara göre daha az yararlandığı nakit para kazançlarından meydana gelen bu karma kazançtır. «İş gününün değeri», başarılı bir Kolkhoz idaresi için zorunlu olan bir değerlendirme standardıdır. Bu husus gerçekten, kullanılan iş gücünden en iyi şekilde randıman alınması için en uygun bir yoldur. Fakat, üyelerin en ivedi ihtiyaçları giderilir giderilmez, gelecekteki üretimin genişletilmesi ve kültürel faaliyete, vs.ye tahsis etmek amacı ile kollektif gelirden yatırıma bir miktar pay ayırma politikası ortaya çıkmaktadır. Böyle bir politika, sosyalist ideoloji nedeni ile, toplumun uzun vadeli görüş açısından rasyonel bir seviyeden daha ileri bir seviyeye götürülebilirdi. Fakat, uzun vadeli Kolkhoz çıkarları çerçevesi içinde olsa dahi, böyle bir politika, köylünün kollektif çalışmaya katılma isteğini zayıflatabilirdi, çünkü köylü daha çok kısa vadeli çıkarlara eğilimliydi. Bu, komünist Partisinin Kolkhoz kararları üzerindeki nüfusu ile birlikte, Kolkhoz içi demokrasisinin işleyişinin; bu iki görüş-açısı bakımından yeterli bir garanti teşkil etmesi şeklinde ortaya çıkabilirdi. Fakat gerçekte, Sovyet yetkilileri bu mekanizmanın işleyişine asla güven göstermediler. Sonuç olarak, Sovyet yetkilileri ya toplantılara katılan Kolkhoz üyelerinin kişisel duygularına başvurdular, ya da yerel parti ve devlet yetkililerinin kararlarının ifası için, bu iki uçtan birine yaptıkları baskılara başvurdular. Böylece, 1931 den beri yayınlanan yüksek devlet yetkililerinin genelgeleri, izlenilen kamu politikası gereğince, Kolkhoz meclislerinin yıllık gelirlerinin paylaşılması ile ilgili kararlarında tedricen izlenilmesi gerekli genel çizgiyi tesbit etmişlerdir. 20 Eylül 1931 de, özgür Kolkhoz yönetiminin en üst organı olan «Kolkhoz Merkezinin» bir kararı sadece, Kolkhoz üyesi olan aile reisi başına yapılan işin miktarı dikkate alınmaksızın tahıl dağıtımını öngören Kolkhozların kararlarını değil, fakat stoklar veya genel toplam amaçları uğruna ve dağıtılan payların azaltılması

pahasına, Kollektif payların daha büyük bir bölümünün değinilen amaçlara tahsis edilmesini öngören kararlarını da iptal edecek kadar ileri gitti.

Eski karar şeklinin iptali, Artel'in esas karakteristiğinin halà desteklendiği şeklinde yorumlanırken, yapılan işe göre payların dağıtımı, Kolkhozun sadece kendi kısa vadeli refahı ile ilgili hususlar üzerinde karar verme özgürlüğünün kısıtlanmasını gerektiriyordu. (Hiç şüphesiz böyle bir işlemin nedeni, toplumun «çıkarı» adına, çalışma şevkini kıran baskıya karşı, Kolkhoz üyelerinin özgürlüğünü korumaktı.) Sovyet Halk Komiserleri Kurulunun ve Komünist Partisi Merkez Komitesinin 9 Nisan 1938 tarihli genelgesi, 1935 hükümlerinin 12. maddesinde, Kolkhoz'un nakit gelirinin %10 undan fazlasının sermaye amaçlarına ve %20 sinden fazlasının ekonomik ve idari masraflara tahsis edilmemesi için değişiklik yaptı. Bu gelirin %70 inin Kolkhoz üyeleri arasında iş günü esasına göre dağıtılması gerekti. Bu genelgeden başka bir diğer genelge de, Kolkhoz üyelerinin en ciddi durumlar dışında, Kolkhoz'dan çıkarılmalarını yasaklamakta ve ihraç edilen üyeye, Bölge Yürütme Komitesine başvurma hakkı tanımaktaydı. Bir üçüncü genelge ise, köylüye ait olan atlara uygulanan vergiyi arttırırken, devlete olan mükellefiyetlerin yerine getirilmesinde daha sıkı bir denetimi öngörüyordu. Bu, 20 Nisan 1938 tarihli genelgelerin birbirlerine uygun siyasi amaçlarını izah etmektedir. Rejim Kolkhoz dışındaki köylülerin durumlarını arzu edilmez birşey haline getirme yolunu izlerken, Kolkhoz içindeki şartlar, kamu çıkarından habersiz olmakla beraber, en ilkel tipteki köylü için bile tercihe şayan olmalıydı. Kolkhozların izin verdikleri bireysel çiftçilik alanı üzerindeki kısıtlamalar da yer almaktadır bu hükümlerde. Artellerle ilgili olan 1935 hükümlerinin 2. ve 5. maddeleri, çeşitli bölgelerin şartlarına göre değişen ve Kolkhoz üyelerine

müsade edilecek toprak ve çeşitli hayvan miktarının tesbiti ile ilgili ayrıntılı kurallar tesbit ediyordu. Ve bunların sadece ayrıntılarının tesbiti, Kolkhozların kararlarına bırakılıyordu. Sovyet Halk Komiserleri kurulunun ve Komünist Partisi Merkez Komitesinin 27 mayıs 1939 tarihli ortak genelgesi, Kolkhoz üyelerine izin verilen ferdi çiftçiliğin maksimum sınırlarını, bunun yardımcı niteliğini muhafaza etmek amacı ile tesbit etti. Aynı zamanda, çeşitli tip Kolkhozlardaki şartlara göre değişen ve Kolkhoz üyelerinin uymak zorunda oldukları minimum miktardaki ve ortak çalışmada başarısız olduğu takdirde ihraç edilmeye yol açabilecek iş üniteleri de tesbit edildi.

Bu alternatifi daha az arzu edilir hale getirmek için, köylüye uygulanan vergi bir defa daha arttırıldı. Bir yandan Kolkhoz üyelerinin kollektif faaliyetleri tedricen arttırılırken, diğer yandan hükümet, kolkhoz üyelerinin arzu ettikleri bireysel çiftçilik alanını muhafaza etmek amacı ile, geleneksel Kolkhoz teşkilâtına müdahale etmekten kaçınıyordu. 25 mayıs 1934 tarihli Sovyet Halk Komiserleri Kurulunun bir genelgesine göre, tarım Komünlerinde en çok üç hayvan üyelerin ferdi kullanımlarına taksitle devredilebilecekti. Böylece bu «Komünler» (daha önceleri tavukları bile kollektifleştirmeye giden ve üyelerinin sebze bahçelerini kısıtlayan teşkilâtlar) artık Artelden pek farklı değillerdi. Tesbit edildiği gibi, kollektif tarım işletmesi teşkilâtı, ayrıntılar dışında, bir kamu politikası sorunu olarak düzenlenmektedir.

Bu durum, merkezi, yönetimin Kolkhoz'a müsaade ettiği yüksek derecedeki özerkliğine terkedilmiş konular üzerinde gerçek bir demokratik karar verme garantisini de zedelemez (*) Fakat, tarımın kollektifleştirilişinin ta-

---

(*) Örneğin, 1935 hükümlerinin VIII. bölümü, bütün önemli kararların Kolkhoz üyelerinin tam olarak katıldığı toplantılarda alınmasını öngörüyordu.

mamlanmasından ve hükümetin politikasına karşı her türlü direnişin Kolkhozların içerisine teksif edilmesinden itibaren, Sovyet tarafından yaratılan bu tarımsal teşkilâtın ilerde Sovyete karşı dönmesi arzu edilmediğinden parti ve devletin Kolkhozlar üzerindeki rehberliği, esas kabul edildi (*). Böyle bir öncülük, heryerde olduğu gibi Kolkhozlarda da hücreleri olan partinin politik nüfuzu vasıtasiyle ve Bölgesel Tarım Daireleri ve İl Sovyetlerinin belli ve sınırlı bir denetleme yetkisi vasıtasiyle uygulanmaktadır. Devlet, Kolkhoz faaliyetlerini ekonomik alanda Kolkhozların faydalandıkları hizmetlerden olan Traktör istasyonlarının sahibi olmakla elde ettiği güçlü pozisyon vasıtasiyle olduğu kadar, pazarları kontrol vasıtası ile de düzenleyebilmektedir. Bu etki, Devlet Makine Traktör İstasyonları ile Kolkhozlar arasında yapılan ve yetkililer tarafından geliştirilen standart sözleşme tiplerinde kendini hissettirmektedir (**). Makine Traktör İstasyonunun yüklendiği böyle bir sözleşmede, tesbit edilen bir kalite üzerindeki çalışma şeklinin ayrıntıları ve teknik tarım yardımları vs. tesbit edilmektedir. Kolkhoz ihtiyaç duyulan iş gücünü sağlamayı (Makine Traktör İstasyonu tarafından gönderilen bazı uzmanlar dışında), Traktör istasyonu tarafından kalifiye traktör sürücüleri, vs. olarak yetişmeleri için düzenlenen kurslara üyelerini göndermeyi ve Makine Traktör İstasyonu tarafından belirli minimum tarım standardı ile hazırlanan tarlalarda belirli

---

(*). *Bk. «Stalin'in» haziran 1933 de Parti Merkez Komitesi toplantısında yaptığı «Kolkhozlar içindeki sınıf savaşı üzerine» başlıklı konuşması, op. cit. 1940, S. 441*

(**) *Bk. Ribalko ve Lonkov, «Makine Traktör İstasyonları ile Kolkhozlar arasındaki sözleşme ilişkileri» Na Agrarnom Frontem, 1934, No. 10.*

ürünler yetiştirmeyi deruhte eder. İstasyon tarafından yapılan hizmetlerin karşılığı aynî olarak ödenir. Şüphesiz Makine Traktör istasyonu bu çeşit ödemeleri, devletin ihtiyacı için olduğu kadar, Kolkhoz üretimine istediği yönü verebilmesi ve etki yapabilmek açısından da tercih etmektedir. Devletin, en çok ihtiyaç duyulan tarım ürünlerinin fiyatlarını üretici için elverişli bir şekilde tesbit etme gücü yönünde yapılan bu etkiler, Kolkhozların üretimleri ve teşkilâtın genel yönü bakımından iyi tayin edilen sınırlar dahilinde özgür karar vermelerine yetecektir. Bu çeşit ayrıntılar dışında, Kolkhoz otonomisi, üyeler arasında dağıtıma tabi olmayan kollektif ürünün bu sınırlı bölümünün tesbiti ile birlikte, yönetimi ve iş disiplinini kapsar. Kolkhoz'un geliri, bütün üyelerin Kolkhoz demokrasisinin işleyişi ile ilgili olan Kolkhoz yönetiminin yeteneğine tabidir.

Bu şekilde tanımlanan tarımsal teşkilatın, ne derece kooperatif sayılabileceği sorulabilir. Tarımsal kollektifleştirme sadece gönüllü, ihtiyari çizgide başarıya ulaşmış ve bu savaşın (2. Dünya Savaşı) arifesinde halâ. varlıkları Kolkhoz içerisinde çok sıkı bir disiplinin gereğini haklı gösteren %6 oranında ferdi çiftçilik kalmıştı. Kolkhoz üyesinin tercih edilir bir durumu olmakla beraber, bu etki, şunu veya bunu imal etmesi emredilen fabrikadaki gibi işlemez. Yerel insiyatifin belli bir özgürlüğü ve tecrübesine yer verilmekle kalınmayıp, bu hususlar teşvik de edilirler. Devletin Kolkhozlara yaptığı tavsiyelerden çok ötelere giden amaçlar için bir seri çiftlik tesis eden ve üyeler arasında dağıtılan gelirini genel ortalamanın üstüne çıkaran ve toplam gelirini arttıran Kolkhoz kamu oyunun onayını kazanmaktadır. Kolkhoz 1935 den beri «ebediyen» işgal ettiği toprağı kullanma hakkını (Sovyet Devriminden beri tesbit edilen toprak mülkiyeti görüşüne en yakın yaklaşma) istimal etmiştir. 27 mayıs 1939 genel-

gesine göre, üye sayısındaki artış (ve eski Kolkhoz üyelerinin ferdi çiftçilikle ilgili taleplerindeki artış da dahil, Kolhoza katılan yeni üyelerin «Ferdi çiftçiliğine» kollektif çalışmaya tabi topraklardan dağıtmak sureti ile çözümlenmeliydi. Şüphesiz bu durum, devletin Kolkhoz teşkilâtını, devlet işletmeciliği tarafından temsil edilen bir çeşit merkezi sosyalist teşkilâta doğru daha fazla iteleme ve yaklaştırma hakkını veya örneğin, vergileme yolu ile özellikle iyi toprağı işleyen Kolkhozların avantajlarına ortak olma hakkını bertaraf etmez. Fakat, bunlar uzak perspektiflerdir. Gerçekte Kolkhoz üyesi, fiilen kendi geleneksel çerçevesi içinde, isterse geleneksel çalışmasına, kendisinin ve arkadaşlarının demokratik yollardan denetimi altında ve disiplin içinde devam edebilir. Ayrıca, bu üye kollektif çabalara yardımcı olan çalışmaları için mükafatlandırılacaktır. Bu üyenin faydalanamayacağı tek şey, kendi üretim araçlarının kişisel denetimidir. Çünki, paylaşılan fonun dışında kalan ve eski özel mülkiyete tabi olan üretim araçları, Kolkhoza bırakılmış olanlara nazaran önemsiz bir yekûn tutmaktadır. Kolkhozdan ayrılan üyeye, halen sahip olduğundan daha iyi fırsatlar sağlansaydı bile, yine de üye, üye olduğu yıllar içindeki çalışmalarının semerelerinin çoğunu bırakmak zorunda kalacaktı. Kollektifleştirme hareketinin tamamlanışından beri, Kolkhoz üyesinin sosyalize edilmiş üretim araçları üzerindeki eski mülkiyetinin onun geliri üzerinde bir etkisi olmamıştır (*). Bu

---

(*) 12 temmuz 1931 tarihli genelge, Kolkhoz gelirinin %5'i nin kollektifleştirilmiş ferdi mülkiyetle orantılı olarak, fakat sadece kollektifleştirilmenin tamamlandığı bölgelerde dağıtılmasını öngörüyordu. Gerçekten, böyle şartlar altında bu haklar tabii sayılırken, bu madde her üye-ye emeğinin karşılığını dağıtmak eğiliminde olan Kolk-

durum Kolkhozlara giren eski fakir köylüler ve işçiler yararına elkonulan Kulak mülkiyetinin teorik izahına ters düşecekti. Bir kimsenin belirli üretim araçlarını çiftliğin emrine vermesi, emeğinden ve emeğinin meyvelerinden yararlanmanın gerektirdiği hak ve görevlerin ön şartı olarak kabul ediliyordu. Sovyet kanunu, üretim araçları üzerindeki meşru mülkiyeti ancak bu şekilde kabul etmekteydi. Yoksa Kolkhoza giren köylülerin mallarının müsaderesi söz konusu değildi. Tersine, devlet tarafından yapılan dev yatırımlar sonucu, eskiden bağımsız çalışan, şimdi ise Kolkhoz üyesi olan çiftçiler, emeklerini daha verimli olarak değerlendirebilecekler ve eskisinden daha çok kazanç elde edebileceklerdir. Kapitalist mülkiyet anlayışına göre, şüphesiz şekli değilse bile, gerçekte mülkiyet ilga edilmiştir. Çünkü köylünün, kollektifleştirilmiş mülkiyeti istediği gibi kullanma hakkı yokolmuştur. Böylece, üyenin halâ özel mülkü olarak farzedilen toprak payını kullanma hakkı, kooperatifin bir karakteristiği olarak kabul edildiği takdirde, şüphesiz bu Kolkhoz değildir, artık. Diğer taraftan bir kooperatif diğerlerinden, daha fazla bir özerkliğe ve mali sorumluluğa sahip olmakla ayrılan sosyalist bir kuruluş olarak tanımlandığı takdirde, Kolkhoz şüphesiz bu tanımın içine girer. Bununla beraber, başlıca üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyetinin, kullandıkları üretim araçlarının daha az önemli bir kısmını kontrol eden üreticiler teşkilâtının faydalandığı

---

hozun asli tutumu ile çelişki teşkil etmektedir. Üretim araçlarının eski sahipleri arasında dağıtılan Kolkhoz gelirindeki paylar açısından şurası hatırda tutulmalıdır ki, Yakovlev'in 16. Parti Kongresine sunduğu rapora göre, Kolkhozların sabit sermayesinin % 40 i devlete, Kulaklardan elde edilen malın %15'i ve sadece ‰45'i Kolkhoz üyelerine ayrılmaktaydı.

özerkliğin derecesini kısıtladığını da ilâve etmek gerekir. Sovyet ideolojisi Komünü (*), (Köylü faaliyetlerine Artel'den daha fazla yer veren bir çeşit Kolkhoz), devlet çiftliğinden (Sovkhoz) çok, bu iki görüş arasında bir fark gözetmeksizin tarımsal teşkilâtlanmanın en yüksek aşaması olarak nitelendirme eğilimindedir. Kolkhoz üyesinin «yardımcı» özel çiftliğini kapsayan Komün, devlet çiftliğinin üstünlüğü daha kesin ve sert bir plânlamanın mevcudiyetine bağlıyken, halâ mevcut olan piyasa için üretim yapan bu elemanları tasfiye etmektedir. Bugüne kadar bu çeşit görüşler teoride kalmıştır. Tarım alanında kooperatif inisiyatifinin, daha az yetenekli tarım işçisi çeken devlet yönetim hiyerarşisine nazaran avantajları ve kooperatifler arasında üyesine daha geniş kişisel çıkar alanı sağlayan kuruluşların avantajları bu üstünlüğü ispat etmiştir. Böylece, esas eğilim, Sovkhozdan Kolkhoz idaresine mümkün olduğu kadar çok toprak transfer etmek ve bütün mevcut Komünleri Artel'e çevirmek yönünde gelişmektedir. Tarım alanında kollektivizmin zaferi, direkt olarak devlet idaresine ait olmayıp, devlet denetimi altındaki kooperatifin zaferi olmuştur.

Sovyet tarımı, beş yıllık plânlar boyunca tamamen yeni bir muhteva kazanırken ve yeni teşkilât biçimlerini geliştirirken, sanayide nitelikçe yeni hiçbir gelişme olmamıştır. NEP'in sunulduğu bu sıralarda umulduğu gibi, sanayide ve ticarette özel işletmecilik, kısmen devletin yaptığı adli ve idari baskılarla, fakat aslında devletin ekonomik gücü karşısındaki zayıflığı sonucu «yok olmuştur». Şüphesiz gelişme, devletin bütün kullanılabilir kaynaklarını silâhlanmaya olduğu kadar, tarımın kollektifleştirilmesine dev yatırımlar şeklinde yöneltme ihtiyacı dolayısiyle de hızlandırıldı. Fakat bu gelişme, bu özel

---

(*) *Stalin «Başarıdan başı dönenler» op. cit. 1940, S. 336.*

şartlar olmaksızın dahi NEP döneminin başlangıcından beri olduğu gibi devam etmiş olacaktı. Ekonomik alanda özel işletmeciliğin ilgası fiilen tamamlandığı sırada, 22 ağustos 1932 Kanununun 107. maddesini tadil ederek değişikliği tesbit etti, böylece kitle tüketimi için kâr karşılığı satmak amacı ile sanayi veya tarım ürünlerinin satın alınması, en az beş yıl hapis cezasını öngören bir spekülasyon suçu olarak tanımlandı. Bu kanunun kötüye kullanılması (*) halinde, yüksek mahkemeye başvurulabilecekti. Fakat durum 1932 den beri esas noktalarda açıklığa kavuşmuştur. Lüks tüketime ayrılan eşyaların satışı ve imâli, özel işletmeciliğe bırakılan tek alandır. Bütün diğer ticaret, devlet veya kooperatifin tekelindedir. Karaborsanın ise çok sert devrimci kanunlarla üstesinden gelinmiştir. Bu dönemde, devlet sanayi işletmeciliğinde ilgi çekici bir gelişme yer aldı. Birinci Beş Yıllık Plân dönemindeki muhteşem gelişme, sadece ilgili işletmelerin kârları ile finanse edilemezdi. Hatta devlet bile, gerekli olan kredileri yalnız paranın enflasyonist fiyatı üzerinden verebilirdi. Savaş Komünizmi dönemindeki gelişmelere tekabül eden bu gibi gelişmeler, «devlet sektöründen kredinin kalkması» ve işletmelere, devlet tarafından yatırım amaçları için verilen krediye karşılık, sorumluluk duygusunun azalması gibi teorilerin gittikçe benimsenmesine yol açtı. Savaş Komünizminin tecrübeleri, bütün aşırı solcu saçmalıklara karşı etkili bir dayanak oldu. Bu konuda hükümet tam bir karşı tutum takındı. Komü-

---

(*) Bunlara Gine domuzları ve beyaz fareler gibi tarım ürünlerinin ticaretini de dahil eden yorum da eklenebilir. İşin daha ciddi tarafı. yargıtay, bazı ev kadınlarını spekülasyon suçuna ve profesyonel spekülatörlere karşı uygulanan sert tedbirlere karşı korumak amacı ile sık sık müdahale etmek zorunda kalmıştır.

nist Partisi Merkez Komitesinin 5 aralık 1929 kararı, bu yeniden inşa döneminde «işletmelerin ayrı muhasebe esaslarına tabi olmasını» genel bir politika olarak kabul etti. Bu politika, NEP döneminde zaten iyice geliştirilmiş ve daha sonra (ekonomik muhasebe) Khosnazchot olarak benimsenmiştir.

> *Bağımsız muhasebe, üretimin rasyonelleştirilmesini ve teşkilâtın donatım ve satış işlerini kolaylaştırır; bürokratizme ve hiylekârlığa karşı bir güç yaratırken, işletmelerin gerçek durumunu gösterir.*

İşletmeleri bağımsız mali temellere oturtmak, aynı zamanda işletmenin verimliliği hususundaki fikirlerin yerleşmesini ve işçilerin, çalışmalarının sonuçlarından haberdar olmalarını kolaylaştırır.

Bağımsız muhasebe, şüphesiz belli bir miktar ekonomik otonomiyi gerektirir. Plânın en sıkı şekilde kontrolü sağlanmalı ve plânın sınırları dahilinde verimli işletme bağımsız olmalıdır ve yöneticisi, işin tam sorumluluğunu yüklenmelidir. Yıllık miktarın tesbiti işletmeye bırakılmalı ve ürünlerin satışları için yapılan sözleşmeler, tahmini maliyet esasına dayandırılmalıdır. Bunlar arasındaki farklar ve maliyet fiyatının tesbiti, işletmenin başarısı için başlıca görevlerdendir. Bu tesbit müsbet ise, işletme kâr gösterir ki bu miktar, işletmeye bırakılır ve işçilerin çalışma ve yaşama şartlarının geliştirilmesine harcanır ve başarılı işçilere prim olarak dağıtılır.

Bu tutumun daha sonraki politikalardan ayrıldığı tek husus, sözleşmelerini zamanında ve tesbit edilen maliyet fiyatına yerine getiremeyen işletmelerin durumlarına daha çok, yumuşak bir yanaşma tarzıdır: Böyle durumlarda, şartlarda ayarlamalar yapmak gerekir. Bu maksatla, 1931 de özel bir organ olan devlet hakemliği müessesesi, devlet işletmeleri arasındaki anlaşmazlıkları çözümlemek amacı

ile kuruldu. Bu kurum zamanla, bu işletmeler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve sözleşmenin yerine getirilmemesi halinde, alışılmış cezalar veren özel bir sivil mahkeme haline geldi. Tahmini maliyet fiyatı ile, gerçekleşen maliyet arasındaki fark gibi, bu cezalar da işletmenin Devlet Bankasındaki hesabından karşılanmaktaydı. Böylece Devlet Bankası, plânların yerine getirilmesinde başlıca düzenleyici organ oldu. Sovyet Halk Komiserleri kurulunun 14 Ocak ve 20 Mart 1931 genelgeleri, devlet işletmelerine otomatik olarak verilen kredileri zaten durdurmuştu. Verilecek krediye plân değil, fakat planın uygulanmış olması esas teşkil etmeliydi. Herhangi bir işletmenin hesabına, ancak gönderilen malların kalitesi ve miktarı, satın alan tarafından onaylandıktan sonra kredi verilebilirdi. Beş Yıllık Plânın yerine getirilmesi amacı ile, sözleşme hükümlerinin gerektirdiği dev yatırımları karşılamakta sıkıntı çeken işletmelere yardımı öngören ve V.C.İ.K. ve Sovyet Halk Komiserliği Kurulunun ortaklaşa olarak 3 Mayıs 1931 de yayınladıkları bir genelge, devlet yardımına muhtaç işletmeler için kârın %85 inin hazineye olan mecburi tahsisini %10'a indirdi. Yalnız devlet yardımı talep etmeyen işletmeler -özellikle tüketim maddesi imal edenler- bütün devlet kaynaklarının beş yıllık plânı finanse etmek üzere merkezileştirilme vasıtası olarak, kârlarının %85'ini hazineye ayırmaya devam etmek zorundaydılar. NEP'in son aşamasında atılan adımlara benzeyen bu değişiklik, kelimenin tam anlamı ile, muhasebesi kâr göstermeyen işletmelerin özerkliğini arttırmak demekti. Bu tedbirlerin yardımı ile muhasebesi kâr göstermeyen işletmelerin özerkliğini arttırmak demekti. Bu tedbirler yardımı ile muhasebe, ekonomik yeteneğe sahip oldu ve gerçekten, kâra geçen veya geçmeyen bütün milli ekonomiye uygulandı. Yetenekli çalışma bakımından daha merkezileştirilmiş sorumluluğu, yetenekli yönetim üzerinde denetim görevini görecek ekonomik muhasebe sağ-

lıyordu. 18 Şubat ve 23 Temmuz 1931 yasaları ile bir tekele bağlı olan işletmelere kendi sorumluluğu altında sözleşme yükümleri altına girme hakkı verildi. Böylece tekel daha çok bir denetim organı olarak kısıtlanıyordu. Diğer taraftan, milli ekonominin başlıca organlarının durumu, tedricen üst plânlama ve denetim organlarına yaklaştırılmıştır. Yüksek Ekonomi Şurasının yerini çeşitli milli ekonomi dallarından sorumlu Halk Komiserlikleri almış ve bu Halk Komiserlikleri 1936 danberi herbiri ayrı bir sanayii yöneten tek bir büyük tröstle ilgili olacak parçalara bölünmüştür. NEPmenle rekabet ve ilgili ticari kararlar almak ihtiyacının yok olması ile, NEP yıllarının tröstü önemini kaybetmiştir. Bugün hesaba katılan esas husus, bir yanda -ister tek bir büyük tröst trafından, ister kural olarak özel bir Halk Komiserliği tarafından yürütülsünbir sanayi dalının ekonomik alandaki önderliği, diğer yanda ise tek fabrikanın yetenekli teknik yönetimidir. İşletme ve tröstlerin yönetimi, «rublenin kontrolü» vasıtası ile denetlenir. Bu denetleme girdikleri sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi ile diğer işletmeleri ile aralarında meydana gelen alacak veya borç hesaplarını kapsar. Kapitalizmin sona ermesi ile, bu işletmelerde meydana gelen fazla değerlerin, sosyalist sektöre aktarılması imkânı azalmış ve bu husus, sosyalist sektörün içersinde sert bir tasarrufu zorlamıştı. Böylece plânlamanın zaferi, kredinin rolünü ve bunun dayanaklarını teşkil eden sözleşme yükümlülüklerinin rolünü azaltacağı yerde arttırmıştır (*).

(*) Bk. Molotof'un 1931 sanayi konferansında ve Grinko'nun XVII. ve 2 şubat 1932 tarihli Parti konferansına (Finance and Socialist Economics, 1932 No. 8-9). Karşı görüş açısından Planlı kredilerin kapitalist sektörün fonlarının yeniden dağıtımı olarak ve «kredinin kalkması» ile izah edilmesi hk. Bk. Kozlov, op. cit.

b) İkinci Devrim Döneminde Sovyet Hukuk Sistemi

Sovyet Hukuk Sisteminin, düzenlediği sosyal ilişkilerdeki devrimci değişiklikler sırasında da muhafaza edilip edilmediği hususu, hayli ilgi çekici bir sorudur. Sovyet yasallığının en ciddi şekildeki ihlâli, Sovyetin Kulakları kısıtlama politikasının yerine, onu bir sosyal faktör olarak ortadan kaldırma politikasını ikame etmeye ve buna ilişkin devrimci harekete açıkça hazır olmadan önce vuku buldu. Ve, NEP döneminde teşvik edilen işlerine devam eden kişilerin mallarına el konulmak için ceza kanununun 61. maddesinin çok geniş kapsamlı yorumuna gerçekten ihtiyaç vardı. Buharin, 1925 de, Kulaklara kendilerini zenginleştirmeyi ve dolayısiyle, topluma hizmet etmeyi salık vermişti. Fakat, bu çeşit işleri gayri meşru ilân etmek ve yerine Sovyet'in daima nihai amaçları olarak ilân edilmiş olan yeni düzeni getirmek, şüphesiz hükümetin kanuni yetkileri dahilindeydi ve Medeni hakların tesis edildikleri ekonomik ve sosyal amaçlara hizmet ettiği sürece, himaye edildikleri Medeni Kanun hükümlerinin temel ruhuna uygundu. Sovyet'in bu hakların yararlı fonksiyonlarını yitirdiğine karar verdiği bir sırada, bir tazminat hakkı talep etmek, ancak sovyet hükümeti tarafından hiçbir zaman kabul edilmemiş olan Mübadele Hukuku görüşlerine göre mümkündü. Sovyet vatandaşlarını ivedi olarak sosyal durumlarına ve yeniden inşa dönemi karşısında teşkil ettikleri tehlikeye göre nihayet 1936 Anayasası tarafından bütün sosyal farklılıkların ilgasından yeniden yerleşmeye tabi tutmak şüphesiz hükümetin gücü dahilindeydi.

Diğer taraftan, «Kulakların bir sınıf olarak tasfiyesi» ile ilgili genelgeler, hükümetin kanuni yetkileri dahilinde olmakla beraber, özellikle devrimci tedbirlerdi. Ve kurulan bir sosyal sistemin herhangi bir yasanın gerektirdiği

genellik ve belirginlik prensiplerinden yoksundu. İzlenilen yol, «Kulakların tasfiyesi»nin Sovyetler Birliğinde çok büyük hızla ve sert bir biçimde uygulanması dış politikadaki olağanüstü ve zor durumun sanayii anormal bir hızla reorganizasyona zorlaması sonucu meydana geldiğinin bir delili olarak kabul edilmedikçe, yasaların sosyal değişikliklerin bir vasıtası olarak hizmet ederken sabit olmadıkları teorisi açısından bir görüş olarak kullanılabilirdi. Bu özel şartlar dışında, değişikliğin yürütülmesinde daha ağır, fakat daha muntazam vasıtalar uygun olacaktı.

Fakat bu iddia, hukuk düzeninin transformasyonundan sonra eskisinin aynı olup, olmayacağı sorusuna cevap vermiyor ve hatta, bu cevaba yardımcı bile olmuyor. Bazı hukuk sistemleri, örneğin İngiliz hukukunda olduğu gibi, herhangi bir Marksist sosyoloğun Güller Savaşı ve Reformasyon yılları sırasında, mevcut yasalara göre yürütülen müsaderelerde olduğu gibi, mülkiyette vs. deki değişikliklerden bağımsız olsun veya olmasın, sosyal devrimler olarak nitelendireceği bir seri sosyal değişikliklere yol açmışlardır. Kurumlar yaşarlar ve kuşkusuz Renner'in düşündüğü anlamda olmakla beraber, ilgili kurumların tek bir esas kuruma dönüşmesine ve önceki esas kurumun ortadan kalkması da dahil olmak üzere, fonksiyonlarını değiştirerek geliştikleri sosyal sistemden tamamen farklı bir sosyal sisteme hizmet ederler. 1927 denberi yer alan dev sosyal değişikliklerden sonra, 1922 yasasının halâ yürürlükte olması, S.S.C.B.de buna benzer bazı şeylerin mümkün olduğunu ispat etmektedir. Fakat bu değişme nasıl elde edildi ve 1922 kurumlarının gerçek fonksiyonları nedir?

Sanayi ve Ticaret bakımından bu soruya nisbeten kolay cevap verilebilir: Medeni Yasanın, özel ve kamu işletmeleri arasındaki rekabeti (ki şimdi birincisi kaldırılmıştır.) düzenlemek amacı ile tesis edilen bu ilişkilerine,

şimdi kamu işletmelerinin ekonomik yeteneğini sağlamak amacı ile başvurulmaktadır. Örneğin, evvelce özel işletmecinin yasadan kaçmasını önlemek amacı ilet esis edilmiş olan Medeni Yasanın 30. maddesi, şimdi Devlet Hakem Kurumu tarafından plânda yer almayan yatırımlara başvuran devlet işletmelerinin işlemlerini hükümsüz bırakmak için kullanılmaktadır. Bu madde, öngörülen yatırım için gerekli devlet kredisinin yokluğunda da uygulanır; maliyeti başka bir yoldan örneğin, işletmenin kâr fazlasından karşılanır. Bu münasebetle, yeni bir sorun çıkıyor ortaya: Artan sayıdaki devlet işletmesine, yönetimlerini ekonomik muhasebe esaslarına göre düzenlehükümet, Medeni Yasanın 19. maddesine pek aldırış etmedi. Buna göre, sadece bütün işletmelerin bağlı olmadığı ekonomik muhasebeye bağlı olan ve belli bir özerkliğe mek için gerekli hukuki işlemlere girişme hakkı verirken sahip olan devlet işletmeleri, Medeni haklara konu olabilir. Fakat devlet, 19. maddede tadilat yapmak sureti ile teorik güçlükleri kolayca bertaraf edebilirdi. Böyle bir durumda Medeni Yasa özel işletmelerin yokolması ile önemli bazı bölümleri eskimiş ve bazı bölümleri de fonksiyonlarını değiştirmiş olan 1922 Medeni Yasasının kendisi olacaktı halâ.

Tarım sektörü bakımından durum çok daha karışıktı. Büyük dönüşüm boyunca yasaların fonksiyonu daha kısıtlıydı. Bunu, 15 aralık 1928 tarihli Yasa ve Toprak Yasasının, Kolkhozların kurulmasını kolaylaştıran bir yolda toprağın periodik olarak yeniden dağıtımı ile ilgili hükümlerini açıklayan yasalar gibi hazırlayıcı tedbirler de dahildir. 1 Şubat 1930 genelgesi ile, devrimci değişimlere yol açıldı. Yasa, sosyalize edilen ve özellikle Kolkhoz mülkiyetini yağmaya, tahribe ve zimmete geçirmeye karşı korumak amacı ile en ciddi durumlarda idam cezası da dahil olmak üzere ağır cezalar ihtiva eden 7 Ağustos

1932 Yasası vasıtası ile yeni düzeni himaye etmiştir. Fakat, Tarım Halk Komiserliği tarafından geliştirilen çeşitli Kolkhoz tipleri için tesis edilen model maddelerden olan Toprak Yasasının 109. maddesindeki hükümler dışında, yeni düzenin temellerini kuran unsur bizatihi yasalar değildi. Bu tür devlet işlemlerinin amacı yani düzenin kooperatif inşasıdır. Nihayet teori olarak, üyelerinin gönüllü birliği esasına dayanan Kolkhoz, devlet tarafından kontrole tabi tutulan ve desteklenen, fakat yukarıdan tanzim edilmeyen bu esas üzerinde teşkilâtlandırılmalıydı. Her Kolkhoz'un dayandığı hukuki dayanak, kendi kurulu tarafından onaylanan kurallardır. Teorideki model maddeler, nihayet, parti ve devlet tarafından Kolkhozun en iyi şekilde teşkilâtlandırılması ile ilgili olarak yapılan tavsiyelerden başka bir şey değildir. Bu maddeler belki izlenilen politika gereği, Artellerden tanınan imtiyazlardan hukuki olarak faydalanmanın şartıdırlar da. Kolkhoz içinde verilen bu imtiyazların oynadığı büyük rol açısından Kolkhoz temellerini şartlandıran böyle bir otoritenin ve Kolkhozun iç yapısını düzenleyen bir yasanın önemi azdır. Gerçekten pek az Kolkhoz, en üst yetkililerin onayına tabi olan Model maddelerde değişiklik yapmak amacı ile, kendi maddelerinde özel değişiklikler yapmakta güçlüğe uğrayacak ve böyle tadillerin yokluğuna rağmen hiçbir yargıç, mevcut hükümlerin yeni yorumları ileu ygulanmasında, Kolkhozun özerkliğine bırakılan ve Kolkhoz tarafından kabul edilen yeni hükümlerin uygulanmasında karşılaştığı güçlükle karşılaşmayacaktı. Fakat bütün bunlara rağmen Kolkhozun bir kooperatif olarak temellerinin devlet fabrikaları gibi yukarıdan devlet eli ile düzenlenemeyeceği görüşü resmen yerleşmiştir. 1939'da, Kolkhozların çalışma düzeninde kollektifi güçlendirme ve ekonomilerinde özel elemanları azaltma yönünde meydana gelen büyük değişikliklere ihtiyaç duyuldu-

ğu sıralarda, devlet ve Komünist partisi bir genelge ile Kolkhozları tesbit edilen asgari bir ölçüde kollektif çalışmaya katılmayan üyelerini ihraç etmeleri hususunda uyarırken, model hükümlerin genel çerçevesi içinde tadilatlara yöneldi. Devlet ve Komünist Partisi aynı zamanda, model maddelerin ihtiyaç duyulan yönde düzeltilmeleri için yeni bir delege toplantısı düzenledi. Bunun bir hukuk sorunu değil de bir politika sorunu olduğu söylenebilirdi. Kolkhozlara gelirlerinin dağıtımında veya görevlerini ifa etmeyen üyelerine kendi disiplinini uygulamada bir sınır dahilinde özgürlük tanıyan bir devlet, sırf şekli görüş açısından Kolkhoz «özel çiftçiliğini» ve üyelerinin özel hayvancılığını pekalâ kaldırabilirdi. Devletin bunu Kolkhozun temsilcilerinin rızasını gözetmeden yapmayacağı ve bu mususun hukuki bir husus olmayıp, politik bir husus olduğu ve Kolkhoz hukukdan çok, Sovyet Anayasasının bir yorumu sonucu olduğu kabul edilebilir. Fakat böyle bile olsa bu, Kolkhoz hukukunun yorumu bakımından konu dışı olarak kabul edilemez. Herhalde, Artel'le ilgili olan ve halâ yürürlükte olan ve Toprak Yasası ile pek gevşek ilişkileri olan model hükümler, genellikle halkın çoğunluğunun ekonomik hayatını düzenleyen temel hukuk olarak kabul edilir (*).

Toprak yasası hükümlerinin eskimiş olduğu aşikardı. Kulak (kapitalist) işletmesinin temellerini teşkil eden sadece II ve III. bölümler açıkça iptal edilmiştir. Fakat köylünün toprağı ferdi olarak kullanma hakkı ile ilgili bölümler toprağın pericdik olarak yeniden dağıtımı ile ilgili olan (VII-IX.) bölümlerle birlikte küçük bir azınlık dışında önemlerini yitirmişlerdir. Aynı şey, Köy Komününün (IV. bölüm) görev ve haklarla ilgili hükümleri için de söylenebilir. Bu sonuncusu, pratik amaçlar nedeni ile

---

(*) *Vişinski, op. cit. 1938 (Anayasa Hukuku) S. 181.*

hemen hemen her yerde Kolkhoz toplulukları tarafından benimsenmiştir.

Köylü (Dvor)u, halâ Kolkhoz'un özünü teşkil ediyorsa da ve Toprak Yasasında Kolkhoz'un temeli olarak tasavvur edilmişse de, bunun hukuki statüsünün Toprak Yasası vasıtası ile düzenlenmesi artık uygulama yeteneği güç olan bir şeydi; Kolkhoz üyeliğinin asgari oranda kollektif çalışmaya katılma şartına bağlandığı 1939 mayısından beri.

Üyelerinden bazılarının Kolkhoza katılmasından önce Dvor'u bölmek (*), yeni üyeler alırken başvurulan normal bir tedbir olarak kabul ediliyordu. Diğerleri kalırken Kolkhozu kendiliğinden terkeden bazı Dvor üyelerinin Kolkhoz'daki görevlerini yerine getiremediklerinden dolayı, ihraçları halinde bu tedbire nasıl başvurulacaktı? Dvor'un bölünmesi, ailenin üyelerinin iradesi dışında zorla kabul ettirilemez. Bundan dolayı Kolkhozu ferdi üyelik esası üzerine oturtmak, şehirlerde dahi normal olan tüketim eşyası üzerine dayanan ortak aile mülkiyetinin ötesine giden Dvor'u kaldırmak olacaktı. Fakat, soru halâ ortada durmaktadır. Örneğin, aile hayatının güçlendirilmesinde kamu yararının varlığı nedeni ile veya Kolkhoz'a katılan köylü ailesinin üyelerinde kollektif s o r u m l u l u k uyandırmak için olsa b i l e Kolkhoz Dvorunun, Toprak Yasasının alt ünitesi olarak muhafaza edilmesi kararlaştırılacak ve bu, artık 1922 Toprak yasasındaki anlamda Dvor olmayıp, yeni bir tip, model olacaktı. Sovyet Toprak Kanununda şeklen korunan kurumların sosyal fonksiyonlarında sadece değişiklik

---

(*) Ailenin gençlerinin Kolkhoz'un faydalarını yaşlılardan daha fazla anladıkları sık sık görülmektedir. Dvor araçlarının bölünmesi şüphesiz, aile üyelerinin fiziken ayrılmalarını gerektirmez.

olmadığı, fakat Renner'in terminolojisini kullanırsak, toprağı kullanma hakkı ile ilgili kurumların, örneğin bu hakkı uygulayan kollektif biçimlerin (daha doğrusu, tarım kooperatiflerinin Artel biçimi), esas kurumu ve tüm Toprak Kanununu da içermiş olduğu açıktır.

c) İkinci Devrim Döneminde Teorik Hukuk Görüşleri:

İkinci devrimin hukuki yanı ile ilgili resmî Sovyet görüşü, Vişinski'nin yazılarında açıklamıştır (*). Eski Sovyet hukuku şartları altında «Kulakların tasfiyesi» olayında uygulanan tedbirlerin kanunsuzluğu, proleter diktatörlüğünün çıkarlarının kendi yasalarına göre önceliği ve devrimci geçişle ilgili sorunların herhangi bir sabit ve yazılı yasayla çözümlenmesinin imkânsızlığı kabul edilmekte ve (zamanında Stalin'in beyanlarına göre) savunulmaktadır. Bu iddia, Sovyet yasalarının değişen ihtiyaçları karşılayacak kadar yeterince elastiki olduğunu ifade eden Lenin'in görüşü ile çelişirken, hukuku sosyal değişmeye karşı muhafazakârlığın başlıca unsuru olarak kabul eden burjuva teorisyenlerini destekler görünmektedir. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, Vişinski tartışmasında Kuzey Kafkasya'da kollektifleştirmeye karşı yapılan ayaklanmalara karşı alınan olağanüstü tedbirleri esas olarak kullanmıştır. Onun bütün iddiası, yasallığın üstünlüğünü, önceliğini, genel bir değişmeden çok, hafif devrimci değişikliklerle egemen kılmak biçiminde belirmektedir. Sovyet yasalcılığı görüş açısından, Vişinski'nin birçok devletin iltifat edeceği ve olağanüstü, tedbirlerle cevap verecekleri olağanüstü durumları kabul etmesi, onun genellikle esas olarak kabul ettiğimiz yasaların ge-

---

(*) Op. cit. 1933 ve «İhtilâlci Meşruiyet» Bolşaya Sovietskaya Ansiklopedia da yayınlandı.

nelliği ve belirginliği prensiplerinin harcanması pahasına, yasaların veya nihayet adaletin uygulanmasında elastikiyet ve «devrimci intibak»ı sunma eğiliminden daha az önem taşımaktadır.

Kitlesel bir ihtilâl hareketi sırasında, Vişinski aşırılıkların ve taşkınlıkların kontrolünü mevcut hukuk düzeni açısından değil de, hareketin tercih edilen politik görüş açısından, adaletin görevi olarak kabul etmektedir (*). Hatta devrim şartlarının ihtiyaçları dışında, Sovyet yargıcına (**) bırakılan karar verme özgürlüğü, devrim hukukun eski şekli ve muhafazakâr meşruiyete karşı, devrimci gelişmelerin ihtiyaçlarına hizmet eden hukukun karakteristiği olarak kabul edilmektedir. Fakat, NEP döneminin ilgasının genel olarak hukukun ilgası demek olacağını ileri süren Mübadele Hukuku görüşünün savunucularına karşı Vişinski (***), toplumun yeni devletine uygun bir yeni meşruiyetin meydana geldiği hususunda kuşku duymadı. İhtilâlci meşruiyet ve ihtilâlci Adalet bilinci, hukukun devrimci devletin istediği anlamda doğru olarak devrimci uygulanışını ve kanun yapıcı tarafından yargıca devrimci devletin istediği anlamda kabul edilmiş bir karar verme özgürlüğünün kullanılmasını ifade ederler. Bundan dolayı, Vişinski'nin olağanüstü durumların ve devrimci dönüşüm dönemlerinin yarat-

---

(*) Örneğin anti-kulak tedbirlerin uygulanması gayri meşrudur, fakat politik olarak gereklidir.

(**) Örneğin, kıyas prensibi ile Sovyet yargıcının Ceza Yasasının daha geniş cezaları kapsayan diğer maddelerine olduğu kadar, başvurma hakkı vasıtasiyle yargıca çok geniş karar verme özgürlüğü tanınır.

(***) «Sol»un tarımdaki kollektifleştirmenin, meşruiyeti sona erdirmiş olduğunu ifade eden görüşlerine karşı bir polemik olarak. Bk. Vişinski, op. cit. S. 72-3.

tığı ihtiyaçlar üzerindeki gözlemleri bir yana terkedilebilirdi; çünki terminolojisindeki bazı belirsizliklere rağmen, eğer Vişinski normal hukuk işlemlerine «elastikiyet» getirme eğiliminde olmasaydı ve sadece bir toplum dönüşümü amacı taşımayıp, bu dönüşümü, fazla güçlüklere düşmeksizin yasalarında tadilat yapmak sureti ile gerçekleştirip, hukuk politikasını da sık değiştiren bir devletin hukukunu devrimci olarak kabul etmemiş olsaydı, onun yukarıdaki gözlemlerinin, yine kendisinin normal hukuki işlemler görüşü üzerinde bir etkisi olmayacaktı.

Vişinskiye göre, devrimci yasallık diğer herhangi bir yasallık gibi baskı unsurlarını ihtiva eder. Fakat aynı zamanda burjuva yasallığında bulunmayan ve yeni bir disiplin yaratan eğitici unsurları da ihtiva eder. Teorik olarak bu görüş, burjuva yasallığının gereği olarak (başkalarının haklarına müdahale etmemelisiniz ilkesi) yorumlanmadıkça bir anlam ifade etmez. Ve toplum hayatının olumlu yönde gelişmesini hukukun ötesinde belirsiz ekonomik güçlere bırakırken, Sovyet hukuku, eğer sosyalist ekonomi organları başarıya ulaşmak zorunda iseler, vatandaşları gerekli pozitif davranış tarzına zorlamalı idi. İddia, bu anlamda doğrudur. Ama, belirli elastikiyet lehinde olan bir tartışma olmakla beraber (çünkü sosyalist hukukta, ekonomi hayatın arzu edilen gelişmesi ifadesini bulmalıdır) bu aynı zamanda hukukun istikrarına karşı olan ve değişen politik ihtiyaçlara göre, hukukun da çok sık olarak değişmesine karşı olan bir görüştür de. Belirli sosyal alışkanlıklar, kendi alışkanlıklarını sık sık değiştiren bir adalet sisteminin işlemesi ile nasıl geliştirilebilecekti? Bu anlamda, Vişinski'nin «Devrimci yasallık» görüşünde bir çelişki vardır: Devrimci bir devletin hukuksuzluğa bağlanması anlamına gelmeksizin, devrimci gelişmeleri eğitici yollarla yürütmek (hukuk ssiteminin

baskısı ile belirli sosyal alışkanlıkların gelişmesi) isteği, yeni düzende belli bir oranda istikrarı ve hatta, istikrarın hatırına ekonomik ve politik görüş açısından arzuya şayan tedbirlerin reddini bile gerektirir. NEP dönemi yıkıldığı zaman, devrimci devletin ihtiyaçlarına uyan yeni biçimler arama yerine, Mübadele Hukuku görüşünün taraftarları kendilerini hukukla ilişkilerini kesmiş buldular. Bir defa, kapitalizm Sovyetin varlığı ile çelişiyordu. Sovyet, hukuku temel bir kapitalist kurum olarak terketmeliydi. Pashukanis'e göre, yukarda görmüş olduğumuz gibi, burjuva hukuk kategorilerinin kaybolması genel olarak hukukun yokolması demekti, yani kanunların insan ilişkilerinden tedricen kalkması demekti. Sonuç olarak, bu değişme zaten gelişiyordu. Öğrenciler, hukuk eğitimine devam etmenin değeri olup, olmayacağını tartışıyorlardı ve bazı yerel yöneticiler,köy Sovyetinin ilgasını teklif ettiler ve köylüler Kolkhoz'a dahil edildiler. Çünki, Kolkhoz ekonomik olduğu kadar, politik bir teşkilât olarak da görevini ifa edebilirdi. Bundan dolayı, «hukukun yokolması» teorisi, Sovyet devletinin hızla yokolma imkanını zımmen ifade için ortaya atılmıştı (tarihin en büyük bunalımları içinde). Mr. Pritt 1930 da Rusyayı ziyaret ettiği zaman, Adalet Halk Komiserliğinin bazı yüksek resmi görevlileri kendisine, Medeni olsun, Cezai olsun bütün nizaların gelecek altı veya yedi yıl içinde yokolacağını ve böyle bir kehanetle görüş birliğinde olmayanların ise, bu süreyi «çok çok kısa» bulduklarını ifade etmişlerdir. 1927 de Nemzov, biçimsel ve yazılı hukukun sadece, her davayı durumlarına ve Sovyet devletinin çıkarlarına göre çözümleyecek kadar yeterli derecede hazırlıklı olan yöneticilerin eksikliğinden dolayı gerekli olduğunu ifade etmişti. Devletin belirli sosyal olaylar karşısındaki tepkisinin belirginliği ve uygunluğun gerekli olduğu görüşü açıkça ihmal ediliyordu. Moskova bölge

mahkemesi, toplumun sosyal yapısının düzenlenmesini bile adlî inisiyatifin yetki alanı içinde mütealaa ediyordu. Pashukanis'in kendisi çok daha sonra olsa dahi, orijinal görüşlerini terketmek zorunda kaldığı zaman, bu görüşlerini, Stuchka'nın müsadereye tabi tutulan kulak ve NEP menlere tazminat verilmesini savunan tutumuna karşı bir alternatif olarak mazur gösteriyordu. Bu gerçekten, kapitalist hukuk ile mübadele hukuku görüşünün gerek mütevazi ve gerekse daha radikal savunucuları tarafından tesis edilen hukuksuzluk arasındaki alternatiften çıkarılan mantıki bir sonuç idi. Fakat hukuksuzluk alternatifini seçmenin, böyle bir alternatife yer veren bir teori adına ileri sürülen bir iddia olduğunu kabul etmek zordur.

Mübadele Hukuku görüşünün savunucuları için hukuk, mevcut ekonomik ilişkilerin bir yansımasıydı. Bundan dolayı onlara göre, hasımları olan burjuva hukuk teorisinin savunucuları tarafından kabul edildiği gibi hukuk, daha çok muhafazakâr bir daldı ve mevcut sosyal düzenin muhafazasına karşı olan bir alternatif, anarşik kitle inisiyatifi veya diktatör devlet gücünün keyfi uygulanışı idi. Tarımın kollektifleştirilmesi sırasında, Kulak haklarına müdahalede devrimci bir yasallık için bile gerekli olan genellik ve belirginlik ilkelerine herzaman uymazken Sovyet, aşağıdan kitle inisiyatifini teşvik etti. Fakat devlet, ihtilâlin yarattığı sıkıntılar dönemini mümkün olduğu kadar çabuk geçiştirmek istiyordu. İstikrarı ve herhangi bir kapitalist olmayan düzenin hukuki himayesini önleyen bir teoriyi reddetmek eğilimindeydi.

Böylece, Mübadele Hukuku görüşü genellikle yasaları da kapsayan radikal şekli ile, 1930 dan itibaren terkedilmek zorundaydı. Pashukanis, hukuku üretim ve üretim araçlarındaki mülkiyete dayanan sınıf ilişkileri yerine değişim ilişkilerine dayandırmanın Marksist olmayan bir

görüş olduğunu ve Sovyet hayatına uygulamada Sosyalist işletmenin ekonomik muhasebe prensibinin, özel ticaretin kalıntılarına ayak uydurmayla sonuçlanacağını ve böylece ticaret ve paranın bir aşamada «yok olacağını» ileri süren aşırı solcu teorileri teşvik edeceğini ileri sürüyordu. Pashukanis aynı zamanda, devlet, ahlâk ve hukukun, aslında burjuva kurumları olduğunu ve bunların sosyalist bir nitelik kazanamayacaklarını ve sosyalizme geçilir geçilmez yok olacakları şeklindeki eski izahını da reddediyordu: Devletin ortadan kaybolması ve onunla birlikte hukukun da yokolması, ancak çalışmanın toplumun zorladığı bir görev karakterini yitirmesi ile başlayabilirdi. Pashukanis'in ricat etmesinden önceki günlerde Stuchka, görüşünün üretim yerine mübadeleye dayandırılmasına karşı ve bu tutumun, pre-kapitalist hukuku veya kapitalizmin yıkılmasından sonra Sovyet hukukunu izahındaki başarısızlığına karşı hücuma geçti. Pashukanis'in, mevcut hukuku, burjuva hukuku olarak yorumlaması ile Hoicbarg'ın sosyalist olarak yorumlaması arasında, Stuchka bu hukuku egoistçe, «Sovyet Hukuku» olarak adlandırmak ve «burjuvasız toplumun burjuva hukuku» şeklinde yorumlamak sureti ile ara bir yol bulmaya çalıştı. Bu, milli gelirin vatandaşların yaptıkları işe ve üretime yaptıkları katkıya göre dağıtılması (eşit olmayan bir çizgide) ve devlete ihtiyaç duyulduğu sürece, Sovyet hukukunun yaşaması demek olacaktı. Fakat Medeni Hukuk, Kamu Hukuku tarafından tedricen absorbe edilecekti. Mübadelenin yok olmasından sonra temel ekonomik ilişkiler Medeni Hukuktan ayrı olan ve «ekonomi hukuku» olarak tanımlanan bir hukuk tarafından düzenlenecekti. Genel olarak, bu İdare Hukukunun ekonomiyi uygulaması idi. Bu durum ise, kamu mülkiyetinin yöneticilerine verilmiş bütün inisiyatifin, Sosyalist sektör içinde dahi Medeni Hukukun, mübadele ve ekonomik muhasebe

biçimlerinin uygulanması ile kaldırılması demekti. 1932 de Amfiteatrov, «plânlı sözleşmeler» ile «Medeni Hukuk Sözleşmeleri» arasında, bu sonuncusunu direkt olarak planlamaya konu edilmeden, sadece millî ekonomi sektörlerinin kapsamına alınmak suretiyle bir ayırım yaptı. «Medeni Hukuk Sözleşmeleri», yerlerini tedricen «plânlı sözleşmelere» terkettiler. Devlet işletmeleri arasında yapılan sözleşmelerin Medeni hukuk karakterini inkâr etmek, bunların zorlayıcı gücünü kısıtlamak demekti. Çünkü «plânlı sözleşmeleri» birçok vurucu işçilerin arkadaşları ile birlikte «plânı yerine getirmek ve plân hedeflerini aşmak» için katıldıkları «sosyalist rekabet sözleşmelerinden» farklı şekilde kabul etmek çok güçtü. Bu çeşit «sözleşmeler» kuşkusuz, sosyalist ahlâka taallûk ediyordu, fakat yine kuşkusuz hukuki bir güçleri yoktu; ve devlet işletmeleri arasındaki ilişkileri işçiler arasındaki sosyalist rekabet biçiminde olan ve propaganda ile ilgili çarelerle karşılaştırmak, ham maddelerini ve mamulleri gönderme işleminin yerine getirilmesinin garantisi bakımından en uygun çare değildi. Sosyalist Hukuk teorisinin bazı temsilcileri, kapitalist üretimin yokolmasından sonra, Sovyet Hukukunun Stuchka'nın Aile ve Ceza Hukuklarını da kapsamına dahil edeceği İş Hukukuna dönüşeceğini ümit ettiler.

Daha çok «Medeni Hukuk»un tanımı üzerinde cereyan eden tartışmalar sona ermeğe yüz tuttu. Hatta, Mübadele Hukuku Okulunun ılımlı kanat sözcüsü olan Stuchka meseleyi izah ederken, daha sonraki Sovyet Hukuk Teorisinde geçerli olan Medeni Hukuk tanımının etrafında yapılan bu çabalara şöyle değinebildi: (1) Medeni Hukuku mülkiyetle ilgili olduğu kadar, diğer konularla da ilgili olan Kamu Hukukundan ayrı mütealâa etmek; (2) Kişisel çıkarlar adına hareket eden ve kişisel çıkarları gözeten mahkemeler tarafından himaye edilen Medeni Hukuku, kendi çıkarını gözönünde tutan

devlet tarafından himaye edilen Kamu Hukukundan ayrı mütealâa etmek; (3) Medeni Hukuku, kişilerin karşılıklı hukuki ilişkilerini düzenleyen bir hukuk dalı olarak düşünüp, bu kişilerin Kamu Hukuku tarafından düzenlenen gruplar ve devletle olan ilişkilerinden ayrı mütealâa etmek; (4) devlet, Kamu Hukukunda normların realize edilmesinde inisiyatifi elinde tutarken, Medeni Hukuk, kişisel inisiyatifin realizasyonuna tabi olan ve merkezi olmayan hukuk olarak izah etmek. Medeni Hukukun bütün bu tanımlarını çürütmek güç değildi. Bunların hepsi, belki üçüncüsünün istismarı ile (*) hukukun diğer alanlarına uygun karakteristikleri içerir, diğer yandan ise belki birincisi dışında (**) Medeni Hukuka atıf yapan belirli alanları Medeni yasa dışına alır. Sovyet Devleti özellikle ve açıkça, Medeni Haklara kamu çıkarı söz konusu olduğu anlarda, kamu çıkarlarında olduğu kadar himaye sağlamış ve kamu çıkarının gerektirdiği hallerde, ilgili kişiler Medeni Hakları gerçekleştirmeyi başaramadıkları takdirde savcıya bunu gerçekleştirme inisiyatifi tanıyan bir hüküm vazetmiştir.

Yukarıdaki tanımlamaların 3. cüsü, Sovyet Devleti böyle elemanter hususları hukuki varlıklar olarak kabul etmediği gibi, devletin, medeni Hukuk davalarında bir taraf olarak yer almasını kabul etmemiştir. Stuchka, bu tanımları reddetmiş ve kendi Medeni Hukuk tanımını,

---

(*) Sovyet Hukukunun kodifikasyonunda ve şimdiki öğretisinde Aile Hukuku, İş Hukuku kadar Medeni Hukuktan ayrıdır. Birinci istisnanın teorik gerekçesi günümüze kadar hararetle tartışılmaktadır.

(**) Mevcut Sovyet Medeni Kanunu, mülkiyetle ilgili olmayan kişisel çıkarların himayesini, maddi bir zarara yol açmadıkça kanun vaz'ı adına ele almaz. Fakat günümüz Sovyet teorisyenleri arasında, bu hususları yeni kanuna dahil etmek yönünde güçlü bir eğilim vardır. Hiçkimse bu meseleyi teorik prensiplerden biri olarak düşünmemektedir.

burjuva toplumunu devletin organize aktivitesinden ayrı mütealâa eden Marks-Hegel'ci görüşe dayandırmıştır. Böyle bir tanım, devletin organize faaliyetlerinin Sovyet ekonomik hayatında Marksist biçimde başlıca faktör olduğunu inkâr eden görüşe karşı yapılmıştır. Bu hususta, (ve günümüz Sovyet Hukuk teorisyenlerinin çoğunluğu tarafından da böyle bir sonuca varılmaktadır) Sovyet şartları altında Medeni Hukuk ile Kamu Hukuku alanları arasındaki kesin ayırımın sun'i bir ayırım olduğu sonucuna varılabilir. Stuchka, kapitalist unsurların ortadan kaldırılmasından sonra bile, sosyal iş bölümünün ve sınıf farklarının kalıntılarının politik toplumdan ayrı bir burjuva toplumunu muhafaza edeceğini ileri sürerek bu ayırımı savundu. Bu, yukarıda değinilen itiraza karşı bir cevap olarak kabul edilemez. Eğer, biz demokratik olmayan bir devlet tarafından bilinçli olarak müdahale edilen bir kapitalist sistem içindeki hukuki ilişkileri tartışmak zorunda olsaydık bile, bu devletin faaliyetlerini, ekonomik hayatın otomotizmi ile, devletin bilinçli müdahalesi arasındaki farkı ifade etmek için ihdas edilmiş bir terim olan «Burjuva Toplumu» başlığı altına sokmak güç olacaktı. Kapitalizm, böyle bir toplumda tayin edici bir eleman olduğu sürece, bu terim yine de devletin oynadığı aldatıcı rol ne olursa olsun, kapitalist anarşinin egemen güçlerinin ifadesi olduğu ileri sürülmek sureti ile savunulabilirdi. Fakat, Sovyet sisteminde bütün bu yorumlar anlamını yitirdi: Eğer hukuk, bir üst yapı ideolojisi olarak ekonomik temellerden istihraç edilirse, hukuk çerçevesi içinde vatandaşlar arasındaki kişisel Medeni Hukuk ilişkileri de dahil olmak üzere tüm hukuk dallarının, devletin üretim araçları üzerindeki mülkiyeti gibi hiç şüphesiz Kamu Hukukuna karşı olmayan temel çizgiyi takip eder.

Bundan dolayı gayet tabii olarak, Stuchka ve okulunun, Sosyalist hukuku, Mübadele Hukuku görüşü ile izah etmekte devam ettikleri Medeni Hukuk alanının dışında tutma çabaları, Ekonomi hukuku görüşü ile so-

nuçlandı. Hatta, Pashukanis ve okulu, sosyalist hukuku imkân dahilinde görürken, bunu esas olarak Kamu Hukuku şeklinde izah etme eğilimindeydi. Mübadele Hukuku görüşünden hareket edildiği sürece sosyalist toplumda hukuk, vatandaşların sosyal çalışmaya katıldıkları oranda, yani vatandaşın emeğinin karşılığı olarak sosyal üretimin dağıtımına inhisar edecekti. Fakat, eğer Pashukanis'in bir öğrencisi, Sovyet Hukuk düzeninin, üretim araçlarında özel mülkiyetin asgariye indirildiği ve eşya mübadelesinin önemini yitirdiği bir dönemde güçlenmesi olayını sormuş olsaydı, Pashukanis'in bu soruya vermeyi düşündüğü tek cevap, sosyalist hukukun, yapılan işe göre dağıtım da dahil olmak üzere, üretim araçları üzerindeki temel sosyalist mülkiyet kurumundan istihraç edilmesi gerekeceği şeklinde olurdu. Henüz 1936 da Pashukanis dağıtım alanında sosyalist bir toplumun hukukunun şeklen burjuva karakterini, Komünist prensiplerin henüz tamamlanmamış olan gerçekleşmesinin başlıca ifadesi olarak savunmuştu (*). Dozenko, Sovyet Hukukunun, burjuvazi tarafından yaratılan kurumları ve hatta, yeni sosyalist hukuk sisteminin organik elemanları olarak burjuva (öncesi) hukukunu kullandığı görüşündeydi. Sovyet Medeni Yasasının tek tek maddelerinin biçimsel analizi açısından, böyle bir yorum haklı gözükebilirdi. Fakat, Medeni Kanun yapıcılarının istedikleri yorumun ruhu görüş açısından bu doğru değildi, şüphesiz; burjuva kanunlarının geçerli formülleri ne şekilde kullanılırsa kullanılsın, bu kelimeler şüphesiz kendi esas anlamından çıkarılmıştı. Dozenko'nun tezleri ancak, «hukuki biçim» açısından anlaşıldığı takdirde, yasanın tek tek maddelerinin sözel yapısına

---

(*) Böyle bir görüş şüphesiz Marks ve Lenin tarafından kullanılan terime tekabül ediyordu. Fakat, Pashukanis tarafından kullanıldığı zaman, genellikle onun sosyalist hukuk imkânını reddeden eski görüşünün kalıntısı olarak kabul edildi.

uyar. Yoksa hukuk sisteminin çalışma çerçevesi içindeki anlamına uymaz. Renner'in, hukuk müesseselerinin fonksiyonlarındaki «değişme» ile ilgili görüşü, sosyalist bir sistem içinde olduğu kadar, burjuva sistemi içinde de sürekli gelişmeyi kapsayabilir. Fakat, miras olarak devralınan müesseselere başvurma, bunları yeni çalışma çerçevesine uydurma amacı ile açıkça kısıtlandığı zaman, direkt ve bilinçli bir şekildeki devrimci değişiklige güçlükle başvurulabilir. Ceza Hukuku alanında, 1929-30' un devrimci değişikliklerini, prensipler üzerindeki akademik bir tartışma izledi. Pashukanis'in Genel Hukuk Teorisinin mantıki sonucu şu olmuştu ki, sınıflar arasında zıtlıklar olduğu ve Ceza Yasasına halâ ihtiyaç duyulduğu sürece, «değer eşitliği» prensibi geçerli olacaktı. Aksi takdirde, Ceza Hukuku adaletin suçluya uygulanmasında belirginliğini ve genel suçu önleyici yeteneğini yitirecekti. Mübadele Hukuku görüşünün daha çok ütopyacı kanadı ise, Krilenko ve Pashukanis gibi teorisyenler tarafından dile getirildi. Yeni bir Ceza Kanunu için 1930 da sundukları tasarılarında, 1924-6 da bulduğumuz eğilimleri canlandırdılar ve bunu daha da aşırılaştırdılar. «Burjuva meşruiyeti»nin yerini, uygunluk mülâhazasına göre cezai müeyyidelerin ayrı ayrı suçlara tekabül ettiklerini ve devrimci uyumluluktan daha yüksek adaleti temsil etmedikleri ileri sürülen cezai müeyyidelerin alması gerekmektedir.

> *Sınıf eğemenliğinin cezai tedbirleri ve mahkümlara uygulanan mecburi eğitimin etkileri, belirli bir suç işlemiş kişilere olduğu kadar, belirli bir suç işlememelerine rağmen, içinde bulundukları çevre veya kötü geçmişlerinden dolayı ciddi bir suç işleme endişesi yaratanlara da uygulanabilir (*).*

(*) Krilenko-Pashukanis'in 1930 tasarısının 6. maddesi.

Eğer bu türden bir şey yasa olsaydı, bu yasa gerçekten şüpheli bir geçmişi olan bir kimse için ister daha başka suçlar işlesin, ister işlemesin, boş bir ifade olacaktı. Böyle ölçüler vaz edildiği zaman, sadece küçük bir şüpheli azınlığa uygulansa bile, ortalama Sovyet vatandaşının yararlandığı yasa güvenliği tahrip edilmiş olacaktı. Piontkovski ve Sovyet Ceza Hukuk teorisinin diğer eski temsilcileri, burjuva prensiplerine gitmeden, toplumu şu veya bu çeşit suçlarla tehdit eden tehlikenin derecesine göre, belirli suçlar için belirli ceza tesbiti yapılmasını ifade etmek sureti ile yeni teorilerin aşırılıklarından kaçınmaya çalıştılar. Sovyet Ceza Yasasına bir göz atıldığı takdirde, gerçekten böyle bir izahın sağ duyuyu temsil ettiği görülebilir. Fakat, 1930'un atmosferinde sağ duyuya yeterli bir yer yoktu ve Piontkovski «sapmasından» ricat etmek zorundaydı.

Piontovski akıntıya ayak uydurarak, bu yılların bütün Sovyet Ceza içtihatlarındaki eğilimleri ifade etti: Suç fikrinin ve kasit, ihmal, suça teşebbüs, suça iştirak vs. arasındaki farklar gibi, bütün diğer ilgili görüşlerin tasfiyesi. Bunun için Piontovski, o sıralardaki akım tekrar sosyal ilişkilerin istikrarlaşmasına doğru yön değiştirdiği ve hukuk güvenliği arzulandığı bir sırada, Vişinski tarafından suçlandı. Fakat, toplumun himayesini, toplumun çalışmasını tehlikeye sokan kişileri, kişisel suçlarından bağımsız tutma yoluna gösterilen saygı, üniversitedeki Ceza Hukuku profesörlerine duyulan saygıdan daha fazla idi: 1928 de yapılan 18. Yargıtay plenumu, böyle ciddi bir suçu karşı-devrimci bir sabotaj olarak nitelendiren tanıma, «muhtemel kasdı ve niyet» unsurunu dahil etti (Ceza Yasası mad. 58). Sovyet toplumunun çalışmasını ciddi olarak tehdit eden hareketler karşı-devrimci olarak kabul edildiler. Hatta gerçekte karşı-devrimci bir niyet olmasa bile, bu sanığın, yaptığı hareketin devleti tehlikeye sokacağını önceden görmesi gerekti. Böylece, ihmal, başlıca unsuru kasd olan bir suç için yasanın vereceği en ağır cezalara tabi tutuldu.

Yüksek yargı organlarının ve hukuk teorisinin net bir suç görüşünü ortaya çıkarmak husundaki bütün çabalarına rağmen, Sovyet adaletinde suçlunun kasd ve niyetine göre ceza verme yerine, işlediği fiile göre hüküm verme eğilimi mevcuttu ve bu eğilim halâ mevcuttur.

Hatta Yargıtay, yukarıda değinilen kuralı sabotaj suçlarında iptal ettiği halde, basıretten yoksunluk, sosyalize tarımda veya demiryollarında çalışan görevlilere karşı tutuklama sebebi sayılmakta ve adi suç davalarında, yargıcın ihtilâlci bilinci, Ceza yasasının öngördüğü cezadan daha ağırını gerektiriyorsa, bu cezayı da vermektedir. Bundan dolayı, çocuğu terketmek (hatta bu bir hastane dahilinde de olsa) veya kadının kendine güvenini altüst edecek bir şekilde aldatmak suretiyle onunla ilişkilerini kesmek, bu hareketler çocuğun ölümü ile veya kadının intiharı ile sonuçlandığı takdirde, ancak Yargıtay tarafından bozulabilecek cinayet hükmü ile sonuçlanabilir. Günümüzde böyle hükümler, Sovyet Hukuk görüşünün ruhuna aykırı olarak yorumlanmaktadır. Bunlar, suç kavramının hukukun sınıf yönetimi ve olaylara uygunluğu görüşü tarafından zedelendiği eski bir dönemin kalıntılarıdır artık. Hukuk, yeni toplumun bütün katlarının temsilcisi olarak izah edilebildiği zaman, onun ihlâli, kişisel bir suç işleyen suçlunun ahlâki olduğu kadar, hukuki anlamdaki fiili olarak da ortaya çıkar. Bundan dolayı, vatandaş sadece suçlunun suçunun derecesine göre cezalandırılmasını isteyebilecektir.

BÖLÜM VII

Sovyet Toplumu ve İkinci Beş Yıllık Plân Dönemi Sonunda Sovyet Hukuku

a) Ekonomik ve Sosyal Yapı

Model Kolkhoz tüzüğünün onaylanması, 1935 de gıda vesikalarının kaldırılması ve yeni 1936 Anayasasının ve bununla ilgili önemli bir sıra değişikliklerin kabulü, 1929-30 da meydana gelen «İkinci Devrim»in yol açtığı geçici döneme damgasını vurur. Bu tarihle birlikte, Sovyet ekonomi hayatının sosyalist aşamasının zaferi tamamlanmış ve hemen hemen nüfusun tamamı bu ekonominin yağma şartlarına tabi olmuştur. Aşağıdaki tablo nüfusun sosyal yapısının gelişmesini göstermektedir:

	Yıllar içindeki oran			
	1928	*1934*	*1937*	*1939*
İşçiler ve maaşlı personel	17.3	28.1	34.7	49.3
Devlet çiftlikleri ve Makine Traktör İstasyonlarındaki işçiler	1.5	3.3	3.2	3.6
Kolkhoz köylüleri	2.9	45.9	55.5	46.9
Ferdi çalışan köylüler	72.9	22.5	5.6	2.6

İki ana değişme olan, ülkenin sanayileşmesi ve ta-

rımın kollektifleştirilmesi ile ilgili bu tablodan açıkça anlaşıldığına göre, köylüler arasından devlet çiftliği işçiliğine bir geçiş olmamış, kollektif tarımın ani gelişmesinin gerektirdiğinden başka Makine Traktör İstasyonları işçileri sayısında bir artış meydana gelmemiştir. Fakat buna karşılık, Kolkhoz köylüleri arasından dahi devlet sanayiine geniş çapta göç olmuştur. Bunun sonucu, Rusya 2. Dünya Savaşının arifesinde bir köylü ülkesi olmaktan çıkmıştır.

En göze çarpıcı unsur, üretim araçlarının dağılımıdır. Çünki bu konuda Kolkhoz üyelerinin aşağı yukarı ikili pozisyonları, onların sosyal durumlarını tayin eden muhtelif ekonomik unsurlara bölünmüş görünmektedir. Bunlar, Makine Traktör İstasyonları, Kooperatif mülkiyeti ve Kolkhoz üyelerinin «yardımcı özel çiftliği» tarafından yönetilen bazı esas tarım üretim araçları üzerindeki devlet mülkiyetidir.

Toplam Üretim Sektörlerinin oran durumu :

Devlet sektörü	96.6	62.6	76.5	97.0	76.0	90.0
Kooperatifler	1.3	1.0	1.2	2.6	20.3	8.7
Kolkhoz üyeleri	—	0.1	—	—	3.1	1.1
Özel sektör (Kulaklar)	0.1	4.4	2.6	—	—	—

Sonuç olarak, üretim ve toptancı mübadele alanında, devlet tarafından denetlenen veya devlete ait kuruluşlar ve işletmeler dışında, hiçbir ekonomik değişim olamaz. Vatandaşlar tarafından girişilen önemli kişisel hukuki işlemler, şunlara inhisar etmektedir: (a) İş sözleşmesi ile veya yaptığı işe göre belirli pay alan Kolkhoz üyeliği yolu ile emeğin satışı; (b) pazarda satılan tüketim mallarını satın almak. Kolkhoz üyeleri bölümü için, üçüncü bir önemli hukuki ilişki olan ve bu üyelerin kendilerinin özel çiftçiliğinden elde ettikleri ürünlerin, şehir

pazarlarında satışı ile ilgili ilişki sahneye girmektedir. Fakat son zamanların Sovyet politikası, Kolkhoz üyelerinin özel çiftçiliği ile ilgili bu fonksiyonu asgariye indirmek ve onlara diğer vatandaşlar gibi çalışma karşılığını, devlet ve kooperatif (*) dükkanlarından tüketim eşyası alışverişi yapabilecekleri para olarak ödeme yönünde gelişmiştir. Bu değişiklikler açısından, ne yazık ki elde 1935 den beri Sovyet iç ticaretine ait elverişli bir istatistik mevcut değildir (**) 1935 yılı içinde, nüfusun toplam nakit geliri 101.000 milyon rubleye erişmiştir. Bunun %57 si şehir nüfusuna ve %43 ü ise, köy nüfusuna gitmiştir. Emtia pazarları dışındaki tüm harcamaları karşılandıktan sonra (devlet istikrazları, ulaşım, konut vs. masrafları), 47 milyar ruble (hepsi ücret ve maaşlardan sağlanan) şehir nüfusunun elinde kaldı ki bunun 10 milyarı Kolkhoz pazarında besin satın alımına harcanmıştır. Köy, 38 milyar ruble kullandı, bunun yarısı (19,3 milyarı) ücretler ve benzer kazançlardan sağlandı. 10.8 milyon ruble Kolkhoz pazarından sağlanan kazançlardan ve 8,8 milyarı ise, tarımsal ürünlerin doğrudan doğruya devlete satışlarından sağlanmıştır. Sanayi tarafından imal edilen tüketim ürünleri pazarında köy ve şehir kesimlerinin herbiri, 37 milyarlık satın alış gücü ile ortaya çıktılar. Bu dengenin devam ettiği farzedilebilir. Çünki tarım nüfusu yüzdesinin azalmasına karşılık, hayat düzeyi ve para ekonomisindeki gelişme sonucu, pazara bağlılığının artmış olduğu muhakkaktır. Tarım nüfusu 1935 denberi (ki bu nüfus kesimine civar fabrikalarda çalışan ve sayısı artan nüfusun ve Makine Traktör İstasyon-

---

(*) 1936 da devlet, köylerdeki perakende mağazalarını kooperatif mağazalarına çevirdi. Şehirlerde Tüketim Kooperatifleri devlet mağazalarına çevrilirken deneyler göstermiştir ki, kooperatiflerin özerk yönetimine sadece köylerde yeterli ilgi vardır.

(**) Chernaski ve S. Krivetski (Planovoe Chosaistvo) 1936, No. 6

ları vs. de çalışan kalifiye işçiler de dahildir) kuşkusuz gittikçe daha fazla bir şekilde böyle bir duruma gelmişlerdir; fakat tarımsal ürünlerin devlete satışlarından ve Kolkhoz pazarındaki satışlarından ne elde ettikleri hakkında elimizde bulunan son istatistiklerin noksanlığı dolayısiyle, yeterli bilgimiz yoktur. Devletin enerjik çabaları ve ençok ihtiyaç duyulan eşyaların satışlarına prim olarak uygulanan daha yüksek fiyatlar açısından, Kolkhoz pazarının nisbeten önemini yitirmiş olduğuna kuşku yoktur. Ferdi çalışanların jrünlerinin özel satışı, köylünün özel çıkar yargısında şüphesiz artık belirleyici bir faktör olmaktan çıkmıştır. Sovyet hukukunun oluşum halindeki uygulanışı ile değil de, Sovyet Hukuk ruhu ile ilgilendiğimizden, açıkça ifade edilebilir ki, ücret sözleşmeleri veya Kolkhoz üyeliği vasıtasiyla emeğin sosyalist ekonomi organlarına satışı ve tüketim eşyasının bu organlardan satın alınışı, Sovyet vatandaşının katıldığı tipik mübadele ilişkileridir. 1936 Anayasası kişisel mülkiyetin çeşitli nevilerine karşı değişik bir tutum almıştır. Tüketim araçlarındaki özel mülkiyet, vatandaşın milli üretime katılma oranındaki kazancının yeniden düzenlenmesi, herhangi bir kısıtlama olmaksızın teşvik edilmektedir. (Mad. 10). Bireysel çiftçilere veya küçük üretim aletleri üzerindeki ferdi mülkiyete kanunen izin verilir (mad. 9) - Şüphesiz geçici bir dönem için Kolkhoz üyesinin «yardımcı çiftliği» özel bir maddede yer almakta (mad. 7,2) ve bu çiftlik «kişisel» olarak tanımlanmaktadır. Bundan, çağdaş Sovyet Hukuk teorisinin, tüketim maddeleri üzerindeki özel mülkiyeti, bunlarla birlikte gelişen sosyalist ekonominin büyümesinin bir ürünü olarak yorumladığı anlamı çıkmaktadır. Mayıs 1939 genelgelerinden sonra, «yardımcı özel çiftliğin» çıkarları ile gerçek sosyalist Kolkhoz ekonomisi ve yardımcı özel çiftliğin» azaltılması yolları arasındaki muhtemel çelişkilere değinmek eğilimi kendini göstermiştir. Böylece tarımda Artel bütün üyelerinin emekleri emilmek ve kooperatif üyelerinin

bütün ihtiyaçları tatmin edilmek sureti ile yavaş yavaş Komün'e transfer edilecekti.

Yasa tarafından himaye edilen özel mülkiyet alanı, hukuk teorisinin başlıca sorununu teşkil ederken, sosyalist mülkiyet alanının (devlet işletmesi ile Kolkhozlar arasındaki temel fark dışında) sınırları daha belirsizdir:

Devlet, şehirdeki perakende mağazalarının ve konutların kooperatif mülkiyetinin devralınmasına pek aldırış etmedi (*). Tüketicilerin ihtiyaçları, eskisinden daha iyi bir şekilde giderildiği için, biçimsel dahi olsa başka bir elkoyma yasasının çıkarılmasına varacak bir tepki görülmedi. Toprağı «ebediyen» kullanma hakkı Kolkhozlar yönünden kesinlikle belirtilmiştir. Çünkü devlet, tarımda devlet çiftlikleri de dahil olmak üzere, kooperatif yönetiminden başka bir alternatifin üstünlüğünü kabul etmemiştir. Fakat, Kolkhoz mülkiyetinin himayesi çok daha büyük bir sorun teşkil etmektedir: Kolkhoz üyelerinin bazıları yerleşme amacı ile Birliğin başka bölgelerine gittikleri takdirde, Kolkhoz onların paylarını ayırmak zorundadır. Böyle bir işlem, ilgili vatandaşlar açısından olduğu kadar, plânlı ekonominin ihtiyaçları ile çelişip, çelişmemesi sorunudur. Devlet işletme «mülkiyetinin» devletten ayrı müteala edilmesi, daha sonra tartışacağımız hukuk teorisinin belli başlı sorununu teşkil etmektedir.

(*) 1936 Konut Kanunu, NEP dönemindenberi ve konutları belediyeleştiren birçok ev yapı kooperatifini feshetti. Evleri bitmemiş üyeler, kooperatife giriş paralarını geri aldılar ki, bu durumda bu kooperatifler, şeklen müsadereye tabi tutulmakla beraber iyi iş yapmışlardı: Bu üyeler yapı maliyetini ödemeden kat sahibi olmuşlar ve çok düşük kira ödemişlerdir. Onlar, paralarını geri aldıkları takdirde (hele Rublenin değerinin düşmesinden sonra) çok daha kötü duruma düştüler. Müsadere edilmediler, fakat sahip olmak istedikleri kata sahip olamadılar.

Devlet işletmeleri arasındaki karşılıklı ilişkiler, milli ekonomi sektörlerini yönetmekte olan organlar plânın yerine getirilmesini yetenekli bir yönetimin denetleyici görevini ifa eden karşılıklı sözleşmelerle gerçekleştirmekle beraber, plân tarafından düzenlenirler. Yetkili plânlama organları ile ilgili iki işletmenin herbirine birbirini tamamlayıcı görevler yüklendiği takdirde (örneğin, plan bir kömür tröstünü belirli bir fiyatla bazı metalurji tröstlerine kömür yollamakla yükümlü kıldığı takdirde), plânın yerine getirilmesi, bunlar arasında karşılıklı sözleşme yükümlülüklerini gerektirir ki, bunlar arasında işlemlerin ayrıntılarını tesbit eden bir sözleşme yapılması da dahildir. Eğer böyle kesin bir anlaşma yoksa (ve özellikle üretimleri sadece genel hükümlerle plânlanan eşyaların, örneğin tüketim eşyalarının durumunda olduğu gibi), ilgili devlet işletmeleri, daha yüksek bir özerklikten hoşlanırlar ve plânlarını yerine getirmek ve maksimum kâr sağlamak için hangi işletmelerle, hangi anlaşmalara girişeceklerini kendileri tesbit ederler. 20 Nisan 1936 tarihli bir yasaya göre, plânlanmış kârın üstündeki fazla kârın yarısı (ki hazineye kalır), başarılı çalışan işçi ve memurlara prim olarak dağıtılmak ve personelin hayat şartlarını iyileştirmede sarfedilmek üzere bir «müdüriyet fonu» (bu fonun yarısı konut yapımı için sarfedilir) teşkil edilir. Devlet işletmeleri arasındaki sözleşmelerdeki hükümlerin yerine getirilmesi ile ilgili anlaşmazlıklar, Devlet Hakem organı yolu ile çözümlenir. Şekli yasadan çok, tarafların çıkarları arasında bir denge sağlayan bir organ olarak hareket etmek zorunda olan Devlet Hakem Kurumu, daha özel ve ayrıntıları tesbit edilmiş bir işlem takip etmektedir. Bu organın kararları, adi mahkemelerce verilen belli başlı kararların (S.S.C.B.de Devlet işletmeleri arasındaki 5000 rubleyi aşan mülkiyet anlaşmazlıklarını çözümlemelerine izin verilmeyen mahkemeler) rol oynadıkları Sovyet Hukuk hayatında belli başlı yer tutmaktadır. Devlet işletmelerinin kâr durumlarının kontrolü hususundaki şekli taleplerine rağmen devletin,

örneğin bu işletmeleri yeniden organize etmek veya bir işletmenin mallarını tazminat ödemeksizin diğer bir işletmeye devretme yetkisi üzerinde hiçbir kısıtlama yoktur. «Ruble vasıtası ile kontrol»ü muhafaza etmek amacı ile Devlet Hakem organı, tasfiye edilmesi için baskı yapacak şekilde borçlu işletmenin aleyhine ve diğer bir devlet işletmesi olan borç veren işletme lehine karar vermeyecekse de, böyle durumlarda lâğvedilen işletmenin borçlarının işletmeler tarafından karşılanmasını şüphesiz kabul edecektir.

Vatandaşların kişisel talepleri, tamamen doğrudan doğruya işletmelerce karşılanır. Şurası gerçektir ki, Medeni Yasanın 19. maddesine göre bağımsız yönetime sahip olan Tröstler, kendi borçlarından sorumludurlar ve mali yönden devlet tarafından destek görmezler. Fakat devlet, tröst mallarına ancak anlaşma hükümlerinde borçlarla ilgili olarak bir hükme yer verilmişse el koyabilir. Devlet ekonomi sektörlerinin NEP denberi geliştirilen iç teşkilâtlanması, mantıki sonuca ulaşmış olup, üretici olarak vatandaşın kişisel durumu Kolkhozlar dışında tek işveren olan devlet tarafından tayin edilmektedir. Bu husus, İş Yasasının başlıca kurumları 1938-40 Savaş Ekonomisi tedbirlerinin alınmasına kadar yürürlükte kalmışsa da, 1922 İş Yasasının işlemesini etkilemiştir. NEP döneminde, özel şahıslara ait işletmelerde çalışan sendikalarla, kamu işletmelerinde çalışan sendikaların görevleri arasında açık bir fark göze çarpmaktaydı. Ve kamu işletmelerinde yetenekli yönetimin desteklenmesi daima Sosyalist devletin başlıca görevi addolunmuştur. Fakat, İş Yasasının esas kurumu olan Toplu Sözleşme Kurumunun temel felsefesi, birbirleriyle çatışan çıkarları için gerekli olmamakla beraber, bir yandan sosyal çıkarın bir bölümünü temsil eden işletme idaresi ve diğer yandan, sosyal çıkarın diğer bölümünü temsil eden sendikalar arasındaki farklı çıkarlar arasındaki bir sözleşme olarak kabul ediyordu toplu sözleşmeyi. Fakat, ülkenin sanayileşmesi ve savaş hazırlıkları, işçilerin ağır fedakârlıklara katlan-

masını zorunlu kılıyordu. Geri kalmış köylülerin modern sanayiin kalifiye işçileri haline dönüştürülmesi, sendikalist geleneklerden geniş çapta farklı bir görüşün benimsenmesini gerektiriyordu; bu durum ise, sadece çalışmanın hızlandırılmasını değil, kalite de istiyordu. Böylece sanayide ücret farklılaşması gittikçe teşvik edilmişti. 1929 da, Sendikalar Konfederasyonunun eski önderleri ve parti içindeki sağ kanat muhalefetin öncüleri tasfiye edildiler ve sosyalist rekabet daha da ileri götürülmek, en verimli işçiler daha yüksek kazançlarla teşvik edilmek ve işçi sınıfı içindeki farklılaşma da arttırılmak suretiyle, çalışmanın hızlandırılması sendika önderlerinin başlıca görevi oldu. Toplu Sözleşmelerde yer alan belli başlı hükümlerden olan iş nevilerinin ve derecelerinin, ücretlerin her sanayi kolu için ayrı ayrı ve plân tarafından tesbit edilmesi ve ücret fonlarının istihdam edilen işçiler arasındaki dağılımı, üretimin azami teşvik esasına göre, düzenlenmesi hususunda sendikalarla işletme idaresi arasındaki anlaşma ile önemli bir müzakere konusu olmaktan çıktı. Sendikaların en geleneksel görevlerinden bir kısmını yitirmeleri, sosyal sağlık yönetiminin kendilerine devredilmesi ile telâfi edildi: 1931 de Çalışma Halk Komiserliği ilga edildi ve bu kuruluşun personeli ve Sosyal Sigorta yönetimi Sendikalar Konfederasyonuna devredildi. Böylece, Sovyet sendikacılığının fonksiyonları, işçilerin çıkarlarını dar açıdan temsil etmek, yani diğer sosyal çıkarlara muhalefet şeklinden çıkıp, fabrikada işçilerin sağlık sorunlarının yönetimi biçimine girdi. Bu yönetimin başlıca temsilcileri, plânın ve işçilerin hayat şartlarının tesbitine katıldılar. Sovyet uygulaması (henüz Sovyet Hukuku değilse de), iş sözleşmelerinin özel Hukuk alanından, birçok ülkelerin peşinden koştukları Kamu Hukuku alanına doğru gelişmesinde başarıya ulaşmıştır.

Aynı zamanda, belli özellikle Rus şartlarından ötürü, toplu iş sözleşmesinin temel karakteri değişti. S.S.C.B.de, sosyalist inşanın başlıca başarılarından biri de tam is-

tihdamdı. 1930 yılında, işsizlik 1.3 milyondan (NEP döneminden beri ortalama rakkamdır) sıfıra düştü. Savaşın ve silâhlanmanın yeniden başgösterdiği ihtiyaçlar o kadar ağırdı ki, köylülerin kitleler halinde sanayie akını dahi, Sovyet sanayiinin kronik hastalığı olan işçi noksanlığı sıkıntısını önleyememiştir. İşçilerin kollektif çıkarlarının sınai gelişmenin ihtiyaçlarına yardımcı olmaya çalışan politikasına zıt olan işçi noksanlığı, işçiye şahsen idare karşısında doğrudan doğruya müdahale imkânı verdi. Bir devlet fabrikasından diğerine nakletme işçi için, işçiye ihtiyacı olan ve plânı yerine getirmeye çalışan işletmeler arasındaki rekabet dolayısiyle, çok elverişli bir fazla ücret imkânı yaratıyordu. İşletme müdürü, emek gücü pazarını alt üst etmek sureti ile devlete karşı görevlerini yerine getirmeme ve «rakip işletmenin» personelini ayartmak veya plânı yerine getirmeme gibi alternatiflerden birini seçmek zorunda kalıyordu; ve işletme müdürü mevcut işgücünü daha yetenekle kullanmak ve böylece işçilerin konut ve diğer hayat şartlarını yükseltici hususların geliştirilmesi için kâr fazlası sağlamada başarı elde etme gibi bir taşla iki kuş vuracak kadar becerikli ve muktedir değilse, bu tehlikeli tercihe katlanmak zorundaydı. Devletin uzun vadeli görüş açısından sanayie doğru olan göç, yeteneksiz işletme yöneticileri için en elverişli bir tasfiye mekanizması teşkil ediyordu. Hatta, tam eğittiği ve kalifiye bir hale getirdiği bir sırada işçisini yitiren fabrika bakımından arzulanan bir şey olmasa dahi, işçilerin devamlı yer değiştirmeleri, Avrupa ülkelerinde yarı cahil köylülerin içinden kalifiye bir işçi sınıfının ortaya çıkmasına hizmet eden gezginci bir kurumu (müessesesi) kadar yararlı olduğunu gösterdi. Fakat, devlet, gittikçe artan bir üretim mekanizması ve silâhlanma ihtiyacı içinde işçi kıtlığını makul hadleri içinde tutmak amacı ile, ne sanayi hızını düşürebilir, ne de bu yer değiştirmelere uzun vadedeki muhtemel olumlu sonuçları bakımından göz yumabilirdi. İşyeii değiştirme kurnazları, aylaklar ve

sabotörler, işyeri değiştirme özgürlüğü kanunen kısıtlanıncaya kadar büyük bir tehlike halini aldı.

İdari tedbirlerin ve propogandanın daha iyi konut şartları ve mesleki ilerleme ve bilgi edinme imkânları işyerinde yerleşmeye ikna edilebilecek kalifiye işçiler üzerinde şüphesiz etkili olmuştu. Fakat yarı kalifiye işçi, sadece orta büyüklükteki bir Sovyet işletmesinde çekici konut şartları bulamadığından dolayı işyerini değiştiriyordu.

Dünya Savaşının gözle görülür bir hal aldığı Münih müzakerelerinden beri Sovyet, işyeri değiştirme özgürlüğünü tedricen ve kanunen kısıtladı. 28 Aralık 1939 genelgesi, Sosyal Sigorta miktarını, işçinin belli bir işyerindeki çalışma süresine tabi tuttu ve işçinin işyerinden ayrılması halinde, işletmenin sağladığı konuttan çıkarılmasını öngördü. 26 Haziran 1940 da, Fransa'nın düşmesinden sonra işletme idaresinin izni olmaksızın işyerini terketme hakkı (işletmenin onayının zorunlu olduğu bazı özel durumlar dışında) kaldırıldı. Bu durum, açıkça ivedi savaş şartları ile izah edilebilir ve bundan dolayı, bunu bir Sovyet Hukuk Teorisi ölçüsü olarak kabul etmek yanlıştır.

S.S.C.B.nin, sosyalizmi kurmaya girişen diğer ülkelerde karşılaşılanlardan çok daha büyük bir işçi kıtlığı sıkıntısı ile karşılaşmasına rağmen, savaşın arifesine kadar işe giriş ve işi terk özgürlüğünü kısıtlamaksızın devam ettirmesi, daha çok bu çeşit kısıtlamaları plânlı ekonominin ve tam istihdamın kaçınılmaz bir sonucu olarak kabul edenlerin direnmelerinden ötürüdür.

b) 1936 Anayasası ve Yasallık Görüşü

1936 Anayasasının açıklıkla belli olan asıl amacı, elde edilen siyasi ve sosyal yapıyı tamamlamaktı. Yoksa ne bir programı geliştirmek ve ne de bu yapının temel bir yasayla ayrıntılarını tesbit etmek değildi. Diktatörlüğün siyasi yapısında bir değişiklik yoktu. Teşkilâtlanma, basın ve toplantı özgürlüklerinin ancak «sosyalist toplumu

güçlendirmek» için sağlandığını ve (mad. 126) Komünist Partisinin, avtandaşların siyasi rehberliğini yapan ve devletin kilit taşı olarak işleyen bir teşkilât olduğunu görmemezlikten gelmek, sadece Batılı Anayasacıların işine gelebilirdi.

Sonuç olarak, bu eleştiriciler (batılı anayasacılar) hukuk mevzuatı ile Sovyet Anayasasının işlemesi arasında çelişkiler inşa etme eğilimine girdiler. Gerçekte devlet, 1936 Anayasası ile de onayladığı gibi, geleneksel çizgileri üzerinde ilerlemiştir. Yani ancak rejimi destekleyenlere siyasi haklar sağlamak sureti ile. Eğer bir değişiklik olmuşsa, birçok çok partili batılı ülkelerde olduğu gibi, yazılı anayasaca daha önce kabul edilmemiş olan ve tek parti sisteminin daha açık olarak kabul ettiği bir işlem yönünde olmuştur bu değişiklik. Partiyi, hükümetin temel bir unsuru olarak kabul eden resmi tanım, Partinin hükümetin diğer organlarına tanınan şartlarda bütün vatandaşlara açık olmasını gerektirdi. Gerçekten, 1939 Parti kongresi, çeşitli vatandaş grupları arasında partiye kabul edilme şartları açısından bütün ayrılıkları kaldırdı.

Genel olarak, 1936 Anayasasının getirdiği tek önemli değişiklik, ekonomi alanında özel sektörün tasfiyesinden sonra, çeşitli sınıfların siyasi statüleri arasındaki eski farklılıkların artık anlamlarını yitirdiklerinin hukuken onaylanması idi (*). Rejimin bir «İşçi ve Köylü hükümeti» olarak tanımlanması, 1917 ihtilâlinin devamlılığının bir ifadesinden başka bir şey olmadığı gibi, bu hükümetin fonksiyonlarının belirli bir sosyolojik izahı idi de. Fakat, ne vatandaşın şimdiki veya eski sosyal pozisyonuna göre, siyasi ve sosyal statüde bir farklılık vardı, ne de öncü olarak tanımlanan bu iki grup arasında herhangi bir fark vardı. Kabul edilen tek siyasi farklılık, genel seçim-

---

(*) En önemli hususlar da, örneğin yüksek tahsil yapma imkânı bakımından böyle farklılıklar 1934 de kaldırıldı.

lerde vatandaşların desteğini kazanmak suretiyle onaylanan Komünist Partisi üyelerinin yönetici rolüdür. Kabul edilen tek sosyal farklılık ise, yapılan işin niteliği ve niceliğine göre alınan gelirdeki farklılıktır (*). Sovyet vatandaşlarının kişisel haklarının dokunulmazlığı, siyasi muhalefet noktası bakımından tartışılabilir, fakat devletin, vatandaşların kişisel davranışlarından çok, başka sebeplerden ileri gelen vatandaşlarla ilgili tutumundaki farklılık ortadan kalkmış ve yine, evvelce ciddi şekilde tartışılan anlamdaki sınıf adaleti de anlamını yitirmiştir.

Eğer «devletler kabul ettikleri ve uyguladıkları haklarla nitelendirilirlerse», 1936 Anayasasının başlıca karakteristiği, Sovyetin gerçekleştirdiği belirli sosyal hakların tanınmasıdır. Bunların en başlıcası ise, çalışma hakkıdır, yani «istihdam ve yapılan işin niteliği ve niceliğine göre ücret ödeme garantisidir.» (Anayasanın 118. maddesi). Bu sorun, toplu sözleşme veya Kolkhoz tüzükleri ile düzenlenen genel şartlar altında normal produktif çalışma ile ilgilidir. Bu hak, (kâğıt üzerinde bu hakkı tanıyan bazı faşist veya yarı faşist devletlerdeki gibi) üretim hattında teşekkül eden produktif değerin karşılığı ile ilgili olmayan olağanüstü ve ağır bir çalışmanın kefareti olmadığı gibi, (Weimar Cumhuriyeti Anayasasındaki gibi) işsizlik ödeneği talebi hakkı da değildir (ki S.C.C.B.de artık mevcut değildir bu ödenek). Devlet, tam istihdam devam ettirmeyi, ekonomiyi ve eğitim politikasını, her kademedeki emek için daima talep yaratacak biçimde yönetmeyi garanti eder. Böylece kendi mesleğinde çalışmak isteyen hiçbir müracaatçının talebi geri çevrilemez veya 1918 İş Yasasında yer aldığı gibi, «tedricen» daha az kalifiye ve daha düşük ücretli bir işe nakledilemez.

(*) *Başarılı bilginlere verilen ödüller ve bilim adamlarına, yazarlara verilen payeler, kalifiye işlere verilen ödenekler olarak kabul edilir.*

1936 Anayasası üzerinde yorum yapan ilk yorumcular tarafından doğru olarak açıklandığı gibi (*), diğer temel sosyal haklardan olan sosyal güvenlik (çalışamamazlık hali), eğlenme ve dinlenme hakkı ve eğitim hakkı, çalışma hayatını tamamlayıcı haklardandır. Eğitim bakımından, yeni sınıfsal bölünmeler ortaya çıkarmadığı takdirde kalifiye meslek sahibi olmak için fırsat eşitliği, «işin niteliğine göre ücret»in açık bir şartıdır. Fakat bu yorumcular, Anayasanın 130. maddesini «çalışma mükellefiyeti» hernekadar bu madde sadece bir «iş disiplinini sürdürme», hizmet sözleşmesini yerine getirme görevinden sözetmekteyse de, 1918 İş Yasasında yer alan «çalışma hakkı»na karşılık durmuşçasına yorumlarken hatalı idiler. Anayasanın bu bölümünde yer alan bir Çalışma mükellefiyetini yasalaştırmak, İş sözleşmelerinin ihtiyari, gönüllü karakterini yoketmek demek olurdu. —Sovyet yasa yapıcısının 1940 ların olağanüstü tedbirlerine kadar şüphesiz ki kaçındıkları husus— Çalışma mükellefiyeti, Anayasanın 12. maddesinde «çalışmayan yemeyecektir» ve «herkese yeteneğine va çalışmasına göre» gibi, sosyalizmin temel prensipleri ile ilgili olan sosyal yapının genel prensipleri arasında açıkça yer almıştır. Bunlar, hakedilmemiş gelirleri ve böylece, herkesin ahlâki görevi olan Çalışma Mükellefiyetini yerine getirmeden yaşama imkânını reddeden bir sosyal yapıyı idame ettirme gibi, genel bir devlet mükellefiyetini kapsayan ahlâki prensiplerdir. S.S.C.B.de, birçok evlerde tasarruflara ödenen faiz, aile gelirlerine ek bir gelir teşkil eder veya enaz, yeni tasarruf kampanyaları ile ilgili olan cari gelirden harcananları karşılayan bir ek gelirdir. Bir kişinin, tasarruf-

---

(*) Alexandrov, S.G.de 1937 No. 1-2. Krilenko, op. cit. 1936, cins ve milliyet eşitliği de dahil, diğer sosyal hakların tamamlayıcı karakterini ifade eden, fakat yapılan işin niteliği ve niceliğine göre ücretin uygulandığı Sovyet Çalışma Hakkının özel tanımını görmeği başaramadılar.

ları üzerinde hayatına tedricen sürdürmesi veya evinde pek yapacak işi olmayan bir evkadını için, kocasının tasarrufları ile yaşaması mümkündür. Tasarruflarla hayatı sürdürme oldukça normal kabul edilir. Ve işsizlik tazminatının yokluğu birçok ahvalde en iyi ve elverişli işi seçme özgürlüğünün bir şartını teşkil eder.

Yeni bir rantiye sınıf yaratma imkânı (*) olmadığı sürece (ve kamu oy'u kendine uygun bir iş buluncaya kadar, geçici bir süreden fazla tasarruflarla yaşamaya çalışan kimseye iyi gözle bakmayacaktı), toplumun sosyalist yapısı için böyle bir ihtimalden ileri gelebilecek bir tehlike yoktur. Evli kadınların durumu bakımından son zamanlarda, mühendis, fabrika müdürü, memur olarak çalışan kocalarının işyerlerinde faydalı bir şekilde ev geçimine ve toplum refahına yardımcı olan ev kadınlarının ve anaların, topluma yaptıkları hizmetlere daha önem verilmiş ve hatta ev kadınları ücretli bir işte çalışmayan kadını, toplumun yararlı bir üyesi olarak kabul etmeyen daha önceki görüşü rencide etme pahasına olsa dahi resmen teşvik edilmiştir. «Çalışma Mükellefiyeti»ni herhalde, barış zamanlarında vatandaşların toplum için yararlı bazı çalışmalara katılmalarının ahlâki bir mükellefiyetinden başka türlü yorumlamamak gerekir.

Bu anayasal hakların gerçekleştirilmesinde, şüphesiz idarenin bu haklara müdahalesinden dolayı zarara uğra

---

(*) Kuşkusuz S.S.C.B.de (başlıca başarılı mucitlere veya yazarlara olmak üzere devlet tahvilleri veya Tasarruf Bankası hesapları üzerinde) tasarruf sahibi kişiler vardır. Bu hesapların Veraset vergisi çıkarılmış faizleri, çocukların çalışmaksızın geçimlerini sağlayacak bir miktar sağlar. Fakat, gerçekten ilgi çekici bir sorun da, kamu oyu ve birçok ihtiyacın giderilmesinin sosyal üretim vs. deki belirli bir pozisyona tabi olması açısından, özellikle kendi, kişisel yeteneği ile mesleğinde ün sağlamış bir kimsenin mirasçılarının bu ünden ve getirdiklerinden yararlanmayı tercih edip, etmeyecekleri sorunudur.

yan bir vatandaş veya vekilinin bir şikâyeti bazı tartışmalara yol açmakla beraber, Anayasa tarafından tanınan sosyal haklar için hiçbir özel garanti yoktur. Belirli bir sosyal hak sağlayan her Anayasa maddesi, Sovyet toplumunun ve bu hakkın gerçekleşmesini sağlayan Sovyet Kanununun bu yanlarını ifade eder. Milli ekonominin sosyalist teşkilâtı ve bunun doğal sonucu olan ve 118. maddede Çalışma Hakkının garantisi olarak yer alan işsizliğin tasfiyesi, tüm Sovyet sisteminin yapısını tahrip eden bir karşı-devrim sonucu çarçabuk sağlanamazdı. Fakat, Anayasanın 119-121. maddelerinde dinlenme, eğitim ve sosyal güvenlik haklarının garantisi olarak değinilen kanunlar arasında, Sovyet yapısına bağlanamayan birçok kanun mevcuttur ve bunlardan ikisi (*), savaş şartları altında 1940 yasası ile gerçekten kaldırıldı, veya kısıtlandılar. Bütün bu hususlardan çıkan tek sonuç, sosyal hakların Anyasada değinilen ve uygulanmaları Anayasa tarafından garanti altına alınan kanunların anayasal bir garantisi olarak değil de, Sovyet yasalarının benimsediği amaçların esas temel muhtevalarına dikkat etmeksizin aynı Weimar anayasasında yer alan temel hakların Alman Yüksek Mahkemesince yapılan yorumu gibi tanımlanmasıdır. Bu hakların vatandaş bakımından en yararlı yorumu, mevcut yasaların idarece yapılan yorumudur. Anayasanın adaletle ilgili tutumu 112. maddede tarif edilir. Bu maddeye göre, «yargıçlar bağımsızdırlar ve sadece yasanın yardımcı unsurları olacaklardır.» Diğer bir ifade ile, kuvvetler ayrılığı vardır: Adli hiyerarşinin çalışmasına doğrudan doğruya idari devlet organları kanalı ile müdahale edilemez. Bu bağımsızlığın önceden olduğu gibi Halk yargıçlarının yerel Sovyetler tarafından seçilmesi yerine, yani adli sorunları üzerinde zorlayıcı ve bağlayıcı karar verme hakkının, Yargıtay Mahkemesi Plenumunda toplanması yerine, federal cumhuriyetlerin Adalet Halk

---

(*) *Yedi saatlik iş günü ve üniversite eğitimini genişletmek.*

Komiserliklerinin veya yargıtay mahkemelerinin eskiden uyguladıkları gibi kendi alanlarında bağlayıcı emirler yayınlayabildikleri uygulama yerine, doğrudan doğruya halk tarafından seçilmek sureti sağlanması öngörülmüştür. Ciddi politik kararlar üzerindeki ayrılıkları önleyen Tek Parti Sistemi dolayısiyle yargıtay, eş idari organlardan çok daha güçlü bir pozisyona sahiptir. Birlik Adalet Halk Komiserliği, Yargıtay mahkemesinin dikkatini kanunların ihlâllerine çekmek veya Mahkemeler İç Tüzüğünün 75. maddesine göre, bazı genelgeler yayınlanması veya Sovyetlerdeki yargıçlara karşı disiplin tedbirleri almak gereğine çekmek sureti ile adalet mekanizmasının denetimine katılma hakkını elinde bulundurur. Mahkemelerin İç Tüzükleri ile ilgili 1938 Tüzüğü (mad. 17 ve 18), 1922 tüzüğünün tersine disiplin cezalarına yer vermez: yargıç, makamından ancak, seçmenleri isterse veya kendisi hakkında Birlik Baş Savcısı tarafından cumhuriyetin en üst Sovyetinin onayı ile bir cezayi kovuşturma açıldığı takdirde uzaklaştırılabilir.

Bu son işleme, kanunun kasten ihlâli hali dışında başvurulamayacak ve ilk işleme ise, ancak eş bir Sovyet tarafından seçilen daha üst mahkemelerin yargıçlarına karşı başvurulabilecektir. (Halk yargıçları doğrudan doğruya halk tarafından seçilirler ve bu işlem Anayasada teorik olarak yer alır). Herhangi bir yargıtay üyesinin, kendisini seçmiş olan Sovyet tarafından azli, bu yargıcın Yüksek Mahkeme tarafından verilen kararlarla sık sık anlaşmazlığa düşmesi sonucu olmadıkça veya ilgili Sovyetle S.S.C.B. Yüksek Mahkemesi arasında (veya azili istemek zorunda kalan Adalet Halk Komiserliği) açık bir anlaşmazlık sonucu olmadıkça mümkün olmaz. S.S.C.B. Yüksek Mahkemesi şüphesiz, Adalet Halk Komiserliği Yüksek Sovyeti kontrol yolu ile Yargıtayı da kontrol edebilen en üst parti organları tarafından desteklenmedikçe, kendi kararını uygular. Kısaca, Adalet Halk Komiserliği personelindeki bir değişiklik yargıtaydaki herhangi bir değişiklikten çok daha kolayca yapılabilirdi. İdarenin kaprislerin-

den arınma yolunda ve bağımsız bir adalet mekanizmasına olan ihtiyacın kabul edilmesine paralel olarak, o zamana kadar ihmal edilen ve sadece müvekkilinin kişisel çıkarını değil, fakat adalette sosyal çıkarın çok önemli bir yanının da temsilcisi olan avukatın otoritesini güçlendirme ihtiyacı, gittikçe artan bir şekilde kabul edilmiştir.

Yüksek Mahkemenin 1938 plenumu, 1928 de yayınlanan ve hatta, 1938 de basılan Sovyet Ceza Hukuku kitaplarında da tekrarlanan karşı-devrimci sabotajın tanımını değiştirdi. Hiç kimsenin, Sovyet rejimini devirme niyeti ispat edilmeden karşı-devrimci hareketlerden mahkûm edilemeyeceği kesinlikle tesbit edildi. Yine yüksek Mahkeme, mahkûm edilenin kişisel niyetinden çok, bazı hareketlerinin veya ihmalinin objektif sonuçlarına bakılarak verilen her türlü mahkûmiyet kararlarına karşı ısrarla mücadele yürüttü. Yargıtaya bağlı olan Ulaştırma Mahkemesi de dahil olmak üzere, özellikle demiryolu mahkemeleri, kendi kontrol faaliyetleri ile ilgili geniş malzeme elde ettiler.

Bu tarihten itibaren, kanunların güvenliğini ve belirliliğini, değişen siyasi ihtiyaçlar nedeni ile baltalamak çok kötü bir şey olarak kabul edildi. 1938 de Tavgasov, «yeni Sovyet Anayasasının kıyas prensibinin çelişkisi» şeklinde karakteristik bir makale yayınladı ve Sovietskaya Justiciya'nın (Adalet Halk Komiserliğinin organı) editörleri bu görüşü açıkça desteklediler. Yüksek Mahkeme Başkanı Golyakov, mahkemeler tarafından kıyas prensibine kanunun açıkça belirttiği hallerde ve kanunun tesbit ettiğinden daha ağır bir cezaya hükmetmek amacı ile sık sık başvurulduğunu belirtiyordu. (*)

Sovyet hukukçularının Baş savcı Vişinski'nin otoritesi altındaki diğer okulu kıyas müessesesini savunuyor ve S.S.C.B.nin Sosyal ve Politik yapısını, Anayasa'da

---

(*) 1923 de Baş Savcının böyle bir yolu savunabileceğini ve Yargıtayı böyle yönetebileceği unutulmamalıdır.

tesbit edilen ekonomi ve sosyal mülkiyetin sosyalist sistemini (*) tehdit eden her türlü faaliyetlere, özellikle kanunlar tesbit edilmedikçe Devlet için ekonomik ve politik bakımdan tehlikeli olan faaliyetlere karşı başvurulmasını istiyordu. Fakat, bu okul da, önceki uygulamalarda kıyas prensibinin kötüye kullanılmış olduğunu (**) ve bunun sorumluluğunun bir kısmının Yargıtay tarafından verilen talimatlardan ileri geldiğini kabul etmek zorunda kaldı. Üçüncü bir hukukçu grubu da, kıyas müessesesinin gerçekten kanun boşluklarının doldurulmasına ihtiyaç olan hallerde (***) kullanılmasını teklif ediyordu, fakat buna başvurma sınırı dar tutulmaktaydı. *devrim amacına hizmet etmek maksadı ile geniş çapta sahtekârlıktan hareket etmiştir. Pasaport sahtekârlığı halinde böyle niyetler daha fazlası ile mevcuttu.*

Yargıçlar, hükümlerin savunma avukatının kişisel izlenimlerine dayandırılarak ve cezanın hakedene verilmesi hususunda ciddi olarak resmen uyarıldılar: Bu hususta doğru olan yol, işlenen fiilin bir analizinden sonuca varmak ve Ceza Yasasına göre karar vermektir. Şurası açıktır ki, böyle bir prosedür, yasada açık boşlukları yasa yapıcının amacına uygun şekilde doldurmak zorunda kalınmadıkça kıyas prensibine başvurulmasını yasaklayacaktı. Fakat, Sovyet hukukçularının hukuk güvenliğini sağlamak için yaptıkları mücadelede karşılaştıkları sorun, şimdiye kadar kabul etmeye cesaret edemediklerin-

---

(*) Mahkeme İç Tüzüğü ile ilgili 1938 nizamnamesinin 2. maddesi.

(**) Örneğin, Moskova Bölgesi Mahkemeleri 20 ay içinde «kıyas prensibine» Ceza Yasasının 53. maddesinde bu maddelerde kesinlikle yer almayan suçlar için başvurdu. ju

(***) Bir örnek olarak, kıyas yolu ile sahte para basma suçunun sahte pasaport suçuna uygulanması gösterilebilir. Sahte para sürme ağır hallerde ölüm cezası ile cezalandıran yasa yapıcı, Sovyet parası üzerinde karşı

den daha derindir. Bu sorun, adalet politikasının günün genel politikasının bir yanı olup, olmadığı noktası ile ilgilidir. Makable şumûlü (geçmişe şamil olmak) açıkça belirtmeyen bir yasanın, bu yasa kabul edilmeden önce meydana gelen davaları da kapsamına alması teklif edildiği ve böyle bir prosedürü reddeden kişiler «dar görüşlü formalistler (şekilciler)» olarak tanımlandığı sürece, hukuk güvenliği mevcut olamaz. Rejimin politikası ile şekillen çelişen kararlar vermekten çekinen yargıçlar, rejimin çerçevesi içinde çalışan hukukçuların ifa etmek zorunda oldukları fonksiyonu, ezcümle devlet mekanizmasının intizamını ve belirginliğini gözetme görevini yerine getiremezler.

Sovyet rejimine yargıç olarak hizmet eden bir kimse -rejime hizmet eden başkalarından farklı olarak, örneğin bir fabrika müdüründen- savunmak zorunda olduğu kamu yararının kendine özgü yanının, bir vatandaşın ancak işlendiği sırada kanuna aykırı olan suçlardan dolayı cezalandırılacağı hususunda güven yaratmak olduğunu anlamalıdır. İşine geç gelen bir işçinin işine bazı hususlar dışında son vermek, eğer işçinin bu fiili, işletme idaresine bu gibi hallerde işe son verme yetkisi veren kanundan önce işlenmişse, işletme müdürünün görevi değildir. Kamu çıkarının çeşitli yönleri vardır. Fakat yargıç, özel fonksiyonlarının ne olduğunu anlamadıkça ve bu fonksiyonları yerine getirmedikçe, kanunların istikrarından sözedilemez. Bir sanık, eğer özellikle toplum için ciddi bir tehlike olarak kabul edilen bazı suçlara karşı bir «kampanya» ve tahrik ortamı içinde kovuşturmaya uğradığı takdirde, adalet sisteminin sanığa bir yakınlaşma sağlamasına pekaz imkân olur.

Sovyet Ceza Kanunu, bütün bilinçli düşmanlarının en şiddetli şekilde cezalandırılması ve tasfiye edilmesi amacını güder ve halk önünde yapılan duruşmaların amaçları arasında olan siyasi propaganda bakımından, böyle durumlarda duruşmanın sanık aleyhine bir propoganda halini alması şaşılacak birşey değildir. Diğer yan-

dan, belirli bir suça karşı genel bir kampanya açılsa bile, Sovyet Adaleti, sanığı asla duruşmayı gerektirecek derecede şüpheli hareket ettiğinden dolayı suçlu farzetmez. A.B.D.deki bir örneğin gösterdiği gibi, hiçbir adli sistem, hatta Anglo-Saksonlarınki dahi, adaletin kötü ifası tehlikesinden masum değildir, özellikle sanık kışkırtma dönemlerinde mahkûm edilen bir rejim düşmanı olarak farzedilirse. Sacco Vanzetti veya Tom Mooney davaları gibi adaletin açıkça çiğnendiği davalarda, adaletin siyasi mücadeleden ayrılması ile ilgili olan sorunlara değinmek gereksizdir.

Güçlü politik çıkarlar, adaletin kötü yürütülmesi ile kendilerini gösterseler dahi, önemli olan nokta, bir sistemin yapılan bir hatayı düzeltip, düzeltemeyeceği veya nasıl düzeltilebileceği sorunudur. S.S.C.B., yukarıda değinilen davalarda, Amerikan Adalet mekanizmasının işleyişine karşı olan kamu eleştirisini önleyen bir diktatörlüktür. Fakat şurası da aşikârdır ki, S.S.C.B.deki bu uygulama çerçevesinde S.S.C.B., adaletin kötü uygulanmasına karşı düzeltme ve doğru uygulama imkânlarını sağlamaktadır. S.S.C.B.de adalet mekanizmasının, belli başlı kuşkulu durumlar karşısında (Sovyet resmi politikası olan rejimin gerçek düşmanlarına karşı en şiddetli cezaların uygulanması durumu dışında), adaletin kötü uygulanmasına sebep olması mümkün olan siyasi mekanizmaya olan yakın bağlılığı, vukua gelen adli hatalara karşı bir tepkiyi de kapsayacak ve siyasi adaletin şeditliği, böyle durumlarda bua daleti kötü uygulayanlara karşı dönecektir. Bundan dolayı bu gibi durumlar, siyasi temizlemelerden sonra meydana gelmiştir. «İhanet kasdi» görüşünün en aşırı şekilde uygulanması lehinde olan kişilerin boomerang'larının (Avustralya zencilerinin kullandıkları av aleti) kendilerine dönmesinden şikâyet etmeye hakları yoktu. Pek tabii olarak siyasi temizlemeler, temizlemeye maruz kalanlara karşı bir tepki olduğu kadar, adalet açısından çok, siyasete uyan olaylardır: Fakat bir olağanüstü tedbirler sisteminin varlığı, bu sistemin işleme çer-

çevesi içinde güvenin kötüye kullanılmasına karşı gerekli olmaktadır. S.S.C.B.den çok farklı sistemlerde, genel politik kışkırtma dönemlerinde, siyasi nedenlerle masum kişiler kovuşturmaya uğrar ve mahkûm edilir. Biz ise, S.S.C.B.nin hataları düzeltici belirli vasıtalara sahip olduğunu ifade etmiş bulunuyoruz. Siyasi kampanyaların en had döneminde, Sovyet sisteminin hafif bir suç işleyen fakat, daha ağır bir ceza yiyen bir vatandaşı himaye edeceğini söyleyemeyiz. Siyasi temizlikler dönemlerinde, bu gibi suçlar «işyerinde işlenen adi suçlarla» ilgili görüş yerine, «sabotaj olarak» kabul edilmiştir. (*).

Uzak bir cumhuriyetin bir temsilcisi, bu çeşit suçlarla ilgili bir eleştiri yaptığı zaman, S.S.C.B. Baş savcısı «bir suistimalle, bir hesap hatasını ayırdetmede ve sabotajla, işyerinde işlenen bir adi kabahat suçu arasındaki farkı ayırdetmede daha sorumlu davranılmasını» istemiştir. Fakat «temizlemeler» S.S.C.B.de hergün vuku bulmaz ve böyle olağanüstü olaylardan sonra, yapılan hataları düzeltme yolunda güçlü bir tepki belirir. Fakat hükümet kamu oyunu ve adli faaliyetleri devamlı olarak hata ve ihmallere karşı açılan kampanyalar üzerine teksif eder. Böyle bir kampanyanın önemini anlayamamış olan ve daha çok adi nitelikte hatalar işlemiş olan bir görevli, mahkumiyetinden belki bir yıl sonra yeni bir kanun çıktığı zaman, normal cezaya nazaran nisbetsiz bir ceza tehlikesi ile karşılaşacaktır. İhtimaldir ki, bu kişi cezasını çekmiş olacaktır ve gerçekten görevini ihmal eden bir kişiye verilecek para cezası yerine, 1 yıl hapse mahkûm olmasından dolayı artık kamu oyunun tepkisi fazla olmayacaktır. Şartlar gereği Sovyet hükümeti, yeterli bir mazaret olmaksızın, tesbit edilmiş saatler içinde çalışmayan işçilerin işlerine son verilmesini isterken (**) haklı

(*) Kalmuk Cumhuriyeti Savcısının «Birlik çapında savcılar konferansı üzerine» bk. S.G. 1939, No. 4, S. 85

(**) 27 aralık 1938 genelgesi ile ve 7 ocak 1939 gerekçesi ile.

olabilir. Hükümetin, böyle bir genelgeyi gerekli kılacak şartların, işgücü kıtlığının, birçok fabrika müdürünü yeni genelgeye göre işlerine son verilmesi gereken işçilere ceza vermeksizin veya çok hafif cezalar vermek sureti ile, kanuni kaçamaklar yapma çabasına yönelteceğini düşündüğünü ifade edebiliriz. Bundan dolayı, kamu oyunu harekete geçirmek, özellikle basını, yeni kanuna göre, görevlerini yerine getiremeyen veya ihmal eden fabrika müdürlerine karşı harekete geçirmek çok tabii idi. Henüz basın tarafından teşhir edilmeyen ve fakat, kanunu uygulamada başarısız olan işletme yöneticilerinin uyarılması, bir gösteri halinde cereyan eden Halk Mahkemesi kurumu yolu ile yapılmaktadır.

Bu şartlar altında, iddia makamı olan savcının ve bu olay için işçi sendikası tarafından «kamu suçlayıcısı» olarak tayin edilen sendikacının, görevlerini ifa ederek, yargıcın yöneticiyi enaz ceza olan 1 yıl hapse mahkûm etmesi çok tabiidir ve yerindedir. Daha sonra Yargıtay maddede değişiklik yaparak, bu gibi durumlarda bazı hallere mahsus olmak üzere, 1 yıllık asgari cezayı 3 aydan 8 aya değiştirdi. Bu şartlar altında, savunmayı üzerine alan avukatın, işine tam sarılmaması ve suçlandığı suçtaki başarısızlığı dışında, sanığın vaziyetleri kadar, işlenen suçun adli niteliğini tartışmada da başarısızlığa ugraması mümkündür. İşin daha şaşırtıcı yanı, bu «örnek duruşmayı» onaylayan Sovyet Adalet dergisinin, avukatın başarısızlığına şaşmasıdır. Avukatlar bu gibi durumlardan, bu şartlar altında zor kaçınabilirlerdi. İşledikleri suça rağmen Sovyet toplumunun yararlı bir üyesi olarak kalmakta devam eden sanıkların duruşmaları, belirli idari tedbirler için kullanılan kamunun bir propaganda aracı olarak yürütüldüğü sürece, bu duruşmaların sanığın genelgeyi ihlâl derecesi tarafından tayin edilemeyeceği bellidir. Yeni hükümet politikasını halka benimsetmek için adli propagandaya başvurma herhangi bir kimseyi -rejime içtenlikle bağlı olan bir sanık da dahil olmak üzere- duruşma boyunca savunmayı tam olarak yerine getir-

mekten alıkoyar. Böyle bir propaganda, bundan dolayı adli prosedürün normal fonksiyonlarını yerine getirmede başarılı gözükmez.

Buna benzer bazı davalarda doğal politik ihtiyaçlar uğruna propaganda ve adaletin kullanılmasını tavsiye etmek, Adalet mekanizmasının gerçek sosyal hayattan kopmasını, tecrid edilmesini tavsiye anlamına gelmez. Sovyet adaletinin en etkileyici başarılarından biri de birçok yargıcın bölgelerini, fabrika, Kolkhoz ve kışlalardaki seçmenlerini kendi faaliyetlerinden haberdar etme görevini yerine getirme şeklidir. Kamu oyunun ilgisi ve yargıçların raporlarının, serserilerle veya çocuk suçlular ile mücadele, kamu ve özel mülkiyeti koruma ve özellikle Doğu cumhuriyetlerinde kadınların toplum içindeki durumu ile ilgili sorunlar etrafında yoğunlaştığı açıktır. Adli politikayı, genellikle kamu oyunun kanaatine sunmanın lehine çok şey söylenebileceği halde, aleyhine söylenecek hiçbir şey yoktur. Fakat bir defa belirli ve istikrarlı bir adli politikanın uygulanmasında devletin çıkarı olduğu kabul edildiği takdirde (1936 Anayasasının, mahkemeler iç tüzüğünün kabulünden sonra onaylanmasında olduğu gibi), artık her dava sadece yerel yöneticilerden değil, fakat kamu organlarından da bağımsız olan mahkemeler tarafından yürütülmelidir.

Toplum çıkarlarının üstünde yer alan bir kanun yoktur; toplum, kuşkusuz ki hangi kanunun bu amaçlara uygun olduğunu tesbit etme hakkına sahiptir. Fakat sosyal çıkar, kanunun muhtevası ile korunur, yoksa ayrı ayrı davalarda uygulanan ayrı ayrı müdahaleler ile korunmaz. Hukuk kitaplarının peşinen kutsallığına inanılmadıkça, meşru sosyal çıkar, kanunun belirginliğindeki çıkar olur. Bir yargıç için, daha önceden ülkenin tesbit edilmiş adli politikasının bazı noktalarında teknik hatalara düşen kanun yapıcının bu hatalarını, kendi kararlarında kurnazca kaçamak yapmak için kullanmasına sebep yoktur. Çünki, herhangi bir kimseyi kanunun teknik hatalarından yararlanmak sureti ile, kanundan kaçınmaya

teşvik etmekte sosyal bir çıkar yoktur. Bundan dolayı, kuşkusuz ekseriya söylendiği gibi, yargıcın görevi kanun yapmak olmayıp, hukuk düzeninin onaylanmış muhtevasını tesbit etmektir. Fakat, yargıç için sosyal çıkar, hukuk düzeninde tecessüm ettiği gibi mevcut olup, başka yerde mevcut değildir. Bir devlet, adli politikasını değişen sosyal ihtiyaçlara adapte etmedeki kaçınılmaz gecikmeler pahasına (ve Sovyet yasaları bu maksada yeterli derecede hizmet edecek elâstikiyete sahiptir) da olsa, istikrarlı sosyal ilişkilerin üstünlüklerine sahip olmaya hazır olmadıkça, herhangi bir siyasi sistemin gerektirdiği sosyal mekanizmadaki bu normalliği ve istikrarı kazanamaz. Bu anlamda, 1936 Anayasasının kabul edilmesi kuşkusuz bir başlangıçtı.

c) Sosyal İlişkilerde İstikrarlaşma

Sovyet Hukuk Teorisyenlerinin tartışmalarında, Batıdaki yasa yönetiminin sert uygulama şekline, genellikle devlet mekanizmasının, özellikle adalet mekanizmasının, devletin onayladığı yasalara kayıtsız şartsız uymasına karşı muhalefet mevcuttur. Bu muhalefet çizgileri, şimdiki S.S.C.B.nin şartlarından doğan devrimci atmosferin geleneklerini ve birçok kritik dönemlerde, diğer hususlara nazaran öncelik alan ihtiyaçları temsil eder. Kaynağını «ihtilâlciliğin» teşkil ettiği bir yasallığın kurulması yönünde gittikçe artan talep, devlet organlarının işlemesinde ahenk yaratma düşüncesinden doğar. İhtilâlin kesin başarısı, yeni bir sosyal değer düzeni ve revrim öncesi dönemde milli ekonomiye daha büyük katkılarda bulunan bazı vatandaşların özel ve istisnai durumlarından doğan sosyal prestiş ve yüksek gelir farkı ile ilgisi olmayan yeni bir sosyal hiyerarşi yaratmıştır. Fakat bu durum, çok daha derin bir meşru mülkiyet ve sosyal mevki şuuru ve anlayışına yol açmıştır.

Büyük sosyal geçişin tamamlanışı olayının şimdi resmen tanımladığı gibi «yukarıdan devrim»e borçlu olması, devrimci ideoloji ile, devlet tarafından kurulan ve

korunan sosyal kurumlara keskin bir eleştiri ile yaklaşma arasındaki geleneksel birliğin savunucularından olan Troçkist'leri ve diğer benzer grupları tahrip etmiştir. Bu genel eğilim, sanat alanı da dahil olmak üzere, Sovyet ideolojisinin her alanında mevcuttur ve bu eğilim, vatandaşın günlük hayatı ile ilgili olan hukukun oluşumunu belirler. Bu hususu daha açıklığa kavuşturmak amacıyla en önemli örneklerden ikisini ele alacağız: Aile Hukuku ve Ceza Hukuku.

Sovyetin aile ilişkileri ile ilgili tutumu, çok tabii olarak bu ilişkiler, yaşlı ve geri nesil nüfusunun, genç neslin devrimci faaliyetlerini baltalayabileceği bir kurum olan serflik biçimleri olan kaç, göç (özellikle kadının pozisyonu bakımından) olarak kabul edildiğinden bu yana değişmiştir. Hernekadar, özellikle doğu Sovyet Cumhuriyetlerinde, kadının kurtuluşu ile ilgili büyük görev henüz tamamlanmamışsa da, Rus ailesi halen, yeni düzenin güçlendirilmesinde bir dayanak olarak kabul edilmektedir. Ailesi için duyduğu sorumluluk, vatandaşın verimli çabada kendine düşen rolü ifa etmesinde ikna edici güçlü bir bir vasıta olarak kabul edilmektedir. Devlet kişisel yapılarının elverdiği her yerde (ki böyle yapılmasaydı, şimdiki savaş kazanılmazdı) kadınların üretime katılma faaliyetlerini durmadan teşvik etmekle beraber, kadınların analık fonksiyonlarının yerine getirilmesini toplum bakımından daha az önemli saymamış ve onları sosyal üretimin bir parçası yapma uğruna, değersiz duruma düşürülmelerini istememiştir.

Hâlen sürmekte olan dünya savaşının meydana getirdiği yakıntılardan sonra nüfusun artmasına duyulan ihtiyaç, Sovyet okullarında kız ve erkek her iki cinsin ortak eğitimine son verip, her iki cinsin kendi özel ihtiyaçlarına göre eğitimin düzenlenmesine yol açan 1943 Yasasının kabul edilmesinde şüphesiz katkısı büyük olmuş ve evli olmayan çok çocuklu kadınlar kadar, evli olan çok çocuklu ailelere de maddi ve sosyal imtiyazlar ve öncelikler sağlayan 1944 Temmuz Kanunun kabul edilmesindeki ne-

denler arasında, bu ihtiyacın da yer aldığı açıkça belirtilmiştir. Evlilik dışı doğan çocukların bakımı babaların omuzlarından kaldırılıp devlete yüklenmiş ve evli olmayan (boşanmış olanlar da dahil olmak üzere) anaların durumlarını kolaylaştırmak için, 1920 Yasası ile meşrulaştırılılan ve teşvik edilen bir operasyon olan çocuk düşürmeyi yasaklayan 27 Haziran 1936 Yasasında yer alan hükümlerin ötesinde pratik tedbirler alınmıştır. 1936 Yasası, her iki tarafa da boşanma hakkı tanıyan boşanma işleminde belirli şekli değişiklikler yaptı. 1944 Yasaları, uzun süreden beri tartışma konusu olan resmi olmayan fiili evlilik kurumunun kaldırılması dışında, boşanmayı manen ve maddeten güçleştirmiş ve bu hususta kararı mahkemeye bırakmıştır. 1936 Yasasında, propaganda ve organize kamu oyu vasıtasiyle uygulanan etkiden, gerek belirli bir halk kesimi için boşanmayı güçleştirici, hatta engelleyici hükümler getirmek ve gerekse eskiden olduğu gibi evli olmayan kadının, çocuğunun babasından yardım talep etmesi yerine, devlet yardımı alma hakkı veya ana istediği takdirde, çocuğun kamu eğitim kurumlarına alınmasını talep hakkını ikame şeklinde, temel prensiplerde bir değişikliği ifade eden 1944 Yasasındaki gibi bir muhtevaya kaydırılması kastedilmişti. Yukarıda görmüş olduğumuz gibi, 1926 Evlilik Yasasında fiili birleşmelerin tanınmasının gerçek nedeni, evlilik ilişkilerinde «serbest aşk» şeklindeki sol görüşlere istikrar kazandırmaktan çok, kadının kocasının ölümü halinde ailenin ortak ekonomik çabalarına yaptığı katkıyı korumak ve bu himayeyi fiili olsun, resmi olsun bütün mevcut evlilik ilişkileri içinde yaşayan bütün kadınlara teşmil etmekti. Kesin mülkiyet ayrılığı şeklindeki kadını koruyan görüşü gölgeleyen tedbir, nikâhlı evlilikleri teşvik etmemek gibi bir amaca yönelmemişti kuşkusuz. Bu tedbir, Sovyet Rusya Cumhuriyetinin ilk Evlilik Yasasında esas konu olarak yer alan kilise evlilik kurallarına karşı yapılan mücadeleye tekabül eden ve batıl dini inançlara, kabile geleneklerine ve kadın köleliğine karşı halâ medeni nikâh lehine şid-

detle sürdürülen mücadelenin yer aldığı S.S.C.B. Doğu Cumhuriyetleri için de sunulmamıştır. Nikâh dışı evlilik kurumunun, sadece sınırlı bir amaca sahip olması ve bu tip birleşmelerin geçerliliğinin S.S.C.B.nin sadece bazı bölgelerine inhisar etmesi, bu konunun Sovyet aile hukukunda nihai hedefin bir sembolü olarak mütalâa edilmesini önleyemedi. Sonuç olarak, Sovyet Hukukunun yeniden kodife edilmesi ile ilgili tartışmalarda bu sorun geniş bir yer kapsadı ve bu kurumu savunan kişiler bu tartışmada azınlıkta kaldılar. Fiili birleşme şeklindeki evlilik kurumunun muhalifleri (*), yasal ve yasal olmayan evlilik ilişkileri arasında daha kesin bir ayrılık sağlanmasını, aile kurumunun güçlendirilmesinin bir şartı olarak kabul etmektedirler.

Aynı görüş açısından onlar, Sovyet hukukunun yeniden kodifikasyonunda, Miras hukukunda miras kapsamına giren mirasçılar sayısının çerçevesini genişletmeyi ve muris'e malı kendi iradesine göre vasiyet etme özgürlüğünün, ancak belirli bir asgari payın, ölen muris'in en yakın akrabalarına, şüphesiz özellikle kan hısımlarına bırakılması şartı ile verilmesini teklif etmektedirler. Bu münasebetle, günümüz Sovyet Evlilik Kanununun esas olarak muhafaza edilmesi gereken yanlarına dikkat etmek ilgi çekici olur. Mikolenko, bu hususta yedi nokta tesbit etmiştir: Monogami; karı koca arasında tam bir eşitlik, evlenme ve boşanma hususunda tam bir özgürlük; boşanma özgürlüğü; meşru ve gayri meşru çocuklar hakkında tam eşitlik; çocukların çıkarları dışında ana babaya hak tanınması; maddi geçimin sağlanmasında her iki tarafa da, gerekirse karı koca, çocuklar -ebeveyn ve erkek kız kardeşler arasında karşılıklı mükellefiyet tesisi. Batıdaki birçok solcular tarafından geçici olarak ka-

---

(*) Mikolenko, op. cit. 1939; Godes'in Miras Hukuku üzerine ve Rabinoviç'in S.G. 1940, No. S. 5-6

bul edilebilecek olan Sovyet Evlenme Yasasındaki esas eğilimin savunduğu bu hususlar, bu alanda demokratik devrimin belli başlı bütün umdelerini halâ muhafaza ediyordu. Diğer yandan, bu görüşü savunanlar, halk arasında doğan sorunun cevabını, evlilik dışında yaşayan kadının değerini düşürebilecek olan böyle bir evlilik kurumunun güçlendirilmesinde aradılar. Nikâh kurumu güçlendirildiği sürece, 1944 genelgeleri onların tekliflerini aşırı biçimde izledi. Fakat, istikrarlaştırılmış aile yanında nikâhsız yaşayan kadının durumu, anormal kabul edilebilecek durumdan nikâh kurumunun bir ürünü olan ve önemini daha çok kamu oyunun desteği ve değerlerinde ifadesini bulan kendine özgü bir kuruma dönüştürülmek sureti ile (evli olsun, evli olmasın) kadına, çocuk doğurmanın kendisi için başlıca meslek ve hak olarak tanındığı bir seviyeye getirilmiştir. 20 yaşından büyük olan çocuksuz kadın ve erkeklere daha ağır vergi uygulanırken, Rus kadını için kendi tabii fonksiyonunu ifa etmek ve böylece, maddi güvenliğini sağlamak üzere iki yol vardır. Boşanmanın güçlendirildiği ev kadını statüsüne karşı bir alternatif olarak, evli olmayan ana statüsünü yerleştirmek, savaşın yıkıntılarına karşı koymak için bir geçici tedbirden daha ileri giden bir anlama sahip olup, olmadığı hususu bir yana, Sovyet toplum ve ahlâkının genel gelişmesine ve de, Sovyet Devletinin çocuk sağlığına ayıracağı bütçe miktarına bağlı kalacaktır. Kadınların analık durumları dışında, onların maddi durumları dışında, onların maddi durumları ile ilgili feminist görüş, her halde daha çok kalifiye kadın işçiler ve bekârlık vergisine tabi tutulabilecek uzman kadın personeli ve bütün çocuklarının devlet kurumlarında eğitim görmelerini isteyen evli olmayan kadınlara uygulanmıştır. Ceza Hukuku alanındaki ideolojik değişiklikler daha fazlaydı. Bu alanda, devleti sınıf mücadelesinin bir ürünü ve vasıtası

olarak kabul eden Marksist devlet görüşü ve devrimcilerin, yasalarını kırmak zorunda oldukları devrim öncesi dönemin meşruiyeti, genel olarak, kabul edilen herhangi bir ahlâk ölçüsü ile değerlendirilemeyecek olan relativist bir suç (cürüm) görüşü ile sonuçlanmıştı. Suçların büyük çoğunluğu açısından ve Sovyet rejiminin kuruluşu sırasında ihtilâlcilerin tutumları bakımından bu görüş tarzı, kuşkusuz herhangi bir dönemdeki Sovyet adalet politikasının gerçek ruhuna yabancı olan bir abartma. idi.

Fakat, işaret edildiği gibi bu görüş, suç görüşünü burjuva görüşüne bağlı olan ve sosyalist bir topluma yabancı gelen bir görüş olarak yorumlayan Mübadele Hukuku görüşü şeklinde, teorik temele sahip oldu. Sonuç olarak, S.S.C.B.nin 1924 prensiplerinden bu yana mevcut olan görüşlere karşı, çok sert saldırılara tanık oluyoruz. Faşist Ceza Hukuku görüşleri üzerine yazılan makaleler, Kriminolojideki «Sosyolojik Okul» ile daha çok ve aslında Sovyet kriminolojisinin geçmiş tarihine hücum edildiğine kuşku olmayan bir tarzda ve klâsik liberal kriminoloji teorilerinin yalnız faşistlere karşı savunulmadığı bir tarzda, suçdan çok suçluya dikkat eden eğilimle ilgilidir. Sovyet Ceza Hukukunun relativist görüşlerinin yeniden kodifikasyonu üzerindeki tartışmada, ileri sürülen resmi görüşlerde siyasi olmayan suçlara eğitici bir yaklaşma tarzı savunulurken (*), özellikle siyasi suçlarla ilgili görüş-

---

(*) Vişinski, katiller için dahi olsa uzun süreli hapis cezalarını öngören teklifi reddetmektedir (1938 de karşıdevrimci suçlara 25 yıla kadar hapis teklif edilmiştir). Vişinski'ye göre, bu tip suçlara karşı hapis süresinin arttırılması ile değil, fakat Komünist eğitimin geliştirilmesi yolu ile savaşılmalıdır.

ler reddedilmektedir (*). Fakat eğitimsel görüş artık merkezî bir görüş olarak kabul edilmemektedir: 7 Nisan 1935 Yasası, hırsızlık, cinayet, yaralama, tecavüz ve öldürmeye teşebbüs (özellikle kamu düzeni bakımından tehlikeli suçlar) gibi suçlar işleyen çocuk suçlulara Eğitim Halk Komiserliğine bağlı organlar tarafından normal mahkemeler yerine uygulanan sırf pedagojik tedbirler yerine, normal cezai sorumluluk getirildi.

Çocuk suçlulara uygulanan hapis cezalarının çekildiği eğitim kurumlarında uygulanan rejim kadar mahkemelerde uygulanan işlemler de, gençlere karşı özel bir eğitici amaç taşıyan infaz sistemi ile birlikte yürütülmektedir.

Yasanın genel amacı, toplumun suçlu gençlere karşı korunması kadar, gençlerin yetişkin suçluların kötü etkilerine karşı korunmasını da öngörüyordu (**). Fakat her

---

(*) Vişinski, op. cit. 1939, S. 19. Adalet Halk Komiserliğinin Hukuk teorisi enstitüsü tarafından hazırlanan yeni Ceza Kanunu tasarısına karşı, silâhlı karşı devrim hareketi ile dışardan desteklenen silâhlı çetelerin ülkeyi istilâ hareketi arasındaki farkı tesbit etmek için açılmış bir polemikte Vişinski, artık Sovyet'e karşı bu gibi, içerden hainane faaliyetler için bir imkân kalmadığını, fakat yabancı saldırganlar bakımından bu ihtimalin mevcut olduğunu ileri sürmüştür. Bu demektir ki, herhangi bir karşı-devrimci yabancı bir ajandır ve bu hususa dikkat etmek gerekir.

(**) Kanun lehinde ileri sürülen başlıca görüş, suçu *itiyat haline getirmiş yetişkin suçluların, hapsedilemeyecek ve daha kötüsü, eğitim kurumundan kaçabilecek çocuk ve gençleri kendi amaçları için kullanmalarının önlenmesi ile ilgili idi. Bir genci, herhangi bir suça teşvik eden ve onu alet eden yetişkin bir kimse en az beş yıl hapis cezasına çarptırılır.*

halde, bu amaç eğitimsel yaklaşma tarzının en güçlü bir şekilde kabul edildiği bir alanda tam olarak uygulanmaktadır. Bu amaç, diğer dallarda açıkça ceza politikasının bir yanı olarak kabul edilmektedir: 1938 Mahkemeler iç tüzüğünün 3. maddesi, «Sovyet adaletinin sadece suçluları cezalandırmak amacı gütmediğini onları yeniden eğitici ve geliştirici bir yön de izlediğini» ifade etmektedir. Fakat, daima mevcut olan cezalandırma amacı artık herhalde açıkça ifade edilmektedir bu maddede.

Cezalandırma amacı, sadece eğitmek için değil, fakat 1919 danberi yapılan bütün Sovyet Ceza Yasalarında kabul edilen suçu önleme görüşünü de ihtiva etmedikçe bir anlam ifade etmez. Fakat, eski Sovyet dökümanlarında herhalde bu hususa değinilmekten kaçınılmıştır. Sovyet adaletinin amaçlarında açıklanan terminolojiden daha önemlisi, Sovyet adaletinin koruduğu çıkarlar görüşüdür. 1919 danberi yayınlanan bütün önceki dökümanlarda bu çıkar, tüm toplumun çıkarlarını haleldar ettiği ölçüde cezalandırılan kişisel çıkarın ihlâli ile ilgili olan ve genellikle sosyal çıkar idi. Fakat, 1938 Mahkemeler İş Tüzüğünün 2. maddesi, «S.S.C.B.nin Anayasaca tesbit edilen sosyal ve politik yapısı», yine «S.S.C.B. vatandaşlarına Anayasaca verilmiş siyasi, çalışma, konut sahibi olma ve diğer kişisel ve mülkiyet hakları ve çıkarları» ve «kamu kurumlarının ve işletmelerinin, Kolkhoz, kooperatif ve diğer sosyal teşkilâtların hukuken korunan hakları ve çıkarlarını» sıralamaktadır. Kişisel haklar, şüphesiz Sovyet kanunları tarafından tanınmıştır. Çünki yasa yapıcı, kişisel hakların gerçekleştirilmelerini sosyal çıkarlar açısından zaruri olarak kabul etmiş, çünki toplumun haklarına üstün tutulacak bir kişisel haklar görüşü, Sovyet hukuk teorisine ve genel olarak Sovyet ideolojisine tamamen yabancıdır. Fakat, bütün bunlardan da dolayı, günümüzün Sovyet adaletinin, sosyalist mülkiyeti yöne-

ten çeşitli kuruluşların haklarını olduğu kadar, kişisel hakların gözetilmesi ve kamu çıkarını kişisel hakların korunması vasıtasiyle koruması beklenir. Bu her iki çeşit çıkar arasındaki ağırlık bakımından halâ bazı farklar vardır ve 7 ağustos 1932 Yasasında yer alan şiddetli cezai müeyyidelerden, infaz sisteminin insanileştirilmesi yararına kaçınılması gerektiği ileri sürülebilir. Böyle müeyyidelerle korunan belli bir kamu çıkarı genel bir onay görmektedir. Fakat Kolkhoz mülkiyetine yapılan sabotajların bir istisnai olay haline gelmesi ile, bu çeşit cezai tedbirlere başvurmanın yerini, Ceza Yasasının daha yumuşak maddelerinin aldığına işaret edilebilir. R.S.F.S.R. de, Ceza Kanununa göre verilen mahkûmiyetlerin sayısı 1935 de %9.2 ye ve 1937 de 1933 seviyesinin %1.3 üne düştü.

Sovyet Ceza politikasındaki gelişmenin değerlendirilmesinde, çelişkili eğilimlerle karşılaşmaktayız. Yeni toplumun istikrarlaştırılması, suçlarda azalma sağlamaktadır, fakat mahkemeler, sanığın yeni şartlara intibak edememesini hafifletici bir sebep olarak kabul etmeğe henüz hazır değildiler. Bununla beraber, hızla yaklaşan savaş hazırlıkları sağnağı altında, eski disiplin cezaları ve eğitim yolu ile yapılan uygulama yerine, gittikçe cezaları arttırma yönüne gitmek zorunda kalınıyordu. Daha 15 şubat 1931 de, «Taşıt İşçileri tarafından iş disiplinine karşı yapılmış herhangi bir disiplinsizlik... eğer hasar yapma kasdi ile yapılmış veya hasara yol açılmışsa... veya devletin ulaştırma plânlarını bozucu herhangi bir diğer hareket»e 10 yıla kadar hapis cezasını (daha ciddi olaylarda, eğer ihmal varsa, kuşkusuz azami ceza uygulanır) öngören bir kanun yayınlandı. 1940 da, yaklaşan savaşın tehdidi altında, işyerini idarenin rızası hilâfına terketmek, 20 dakikadan fazla gecikmek veya bir fabrika müdürü olarak sözleşmede tanımlanan daha aşağı ka-

litede mal teslim etmek, hapsi gerektirecek suçlardan sayıldı. Olağanüstü şartlardan doğan bu çeşit eğilimlere bakarak, Sovyetin temel tutumunun, Ceza Kanununun normal olarak sosyalist bir toplumun iş disiplininde bir rol oynaması yönünde olduğu sonucuna varmak yanlıştır. Ceza Kanunun iş disiplininde oynadığı bu rol, devletin prensipleri gereğince tam istihdamı sağlamasından dolayı değil, fakat asıl, iş disiplinini tam olarak uygulamada başarısızlık gösteren işletme müdürlerine Ceza Yasasının uygulanmasına yol açan devamlı ve kronik iş gücü kıtlığının yarattığı şartlar dolayısı ile abartıldı. Bu çelişik eğilimler, Sovyet toplumunun «ikinci devrim»den sonraki istikrar bulma döneminde yayınlanan ceza ve suç istatistiklerinde ifade edilmiştir. 1935 yılının ilk yarısı içinde R.S.F.S.R.de verilen ceza kararlarının yüzde oranları şöyledir:

	Yılın ilk yarısı		
Suçlar	*1936*	*1937*	*1938*
Mala karşı	79.9	80.6	52.0
Görevlilerin görevlerine karşı	73.3	46.1	51.0
Kamu düzenine karşı	86.6	61.1	68.7
Serserilik suçlarına karşı	90.4	72.5	98.7
Cinayet	93.6	90.3	68.7
Ağır yaralama	92.0	—	79.2

Sovyet mahkemeleri tarafından, işlenen suçlara krşı verilen cezalar arasında (yüzde oranı ile) şunlar yer almaktadır:

Yıl	Hapis	Disiplin çalışması (*)	Diger cazalar (para tekdir, imtihan vs.)
1928	31.2	22.0	46.8
1929	11.7	50.8	37.5
1930	9.6	56.9	33.5
1931	12.6	57.5	29.9
1932	18.9	54.2	26.9
1933	29.0	49.7	21.3
1934	25.7	56.9	17.4
1935	36.5	50.1	13.6
1936	39.3	46.8	13.9
1937	44.6	40.4	15.0
1938 (ilkyarısı)	33.4	43.7	17.9

S.S.C.B.nin genel gelişmesi açısından, «temizlemelere» tekabül eden daha ağır cezalarda fazla sert bir artış görülmemesi ilgi çekicidir. Bunun yerine, NEP'e tekabül etmeyen, fakat «ikinci devrime» tekabül eden bir asgari haddden sonra, cezaların şiddetinde gittikçe bir artış görmekteyiz. Son gelişmede, Lenin'in, daha az hapis ve daha çok disiplin çalışması, imtihan, uyarma vs.yi tavsiye eden tekliflerinin uygulanması için az bir eğilim vardı. Buna karşılık, hata, kusur kabul edilmektedir (**). İncelediğimiz dönem çok kısa olabilir ve Sovyet toplumunun istikrarı yönündeki eğilimler hakkında kesin bir hükme varmada

---

(*) Bk. Mankovski op. cit. hafif suçlarla ilgili olarak kurulan fabrika.

(**) Yoldaş Mahkemeleri ile ilgili Gürcü Yasası, suçlulara normal cezai kovuşturmayı uygularken, bir örnek olarak diğer cumhuriyetlere hatırlatılmıştır.

savaş öncesi dönemin şartlarını hesaba katmamız gerekmektedir.

Evlilik yasasındaki gelişmelerde olduğu gibi, ilk devrimci dönemin taşkınlıklarının geçmesinden sonra, ne gibi gelişmelerin elde edildiğini tesbit etmek çok önemli olurdu.

Adaletin, vatandaşların hayat şartlarına doğru daha yakından yaklaşması, bu tür gelişmelerden biridir ve sanığın kişiliğinin dikkate alınması ve işlenen suç fiilinin, ceza yasasında yer alan ceza nevilerine göre cezalandırılması yerine sanığın topluma yararlı bir vatandaş olarak iadesi, bu başarılardan biridir. 1937 baharında, «yeraltı dünyasına» mensup, olan eski profesyonel mücrimler (suçlular) tarafından İzvestia Gazetesi müdüriyetine, normal bir şekilde işyerlerinde istihdam edildikleri takdirde ne gibi bir işleme tabi tutulacaklarını soran mektuplar yolu ile kendine özgü bir «hareket» başladı. Baş Savcı, bu mektuplara bir sıra makalede cevap verdi ve mahkumlarla yaptığı konuşmaları açıkladı.

Açıklamanın özeti şöyledir: İşlenen suç fiili, şeklen yasada yazılı suçlardan birine girse dahi, kendiliğinden teslim olan ve yaptığı işten pişmanlık duyan suçlunun bu hareketinin hafifletici bir sebep yaratması ve cezaların çekildiği çalışma kampındaki iyi davranışla birlikte, cezanın daha erken sona ermesine yol açması söz konusu olacaktı. Gerçekte, Moskova «yeraltı dünyasına» mensup olan yüzlerce kişi kendini başsavcının görüşme odasında buldu ve buradan derhal mahkemeye.

Onlar, gerçekte bu kararı pek de elverişli şartlar altında almamışlardı: O günlerde, yabancı ajanlara, yıkıcı teşkilâtların üyelerine karşı artan bir hareketle ilgili olarak yetkililer, sahte pasaportların vs.nin kullanılmasına karşı daha sert bir kampanya başlatmışlardı ve hırsız, soyguncu kişiler olarak birkaç yıllık hapsi göze alanlar,

Ceza Yasasının karşı-devrim suçları ile ilgili maddelerine düşmekten daha çok korkabilirlerdi. Fakat, herhalde onlar normal medeni hayata dönme ümidini görmemiş olsalardı, sahte evrakla «yeraltında» yaşamaya devam etmeyi deneyebilirlerdi. Bu eski mücrimlerin bu şekilde kendiliklerinden teslim olmaları ve nedamet göstermeleri, sadece bazı hukuk teorisyenlerinin değil fakat bu mücrimlerin de 1937 deki temizliklerin zirvesinde, Sovyet adaletinin o sıralarda bile, suçu şeklen tesbit etmek ve cezalandırmaktan çok, suçluyu topluma yeniden yararlı bir vatandaş olarak döndürmeyi amaç edindiğine ve herhalde, suçlunun geçmişi nazara alınmayarak, tam bir tedavi sağlamayı düşünmekte olduğuna inanmış olduklarını ispat etmektedir. Araştırmaya tabi tuttuğumuz iki alanda Sovyet toplumunun istikrar bulması, S.S.C.B. dışındaki hatta bazı sosyalist olmayanlar tarafından bile tavsiye edilen bazı aşırı sol görüşler, bu konunun Savaş Komünizmi ve özellikle NEP dönemlerinde teşvik görüp, daha sonra terkedildikleri bir sırada demokratik hareketlerin karakteristiği olan Sovyet hukukunun bu yanlarının istikrarlaşmasını gerektiriyordu. Resmi Sovyet ideolojisi, Medeni Hukukta «serbest aşk» veya Ceza Hukuku alanında ferdi suçun reddini ileri süren görüşleri, en samimi tanımla «orta sınıf radikalizmi» olarak kabul eder.

Resmi Sovyet ideolojisi temelden yeni prensipler ileri sürmekten çok, (örneğin, suçluların yeniden eğitime tabi tutulmaları ile ilgili topluma yararlı vatandaşlar olarak döndürülmeleri işi ciddi olarak ele alınırken, kadınların eşit statüsü sadece hukuken ve şeklen var olmayıp, onların her türlü mesleğe maddi anlamda özgürce girebilmeleri de sağlanmıştır, vs.) şeklindeki demokratik görüşlerin gerçekleşmeleri alanında elde edilen Sovyet başarılarını dile getirmektedir. Şurası açıktır ki, sosyalist ekonomi demokratik görüşlerin gerçekleşmesi

için en elverişli şartları yaratmakta ve bu sonuç tam istihdam şartlarından kolayca çıkarılmaktadır. Fakat, S. S.C.B.de gerçekleşen sosyalizmin hiç olmazsa bugünkü aşamasında, ekonomik olan problemlerden başka problemlere verilecek özel sosyalist cevapların mevcut olmadığı görülmektedir.

BÖLÜM VIII

a) Sovyet Hukuk Teorisinin Bugünkü Problemleri

Devrimci dönemin tamamladığı 2. Dünya Savaşının arifesinde, Sovyet toplumu bir geçiş dönemindeydi. Böyle bir aşamada, temel hukuk problemlerine hiçbir kesin cevap beklenemez; hiçbir geliştirilmiş teori, Mal Mübadelesi hukuk görüşünün terkedilmesi ile beliren boşluğu henüz kaldırmamıştır. Fakat, Sovyet hukuk teorisinin geliştiği genel yön, onun bazı problemler karşısında tutumu tartışılmak sureti ile açıklığa çıkabilir. Bu problemler Medeni Hukukla ilgilidir. Çünkü bu husus, yeni ekonomik yapının, uygun bir hukuk görüşünün elde edilmesi gibi temel görevleri çözümlemek zorunda olduğu bir alandır. Sosyalist bir ekonomik yapı, özellikle ekonomik hayatın tekelci bir organizasyon tarafından kontrol edildiği bir ortamda, kendisini hukuk düzeninin nasıl olması sorunu ile karşı karşıya bulur.

Sovyet teorisyenleri arasında hukukun genel tanımı bakımından hiçbir temel görüş ayrılığı yoktur. 1938 de Vişinski bunu, «kanunlaşma yolu ile tesbit edilen ve yönetici sınıfın iradesini dile getiren davranış kuralları ve devlet tarafından onaylanan ve onun zorlayıcı gücü tarafından, yönetici sınıf bakımından elverişli olan sosyal

ilişkileri geliştirmek, güçlendirmek ve korumak için muhafaza edilen gelenekler» şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma karşı, bu tanımın, yönetici ve yönetilen sınıflar arasında hiçbir ayrılığın kalmadığı Sovyet Devletinin tüm milli karakterini ihmal ettiği ve kapsamına gelenekleri de dahil eden bu tanımın, hukuk ile ahlâk arasındaki ayırımı zedelediği ileri sürülerek itiraz edilmiştir: Devlet tarafından onaylanan ve kanunlaşma yolu ile tesbit edilen normlar (kurallar) sistemine dahil edilen bu geleneklerin, diğer gelenekler hukuk görüşü açısından kanun dışı kabul edilirken, kanunun bir bölümünü teşkil ettikleri ifade edilmiştir.

Vişinski bu itirazı bu tanımın Sovyet Devletinin şartlarını dile getirdiğini ifade ederek şöyle cevaplandırmıştır: *«Sosyalist kuruluşun tamamlanışı ve sosyalizmden komünizme tedrici geçiş dönemi sıralarındaki sosyalist hukuk, Emekçiler Devleti tarafından yasalaştırılan, tesbit edilen ve sosyalist ilişkileri ve komünist bir toplumun kurulmasını geliştirmek, güçlendirmek ve korumak amacıyla işçi sınıfı tarafından ve Komünist Partisinin önderliği altında yönetilen tüm Sovyet halklarının iradesini dile getiren bir normlar sistemidir.»*

Vişinski, tüm halkın arzularını dile getirdiğini ileri sürerek, sınıf önderliğini hukuk tanımına katabilmek için harcadığı sürekli çaba ile, ilgi çekici bir sorun getirmektedir. Vişinski'nin, «Sosyalizmden komünizme tedrici geçişi», tanımı yapılan hukukun görevleri içine dahil etmesi, zaten Sovyet hukukunun asli görevleri arasında bulunması bakımından gereksizdir. Tam bir komünist rejim altında bile devlete ve yasaya olan ihtiyaç (*), (Komünist

---

(*) Bu kuşkusuz, Komünist Partisinin başlıca kuralı demek olmayıp, herkesin üretime kendi gücü, yeteneği ile katılmasını isteyen ve ulusal gelirin tüketime ayrılan kısmını vatandaşların ihtiyaçlarına göre dağıtan bir rejimin kuralıdır.

rejim, kapitalist bir çevre tarafından tehdit edildiği sürece) ve komünist toplum düzenin hukuk ve devletin devamlı varlığı ile uyumluluğu, Stalin'in propogandacı İvanov'a yazdığı mektuptan ve 1939'da parti kongresine yazdığı rapordan bu yana, bolşevik inanışının bir parçasını teşkil eder. Bu komünist devlet görüşü, ortaya önemli güçlükler çıkarmaktadır. Örneğin, ihtiyaçlara göre dağıtım büyük savunma masrafları ile nasıl bağdaşır ve her vatandaşın ulusal refaha kendi gücü ve yeteneğine göre katkıda bulunması, tamamen savunma hazırlığı içinde olan bir devlet mekanizmasının çalışması ile nasıl bağdaşacaktır? Fakat Stalin'in, komünizmin tek ülkede kurulması ile ilgili tezlerinin ortaya çıkardığı bu sorunlar dışında, Vişinski'nin bu tezleri Sovyet hukukunun tanımına dahil etmesi, eski sınıf farkı kalıntıları hala yaşarken ve halkın bir kısmı diğer bir kısmın önderliğine hala gerek duyarken, böyle bir topluma geçişi gerçekleştirme girişiminin gerçekliği de ortaya çıkmaktadır. Vişinski'nin kafasında bu sorun, komünizmin en önemli tüketim maddelerinin özgürce dağıtımı ile ve her vatandaşın ulusal tüketime kendi gücü ve yeteneği ile katılmasıyla artan sosyal güvenliğin, hukukun zorlayıcı gücü ile korunduğu bir sistem olarak yorumlanmakla kolayca çözümlenebilir. Böyle bir Komünizm görüşü, yukarda tanımlanan anlamda sürekli sınıf önderliğine olan ihtiyaç ile kolayca bağdasacaktı. Yine, böyle bir önderliğe olan ihtiyaç ve devletin zorlayıcı karakteri, sosyal eğitim ve çalışma konusunda ekonomik baskının yerini tamamen ahlâki teşvik'in almasında başarıya ulaşılmadıkça, bu çeşit bir sistem içinde ortadan kalkması beklenemezdi (*). Bu tür

---

(*) Geçiş döneminde çalışma alanında halâ ekonomik bir teşvik yer alacaktı. Bu teşvik, bütün ihtiyaçların henüz Komünist dağıtım yolu ile karşılanmadığı ve tüketi-

komünizmin, Marks ve Lenin'in öngördükleri Komünizmin aynı olup, olmadığı da ayrı bir sorundur.

Bu çeşit spekülasyonlar dışında, Vişinski'nin Sovyet hukuku tanımını, Sovyet toplumuna özgü sosyolojik bir açıklamadır, kısaca, Sovyet halkının sosyalist toplumun kurulmasındaki ortak çıkarının, tarihi bakımdan ancak işçi hareketinden (*) temel alan ve Komünist Partisinde teşkilâtlanan bir önderlik altında gerçekleşebileceğini ifade eden sosyolojik açıklamadır. Bu izah, bu anlamda Anayasasının 1-3 ve 126. maddelerinin bir çerçevesini teşkil etmektedir. Fakat, tanım bizatihi hukuki anlamda yorumlandığı takdirde, Sovyet yasalarının geçerliliği, Komünist Partisinin yasama organlarındaki egemen durumu dışında, Komünist Partisinin açık bir onayı şartına tabi olacak demekti. Böylece bir yorumlama, kuşkusuz 1936 Anayasasının ruhuna ve kilit devlet organlarındaki belli başlı üyelerinin oynadıkları rol ile gittikçe artan ölçüde devlete yön veren ve devletle en üst otorite olma bakımından rekabet etmeyen bir mekanizma olan Komünist Partisinin gerçek politikasına yabancı olacaktı. Sovyet hukukunun özellikle Sovyet Medeni Yasasının süjelerinin tanımı, sınıf şartına bağlı olan Marksist devlet ve hukuk teorisinin,

---

(*) Daha çok demek yanlış olacaktı. Bu bir Komünist prensibidir ki, işçilerin kısa vadeli sekter çıkarları, diğer herhangi bir sekter çıkar kadar sosyalist toplumun ortak çıkarına üstün tutulmamalıdır. 1936 danberi işçiler artık Komünist Partisine katılmakla herhangi bir imtiyazdan yararlanmamaktadırlar. Komünist Partisi bugün tüm milli bir teşkilâttır ve tüm ulusal çıkarları temsil etmektedir.

---

ciye sadece yaptığı iş karşılığı ulaşabilen bir biçimde olacaktı. Fakat, bu teşvikler halkın en geri kalmış kesimine zor nüfus edebilirdi.

tüm halkı temsil etmek durumunda olan S.S.C.B. ile olan ilişkisinden daha karmaşık bir problem teşkil etmektedir.

Görevleri tarif etmek, diğer herhangi bir ülke hukukundan daha güç değildir. Ekonomikman çok önemli olan S.S.C.B.deki bu işlemler, fiziki kişiler arasında olmayıp, devletin çeşitli organları ve ayrı ayrı işletme ve kuruluşları yöneten organlar arasında yer alır. Devlet, işletme yönetiminin yeteneğini kontrol etmek için çeşitli kuruluşların birbirleri ile ekonomik muhasebe esasları üzerinde ve Medeni Yasa sözleşmeleri biçimlerinde ilişki kurmalarını tercih etmektedir. Bu durum, bu kuruluşları için, merkezi yetkililer tarafından hazırlanan planların yerine getirilmesini ayrıntıları ile tesbit eden belirli bir otonomiyi (özerklik) öngörür. Fakat devlet, çeşitli işletme idarelerini merkezî plandan bağımsız kılacak bir otonomiyi de arzu etmez. Savaşın yaklaşması ve savaş hazırlıkları ihtiyaçlarının artması ile, devlet işletmelerinin bütün «hakları», planın yerine getirilmesi şartına bağlandı ve bu husus üzerinde, eskiye nazaran daha fazla duruldu (*). Bundan dolayı, hiç kuşku yoktur ki, «Mülkiyet hakkının bir devlet işletmesinden diğerine geçmesi, gerçekte, devlet mülkiyet hakkının üzerinde yeni bir yetki dağılımı ve bu fonksiyonları ifa etme sorumluluğunun bir devlet organından diğerine geçişidir. «Sosyalize edilmiş her çeşit işletme arasındaki hiçbir ekonomik işlem, plana uygun olmadıkça geçerli sayılmaz, hatta kooperatif «mülkiyet» bile, kamu mülkiyetinin bir kısmının özerk mülkiyetinden fazla birşey olarak yorumlanamaz (hernekadar, kooperatif herhangi bir devlet işletmesinin sahip

---

(*) Örneğin, Lipecker ve Shkundin'in, 18. Parti Konferansından sonra Sovyet Medeni Kanununun problemleri üzerine adlı makalesi ile karşılaştırın. S.G. 1941, No. 4.

olduğu özerklikten çok daha fazlasına sahipse de). 1938 Medeni yasanın hazırlayıcıları, kooperatif üyelerinin paylarının diğer kooperatif fonları gibi «sosyalist mülkiyet esasına göre kooperatife ait olduğunu ve üyelerin herbirinin katıldığı ortak bir mülkiyet teşkil etmediğini düşünmüşlerdir.» Böylelikle, üyelerin paylarının kendilerine verilmesi mecburiyeti, ancak üye kooperatiften ayrıldığı zaman mevcuttur, yoksa kooperatif sosyalist mülkiyetin yönetimi için bir başka kuruluşa dönüştüğü zaman yoktur bu mecburiyet. Hiç kuşku yoktur ki, böyle bir izah, örneğin Kolkhozların devlet çiftliklerine dönüştürülmesi, kentlerdeki kooperatif mağazalarının millileştirilmesi veya kooperatif konutlarının belediyeleştirilmesi olayından daha güç olmakla beraber, Sovyet hayatının gerçeklerine uymaktadır. Fakat böyle bir durum dışında, bir kooperatif ulusal refahın belirli bir bölümünü kapsadığı sürece hiç kuşku yoktur ki, toplumun başlıca mutemedi olarak hareket etmekle beraber, bu fonksiyonları özerk bir biçimde yerine getirmektedir ve kooperatif üyelerinin de bu fonksiyonların yerine getirilmesinde hiçbir kişisel çıkarları yoktur. Sovyet Medeni Kanununun süjeleri olan devlet işletmelerinden doğan güçlük, devlet tarafından tayin olunan ve herzaman geri alınabilen müdürlerin, sözleşmelere girişmek hususunda çok sınırlı bir özerkliğe sahip olmaları ve onların ve diğer personelin bu özerkliğin kullanılışındaki kişisel çıkarlarının, ticari başarı ile olmayıp, yapılan işin niteliği ve niceliğine «bağlı olarak», ücrete eklenen primle sınırlı oluşundan doğmaktadır. NEP ile doğan Sovyet Medeni Yasası, Sovyet Medeni hukukundaki tüzel kişilik problemine açık bir cevap vermektedir.

Bu kanunun 13. maddesi, tüzel kişiliği tanımlamakta ve 14. maddesi ise, özel işletmeyi, devletin güçlü bir rakibi olarak kontrolü amacı ile yetkililerce tescil şartına

bağlı kılmaktadır. 19. madde ise kısaca, «özerk ve devlet bütçesi dışında finanse edilmiş bir idare rejimi altında, devlet işletmeleri ve birlikleri» ile ilgilidir. Bildiğimiz gibi, bu tanım tröstleri kasdetmektedir. Tröstler, «bağımsız ve bütçe ile ilgisi olmayan tüzel kişiler olarak ekonomik mübadeleye katılırlar. Bunların borçları, sadece kendi harcama yetkileri içinde olan fonlardan karşılanır, yoksa res extra commercium ile değil, (kısaca, millileştirilmiş fabrikaların kendileri tarafından karşılanır).

Yasa, onaylandığı sırada fabrikalardaki vs. devlet mülkiyetinin iflâs halinde kapitalistlerin eline geçmesini önlemek amacını gütmekteydi. Fakat, bu yasaya, şimdiki şartlar altında, devlet işletmelerinin birbirleri ile ilişkilerini düzenleme konusunda başvurulabilirdi: Devlet Hakem kurulu tarafından, bir devlet işletmesi lehine ve diğer bir devlet işletmesi aleyhine verilen bir hüküm uygulandığı zaman, işletmeler yekdiğerinin işletme binasına ve makinelerine elkoymayıp, sadece kredileri durdurur, banka hesaplarına elkoyar ve daha ağır hallerde yeni malzeme almalarını önler -ayrıca, siparişlerini yerine getirmeyen fabrika idaresinin reorganizasyonuna girişilir. Sovyet Medeni Yasanın günümüzdeki uygulamasında bütün fonksiyonlar 19. maddede toplanmıştır. Fakat, güçlük şuradadır: Devlet, ancak birkaç halde, hukuki ilişkilere girişilen işletmelere Tröstlere verilen özerkliğin daha kısıtlı olanını tanımaktadır. İşlerin böyle yürümesi sonucu devlet, işletmelerin kendi sorumlulukları altında hareket etmelerini istediği takdirde, ya Medeni Yasada bir düzeltmeye gidecek veya 19. maddenin öngördüğü gibi, tüm işletmelerin hukuki ilişkilerinin istediği özerk ilişkilere girişme şartlarını yerine getirmek zorunda kalacaktır. İşletme müdürlerinin çok geniş bağımsızlığa sahip olmalarından çekinen devlet, bunları yerine getirmemektedir ve hukuki ilişkileri personelin yeteneklerini kontrol etmek için pratik bir me-

tot olarak kabul etmektedir. Fakat, müvekkillerinin tüzel kişiliklerini izah etmek zorunda kalan hukukçular, karmaşık teorik problemlerle karşılaşmaktadırlar. Prensip olarak, özerk şirketler bakımından belirli hukuki ilişkilere girişmelerine izin veren, fakat tüzel kişinin tüm haklarını kabul etmeyen böyle bir görüştü Sovyet görüşü, (bu, örneğin kiliselerin tüzel kişi karakterine sahip olmalarını reddeden fakat diğer yandan örneğin, kiliselerin tamiri gibi fonksiyonları ifa etmek üzere gerekli hukuki işlemlere girişmelerine izin veren ikinci 1929 İlga Yasasına göre kiliseler statüsüdür). Fakat günümüz Sovyet teknisyenleri, buna benzer ayırımları, Medeni Kanunda tüzel kişiler için tesbit edilen şartları yerine getirmeksizin Ekonomik Muhasebeye tabi olan Devlet İşletmeleri statüsüne uygulama eğilimindedirler. Onlar, ya bu işletmeleri basitçe tüzel kişiler olarak kabul etmektedirler, ya da (Bratusz) Medeni Hukukta iki çeşit süjeyi ayırdetmektedirler. İddialarına göre, tüzel kişilik tanımının çok dar tutulması halinde bu tanım şekli Ekonomik Muhasebenin gereklerini yerine getiren işletme müdürleri isteyen kamu politikasını güç duruma sokacaktır. Bu iddia çok inandırıcı görünmüyor, şöyle ki: Bu tanım, Devlet Ekonomi İşletmeleri idaresine bağlı olan tüm tüzel kişilere uygulanacak şekilde çok geniş olarak yorumlandığı takdirde, işletme idaresinin kontrolünün özel muhasebe metotları ile yapılması tercih edilir bir uygulama olarak kabul edilmektedir. Büyük bir devlet tröstünün yöneticilerinin sorumluluk ve inisiyatifleri, yakıtta tasarruf sağlamadaki başarıları, tüketimleri ve işleri özel bir hesaba tabi tutulmak sureti ile teşvik edilen (*) ve böylece bir işletmenin «kâ-

(*) Stalin'in 23 haziran 1931 de sanayinin belli başlı fonsiyonerlerine yaptığı konuşmada, ekonomik muhasebeyi etkili planlı bir ekonominin temeli olarak tanımlamasındanberi, bu terime bütün bu örneklerde başvurulmuştur.

rından» prim ile teşvik edilen bir motor sürücüsü ve yardımcısınkinden farklı olmayabilecekti.

Böyle genellemelerden kaçınmak ve Medeni Hukuk hükümlerin tabi olan devlet işletmeleri ile ilgili probleme teorik bir savunma elde etmek için, bunların hukuki kişiliğini tesbit eden açık bir tanım ortaya koymak gerekli görünmektedir (hernekadar, genellikle kabul edildiği gibi devlet bütün hak ve mükellefiyetlerin süjesi ise ve böyle ce, «tüzel kişiler» arasında açılan davalar gerçekte devletin devlete karşı açtığı davalar sayılırsa da.)

Benediktov bu sorunu, Sovyet devlet işletmesini «müdürün yönetiminde işçi ve personelin kollektifi» olarak tanımlamak sureti ile çözümlemeye çalışmaktadır. Onlar, devlet planlaması içinde belli fonksiyonları yerine getirmek zorundadırlar. Onlara bunu yaptırmak için devlet, belirli mülkiyet hakları tanımıştır: Çok kısıtlı bir özerkliğe sahip olan bazılarına (ve bundan dolayı Medeni Hukuk alanından çok, idari alana girenlere) mülkiyet ve intifa hakkı sağlanır ve devletin tesbit ettiği sınırlar çerçevesindeki hukuki işlemlere girişebilen diğerlerine temlik (devretme) hakkı sağlanır. Mülkiyet, Benediktov ve diğerlerince «doğal çalışma fırsatına sahip olma ve çalışmanın ürünlerinden yararlanma hakkı» olarak tanımlanır. S.S.C.B.deki bu hak, açıkça devlete aittir. Fakat Benediktov, temlik hakkı genel planı yapan devlet tarafından uygulanır ve işletmelerin yönetim organlarına belli bir özerklik verilirken, Marks'ın «prodüktif tüketim» görüşünde intifa hakkı (ki, üretim araçlarının prodüktif amaçlar için kullanılması), devlet mülkiyet hakkını elinde bulundururken, bir mutemede devredilebilir.

Mülkiyet, bir kimsenin sahip olduğu hakka dayanarak ve kendi çıkarına uygun olarak üretimin meyvelerine sahip olma hakkı olarak anlaşıldığı takdirde, mülkiyet temlik ve intifa olmaksızın bile mevcut olabilirdi, -Benediktov'un muhaliflerinin, mülk sahipliği görüşünü tama-

men yokederek ve bunu hayali nitelendirerek reddettikleri görüş-. Yine, Benediktov'un işletme tüzel kişiliğinin hukuki hakkına süje olan işçilerin kollektifi görüşü sert bir biçimde eleştirildi: Bu yorum, işletme müdürünün pozisyonunu ya kollektife karşı devletin bir yönetim organı olarak (ki, bu yorum Benediktov'un tanımı ile bağdaşmayacaktı) veya Devlete karşı kollektifin bir temsilcisi olarak kabul eden bir yorum olacaktı. Her iki durum da, işletme idaresinin devlet organlarına ve işçilerin de işletme idaresine tabi olması prensibine uygun olmayacaktı. Gerek Benediktov'un Sovyet işletmelerini, mülkiyet hakkının devletle bu tüzel kişiler arasında paylaşıldığı yarı bağımsız tüzel kişiler olarak kabul eden yorumu olsun, gerekse hukuki işlemlerin çoğunu aslında devletin kendi kendisi ile kurduğu iş ilişkileri olarak kabul eden yorumlarına karşı, Sovyet teorisyenlerinin çoğu bu alternatifi açıkça tercih etmişlerdir. Aslında, birinci yorum, ekonomi işletmelerinin organize devlet kontrolü ile gerçekten bağdaşmayan bir anlamda yorumlanmadıkça, sorunu çözümleyemeyecekti. Prodüktif amaçlar uğruna intifa hakkı ve Benediktov anlamında mülkiyet hakkı sadece Sovyet devleti tarafından değil, herhangi bir kapitalist ülkedeki herhangi bir fabrika sahibi tarafından da işverenden ayrı hakların süjesi olmaksızın işçilere devredilebilir. Sovyet devlet işletmeleri arasında açılan davalarda, tarafların ileri sürdükleri tek mümkün hak, herhangi bir işverenin fonksiyonlarından doğan hakları ifade eder. Bu, prensip olarak İdare Hukukunda işinden haksız olarak azledilen bir memurun davasını andırır, fakat şu farkla ki, burada anlaşmazlık konusu, bizatihi böyle bir fonksiyondan doğmayıp, bu fonksiyonun ifası bakımından devlet mülkiyetinin sınırından doğmaktadır. Böyle bir görüş içinde, işletme idaresinin kendisi, dava konusu olacaktı.

Fakat dava, idari bir dava konusu olacak, Medeni Hukuk davası olmayacaktı. Bazı Sovyet hukukçuları, böyle bir yorumu, kişiler arasındaki gerçek Medeni Hukuk ilişkilerini (veya devletle, kişiler arasındaki), devlet işletmeleri arasındaki görünürdeki Medeni Hukuk ilişkilerinden ayıran bir yorumu kabul etmeğe hazır olacaklardı.

Devletle kooperatifler arasındaki ilişkilerin karakteristiği başlı başına bir problem teşkil edecekti, fakat son zamanlarda kabul edilen kooperatif «mülkiyet»in tarifi ile bu problem (hernekadar, bu takdirde tarafların kişisel çıkarları kooperatiften yana çok daha güçlü ise de) fonksiyonları ifa etme hakkından doğan hukuki nizalarla ilgili olan problemleri, andırmaktadır. Pratik görüş açısından, örneğin fabrikanın depoya ve deponun da tüketiciye karşı sorumluluğu arasında ve aynı fabrikanın devlet perakende mağazalarına ve kooperatif perakende mağazasına karşı sorumluluğu arasında temel bir hukuki ayırım yapmak gereksiz olacaktı. Fakat, teorik görüş açısından bu ilişkiler hiç kuşkusuz değişik sosyolojik tanımları gerektirmektedir; Sovyet hukuku ve Hukuk Teorisinden ikisi de, bir hukuki işlemin sosyolojik karakteristiklerini hukuki normların başlıca unsurları olarak kabul eder ve bu esas üzerinde, devlet organlarının iç çalışmaları ve bunlarla tüketici vatandaşlar arasındaki iç ilişkilerde değişik norm biçimlerine aittir.

Vatandaşların gelirleri açısından, böyle bir ayırım arzu bile edilirdi. Mübadele Hukuku görüşünün ve bu görüşün, herhangi bir hukuku kapitalist ilişkilerden doğma ilişkiler olarak kabul eden yorumunun terkedilmesi her sosyalistin ilga etmek istediği bir kurum olan kişisel mülkiyeti güçlendirme biçiminde işledi. Kamunun, «ruble vasıtası ile» ve hukuki işlemler biçiminde uygulanan ekonomik muhasebe yolu ile yetenekli bir işletme yönetimine sahip olmaktaki çıkarı, NEP dönemindeki kamu çıka-

ından çok daha istikrarlıdır. Fakat, herhalde bu çıkar, vatandaşın sosyal üretimdeki payından elde ettiği özel mülkiyet ile ilgili çıkarından daha istikrarsızdır ve adeta ters yönde gelişir bu çıkar. Bütün hususi hukuk işlemlerini plan gereği olarak kabul eden eğilim, devlet işletmeleri arasındaki ilişkilerden özel hukuk işlemleri alanlarına kadar egemen ve yaygın olduğu takdirde, vatandaşların hakları garantilerinin çoğunu veya bunları uygulama özgürlüklerini yitireceklerdi (*). Devlet işlerinde karşılıklı mükellefiyetlerin yerine getirilmesi ile elde edilecek sosyal yarar açısından, tüketim vasıtalarında özel mülkiyetin istikrarlaştırılmasındaki kamu yararının örneğin büyük devlet tröstleri arasındaki sözleşmelerden doğan ilişkilerdeki istikrarı ne derece pekiştirebileceğini kestirmek zordur; aslında bunlar, vatandaşların ferdi mülkiyet nizalarını çözümleyen mahkemeler dışında başka bir mahkemede (Devlet Hakem Kurumu) savunulur. Devlet işletmeleri arasındaki hususi hukuk ilişkileri ile, vatandaşlar arasındaki hususi hukuk ilişkileri arasında bir ayırım yapılmasına karşı olan başlıca Sovyet görüşü, ekonomik muhasebenin zararına olarak birinci ilişkilerin, değişik şartların ve bu şartlara uygunluk mülâhazalarının daha belirleyici bir rol oynadıkları ve mükellefiyet niteliğinin daha sert ve kesin olduğu İdare Hukuku tarafından yutulması tehlikesini yaratacaktı. Fakat, Sovyet hukukçularının halihazır Medeni Hukuku, Kamu Hukuku içinde eritme veya İdare Hukukuna Medeni Hukuka nazaran öncelik verme eğilimleri aynı tehlikeyi yaratır.

(*) Örneğin, devlet işletmeleri, bir defa sözleşmeye girdiler mi (hatta b uplânın bir sonucu olmasa bile) bu sözleşmeyi karşılıklı olarak planlama organlarının onayı olmaksızın tayin etmelerine izin verilmez. Tüketici ile perakendeci mağazası arasında da buna benzer prensiplerin varlığını görmek güç değildir.

Devlet işletmeleri teşkilâtları ile bizatihi ilgili olan idare Hukuku ile, bu işletmelerin birçok geleneksel Medeni Hukuk kurumlarını da kapsayan ve bunların birbirleri arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk arasında bir bölünme yaratmak sureti ile kuşkusuz ki buradaki güçlüğün üstesinden gelinebilird.

Sovyet Hukuk teorisyenleri, Medeni Hukukun, Kamu hukukundan ve özellikle, İdare Hukukundan ayrı olarak mütalâa edilmesine, bu hususta herhangi bir kesin çözüme varılmaksızın karşı çıkmışlardır. Gerçekten orijinal olan bazı çözüm yolları vardır ve bu hususstaki son tekliifler, 1920'lerin son yıllarında halâ geçerli olmuştur. Fakat, 1930'ların sonlarına doğru tartışma belli başlı bazı noktalara yönelmiştir: İleri sürülen tanımlar Medeni Hukukla ilgili olanlarla, belli uygulama metotlarından doğan tanımlar olmak üzere ikiye ayrıldılar. Ekonomik hayatın hiçbir alanının Sovyet Kamu Hukukunun alanı dışında olamayacağını ileri süren birinci eğilimin temsilcileri, Medeni Hukuk ile Kamu Hukuku arasındaki herhangi bir temel ayırımı reddetmektedirler. İkinci eğilimin savunucuları, her türlü hukukun kaynağının devlet olduğu ve Kamu yararının hizmetinde olmakla beraber. devletin bu çıkarı etkili kılabilmek için değişik metotlar kullanabileceği hususunda ısrar edebilmektedirler: «Yukardan» Kamu Hukuku mekanizması yönünde işleyen «merkeziyetçi» metotlar ve Medeni Hukukun yapısını teşkil eden fertlerin ve ilgili kollektiflerin özerk inisiyatiflerine doğru işleyen «merkezi olmayan» metotlar (*). Bu görüş açısından, bu iki dal arasında temel bir ayırım savunulabilir. Savcının, ilgili tarafın talebi olmadığı halde Medeni Hukuk davalarına katılması ve yargıcın talep edilen miktar-

---

(*) 25 Haziran 1940 da Bilimler Akademisinin Hukuk Enstitüsünde Keçekiyan'ın verdiği Konferans.

dan daha fazlasına karar verme hakkı, vatandaşların hakları ile ilgili olan davalarda dahi, Sovyet Kanununun «merkeziyetçi» bir görüşle yorumuna karşı güçlü bir muhalefet teşkil ederken, vatandaşların yukardaki ayırımı kabul etmeyen ve uygulamayan görevliler aleyhine oy kullanması ve muhalefeti, Kamu hukukunun merkeziyetçi yorumuna karşı olan muhalefeti teşkil etmektedir. Devlet kuruluşlarının kendi aralarında plan dahilinde ve planlama organlarının onayları ile giriştikleri sözleşme (akid) mükellefiyetlerini, sanki bunları onların «otonom, özerk inisiyatifleri» sonucu imiş gibi izah etmek suni bir iddia gibi görünmektedir. Medeni Kanunun çeşitli konularına en geniş şekilde dayandırılan tanımlar arasında, Medeni Hukuku genellikle ekonomik ilişkileri düzenleyen hukuk olarak nitelendiren Godes'in tanımı da yer almaktadır. Bu çeşit bir tanımın birçok kusurları vardır. Bunlardan yalnız biri ki, İş Hukukunu (*) dahil etmektedir bu tanıma, Medeni Yasa Amfiteatrov'un açıkladığı gibi tanımlandığı takdirde, yani Medeni Hukuk üretim araçları üzerindeki sosyalize mülkiyete dayanan mülkiyet ilişkilerinin düzenlenişi olarak tanımlandığı takdirde doğru bir yöne girmektedir. Bunun sonucu olarak, ekonomik hayat İdare Hukuku içinde yer alır. Vişinski, İdare Hukukunun kapsamına giren bu mülkiyet ilişkilerini Medeni Hukuk alanının dışında tutmaktadır ki, bu durumda bu, ilişkilerin şu veya bu normlar sistemlerinden birine ait ne çeşit sosyal ilişkiler olduğu açıklanmıyor. Vişinski'nin görüşüne göre, Medeni Hukuk, henüz İdare Hukukunun kapsamına girmemiş olan mülkiyet ilişkilerinin hukuken düzenlenmiş bir bölümüdür. Medeni Hukukun yukardaki tanımının bazı taraftarları, Medeni Hukuk alanına giren bu mülkiyet ilişkilerinin ekonomik bir karak-

---

(*) S.S.C.B.de özel bir kanunla düzenlenmiştir ve birçok burjuva ülkelerindeki son akımlarla ilgisi yoktur. Marksist görüş açısından, Sovyet görüşü ile ilgili prensip nedenlerini ihtiva etmektedir.

terizasyonuna başvurmak sureti ile bu kusuru gidermektedirler.

Genkin'e göre, İdare Hukuku planın genel hükümlerini tesbit etmek ve işletmeleri teşkilâtlandırmak sureti ile, bu deveranın ön şartlarını biçimlendirirken, Medeni Hukuk mülkiyetin deveranını düzenler. Benediktov'a göre, geçerli işlemlerin genellikle sözleşme karakterini taşıması ve ödemenin değer eşitliğine göre uygulanması Medeni Hukukun karakteristiklerindendir, fakat bu arada örneğin, bağlı işletmelerin fonlarının Merkezi Devlet Ekonomi Organlarınca devralınmasının İdare Hukuku alanına girmesi gibi mülkiyet transferleri ödemesiz yapılır. Mübadele Hukuku görüşüne göre, aile hakları (nafaka ödentisi) ve kötü davranışlarla (yaralama halinde tazminat) ilgili davalar gibi davalar, bir mülkiyet deveranı içinde düşünülmedikçe ve bu anlamda kabul edilmedikçe, aile hakları ve kötü davranışlarla ilgili dava ve taleplerin Sovyet Medeni Hukukunun kapsamı içinde düşünülmesi yukardaki tanımlarla açıklanamaz. Genel olarak, Medeni Hukuk'a özgü sorunları bu şekilde tanımlama çabalarında Mübadele Hukuku görüşünün etkilerinin yer aldığı kabul edilebilir; çünkü bu görüş genel anlamda hukuku (kanunu) veya nihayet, Medeni Hukuku emtia mübadelesi ile izah ederken, sadece eşit değerler arasındaki mübadele ile ilgili olan veya böyle mübadelelere benzetilebilen bu hukuki tanımlamaların Medeni Hukuk alanı içine girdiğini ileri sürmektedir.

Sonuç olarak Medeni Hukuk, planlamanın gelişmesi ile tedricen önemini yitirecekti. Fakat Mübadele Hukuku görüşünün tersine olarak bu, genel olarak hukukun yok olmasını, ortadan kalkmasını gerektirmeyecekti. Bu takdirde, Benediktov ve Genkin'in tanımlamalarının mantıki sonuçları Vişinski'ninkine çok yakındır ve Mübadele Hukuku görüşünün bu mütevazi ifadesinin temsilcilerinkinden temelde pek de farklı değildir. Keçekiyan dışında, Medeni Kanunu başvurulan düzenleyici metot olarak tanımlayan pekaz çaba vardır. Buna en yakın bir yaklaşma

Bratusz'unkidir, fakat Medeni Hukukta tarafların bağımsızlıklarının «etkileyici bir hukuk biçimi ve kişisel çıkarların koruyucusu» olduğunu beyan etmek sureti ile, ilgili hususların tanımlarına belli bir öncelik tanınmaktadır. S.S.C.B.'deki en önemli Medeni Hukuk ilişkileri olan Kamu işletmeleri arasındaki bu önemli hukuki ilişkiler, Bratusz'un kabul ettiği gibi, kişisel yetenek, teşebbüs ile ilgili olan Medeni Hukuk ilişkilerine eş ilişkilerdir. Sonuç olarak, Medeni Kanunun süjelerine sağladığı bu özerklik, otonomi ile izah edilen bu kendine özgü izah tarzı, sözleşme mükellefiyetleri altına girerken Kamu işletmelerinin özgür hareket ettiklerine kuşkulu gözle bakan eleştiriyi bertaraf etmektedir. Yalnız burada kapı, örneğin Kamu Hukukunda oy hakkını talep eden ilgili kişinin inisiyatifinin derecesi ile ilgili eleştiriye açık kalmaktadır. Fakat, böyle durumlar, devlet adına hareket etmeğe yetkili kişilerin açtıkları davalarda olduğu gibi, ferdi mülkiyetle, ilgili taleplere karşı direkt olarak kamu çıkarını temsil eden davalar olarak tevil götürebilirdi. Sorun ile, Medeni Hukukun tanımı ile ilgili metodolojik yaklaşma arasında bir bağlantı sağlamak amacı ile 1938 de, Mikolenko ve Bratusz'un başlıca hazırlayıcıları arasında bulundukları bir Medeni Hukuk ders kitabı yayınlandı. Kitap, Medeni Hukuk ile «burjuva toplumunun» sosyolojik görüşü arasında kuşku götürür bir ilişki kurarak başlamaktadır (*). Kitabın yazarları, İdare Hukuku alanına belirginlik kazandırmak amacı ile, hukuki bir nizada, genel olarak Kamu hukukunun ve ekonomik alanda İdare Hukukunun karakteristiklerinden olan tabiyet ilişkilerinin dışında, taraflara eşitlik ve daha geniş bir inisiyatif tanımak sureti ile ve uygulamadaki metotlar vasıtası ile bir Medeni Hukuk tanımı yapmışlardır.

(*) Kitaba yapılan başlıca eleştiri (Kareva, S.G. 1939 ve Vişinski op. cit. 1939) Sovyet şartlarında, «Burjuva toplumu» ile Kamu Hukukuna karşı Medeni Hukuk arasındaki ilişkinin suniliğini ileri sürüyordu.

Kitabın yazarları, eleştiriciler tarafından birbirinden farklı iki tanımlama vermekle suçlandılar. Fakat, gerçekte bu tanımlamalar ancak «Medeni yasa, ilgili tarafların inisiyatifleri ile gerçekleştirilen ve toplumun ekonomik temelinde mevcut ve birbirlerine şeklen tabi olmayan ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarını kapsar» anlamında ele alındığı takdirde, bir uyum sağlanabilir. Ayrı, ayrı ele alındığı takdirde, bu tanımların her ikisi de yukardaki iddialarla kolayca reddedilebilirdi. Ama, bunlar tek bir karma tanımla birleştirildiği takdirde, Medeni Hukuk'un genel olarak hukukun dallarından biri olarak yorumlanmasını önler. Bu takdirde bu hukuk, «ekonomik hayatın hukuki kuralları» olarak ayrı ve tali bir dal olacaktı. Bu izah şekli, Medeni Hukukun Kamu hukuku karşısında tamamen ayrı ve bağımsız bir hukuk dalı olarak tanımlanıp, tanımlanmayacağı konusu üzerinde muhalifleri ile olan tartışmalarında kitabın yazarlarını yenik duruma düşürmüş görünmektedir. Onlar ortak bir makalede, tanımlamalarındaki «burjuva toplumu» bölümünü (kuşkusuz, tek başına alındığı takdirde tanımın en zayıf bölümü) terkettiler ve Medeni Yasayı, hukuki bir ilişkiye girişen taraflara Devlet tarafından tanınmış eşit inisiyatif olarak karakterize ettiler. Planlamaya uygun olarak devlet işletmelerinin aralarında giriştikleri sözleşme ilişkilerinde tarafların inisiyatiflerinin biçimsel bir eşitlikten ibaret olduğunu ve diğer taraftan, tarafların biçimsel eşitliğinin (örneğin, yardım talep eden vatandaş ve onun veya avukatının talebini reddeden yetkili) her alandaki hukuki işlemlerin ön şartı olduğunu ileri sürmek zor değildir. Fakat, örneğin Genkin Mikolenko-Bratusz'un tanımına göre, Savaş Komünizmi döneminde Medeni Hukukun var olmadığını ileri sürdüğü zaman, eleştiriciler bunu görmemezliğe geldiler. Ekonomi alanında bu hususta önemli bir anlaşmazlık yoktu (*). Ancak, Savaş Komü-

(*) Kişiler arasında özel mülkiyetle ilgili binlerce hukuk davası, mahkemeler tarafından eşitlik esasına göre sonuçlandırılmıştı.

nizmi döneminin başarısızlık nedenleri arasında olan ve ihmal edilen bir husus olan etkili ve yetenekli bir işletme yönetimi sağlama metodunun savunulması ileri sjrüldüğü takdirde Medeni Hukukla ilgili olarak ileri sürülen iddia mantıki olur. Asıl sorun, Devlet işletmeleri arasındaki ilişkiler alanında gerçeğin tamamen farklı şartlarda gelişen geleneksel Medeni Hukuk görüşleri ile belirli bir ilintisi olduğu hususudur. Bu gerçek, Medeni Hukukun doğduğu ve Sovyet Medeni Hukuk kurumlarının bundan esinlendiği gerçeği yanında çok zayıf kalmaktadır: artık üretim dallarının bağımsızlığı sadece iş başarısının derecesi ile ölçülmeyip, ulusal ekonomi işletmelerinin, yönetim yönünden sorumlu bölümlerden biri olan sorumlu yöneticilerinin gerçekten yetenek ve inisiyatif sahibi yöneticiler olup, olmaması ile ölçülmektedir. Sovyet devlet işletmeleri arasında Medeni Hukuk gerçekten Kamu Hukukunun bir bölümüdür, çünki bu hukuk, devlet yönetiminin en önemli bir aracıdır. Medeni Hukukta varlığını sürdüren bir husus olan üretilen tüketim vasıtaları üzerindeki vatandaş paylarının korunması, bu hukukun enaz fonksiyonları tamamen değişik olan dış ülkelerdeki biçimleri kadar normal olarak kabul edilmektedir.

BÖLÜM IX

HUKUKUN, SOSYALİST BİR TOPLUMDA DÜZENLEYİCİ BİR FAKTÖR OLARAK GENEL GÖRÜNÜŞÜ VE GİDİŞATI

Araştırmamız, şimdi kitabın giriş bölümünde belirtilen ve 5. fasılda yeniden tartışılan soruna dönmemize imkân verecek noktaya gelmiştir. Sovyet deneylerine dayanarak, hukukun insan ilişkilerini düzenleyici bir dal olarak sosyalist toplumda bu amaca hizmet edip, etmeyeceğini ve böyle bir toplumda hukukun ne şekil alması gerekir konusunu araştırmaya çalışmamız gerekmektedir. Böyle bir sorunun, insan uygarlığının gelecek aşamasında söz sahibi olmak için mücadele eden sosyal sistemlerin temel değerleri ile ilgili olmadığını ileri sürmek gerçekten güçtür: Hukuk, insan davranışlarını düzenleyen mevcut diğer yollara nazaran, avantajları ve dezavantajları ile sosyal bir teknikten başka birşey değildir. Fakat bu hukuk kuşkusuz, düzenlediği şeylerin üstünde de değildir. Sosyalizm, doğru veya yanlış, hukuki düzenleme biçimi ile uyuşsun veya uyuşmasın, bu düzenleme biçiminden bağımsızdır: Bir kısım kimseleri, sosyalizmi hukuka uygunluğuna rağmen reddedebilirler, çünki onlar, sosyalist bir toplumda hukuk düzeninin çok sert, katı olabilme ihtimalinden ürkebilirler. Diğer yandan, halk sosyalizmi hukuk yönetimi ile uyuşmazlığına rağmen kabul edebilir,

çünki onlar sosyalist bir toplumun daha ileri bir aşamame biçimini anlamamızı mümkün kılmakla kalmıyor da birbirine benzeyen, fakat materyal olarak farklı olan davalara mekanik bir hukuki yaklaşmadan kaçınmak sureti ile, hukukun üstünde olan sosyal düzenleme şekillerine başvurabileceğini beklerler. İdeolojilerin tarihi gelişmesi hakkında birşeyler bilen herkes, «hukuk yönetimini» çözümlemek zorunda olan günümüz problemlerine uygun merkezî bir standart olarak kabul eden kişilerin çoğunun içine düştükleri kuşkulardan kaçınabilir ve genellikle, hukuktan değil, fakat belli bir hukuk tipinden, tahayyül ettikleri tek tip olan hukuk tipinden sözederler; diğer bir deyimle, onlar toplumun belirli bir tipinin yeteneklerini tartışmaktadırlar. Belli bir toplum tipinin yetenekleri veya yeteneksizlikleri ile ilgili sorunlara verilecek hiçbir temel cevap, o toplumun ne tipte bir biçimsel düzenlemeye ihtiyacı olduğunu tesbit etmeksizin kesin bir biçim alamaz, fakat buna rağmen bu soruna, günümüzün büyük sosyal davaları karşısında ne gibi bir tutum alınırsa alınsın, tarafsız bir cevabın verilmesi mümkündür. Sosyalist bir toplumun bir hukuki düzenleme sistemine ihtiyacı olup, olmadığını ve böyle bir sisteme sahip olmağa muktedir olup, olmadığını tesbit etme çabasında, reformist bir sosyalizm görüşünden hareket ederek buna olumlu bir cevap veren Renner'e ve ihtilâlci bir sosyalizm görüşünden hareket ederek, buna olumsuz cevap veren Pashukanis'e büyük avantaj tanımaktayız. Biz, sosyalizmin soyut kavramlarından hareket etmiyoruz, biz sosyalizmin S.S.C.B.de uygulanan pratik tecrübelerinden hareket ediyoruz. Bu, bizim sorunu sadece doğru olarak cevaplandırmamızı veya sosyalist ekonominin hukuken düzenlen- (Pashukanis Okulunun görüşlerini tartıştığımız 5. fasılda cevaplandırmağa çalıştığımız sorun) fakat sosyalizmin gerçek bir hukuk sistemini kurmayı ve devam ettirmeyi sağlayan şartlar altında gerçekleşip, gerçekleşemeyeceği gibi çok karışık bir sorunu da doğru olarak cevaplandırmamıza imkân vermektedir. Bazı konkre tarihi tecrübe-

lerden işe başlamamızın bize sağladığı avantaj, soruna sadece kitaplar dışındaki sosyalizmde uygulanan pratik çalışmaları teşkil eden Sovyet tecrübesinin karakterinden etkilenmeyip, diğer ülkelerde aynen tekrarlanmayacak Sovyet ihtilâlinin bazı kendine özgü yanları tarafından da etkilenerek yanaştığımız takdirde, bu defa bu örnekler bizim için bir handikap teşkil eder. Bundan dolayı, ilk önce Rus deneylerinin ne derecede Sovyet devriminin başarıya ulaştığı ve savunulduğu özel şartlar altında ortaya çıktığını ve bunların ne derece tipik bir sosyalist toplum kurma teşebbüsü olarak kabul edilebileceğini tesbit etmemiz gerekmektedir. Komünistler de, Rus deneyinin Rusyaya özgü, belki belki bazı Doğu Avrupa ve Asya ülkelerine özgü birçok unsuru ihtiva ettiğini inkâr etmeyeceklerdir. Bu unsurlar çok önemli olan köylü sorunu, milliyetler sorunu ve ileri ülkelere yetişme ihtiyacı ile ilgili idi. Nihayet, bunlardan birincisi ve ikincisi, Sovyet devrmini sosyalizmin kıyaslarına götürme yolunda sadece yeni güçlükler yaratmakla kalmayıp, başarılı devrimin oluştuğu eski rejimin başlıca zayıf olduğu noktaları da teşkil etmekteydiler. Esasen Marksist ideoloji, 1848 Alman devriminin arifesinde doğdu: Başarıya ulaşmış Bolşevik ihtilâlinin, demokratik devrimi mantıki sonucuna götürebilen tek sınıf olan genç işçi sınıfının işi olduğu ve olması gerektiği şeklindeki yorumu haklı kılan bir durum. Bu görüş açısından, Sovyet deneyleri belki Çin veya İspanyadaki son gelişmeler bakımından önemlidir, fakat kuşkusuz daha ileri kapitalist ülkeler bakımından bu böyle değildir. Sovyet tipi sosyalizm kapitalist bir rejim altında tutulan uluslar için, daha ilerlemiş uluslara yetişerek ulusal bağımsızlıklarını kazanacak ve uluslararas ilişkilerde gelişmiş ülkelere denk bir rol oynayacak gücü elde edebilecek tarihi bir imkân olabilir. Bu görüş açısından, Sovyet diktatörlüğü batılı liberallerin çoğunun Çin veya Türk diktatörlüklerini izah etmeğe ve onlara hak vermeğe eğilimli oldukları yoldan izah edilebilir ve haklı görülebilir. Bu diktatörlüğün hukuki sistemi önem ta-

şımayacaktı. Çünki, böyle bir diktatörlük ortamında belirli geçici problemler kısa süre içinde gereksizleşip, kendiliklerinden çözümleniyorlardı. Buna karşılık, Marksist olmayan birçok kişi bugün, geri kalmış ülkelerin özel ihtiyaçları bir yana, nihayet temel üretim araçları üzerinde kamu kontrolüne dayanan milli plânlamanın tam bir gelişme, kalkınma, sosyal güvenlik ve sosyal eşitliği sağlayan sağlam bir temel olduğunda hemfikirdiler. Bu görüşün herhangi bir savunucusu, Rus deneyinin kendine özgü yanları ile ilgili olan yukardaki tutumu benimseyebilirdi. Bununla beraber, sebeb ne olursa olsun, Sovyet Devletinin kurulan ilk sosyalist sistem olduğu bir gerçektir. İster kapitalist, ister gerici, ve emperyalist amaçlarla olsun, geri kalmış ülkelerde kurulan diktatörlüklerle Sovyet hukuk sisteminin kendine özgü yanlarının ortak noktaları ne olursa olsun, Sovyet sistemi herhangi bir yerde ve ne şekilde kurulu olursa olsun herhangi bir sosyalist sistemle belirli sosyalist ortak yanlara sahiptir.

Buradaki tek sorun, bu benzerliklerin ne oranda olduğu sorunudur.

Sosyalizm S.S.C.B. de, savaş ve iç savaş şartları altında kuruldu. Nihayet, Komünist teorisi ve sosyalist olmayan birçok kişi, «diktatörlüğün» veya daha doğru bir ifade ile (*) Tek Parti sisteminin her türlü şartlar altında sosyalizmi gerçekleştirecek gerekli bir şart olduğunu ifade etmektedirler. Eğer bu böyle ise, sosyalist bir hukuk sisteminin belli başlı özellikleri arasına, düşman bir dünya karşısında savunmasını hazırlamak ihtiyacı ile özel sert kısıtlamalar dışında, Sovyetler Birliğinde Komünist Partisinin politik diktatörlüğünden doğan bütün özellikleri dahil etmemiz gerekecektir. Bu özellikle Rus olan özellikler, batılı sosyalist demokratlara yabancı olan S.S.

(*) «Diktatörlük» deyimi, sınıf iktidarı bakımından sosyolojik bir açıklama için kullanılabilir. Marksist öğretiye göre, yoksa bilinen «kaba diktatörlükle» eş anlamda tutulamayacak bir terimdir.

C.B.'nin bu özelliklerine dahil edilebilirdi: Muhalefet özgürlüğünün, rejimin kuşku götürmez destekleyicilerinden meydana gelen iktidardaki partinin safları içinde dahi kısıtlanması, tarımdaki kollektifleştirmede kaba metotların kullanılması ve genellikle «yukardan devrim» ve iş sözleşmesi özgürlüğünün kısıtlanması... Bütün bu hususlar, NEP'in başlamasından itibaren yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. Fakat herhalde bütün bunların, S.S.C.B.'nin tecrid edilmiş durumundan ve başarı ile ayakta kalmasından itibaren ağır güçlüklerle karşılaşmak zorunda kalan rejimin ihtiyaçlarından doğduğunu tesbit etmek güç olmayacaktı. Ve her sosyalist devletin buna benzer güçlüklerle karşılaşacağı gibi peşin yargılarla hareket edilmedikçe -S.S.C.B.'nin uluslararası durumu ve onun varlığı ile tesbit edilen varsayım- sözü geçen bu özelliklerin herhangi bir sosyalist sistem içinde de tekrarlanacağını söylemek imkansızdır.

Fakat bu tür aşırı durumlar dışında, geriye bütün yanları ile tek parti sistemi kalıyor. Lenin'in «proleter diktatörlüğü» davası, sosyalizmi kurmak isteyen herhangi bir rejimin işçi sınıfına dayanmak ve kapitalist direnişi kırmak zorunda olması şeklinde basit bir varsayımdan daha dar ve daha özel bir anlam taşımaktadır. Lenin'in «proleter diktatörlüğü», Rusya ile merkezi Avrupa ülkelerindeki, özellikle Almanya ve Avusturyadaki deneylerle mukayeseye dayandırılır (*). Mukayese sonucu, benzer şartlar altında, eski devlet mekanizmasını kırmada ve bu eski devlet mekanizmasının yerine kendi saflarından gelen yenisini koymada başarıya ulaşamayan bir işçi hareketinin; eski askeri bürokrat mekanizma ile birleşen kapitalist tepkinin kaçınılmaz ittifakı tarafından ye-

---

(*) Avusturya Cumhuriyeti deneyi, Alman deneyinden daha da açık bir örnek teşkil etmektedir. Çünki Avusturyada uğranılan başarısızlığın işçi hareketindeki bölünmeden ve işçi sınıfı partilerinin çatışmasından ileri geldiği söylenemez.

nilgiye uğradığı tesbit edilmiştir. Marks ve Lenin tarafından geliştirilmiş olan ve «devletin ortadan kalkması» ile ilgili ideolojiler, Rus deneyi ve bizzat S.S.C.B. tarafından terkedildiği bir sırada, bir kenara bırakılabilir şimdilik. Fakat ütopyaları bir yana itersek, geride Rus sosyalistlerinin zafere ulaştıkları, çünkü onların eski devlet mekanizmasını parçalayıp, yerine yenisini kurmağa hazır ve muktedir oldukları bir sırada, Alman ve Avusturyalı sosyalistlerin bunu yapmakta başarısız kaldıkları, çünki onların, kapitalizmin en kötü yanlarını muhafaza eden ve medeni özgürlükleri yoketmiş rejimlere sahip oldukları gibi hususlar durmaktadır. Sonuç olarak, ortada şu kesin nokta durmaktadır ki, Ruslardan sadece ekonomik teşkilatlanma tekniğini değil, fakat böyle bir sistem içinde siyasi muhalifleri, uygulanabilen bir hukuk mekanizmasını izlemek sureti ile bastırma tekniğini de öğrenmiş bir rejim dışında sosyalizmi kurmak mümkün gözükmüyor. Diğer yandan, aynı durum, demokrasinin keskin sosyal reform hareketleri ile (bu sosyal reformlar, amaçlarına hukuki vasıtalarla ulaşmaya çalışsalar dahi) bağdaşamadığını ileri süren çağdaş Amerikan kapitalist işletme (*) savunucularının savunmalarında da görülür: Bu amaçlar, kapitalist mülkiyetin temeline aykırı olduğundan ve kapitalistleri, şeklen ve Anayasada var olan tabii haklarını korumak için anayal meşruiyete karşı çıkmaya mecbur tuttuğundan dolayı.

Eğer bu görüşler doğru ise, bunlar sosyalizmin normal hukuki şartlarına olan uygunluğunu reddeden çok güçlü bir iddianın temelini teşkil edeceklerdi: Yanlış olarak iddia edildiği gibi, bu uygunsuzluk sosyalist ekonomilerle, sert bir hukuk düzeni arasındaki çelişmeden ileri gelmeyip, sosyalizmin gerçekleşmesinin İç Savaş şartları ile sonuçlanan tedbirlere başvurma dışında mümkün olmayacağından ve böyle bir rejimin hukuki düzenle ilgili olmaktan çok, varlığını sürdürmek ile ilgili olmasın-

(*) *Bk. Mclver, Leviathan and the People, S, 160.*

dan ileri gelmektedir. Böyle bir durumda dahi, daha sonraki aşamada yeni bir meşruiyet doğabilirdi. Fakat, Batılı bir ülkede, bu hukuk görüşü bugün S.S.C.B.'ye kuşkusuz pekaz şey borçlu olacaktı. Muhtemel bir sosyalist hukuk düzeni sorunu, geçici dönemin ihtiyaçları ile ilgili olmayacaktı ve bu alana Tek Parti sistemi ile S.S.C.B, hukuki olmaktan çok, politik olarak en büyük katkıda bulunacaktı. S.S.C.B'nin sosyalizmin muzaffer bir devrimin başvurduğu dikta vasıtaları ile savunulmak zorunda kalındığı tek ülke olacağı gibi peşin bir yargıya da yer yoktur. Fakat, bu yüzyılın geri kalan bölümünün gelişiminin, başka sosyal dönüşüm biçimlerine tanık olmayacağını da ileri sürmek doğru olmayacaktır. Marks, geleneksel devlet mekanizmasının parçalanmasının gereğini kıta Avrupası ülkelerine (*) -sosyalizmin gerçekten sadece sivil hizmetlerde gelişmeyip, veya aydınlar arasında yayılmayıp, örneğin İngilterede çok ciddi bir pozisyona geçmesi beklenmelidir- inhisar ettirmede titizlik göstermiştir. Özellikle eşyanın tabiatı icabı, seçmenlerin küçük bir azınlığını teşkil eden kapitalistlerin, kendileri açısından adalet prensipleri olarak beliren biçimsel hukuk görüşlerine bağlı oldukları söz götürmez: fakat böyle bir teorik düşünce ile, bu düşüncenin karşı-devrim şeklinde gerçekleşmesi arasında, «halkın kendi mülkünü savunurken dahi asgari bir başarı şansı görmeden hayatını tehlikeye atmayacağı» gerçeği yatmaktadır. Sahip olunan çıkarlar ve Marks ve Lenin'e göre ve hatta Prof. Mciver'e göre - ancak İç Savaş ve ihtilâlci diktatörlük yolu ile kurulabilecek olan geleneksel devlet mekanizması ile çıkarın teşkil ettiği güçlü birlikler, her ülkede ne Franko veya Dollfuss modeli deneyleri cesaretlendirici yeteri güçte çıkış yapabilecek ve ne de, bunlar gelecekte Franko veya Dollfuss'un elde ettikleri dış destekten yararlanabileceklerdir. Ve daha yeni bir örnek olarak, bu

---

(*) *Kugelmann'a mektup. 12 Nisan 1871 tarihli.*

birlik Hitlerin «Yeni Nizamı» ile, ulusal çıkarlara ihanet eden bir yolda işbirliği yapmıştır, böylece bu nizamın perişan olması ile, halkın çoğunluğu tarafından arzulanan sosyal değişikliklere karşı olan çıkarlardan doğan imkân baltalanmış olacaktır. Çekoslovakya veya Fransada uzun vadeli sosyal reformların daimi olarak olarak olağanüstü tedbirlere başvuran diktatörlük rejimi kurulmadıkça gerçekleştirilemeyeceğini ileri sürmek, her iki ülkenin iç politik güçlerinin işlemesi açısından gerçekçi bir görüş değildir, bu basitçe, 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası düzen bakımından aşırı bir karamsarlığın ifadesidir. Sovyet devrimi, ulusal çıkara rağmen iktidarı devralmak zorundaydı, onun ilk adımını yabancı bir saldırganın istilâ gücü önünde geçici bir kapitülâsyonun yaşamasına göz yummak olmuştur.

Fransa veya Çekoslovakyada kesin sosyal reformların başlıca muhalifleri, yabancı saldırganın ve onun ajanlarına karşı ulusal bağımsızlığı yeniden kurma olayında ortadan kalkacaktır. Marksistler, böyle değişikliklerden doğan düzeni, temel görüşleri işçi hareketi içinde gelişmiş olan ve gerekli baskıyı toprak ağalarına ve güçlü kapitalistlere yönelten anlamda bir işçi sınıfı rejimi olarak tanımlamakla beraber, bu durum, kuşkusuz işçi sınıfının çıkarı açısından yeterli değildir. Fakat, bu iktidarın gerçekleşmesine, geleneksel düzenin elebaşlarının yokedilmesi de dahil olmak üzere, köylüler, aydınlar ve hatta orta sınıfın büyük çoğunluğu da katılacaklardır. Geçici de olsa, sınıf imtiyazlarına ister olumlu, ister olumsuz yönde olarak ihtiyaç olmayacaktır. Daha ötesi, en inançlı bir sosyalist bile, bazı ülkelerdeki gerekli sosyal değişikliklerin, ulusal ekonomi kuruluşları çerçevesindeki değişen ihtiyaçlara adapte olurlarken, yönetici sınıfların kendi kuruluşları eli ile yürütüleceğini inkâr etmeyeceklerdir. Biz burada, böyle bir rejimin, örneğin aynı yoldan hareket eden, fakat kapitalist bir ülke olan Japon ekonomik rejiminden daha üstün anlamda bir sosyalist rejim olacağını ileri sürmüyoruz. Fakat şurası da inkâr edile-

mez ki, Sovyet modeline bile uymayacak bir şekildeki sosyalizmin ütopist bir tanımına başvurulmadıkça, böyle bir rejim ve onun hukuk düzeni, sosyalist unsurları ihtiva edecekti. Araştırmamız açısından böyle bir açıklama tamamen yeterlidir. İspat etmek istediğimiz şey, dar anlamda tek parti sistemi ve diktatörlüğün dışında, sosyalist hukuk unsurlarının varlığıdır. Bu yüzden Sovyet hukuk sisteminin ancak İç Savaşın bir devamı olarak yorumlanabilecek böyle bir politik adaletle ilgili yanlarını yani adi, günlük davalarda, adaletle siyasi propagandayı birbiri ile bağdaştıran yanlarını görüşlerimiz dışında tutabiliriz. Bu gibi hususların, özel Rus şartlarından ileri geldiğini ileri sürmek yanlış olmayacaktır; Bunlar, İç Savaş şartlarından doğan ve tamamen düşman bir çevre ortasında yalnız «terörü, emin ve namuslu prensiplerle meşrulaştırmak» sureti ile yaşamayı başarabilmiş bir rejimin şartlarından ileri gelmiştir. Görevimiz, böyle olağanüstü durumlara maruz kalmamış bir sosyalist sistemdeki hukuk prensiplerini tartışmaktır. Bu şartlar altında, başka bir sosyalist toplum bakımından, Sovyet hukuku ile ilgili analizimizden alınacak dersler nelerdir? Anayasa ve İdari hukukunu bir kenara bırakıp, Ceza Hukuku ile ilgili tartışmayı herhangi bir sosyalist toplumun ihtiyaçlarından doğan bazı genel sorunlar üzerinde yoğunlaştırmamız gerektiği açıktır. Bundan başka, herhangi bir araştırmada yeni bir sosyal rejime karşı belli bir miktar siyasi muhalefetin varlığını hesaba katmamız gerekeceği hususuna önem verilmelidir. Sovyet Aile Hukuku ilgi çekici olmakla beraber, genel yanları itibarı ile sosyalist bir hukuktan çok, burjuva demokratik devrime tekabül etmekte olduğundan bir yana bırakılabilir. Bu münasebetle söylenecek tek şey, sosyalist bir toplumun, nihayet çağdaş S.S.C.B. seviyesinin ulaştığı bir aşamada, Aile Hukukunun yeni görüşlerinin ihtiyacına, sosyalist olmayan ülkelerdeki demokratik reformcular tarafından uygulanan hükümlerin ötesinde cevap vermediğidir: Tam eşitlik getiren kadın statüsü, boşanma özgürlüğü vs. Fakat, Sov-

yetlerdeki başlıca gelişmeler halen, geleceğin vatandaşlarının eğitiminde başlıca sorumluluğun aileye düştüğünü şüphe götürmeyecek biçimde göstermiştir. Bundan dolayı devlet, ailedeki istikrar ile, kadının sosyal bakımdan bu istikrarın eşitlik ilkelerine uygunluğu oranında ilgilenecektir. Bu fasılda, hukukun ilgilendiğimiz yanları, Medeni Yasa ve İş Yasası olacaktır. Şimdi şurası açıkça görülmektedir ki, incelemekte olduğumuz Sovyet gelişimindeki çeşitli aşamalardan olan sosyal yapı ve NEP dönemi hukuku, ilgili hususlarda yapılacak nihai bir genelleştirmenin başlangıç noktasını teşkil etmelidir. Rusyanın aşırı geri kalmışlığı ve köylü nüfusun ağır basması sonucu, uygulanmak zorunda kalınan ve kilit sanayiin millileştirilmesi ve geri kalan ekonominin bu «kilit noktaların» etkisi ile tedricen yutulması gibi, daha 1928 de Komünist Enternasyonal programının herhangi bir uzlaşmadan uzak olarak onayladığı NEP dönemi prensipleri, herneredе olursa olsun ortaya çıkacak herhangi bir sosyalist devrimin (*) kabul edeceği prensiplerdir. NEP döneminin, ihtilâlin arifesindeki ve kollektifleştirmenin tam zafere ulaştığı sıralardaki temel Bolşevik görüşlere, olağanüstü şartlardan dolayı Bolşeviklerin girişmek zorunda kaldıkları Savaş Komünizminden çok daha yakın olduğunu ve tarımdaki kollektifleşme hızının, sırf ekonomik açıdan arzu edilenden çok daha büyük olduğunu 3. ve 4. fasıllarda görmüş bulunmaktayız. Eğer bazı ülkelerde sosyalist inşa, Sovyet rejiminden daha geniş bir biçimde siyasi rejime dayanmak zorunda olsaydı, bu ülkede belirli kilit noktaların millileştirilmesi ve orta ve ortanın altındaki sınıfların çoğunluğunun geleneksel hayat tarzını izlemelerine göz yumma isteği, Sovyet rejiminden daha güçlü biçimde kendini gösterecekti. Bu iddiayı abartma-

---

(*) Şurası akılda tutulmalıdır ki, böyle şartlar Komünist bir programda Sovyet tipi bir devlet kasdeder, hatta bu aşama için bizim düşündüğümüzden çok daha dar bir alanı kapsar.

mak gerekir; şurası açıktır ki, plânlı ekonomide gerçek çıkarı olan teknisyen ve özellikle mühendis, işçi sınıfı dışındaki sınıfların herhangi bir sosyalist rejimi desteklerinde başlıca unsurları teşkil ederler.

Fakat, «teknokrasinin» diğer bir ucu da, sosyalist inşaanın başarılı adımları büyük köylü kitlesinin mevcut olduğu kıta Avrupası ülkelerinde atıldığından ve sosyalizm davası ücret eşitliği prensibinden tam istihdam, sosyal güvenlik ve fırsat eşitliği prensiplerine çevrildiğinden dolayı karşı cepheye geçemedi. S.S.C.B. deki deneyleri takiben, sosyalizmin tam eşitlik çağrısı ve böylece, sırf gelirlerinin yüksekliğinden dolayı kapitalistlerin hızla tasfiyesi talebi adaletsiz sayılmakta ve uygulanmamaktadır. Diğer yandan kapitalist işletmeciliğin tam istihdamı sağlamadaki başarısızlığı ve kapitalist tekellerden doğan özgürlüğe karşı tehdit, sosyalist tedbirlerin, planlamayı veya gelir eşitliğini arzu edilen bir amaç olarak kabul etme eğiliminde olmayan kişiler arasında bile benimsenmesine yolaçmıştır. Savaş sonrası dönemde, aşırı kısıtlamalara ve tüketim maddelerinin bürokratik dağıtımındaki kontrola karşı beliren tepki ve bu tepkinin derecesi ne olursa olsun, tüm millî ekonominin bağlı olduğu bu kilit noktaların sosyal denetimi değerini yitirmeyecektir (*). Fakat bu geçici bir süre için de olsa, ilk savaş sonrası bunalımı, planlı ekonomi ve kilit sanayilerin (bankalar, ulaştırma vs.) millileştirilmesi çağrısını, tekellerin planlamasına karşı ve toplumun yararına olan bir alter-

---

(*) Birinci Dünya Savaşından sonra, Merkezi Avrupa sosyalizminin bir otoritesi olan Otto Bauer'in (Sosyalizm yolunda - Viyana, 1919) kitabında ileri sürdüğüne göre, Marks'ın planlama üzerindeki görüşü, ilkel kapitalizmin anarşisine karşı bir tepki idi ve geleceğin sosyalizmi, daha çok liberalist prensipleri gerektirecekti, Guild sosyalizmi anlamında, Savaş ekonomisinin bürokratik kısıtlamalarına karşı bir tepki olarak. Büyük 1929 bunalımından sonra Otto Bauer, böyle bir görüşü zor ileri sürecekti.

natifin garantisi olarak yeniden canlandırdı. Bu çeşit taleplerin gerçekleştirilmesinden doğan bir toplum, ulusal ekonomi standartlarının farklı olması dışında, NEP dönemi Rusyasından pek farklı olmayacaktı. Bir toplumun Sovyet deneyinden alabileceği başlıca olumlu ders, ulusal serveti yöneten bir bölüm olan kooperatif kuruluşların ve mevcut özel işletmecinin durumuna fonksiyonalist bir açıdan yaklaşma olacaktı. Planlamanın sağladığı üstünlükler bir defa, sosyalizmin kollektif fikrinin üstünde mütalâa edildiği andan itibaren kooperatif özgürlüğü, en az özel işletmeci kadar planı rahatsız edici bir unsur olur. Sosyalist inşa ile çelişki teşkil eden tek görüş şudur Kısaca, herhangi bir kimse, mülkiyet bakımından klasik Roma'nın istediği tasarrufu yapabileceği anlamda, üretim araçlarına sahip olabilir. Millileştirilmemiş sanayi kesiminde, mutemetlik, üretim araçları üzerindeki mülkiyetin yerini alacaktı. Böyle bir mutemetlik niteliğine sahip herhangi bir vatandaşın hakkı, istihdam edilen herhangi bir vatandaşın hakkından başka birşey olmayacaktı ve yeteneğine göre değerlendirilecek, fakat bu vatandaşın bu mutemetlik görevi, toplum artık bu görevin gereğinin kalmadığına karar verdiği anda sona erecekti. Eğer bu hususs, NEP'in başlangıcında tüccar ve Kulaklara, Sovyetin hiçbir zaman ciddi olarak bakmadığı «ticaret özgürlüğü» aldatmacası yerine açıkça söylenseydi, insan trajedisinin büyük bir kısmı hafifletilmiş olurdu. Fakat bu suçlama, görmüş olduğumuz gibi, tüm özel haklar açısından açıkça bir garanti teşkil eden Medeni Yasadan çok, zamanın Sovyet propagandasına yöneltilmelidir.

Gerçekten, 1922 Kanununun temel görüşü, (bu kanunun birçok kurumları özel işletmenin yokolması ile battal hale gelmişlerse de) ayakta kalmıştır. Sovyet hukuk teorisyenleri arasında «İkinci Devrimin» aşırılıklarından sonraki genel eğilim «Medeni Kanun» lehinedir. Kitabın son faslında, Sovyet Medeni Kanununun en önemli uygulama alanlarında, üretim araçları konusundaki «mülkiyet» görüşünün yerine, fonksiyonalist bir görüş ikâme edilme-

dikçe, rasyonel bir yoruma ulaşmadığını gördük. Şeklen muhafaza edilen bir hukuk kurumunun, sosyal anlamını değiştirmesi tarihte ilk defa vuku bulmuyordu. Kapitalist ideolojiden hareket edinilmedikçe, mükellefiyet ve sözleşme (akid) gibi hukuk kurumlarına, toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılamasından öte, herhangi bir metafizik kutsallık atfetmek için neden yoktur. Fakat, S.S.C.B. deneyi şunu açıklığa kavuşturdu ki, daha iyi metotlar elde edilene kadar ve yetenekli yönetim üzerinde daha iyi bir denetim kuruluncaya kadar, şeklen bu kurumlara sadece devlet ekonomisini ulusal servetin ziyan olmasından korumak için başvurulabilir. Bu metotlara başvurma -bunların «Medeni Kanun» olarak tanımları doğru olsun veya olmasın sözleşmelerde taraflara şeklen eşitlik tanır. Bu husus, sosyalist bir toplumun -nihayet halen öngörülebilecek herhangi bir biçimde- «hukuksuz» olabileceği varsayımına bir cevap teşkil eder.

Genellikle, sosyalist bir düzenin meşruiyeti sorunu, basitçe ekonomik işletmelerin yönetimin iş düzeni çalışmasını otomatik olarak sağlayan diğer bir mekanizmaya ihtiyaç olup, olmaması sorunu değildir. Sorun, normal olarak ve vatandaşın kişi olarak talep ve iddialarının karşılaması bakımından ekonominin, özellikle kapitalizmin tekelci ekonomisinin hukuk ideolojisine olan baskısının ve hukuk mekanizmasının gücünün izin verdiği, elverdiği ölçüde bile olsa, kapitalist toplumdaki güvenliğe ve istikrara sahip olup, olmayacağı sorunudur. Bana öyle geliyor ki, temel sorun sosyalizmin kapitalizme karşıtlığı değildir, asıl sorun, modern olarak teşkilâtlanmış toplumun, eski (hernekadar daima biraz hayali de olsa) «bağımsız» ve birbirini dengeleyen kişilerden meydana gelen liberal yapıya karşı olmasıdır. İşçi, kişi olarak, Amerikan Çelik tröstünde S.S.C.B. de olduğundan daha güçlü değildir ve onun, haklarını kullanıp, kullanmaması kendi teşkilâtlarının gücüne ve devlet yönetimindeki payına bağlıdır. Savaş dönemi İngilteresinde bile, temel çalışma tüzükleri vs. vardır, fakat olağanüstü durumlar dışında,

seksiyonal teşkilâtın sosyalist bir rejimde verilen hakları perçinleyecek kadar güçle gelişmeyeceğini ileri sürmeğe sebeb yoktur. Ve olağanüstü durumlarda bile S.S.C.B., böyle bir devletin, vatandaşlarına haklarının güven altında olduğu duygusunu vermede çıkarı olduğunu göstermiştir. Hukuk, keyfilikten uzak olarak belirli bir dengenin varlığını öngörür-fakat bu denge, birbirlerini «dengeleme» gücü, ister devlet olsun, ister özel olsun, büyük çaptaki tekellerin modern şartları altında tartışma götürebilecek olan kişiler arasındaki dengeye benzer ve sosyal çıkarın çeşitli yanlarını temsil eden kamu organları arasındaki bir denge olabilir.

Bu Hukukun nasıl nasıl olabileceği konusu ayrı bir konudur. S.S.C.B. savaş tehlikesi ile karşılaşıncaya kadar vatandaşların meslek seçme özgürlüğüne ve istediği zaman işyerini değiştirme özgürlüğüne müdahale etmemiştir ve çeşitli işyerlerinin işçi ihtiyacını, ücretler ve eğitim politikası ile ayarlamıştır. Diğer sosyalist devletler bakımından ise (böylece bir yolu S.S.C.B. de kaçınılmaz kılan uluslararası şartlar olmaksızın) tam istihdamın sağlanması ile ilgili politikayı, işçi kıtlığı yaratacak aşırı bir noktaya kadar götürmedikçe, normal bir organize işgücü pazarı mekanizmasının işlememesi için sebep yoktur ve işçi sağlamak için yapılan sözleşme özgürlüğü, «çalışmayan yemeyecektir» sloganının uygulanmasının yarattığı ekonomik baskı dışında, muhafaza edilmektedir. S.S.C.B. de olduğu gibi, iş disiplininin Ceza Kanunu ile güçlendirilmesi, işe son vermelerin etkisini yitirme tehlikesi belirdiği zaman ve kalifiye işçiye sağlanan imtiyazların miktarını azaltan işçi kıtlığı şartları altında gereklidir. Fakat, Sovyet deneyinin verdiği açık bir diğer ders de, iç disiplininin ihlâl edildiği durumlarda verilecek cezaların, doğal olarak daha çok işletmeyi gözeten işletme idaresi tarafından verilmeyip, hukuk güvenliğini genel çıkar açısından gözeten mahkemeler tarafından tayin edilmesidir. Her vatandaşta, kendisine adaletin sallandığı duygusunun yer etmesinden sağlanan sosyal yarar ile, göre-

vi yerine getirmede başarısız olan vatandaşın başarısızlıkları ile tehlikeye düşen diğer sosyal yararlar arasında denge bir bütün olarak toplumun içinde mevcuttur: kendi kendini yönetimde çok ileri gidildiği takdirde, böyle bozuk bir durumu yaratan kişilere karşı duyulan kollektif dayanışmadan dolayı, ister bu kişiye karşı çok yumuşak olsun, ister planın yerine getirilmesini aksattığından dolayı çok sert davranılsın, adalet bakımından tehlikeli olur (*). S.S.C.B. deneyleri sosyalizmin, Ceza Hukukunun klasik hükümlerini battal kılmadığını göstermiştir. Suçun kişiselliği görüşü cezanın şartı olarak benimsenmeden, her münferit davayı değerlendirme arzusu, keyfilikle sonuçlanır. Sosyolojik anlayışın doğru çizgisi, kanun yapısının, cezalandırılması gereken davranışları ve verilmesi gereken cezaları tayin etmesinde ve yargıcın (ve yeniden eğitim kurumunun yöneticilerinin) cezai müeyyidenin suçluya hangi ölçüde uygulanması gerektiği hususundaki kararında yer almaktadır. Fakat bizatihi mahkeme kararı açısından sosyoloji, yargıcın hukuki bir karara varmasında sadece onun, kanun yapıcının gerçek niyetlerini kavraması bakımından yardımcı olmalıdır. Bundan dolayı, taraflar arasındaki çatışmalarla ilgili olan cezai işlemlerin yapısı da zaten, kamu yararı bakımından iki tarafı eşit farzeden görüş açısından gerekli bir garanti olarak, hiçbir suçun cezasız kalmayacağını ve hiçbir masum vatandaşın cezalandırılamayacağını ispat etmiştir. Günümüzdeki Sovyet Hukuk görüşü, bu duruşma yapısını gerekli, fakat geçici bir müsibet olarak kabul eden Krilenko'nun görüşlerini reddetmektedir. Sosyalizmin kri-

---

(*) Hukuki işlem bakımından, daha az garanti sağlasa bile bu, Gürcüstandaki fabrika Yoldaş Mahkemeleri tipindeki kurumlara karşı yöneltilen bir iddia değildir. Böyle kurumların sadece çok kısıtlı cezalar vereceği ve etkilerinin, bu cezaları önlemekten çok, fabrikadaki kamu oyuna dayanacağı açıktır. Bunlar, Ceza Hukukundan çok, kollektif disiplin kurumlarıdır.

minoloji alanındaki gerçek meziyeti, Ceza Hukukunda yeni temel prensipler keşfetmesinde yatmaktadır. Bu meziyetler, tam istihdamın sağlanması ile, sosyalizmin sadece cürümün esas nedenlerini kaldırmaya muktedir olmayıp, suçlunun yeniden eğitime tabi tutulması ile ilgili görüşüne yaklaşmanın zorunluk şartlarını şeklen olmayıp, gerçek olarak biçimlendirmeye de muktedir olmasında aranmalıdır. Sosyalist bir toplumun, eski mücrime bir çalışma arkadaşı olarak ihtiyacı vardır.

Mahkeme teşkilâtı bakımından Sovyet örneği, adaleti, vatandaşın günlük yaşantısını etkileyerek halkın yakınına getirme ve onun anlayışına yaklaştırma açısından büyük değer taşımaktadır. Böyle bir adalet yapısında, gerekli olan formaliteden fedakârlığa: a) Yargıtay mahkemesinin yapısı ve onun alt mahkemeleri denetlemede çok ileri giden hakları ve bu alt mahkemelerde verilen hükümleri, kesinleştikten sonra dahi gözden geçirebilme yetkisinden dolayı; b) Medeni Yasanın en karmaşık davalarına, bu davalarla şekli hukuk açısından olduğu kadar, ekonomik açıdan da ilgili olan özel Devlet Hakem kurumuna aktarılmasından dolayı cevaz vardır. Bu son hukuk kurumunun işlemesi S.S.C.B.de mümkündür, çünki en önemli «Medeni Hukuk» davaları, sadece devletin kazanabileceği ve yine, devletin kendi içindeki nizalardan, çatışmalardan doğan davalardır. Gerçekte, Devlet Hakemliği ile karara bağlanan şey, kamu mülkiyetinin yine kendi organları vasıtası ile yönetilmesi ile ilgili prensiplerdir. Özel «işletmecilerin» ve toplumun belli başlı mutemetleri olarak kooperatiflerin fonksiyonları ile ilgili temel görüşleri ne olursa olsun, önemli işletmeleri devletin elinde olan bir toplum, onlara normal adalet prosedürünü yolları ile, özellikle en önemli Medeni Hukuk davalarında daha yüksek oranda bir güvenlik sağlayacaktır. Böyle bir durumda, bütün hukuk dalları ile ilgili bir Sovyet mahkemeler prensibi zor işleyecekti. Eğer bir toplum, seçimle işbaşına gelmiş, seçmenine muntazaman bilgi veren ve vatandaşın günlük yaşantısı ile ilişkilerini

kesmeyen yargıçlardan kurulu alt mahkemelerin üstünlüğüne sahip olmak istiyorsa, uzmanlardan kurulu daha yüksek mahkemeler tarafından denetlenen böylece bir merkezî adalet mekanizmasına ihtiyaç vardır. Fakat, bu bir politika sorunu olup, sosyalizm ve kapitalizmin meziyetleri ile ilgili olmayan bir sorundur. Genel olarak, planlı ekonominin düzenli işlemesi ve tekelci bir devlet işletmecisi tarafından yönetilen bir sistemde, istikrarlı bir hukuk düzeninin sağlanması, daha yüksek oranda bir merkeziyetçiliği gerektirir. Sosyalizm altındaki hukuk yönetimi, Kamu Hukukunda yer alan kamu yararı ile sağlanır, başka birşey ile değil. Planlamanın ve sosyal güvenliğin sağladığı üstünlükler, aşırı bir ademi merkeziyetçilik ile bağdaşamaz. Fakat, böyle bir toplumda vatandaşlara tanınan hakların sağladığı güvenle, yukardaki hususların bir uygun teşkil etmemesi için de bir neden yoktur.

BÖLÜM X

SOVYET DEVLETLERARASI HUKUK GÖRÜŞÜ

Tek bir uluslararası düzen içinde farklı sosyal sistemlerin bir arada yaşaması, günümüz Devletler Hukukunun temel problemlerindendir. Böyle bir işbirliği imkânı, henüz iki dünya savaşı arasındaki dönemde, özellikle S.S.C.B. dışında tartışıldı. Uluslararası toplumun diğer bütün üyelerinden ayrı esas üzerinde inşa edilen yeni bir sosyal düzeni temsil eden bir devlet için böyle bir işbirliğinin inkârı, Devletler Hukukunun böyle bir devlet için boş birşey olduğu iddiasının başka bir şeklidir ve Bolşevikler daima, dış dünya ile uzlaşmaların mümkün olduğunu, hatta bunun arzulanır birşey olduğunu inkâr etmeyecek kadar gerçekçi olmuşlardır. Fakat uluslararası üne sahip hukukçular arasında bu konu, tamamen farklı sisteme sahip olan üyenin boykot edilmesi veya onunla işbirliği yapılması veya bu konuyu hukuk dilinde ifade edersek, Devletler Hukukunun aslında, devletlerin çoğunluğunun karakteristiğini teşkil eden iç düzenlerinin belirli genel prensipleri olarak kabul edilmesi veya «tarafsız bir sistem» olarak yorumlanması ile ilgili bir tartışma sorunudur. Bundan dolayı, bu Devletler Hukuku düzeni içinde halen mevcut tüm sosyal düzenlere yer vardır. Yukardaki birinci görüş açısından hareket eden bir kimse,

bütün uygar uluslarca genellikle kabul edilen prensiplerin, örneğin «yabancıların mülkiyet ve mülk edinme hakkı ve bu hakkın, müsaderenin ancak kamu amaçları için mümkün olduğunu ve bu durumda devlet tarafından tam olarak tazmin edilmesi anlamına gelen dokunulmazlık» ile ilgili olduğunu ileri sürebilirdi. Buradaki görüş, bir devletin genel olarak belli bir çeşit özel mülkiyeti ilga etme isteğinin, meşru bir kamu amacına sahip olamayacağını ve bu konu ile ilgili tazminatın yeterliliğinin, söz konusu devletin kendi iç sorunu ile ilgili olduğunu farzeden ölçülerle olmayıp, bu devletin sosyal davalardaki temel görüşlerinden ayrı görüşlere sahip olan devletler tarafından kabul edilen ölçüler tarafından tayin edilmesi gerekeceğini ifade etmektedir. Böyle bir iddia, «uygar insanlığın kendi iç işlerinde kullandıkları hak ve görevlerin mevcut genel geçerlilik» ölçülerine dayandırılabilir; veya bu iddia, belediye düzeninin belirli ölçülerinin, uluslararası toplumun dayandığı ekonomik ilişkiler bakımından tek ve sağlam dayanakları teşkil edip, etmeyeceği ile ilgili sosyolojik tartışmaya dayandırılabilir. Bir kapitalist işletme taraftarı örneğin, özel mülkiyet ölçülerini kabul etmeksizin, sermaye fazlasının yabancı ülkelerde yatırıma ayrılmasının mümkün olamayacağını ileri sürebilir. Fakat her iki iddia da yeni rejimin savunucuları tarafından kullanılabilirdi: onlar, dünyada mevcut çoğunluğun henüz aydınlanmadığını ve uluslararası ekonomik planlamanın, ancak sosyalist cumhuriyetler federasyonunun kurulduğu bir dünyada gerçekleşme imkânının, uluslararası ekonomik ilişkiler açısından en iyi temeli teşkil ettiğini ileri sürebilirler.

Fakat Devletler Hukuku, bu iki sistemin birbirlerine üstünlüğü ile ilgili değildir ve bu tartışma, herhalde bu hukukun uluslararası geçerliğinin inkârına yolaçmaktadır. İkinci görüş açısından, «mevcut sosyalist veya ferdiyetçi doktrinlerin meziyetleri ile ilgili görüşlerimiz ne olursa olsun, modern uygarlığın büyük ekonomik tartışmada bütün devletlerin tek tarafın teorisini yürekten ka-

bul etmelerini arzuladığını ileri sürmek kuşkusuz imkânsızdır» ve «bu uluslararası toplumun üyelerinin ulusal özgürlüğünü kısıtlayan Devletler Hukukuna bu görüşlerden birini yerleştirmek kuşkusuz bir acelecilik olurdu.» Bu görüşün ifade etmek istediği şey açıktır, çünki bu görüşün reddi, Devletler Hukukunun uluslararası bir barış düzeni kurma görevinin inkârı, reddi anlamına gelir. Fakat bu görüşün muhalifleri, bu görüşün Devletler Hukukuna gerek sosyalist, gerekse kapitalist devletler tarafından kabul, fakat günümüzde uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan en önemli davaları çözümlemeye yeterli olmayan birtakım soyut ve genel kurallara inhisar ettirdiğinden dolayı eleştirilebilirler.

Gerek birinci iddianın cüretkârlığı ve gerekse ikincisinin soyut yaklaşma tarzından kaçınılabilecek bir üçüncü görüş ortaya çıkabilirdi. Böyle bir görüşe göre, çok sayılı bir Devletler Hukuku toplumun mevcut olduğu ve topluma ait bir devletin sosyal yapısındaki temel değişmenin, daha önce ait olduğu bu uluslararası toplum içersinde Devletler Hukukuna konu olan durumunu yitirmekle sonuçladığı» ifade edilmiştir. Böyle bir ifade, Sovyet görüşlerinin farklı sosyal yapıya sahip devletler arasında ileri sürülen işbirliğinin imkânsızlığını ileri sürdüğünü iddia eden belirli propagandacıların iddiaları ile bir benzerlik arzetmektedir ve bu ifade, içerdeki bir devrimin bir Devletler Hukuku mensubunun mükellefiyetlerinde kısmen değişiklikleri gerektirdiği şeklindeki eski Sovyet Devletler Hukuku teorilerinin abartılmış bir biçimidir. Birinci teori gibi bu teori de, temel sosyal yapıları farklı olan devletler arasındaki hukuki ilişkiler imkânını reddetmekte ve S.S.C.B.nin üretim araçlarındaki mülkiyet üzerindeki tutumunu (yabancıların eski malları ve Çarlık rejiminden devrolunan borçlar da dahil), değiştirmeksizin uluslararası topluma yeniden nasıl girdiğini açıklamaktadır.

Bugüne kadar yapılan yorumlar, Batılı hukukçuların görüşlerine dayandırılmıştır, çünkü sorunlar kapitalist

ve sosyalist görüş açılarından benzerlik arzetmektedir. Fakat, sosyalist görüş açısı bakımından bir güçlük vardır ortada (*): Batılı hukuk ideolojisi içerisinde, yukarda değinilen Sir John Fisher Williamson'un konuya yaklaşma tarzı neviinden bir yaklaşma, kısaca Hukukun bütünlüğünün harcanması pahasına, hukukun genelliğini satın almağa hazır bir geniş düşünceli hukukçunun görüşü olurken, bir Marksist için, hukukun bir «üstyapı» olarak temelden farklı sosyal yapılar üzerinde varlığını sürdürebilmesi bakımından yeni bir güçlük doğar. Sorun daha başlangıcından itibaren hukuk analizine sosyolojik bir tartışma getirmesi bakımından karışıktır. Marksizm, devleti sosyal bir kurum, yönetici sınıfın bir aracı olarak kabul eder. Bu tanım, Devletler Hukukuna konu teşkil eden bir devletin tanımı olmayıp, uluslararası ilişkilerinde farklı tipteki diğer sınıf teşkilâtları ile ilişki kuran ve bir sınıf teşkilâtı olan tam bir devlet tanımı da değildir. Fakat bu tanım, Sovyet hukukunun gelişiminin ilk aşaması sırasında kullanılan bir tanım idi. Kuşkusuz, Sovyet cumhuriyetinin erken ortaya çıkması ile ilgili önemli hususlar, uluslararası ilişkilerin sınıf açısından tanımlanmasına yol açabilecekti. Sovyetin, dünya ölçüsünde işçi sınıfı güçlerine dayanarak bir müdahaleye karşı kendini savunması ile ilgili bir durum çıktı ortaya. Sonra Sovyet, yaptığı ilk uluslararası antlaşmalarda, yabancı hapisanelerdeki devrimcilerin kaderleri ile ilgili şartlar koştu ve hatta, anlaşma yaptığı ülkelerdeki Komünist partilere, özgür propaganda imkânları tanımasını da şart koştu. Bütün bu hususlar, sınıfın uluslararası ilişkilerde, özellikle S.S.C.B.'nin enternasyonal ilişkilerinde pek önemli

---

(*) Bk. Korovin, op. cit . 1925, özellikle S. 293 ve 295. Duguit anlamında, devletin realist bir tanımının yapıldığı bu sayfalarda, devletin tüzel kişiliği, yöneten kişilerin değil, fakat yönetici sınıfın bir karakteristiği olarak ele alınmıştır.

bir unsur olduğunu ispat ediyordu ve bu hususlar aynı zamanda, organize devletlerin, S.S.C.B dış politikasının dikkate almak zorunda olduğu tek siyasi teşkilât biçimleri olmadığını ispat ediyordu. Fakat kuşkusuz ki bunlar, devletlerden başka diğer sosyal teşkilâtların, Devletler Hukukuna konu olabileceklerini ispat etmediği gibi (Korivin'in tersini ileri sürdüğü gibi), devletlerin Devletler Hukuku altında birbirleri ile ilişkiler kurdukları zaman, bir sınıf teşkilâtı gibi hareket ettiklerini de ispat etmez. Çünki, çatışan sınıf teşkilâtları birbirlerini, mensup oldukları devletlerin kanuni temsilcileri olarak asla kabul edemezlerdi. Onlar, ancak birbirleri ile mücadele edebilirdi ve böylece, Devletler Hukuku müdahaleye ve karşımüdahaleye yer vermeyecekti.

Gerçekte, farklı sosyal yapı sahibi devletler arasındaki uluslararası ilişkilerin varlığı, sınıfın (şüphesiz önemlidir) uzun vadede bu ilişkilerin birçok yanlarından ancak bir tanesi olduğunu ispat ediyor görünmektedir. Hernekadar Devletin, Devletler Hukukunun bir süjesi olarak ve bir yönetici sınıf teşkilâtı olarak kabul edilmesi mantığa aykırı idi ise de, bu husus yeni devletin görüş açısı bakımından ona büyük bir avantaj sağlıyordu: Yönetici sınıfın değişmesini gerektiren ihtilâlden önceki ve sonraki devlet tüzel kişiliğinin sürekliliğini reddetmekle bu görüş, Çarlık rejiminin borçları ile ilgili sorun, bu borçların Sovyet hükümetinin sorumluluğu dışında (res interalios gesta) olduğunu ilân etmekle çok basit bir şekilde çözümledi. Diğer yandan, Devletin tüzel kişiliğinin sürekliliğinin reddedilmesi Sovyet siyasi uygulamasına asla tekabül etmezdi. Sovyet, eski Rusya tarafından kazanılmış olan ve yeni Rusyanın prensipleri ile bağdaşmayan hakların muhafazasının düşünüldüğü yerler için dahi (İran ve Çindeki kapitülasyonlar gibi) bu imtiyazları özel anlaşmalarla ilga etti.

Ve Sovyet, Sovyet iktidarının kurulamadığı eski bir Rus toprağı olan Besarabya'nın Romanya tarafından ilhakını devamlı olarak protesto etmiştir.

Gerçekten, bu davada Sovyet hiçbir destek görmediyse de, Romenler tarafından 1919 da kurulan «Ulusal Konsey»in, Sovyet Karamamelerince kabul edilen ulusal self determinasyon (ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı) hakkının bir uygulanışı olmadığını ileri sürmüştür. Fakat, bu iddia yine de Sovyet genelgelerinin daha önce Çarlık imparatorluğuna bağlı bütün topraklarda otomatikman geçerliğini veya nihayet, halkın ayrılma talep ettiği topraklardan ayrılmaya izin veren genelgelerin geçerliliğini varsayıyordu.

Devletin sürekliliğini reddeden Korovin, Sovyet siyasetinin gerçeklerine daha yaklaşan ikinci bir teori üzerindeki temel tutumunu ifade etmiş ve (clausule nebus sic stantibus)un, çoğu kere emperyalist saldırıyı örtbas etmek için kötüye kullanılan yorumundan kaçınmıştır: Devlet borçları, bu mükellefiyete giren siyasi rejimi tamamen bağlar. Fakat, daha önceki rejimin bağlı olduğu borç mükellefiyetinin yerine getirilmesi veya bu eski rejimin elde ettiği haklardan yararlanmanın, yeni rejimin temel prensipleri ile çelişeceği temel sosyal yapı değişikliği geçiren sipleri ile çelişeceği temel sosyal yapı değişikliği geçiren bir devlette bu mükellefiyetler bağlayıcılıklarını yitirirler. Bundan dolayı Korovin, Sovyetlerin Horthy'nin Macar rejiminden, Horthy'nin eski Sovyet seleflerinin girişikleri anlaşmaları yerine getirmesini talep ederken hatalı olduğunu ileri sürüyordu: Beyaz bir Macar rejiminin yerine getirmekten kaçındığı, eski bir anlaşmayı ileri sürerken Sovyet Rusya, Macar karşı-devriminde müttefikini yitirme riskini kabul etmişti. Böylelikle, 1905 devriminde Rus sosyalistlerinin ayaklanması ile karşı karşıya kaldıkları bir sırada, devrimin zaferi için ödünç para veren

yabancı yatırımcılar, borç alanların, sermaye yatırımlarını tanımayan bir rejime dönüşmesi riskini kabul etmek zorunda kalmışlardı. Teorik görüş açısından Korovin'in bu teorisi, farklı sosyal rejimlere sahip devletler arasındaki Devletler Hukukunun geçerliliği ile ilgili olan ve yukarda belirtilen 2. ve 3. teoriler arasında bir birliği, birleşmeyi gerekli kılmaktadır. Bu görüşe göre, devletlerarası topluluğun tüm üyelerini bağlayan gerçek bir Devletler Hukuku, yerine getirilmesi devletin sosyal rejimine bağlı olan tüm mükellefiyetleri ve her ulusun kendi rejimine ait karar verme hakkı da dahil olmak üzere, belli sayıda normu (kuralı) ihtiva etmelidir. Fakat, bu genel sisteme ek olarak, kendi sosyal yapıları ile uyumlu olan ve bu yapıyı muhafaza ettikleri sürece bağlayıcı olan devletlerin hak ve mükellefiyetlerine başvuran Devletler Hukukuna özgü sistemler de mevcut olacaktı. Bundan dolayı bir devlet, borçlarından ancak özel sermayenin ilgasını amaç edinen bir sosyal devrime giderek kurtulabilir ve kredi alanların borçlarından kurtulmak için bu usule başvurmalarına ise pekaz ihtimal vardır.

Fakat, bizatihi Devletler Hukuku nedir öyleyse? Bu soruya cevap, Sovyetlerin İç Savaşla, 2. Dünya Savaşı arasındaki yıllarda yürüttükleri enternasyonal politikaların oluşumuyla değişmiştir. Sorun, daha işin başlangıcından itibaren, Devletler Hukukunun tanımına göre, devlet olarak hareket eden ve birbirleri ile mücadele eden sınıflar arasında, hangi çeşit hukuki ilişkilerin mümkün olduğu hususundan doğmuştur. Bu teşhisi başlıca temsilcileri olan Korovin, Devletler Hukukunun süjeleri arasında mevcut olan hukuki ilişkilerle ilgili görüşlerinde kuşkusuz yanılıyordu. O, çeşitli ülkelerdeki benzer sınıfların üyeleri arasında mevcutmuş gibi farzettiği bir topluluğun ideolojisinin Devletler Hukukunun ge-

rekli dayanaklarını teşkil ettiğini düşünmüş ve bu devletler arasındaki hukuki ilişkileri, (Almanya ve S.S.C.F. arasında, sanki gerek Alman kapitalistleri ve gerekse Rus işçi sınıfınca daha önce mevcut farzedilen ortak bir ideolojinin varolduğu gibi garip bir sonuca varacak biçimde) bu devletlerin yönetici sınıfları arasındaki direkt ilişkiler olarak tanımlanmıştır. Birbirleri ile çatışan sosyal sistemler arasındaki uluslararası hukuki ilişkilerin böyle bir tanımı, sadece sınıfsal görüş açısından bağımsız olan genel insani ölçülere başvurulmasını sağlayacaktı. Bu görüş, her nekadar tüm savaş hukukunu kaplasa dahi, S.S.C.B.'nin uluslararası ilişkilerini izahta yetersiz kalmaktaydı. Bundan dolayı, Korovin ve diğer Sovyet teorisyenleri (*) çok geçmeden, çatışan sınıflar arasında bir uzlaşma sağlayan bir geçiş dönemi Devletler Hukuku yorumunu geliştirdiler. Bu yorum, Rusyada NEP döneminde mevcut olan durumun açık bir yansımasıdır. Fakat, NEP S.S.C.B.de uygulanmağa başladığı zaman, buna paralel olarak ortaya çıkan teorik görüşlere karşı eleştiriler heryerde filizlenmeğe başladı. Devletin, sosyal yapısı ne olursa olsun bütün sınıflar adına hareket ettiği bir yerde, devlet ve sınıf ayırımının kalktığını ileri sürmek zor değildi. Korovin, Devletler Hukukuna temel teşkil edecek ortak bir ideoloji varsayımının, ya S.S.C.B. ve kapitalist devletlerin hukuk ideolojileri arasındaki farklılıkların inkârı anlamına geldiğini veya bunun, S.S.C.B. ile onu kuşatan kapitalist devletler arasındaki mevcut ilişkilerde bir etkisi olmayacak ultra-radikal bir özel sosyalist Devletler Hukuku sistemi yaratma çabası olduğunu inkâr edemezdi. Daha 1929 da Korovin, ilk teorileri-

---

(*) Pashukanis de dahil olmak üzere, Korovin'in diğer belli başlı eleştiricilerinden birisinin yazısı (Sovyet Hukuk Ansiklopedisi, cilt 2, S. 862).

nin yanlış olduğunu itiraf etmek zorunda kalmıştır. 1935 de Pashukanis, Korovin'in eski tutumu ile ilgili olan yukardaki eleştirinin, Devletler Hukukunun ortak bir ideolojinin ifadesi olmayıp, tersine, farklı ekonomik ve sosyal sistemler de dahil olmak üzere, rakip devletler arasında bir vasıta olduğunu ifade eden bir teori yönünde gelişen Devletler Hukuku üzerine bir araştırma kitabı yayınladı. Böylece, Devletler Hukukunun biçimleri bütün devletler için geçerli olmakla beraber, karşıta sosyal sistemler kendi amaçları bakımından bu hukuk biçimlerinden yararlanabileceklerdir.

Sovyet güvenlik siyasetinin müteakip yıllardaki gelişimi sırasında, Pashukanis'in bu teorisi onun yukarda tartışılan genel teorilerinin eleştirisinin bir bölümü olarak ele alınması çok sert bir eleştiriye maruz kaldı (*). Görmüş olduğumuz gibi, belli bir aşamadaki Emtia Mübadelesi Hukuku görüşü bir bütün olarak ele alındığı zaman, sosyalist muhtevalı Sovyet Hukukunun, burjuva bir yapı üzerinde biçimlendiği iddia edilmiştir. NEP dönemi hukukunun böyle bir yorumuna karşı çok yoğun tartışmaları vermiştik daha önceki bölümlerde. Fakat, uluslararası alanda sosyal açıdan farklı sistemler, kendilerinin üstünde bulunan herhangi bir siyasi düzen bulunmaksızın karşı karşıya kalırlar. Bundan dolayı hukuku, birbirine karşıt amaçlara hizmet eden biçimler olarak tanımlamak yanlış olmaz. Pashukanis'in görüşünü reddetmek için, sosyal karakterdeki uluslararası çatışmalarda (birçok uluslararası çatışmalarda olduğu gibi) tarafların şu veya bu Devletler Hukuku teorisini kendi

---

(*) Araştırma için bk. Hazara (Amerikan Devletler Hukuk Dergisi cilt 32, S. 244) ve bu kitabın yazarının (Zeitschrift fuer Sozialforschung, 38/3) ve (Modern Law Review, aralık 1942).

silâhı gibi kullanabileceğini ileri sürmek yetmez. Bu husus, (a) uluslararası toplumda (sınıf çatışmaları da dahil) çatışmalar olduğunu ve (b) günümüz Devletler Hukukunun tüm çelişkilerden uzak ve iki farklı anlayıştan doğan herhangi bir soruna cevap verebilen bir sistem olmadığını ortaya koymuştur. Marksistler bu hususu, Devletler Hukukunun değişen sosyal şartlar altında tarh açısından gelişmiş bulunduğunu, böylece Devletler Hukukunun farklı unsurlarının uluslararası ilişkilerde ayrı dönemleri temsil ettiğini ifade etmek sureti ile açıklayabilirler. Fakat, bu farklı unsurlar, ya uluslararası toplumun tüm üyeleri tarafından ortak bir şekilde tanınırlar veya tanınmazlar. Kabul edilmedikleri durumlarda bunlar Devletler Hukukunda bağlayıcı bir nitelik taşımazlar ve uluslararası toplumun sadece bir bölümü tarafından kanun olarak kabul edilen iddiaları kullanan çeşitli taraflar arasında çıkan tartışma, hukuki bir tartışma olmaz artık. İlk durumda (hukuki analiz açısından en ilgi çekici olanı) çok farklı çıkarlara sahip devletler tarafından böyle çelişmeli bir sistemin kabulü, Pashukanis'in (son görüşlerine göre) Devletlerarası alandaki sınıf mücadelesinin enternasyonal hukuk alanında zıt amaçlar için kullanılan bir biçime büründüğünü ifade ederken haklı olduğu bir sırada, Korovin'in belirttiği gibi bir uzlaşma olabilir. Rappaport, Pashukanis'in görüşlerini eleştirirken, şimdilik Devletler Hukukunun sınıfsal karakter açısından homojen bir niteliğe sahip olmayıp, biri emperyalist, diğeri Sovyet Devletler Hukuku olmak üzere ve bu iki sistemin uluslararası politikadaki mücadelesini yansıtacak biçimde birbirleri ile çatışan iki ayrı çizgi teşkil etmekte olduğunu ifade etmiştir. Böyle bir ifade açık değildir, çünki «Devletler Hukukunun iki ayrı çizgisi, belki üç farklı anlamda yorumlanabilir. Birincisi, bu çizgiler ortak bir hukuk çalışması çerçevesi içinde sa-

vunulan ayrı politikalar anlamına gelebilir ki, bu takdirde Rappaport eleştirdiği Pashukanis'in ifadesini değişik bir biçimde tekrarlamış oluyordu. Veya, doğru veya yanlış, bu iki görüşün birbirlerine zıt olduğu anlamına gelir; (*) her iki halde de, bütün devletlerin yer aldığı ve tam anlamı ile bir Devletler Hukuku sistemi olmayıp, ulusal politikalarda gerçekleşen ahlâk veya adalet hükümlerinden ibarettir. Veya üçüncüsü, «bu iki Devletler Hukuku çizgisi», herbiri uluslararası toplumun bir bölümü tarafından kabul edilen ve birbirleri ile çatışan iki ayrı Devletler Hukuku anlamına gelebilir. Birbirleri ile çatışan bu normlar, tüm Devletler Hukuku sistemini kapsadığı takdirde, kitabın bu faslının başlangıcında tartışılan üçüncü görüşdeki anlamda, iç sosyal sistemlerden ayrı mütalâa edilen Devletler Hukukunu inkâr anlamına gelecekti. Bundan dolayı, birbirleri ile mücadele eden «iki ayrı Devletler Hukuku çizgisi» görüşü, bu Hukukta yer alan bütün taraflarca kabul edilen ortak belirli noktalar mevcut olduğu takdirde bir anlam ifade eder.

Gerçekten, son Sovyet teorisi, Sovyet ve kapitalist komşuları arasındaki ilişkileri (**), muhtevasında uzlaşma ve çatışma olan bir bütün olarak ve bugünkü Devletler Hukukunun sosyal kökenine göre belirlenmiş şu üç normlar grubunun bir karması olarak kabul etme eğilimindedir: a) burjuva demokratik unsurları yansıtan ve-

---

(*) Rappaport'un 1940 da olduğu gibi, 1937 deki iddiası da şöyleydi: Sovyetlerin reddettiği geleneksel Devletler Hukuku kurumları, zayıf tarafa dış güçler tarafından zorla kabul ettirilen ve sadece Devletler Hukuku adalet görüşleri çerçevesi içinde bir anlam ifade eden antlaşmalardan ibaretti. Eğer bu husus, bizatihi hukuki anlamda ele alınırsa, 1939...

(**) Bk. Antonov, op. cit. S. 72 Kojevnikov, op. cit. S. 10-11 ve Vişinski, op. cit. 1939, S. 12.

ya bunlardan daha ileri giden (Milletler Cemiyeti ve bu yoldaki diğer gelişmeler gibi) ve Sovyetler tarafından nihayet ilerici burjuva görüşlerine uygun olarak kabul edilen geleneksel Devletler Hukukunun unsurları; b) özellikle, burjuvazi dünyasında Devletler Hukukunun unsurlarını teşkil etmekle beraber, Manda yönetimi gibi Sovyeu tarafından reddedilen emperyalist kurumlar (*) ve c) Sovyet uygulaması tarafından ortaya konulan Devletler Hukukunun yeni unsurları ve Sovyetin siyasi baskısının bir sonucu olarak, artan sayıda burjuva devletleri tarafından kabul edilen (örneğin, iki rakip ekonomik sistemin adalet eşitliği prensibi, tekelci bir dış ticarete sahip olan bir devletin Ticaret delegasyonlarının özel hukuki statüsü vs.) normlar.

Bu görüş açısından ayrılan Rappaport, S.S.C.B. ve kapitalist güçler tarafından uygulanan benzer hukuk biçimlerinin varlığını bile inkâr etmiştir. Çünki, hiçbir hukuk kurumu, ilgili olduğu belirli ilişkiler dışında ve onların üstünde olarak düşünülemezdi ve geleneksel Devletler Hukukunun belirli kurumlarının reddi, Sovyetler tarafından kabul edilenlere farklı bir anlam verdi. Bundan dolayı, Rappaport egemenlik görüşünü Sovyet Devletler Hukuku içinde farklı anlamda, yani sırf biçimsel görüş açısından ileri sürmüştür, çünkü Sovyet Devletler Hukuku, kapitülasyonlar, haksız antlaşmalar vb. gibi, egemenliği geleneksel Devletler Hukukunda kısıtlayan kurumları reddetmektedir. Fakat Rappaport bile, S.S.C.B.'nin kapitalist devletlerle ilişkilerinde uyguladığı Devletler Hukukunun, sosyal muhtevalı normlara (kurallara) sahip olan sosyalist bir Devletler Hukuku olmadığını, bu hukukun burjuva demokrasisinin ilerici döneminde geliştirilen Devletler Hukuku görüşlerine esasta benzer

---

(*) Bk. Litvinof'un Milletler Cemiyetine Sovyetlerin kabulü münasebeti ile verdiği söylev, op. cit. S. 104.

olduğunu kabul etmektedir (*). Rappaport, sadece burjuva toplumunun emperyalizme doğru gelişirken, bu prensiplerin asla gerçekleştirilemeyeceğini ilâve etmektedir, bundan dolayı bu prensiplere uygun uygulamalar, sosyalist bir devletin varlığını öngörür. Fakat, Sovyet Devletler Hukukunun temel yönü burjuva demokrasisinin görüşlerinin gerçekleşmesine doğru ise, bu takdirde bu burjuva demokratik prensiplerin izleyicileri tarafından az veya çok ortak olarak uygulanan hukuk biçimleri arasında bir fark nasıl mümkün olur?

Yukardaki şekildeki ifadeler, Pashukanis'i eleştirenlerin S.S.C.B.'nin kabul ettiği ve reddettiği geleneksel Devletler Hukuku kurumları arasında bir ayırım yapma

---

(*) Antonov ve Kojevnikov, op. cit. Kojevnikov (op. cit. S. 113) S.S.C.B.'nin bütün hukuki ilişkileri, orijinleri ne olursa olsun, sosyalist bir devletin amaçlarına hizmet ettiklerinden dolayı, bunları sosyalist olarak yorumlama eğilimi göstermektedir. Vişinski ise, sadece S.S.C.B'nin Devletler Hukukuna sokmak için mücadele ettiği yeni prensipleri bu nitelikte bulmaktadır. Birinci iddia doğru kabul edildiği takdirde, kapitalist tarafların amaçlarına hizmet ettiğinden dolayı Devletler Hukukunu kapitalist olarak nitelendirmek gerekecekti. Fakat, Vişinski'nin formülü kesin ve açık değildir: Bir azınlığı teşkil eden sosyalist bir devlet, Devletlerarası toplumda mücadelesini mantıken, sosyalist ülkelerden kurulu bir devletlerarası topluma uygun yeni prensiplerin sunulması üzerinde yoğunlaştıracak, yalnız «tarafsızlar sistemi» kurallarının farklı sistemlerin bir arada barış içinde, yaşamasını mümkün kılan ve kapitalist temeller üzerinde gelişen tekelci kurallar arzu eden geleneksel görüşlere karşı olan bir uygulamayı talep edecekti. Bu iddia şüphesiz, ünlü Sovyet politikacısı Vişinski için anlamsızdır. Fakat, o bir teorisyen olarak, S.S.C.B'nin Devletler Hukukuna dahil etmek için çaba sarfettiği kuralları «sosyalist» olarak tanımlamaktadır.

ve kendilerini haklı çıkarmak için başvurdukları aşırı eğilimlerden ibarettir (*). Bu eleştiricilerin bu son kurumlar arasına sadece imtiyazları, luuslararası antlaşmaları, kapitilasyonları ve Sovyet tarafından takbih edilen diğer benzer emperyalist politika araçlarını değil, fakat örneğin sınırları dışında askeri garnizonlar bulundurmak gibi, Sovyetin 1940-41 de başvurduğu (muhakkak ki olağanüstü şartlar altında), fakat savaş öncesi dönemde devletlerarası güvenlik sisteminde uygulamaktan kaçınamadığı bir politik aracı da dahil ederlerken haklı oldukları şüphelidir. Hatta 1929-31'lerde, Korovin'in eleştiricileri, Devletler Hukukunun «salt sosyalist» yapısının (hayli çekici olmakla beraber), düşman bir dünya tarafından S.S.C.B'ye baskı ile kabul ettirilmek istenilen politikalarla pekaz ortak yanı olduğuna dair bir uyarmada bulundular. Fakat gerçekten, yeni bir sosyal sistemi temsil eden bir büyük gücün varlığı, Devletler Hukukunun geleneksel kurumlarının ve kurallarının zorlayıcı olarak kabul edilmesinden ileri gelen problemler çıkarmaktadır ortaya. Sovyet teorisyenleri arasında, bu kuralların sosyolojik yorumları kadar, biçimsel karakterleri bakımından da halâ birbirleri ile çelişki vardır. Fakat, Devletler Hukukunun uluslararasındaki asgari geçerliliği, bu kuralların yorumlarındaki çelişkiler dışında tanımlanabilir. Hatta bir burjuva teorisyeni bile, kendinin ve Sovyet hukukçularının birlikte olarak özel kurallar vasıtası ile uygulanmadıkça kısıtlanamayacak genel hukuk kuralları olarak kabul edebilecekleri temel kuralları düşünme eğiliminde olacaktır. Bu, özellikle Sovyet Devletler Hukuku görüşlerinde temel olarak kabul edilen Devletin egemenliği prensibi ele alındığı zaman doğrudur. S.S.C.B.'nin bazı geleneksel Devletler Hukuku kurumlarının, Devletin egemenliği ve ulusların eşitliği prensiplerini ihlâl etme-

---

(*) Bk. Jakovlev-Petrov, Pravda (27 nisan 1937), Rappaport (1937) ve Kojevnikov.

sı nedeni ile reddettiğini ileri sürmek (*), bu kurumları ancak onları tanıyan devletler arasında geçerli sayılacağı bir pozisyona indirgeme anlamına gelir. S.S.C.B'nin, Manda rejimi ile ilgili teorik görüşleri ile Milletler Cemiyetine girdiği zaman olduğu gibi, yeni savaş sonrası uluslararası belli başlı kurullara girmesi, bazı sömürgeci güçlerin hiç işlerine gelmeyebilirdi. Fakat, S.S.C.B'nin Milletler Cemiyeti ile başarılı bir işbirliği yapmasını önleyen onun bu teorik görüşleri değildi. Teoride, S.S.C.B. ve Milletler Cemiyetindeki müttefiklerinin mutabık oldukları Devletler Hukukunun bu prensiplerine dayandırılan bir uluslararası kollektif güvenlik sisteminin kurulması kuşkusuz mümkün olabilirdi. Çünki, aslında sömürge dünyası ile ilişkiler hususunda teorik bir anlaşmazlık yoktu ortada, fakat 1938-39 da kollektif güvenliğin başarısızlığından sorumlu olan Münih'deki politikacıların güttükleri bir politika vardı ortada. Geleceğin uluslararası düzeni için esas olan şey, anlaşmalar yolu ile kamufle edilen kuralların sayısı değildir, fakat asıl üzerinde anlaşmaya varılan bu kuralların istikrarlı olup, olmayacağı sorunudur.

Kendi sosyal yapısında radikal bir değişiklik geçiren bir devletin hak ve görevlerinde meydana gelen değişikliği açıklayan teorileri geliştirirken Sovyet Devletler Hukuku hukukçuları, daha başlangıçtan itibaren belli bir rejim ile yapılan antlaşmaların yürürlükte kalması gö-

---

(*) Bu tutumun karakteristik bir örneği, Korovin'in 1925, op. cit. S. 298 de tartıştığı Mogolistan Halk Cumhuriyeti ile yapılan antlaşmadır. Rus vatandaşlarının eski imtiyaz haklarının ilgasını isterken, Sovyet, vatandaşlarını Mogolistanda hala kullanılmakta olan ve barbarca metotlar olan eski Çin hukukuna karşı korumak istemiştir. Fakat «eşit olmayan antlaşmalar»dan kaçınmak için devrimci büyük güç, bu zalim kovuşturma ve cezalandırma metotlarına karşılık olarak başvurma gibi eşit bir uygulamayı deruhte etmiştir.

rüşüne eğilim göstermişlerdir. Bu tutum sadece, 1935 de yazdığı kitabında (clausule rebus sic stantibus) prensibini, Korovin tarafından kabul edilenden daha geniş anlamda, örneğin en zayıf bir anında Sovyet hükümetinin Almanlarla yaptığı Brest-Litovsk antlaşmasının iptali gerekçesi ile sunduğu zaman, kısa bir süre inkitaa uğradı. Bu durumda Clausule, yapılan antlaşmayı etkileyen kuvvet dengesindeki bir değişiklik olması halinde, antlaşmanın hükümsüz kalması anlamında ele alınıyor demekti. Fakat bu, Clausule'nin faşist bir saldırıyı maskelemek için kullanılan tarzda ele alınmasıydı ve böylece, 1927 denberi Pashukanis'in görüşü Sovyet basınında çok sert eleştirilere maruz kaldı.

Clausule'nın, antlaşma mükellefiyetlerinin yerine getirilmemesi ile ilgili emperyalistçe uygulanışı üzerindeki eleştiri, Sovyet-Alman saldırmazlık paktı döneminde (ki, bu dönem Batıda hatalı olarak bir Sovyet-Alman işbirliği şeklinde yorumlanmıştır) dahi devam etti. Eğer Ruslar, Brest-Litovsk antlaşması gibi bir antlaşmaya sahip olduklarından dolayı, bu antlaşmanın imzalanmasından bir buçuk yıl sonra utanç duysalardı, bu şaşırtıcı olurdu. Çünki, eğer onlar isteselerdi bu durumdaki tutumlarını hukuki biçimlere tercih edilen ahlâki prensiplerle savunabilirler veya devrim sonrası kurulan Alman hükümetini, bu hükümet tarafından kabul edilen prensiplere davet ederek savunabilirlerdi. Fakat onlar, böyle olağanüstü durumların, Devletler Hukukunun yorumunda uygulanan ölçüler olarak ve Sovyet hükümetinin yüklendiği mükellefiyetlerde hukuki bir güç olarak kullanılmasını istemediler. Devletler Hukuku gerçeği, çağdaş Sovyet teorisi tarafından tartışmasız kabul edilmiştir ve bu gerçeğin (1) devletlerin ekonomik (2) devletlerin uluslararası ilişkiler dokusuna ve bunların karşılıklı siyasi bağımlılığına, (3) Sovyet politikasında, özellikle işçi sınıfı ve diğer ilerici kesimlerde çok önemli bir rol oynayan kamu oy'undaki etkisine dayandığı kabul edilmiştir. Sadece Rappaport'un açıklamasında değil, fakat Devlet-

ler Hukuku gerçeğinde de asli rolü olan kamu oy'unun başlıca rolü oynadığı Sovyet dış politikası uygulamasına ait görüşler, Devletler Hukuku ile ilgili görüşler, Batılı hukukçuların çoğunun uluslararası Adalete veya ahlâk hükümlerine ait olarak kabul ettikleri görüşlerle örülmüştür. Yukarda Devletler Hukukunun gerçek temelleri olarak değinilen bu faktörlerden ilki ve ikincisi, devletlerarası hukuki ilişkileri güçlendirirken, S.S.C.B'nin hesaba kattığı kamu oy'u, adil olarak kabul edilen görüşlerle çeliştiği takdirde, biçimsel hukuk hükümlerine destek olmayacaktır. Sovyet Devletlerarası hukukçuları, Devletler Hukuku ve adaletin böyle bir birleşmesini nadiren vuku bulan birşey olarak kabul edeceklerdi: çünki, Sovyet hukukçularının kabul ettikleri Devletler Hukukunun herkesçe bilinen prensipleri, burjuva «Tabii Hukuk» Okulunun savunucularının geliştirdikleri biçimsel eşitlik hükümleridir. Sonuç olarak, keyfilik ile hukuk arasındaki fark sadece bir norm'un biçimsel varlığından ileri gelmeyip, bu norm'un hukukun temel prensiplerini ihtiva ettiğine dair genel bir oybirliğinin varlığını da şart koşmaktadır (emperyalist antlaşmalardaki Devletler Hukukunun muhtevasında keyfilik ve hukukun çiğnenmesi genellikle yeralırken).

Bütün tartışma, sosyalist ve sosyalist olmayan ilerici görüş arasındaki oybirliğine dayandırıldığı zaman, uluslararası ilişkiler alanında en arı burjuva demokratik görüşler olarak, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin prensibinin Devletler Hukukunda bir Adalet ölçüsü teşkil etmesi gerektiğini ifade eden görüşü izler. Rappaport, görüşlerini tüm olarak böyle bir iddiaya dayandırmaz. Ona göre, «biçimsel prensipler sosyalist devrimin öngörülen çıkarlarına yardımcı olmalıdır ve bunlar arasında bir sürtüşme, çatışma olmadığı hallerde, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin prensibine başvurma, S.S.C.B. de geniş ölçüde destek görecektir. Fakat, gerçekte S.S C.B'ni teşkil eden federe ülkelerin, ulusların kendi kaderlerini tayin prensibine, bu prensibin kendile-

rinin dayandığı ve desteklediklerı üstün değerlerle çeliştiği durumlarda başvurmaları beklenemez. Ciddi çatışmaların mevcut olduğu durumlarda, sosyal tek'e tekabül eden bir ulusal kültür bölünmesi vardır, böylece bu bölünmenin üstünlüklerine dayandırılan herhangi bir görüş, ulusal bağımsızlık olarak ifade edilebilir. Bundan dolayı, bu prensibin (Rappaport'un formülünde olduğu gibi), mevcut Devletler Hukuku kurallarına üstünlük tanımak sureti ile pratik olarak uygulanması iki grupta mütalâa edilebilir: (a) ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri prensibine başvurmanın liberal veya sosyalist görüşler tarafından bir gerileme olarak kabul edilmeyecek durumlarda ve (b) örneğin, meydana gelen bir sınır sorununda taraflar arasında sosyal adalet ölçülerine dair bir anlaşmazlık çıkması halinde, çoğunluk kararına başvurma, en kolay uzlaşma yolu olarak belirir. Fakat S.S.C.B., ulusların kaderlerini tayin etme prensibini uygulaması ile kendi uluslararası politik gücünü etkilemediği durumlarda, kuşkusuz ulusal talebi destekleyecektir, çünki o böylece ideolojik etkisini, özellikle küçük ülkeler üzerindeki ideolojik etkisini, güçlendirmiş oluyordu.

S.S.C.B. ile diğer büyük güçlerin muhtemel tutumları arasındaki pratik fark bundan dolayı, S.S.C.B'nin sömürge ülkeleri ve Avrupanın küçük ülkeler halkları üzerindeki etkisine, genel siyasi etkinin önemli bir dayanağı olarak özel bir önem vermesinden ileri gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı arifesindeki Sovyet Devletler Hukuku görüşlerine bir göz atarsak, S.S.C.B. ile sosyalist olmayan devletler arasında geçerli bir Devletler Hukuku sistemi (*) için, geleneksel kuralların, (1) sadece kapitalist

---

(*) Rappaport (op. cit. 1940, S. 145) şu veya bu nedenlerle federe olmayı tercih etmeyen sosyalist devletler arasında ve «burjuva devletlerin özel tipini teşkil eden, örneğin Mogolistan Halk Cumhuriyeti» gibi sosyalist olmayan fakat sosyalist bir geleceğe hazırlanan devletler

sisteme uyan, fakat şimdi artık tekelci bir anlamı kalmamış olan bütün kuralların ve (2) sosyalist ve sosyalist olmayan ilerici görüşlerle bağdaşamayan Devletlerarası Adalet görüşleri ile, özellikle devletlerin eşitliği ve bağımsızlık prensipleri ile çelişen uluslararası antlaşmalardaki hükümlerin, mümkün olduğu kadar tasfiyesi açısından bir tetkike tabi tutulması gerekmektedir. Tasfiye edilmesi gereken kuralların ilk bölümü üzerinde, Sovyet görüş açısı ile, daha önce değindiğimiz Sir John Fisher Williams'ınkiler arasında esasta bir fark yoktur. Bu kuralların ikinci bölümü ise mevcut antlaşma hükümlerini, sadece kapitalist bir toplumda uygulanabilen ve bu toplum içinden zuhur eden prensiplerin üstü kapalı olarak kabul edilmesi tehlikesi ile, S.S.C.B'nin «uluslararası geleneğe» karşı muhalefetinde belirtmiş olduğu bir kaynak olarak, Devletler Hukukunun temel kaynağı olarak kabul etmemiştir. Sovyetler dışındaki ilerici hukuk görüşünün Sovyet görüşü üzerinde tartıştığı husus, Sovyetlerin daha başlangıçtan itibaren, Devletin egemenliği üzerinde ileri sürdüğü görüşlerdir.

Bu egemenliğin, devletlerin keyfi politikaları sonucu doğabilecek savaşları önleme uğruna kısıtlanması, birçok Batılı hukukçularca daha güçlü bir barış düzeni için esaslı bir unsur olarak kabul edilmektedir. Son dönem sırasında, daha savaştan önce S.S.C.B, kendi kuvvetlerini saldırı savaşlarını önleme amacına yönelmiş bir sistemin emrine vermeğe hazır olduğunu ilân ederken, uluslararası toplumun üyelerinin iç sistemlerini kendi ölçülerine göre şekillendirmek uğruna özgürlüklerini kısıtlayacak herhangi bir Devletler Hukuku görüşünü reddediyordu.

Korovin, daha 1925 yılında «Sovyet Cumhuriyet, kapitalizm denizinde Komünist bir ada olarak kalma du-

---

arasında uygulanan bir «sosyalist Devletler Hukuku» görüşünü de sunmaktadır. Bu görüşün uygulama imkânı şimdilik önemsizdir.

rumunu muhafaza ettiği sürece, Sovyet devlet egemenliğinin herhangi bir şekilde kısıtlanmasının, onun varlığına karşı olan ekonomik ve politik prensiplere ve bu prensiplerce yönetilen sosyal gruplara imtiyaz tanınmasına yolaçacağını» beyan ediyordu. Şurası açıktır ki, böyle şartlar altında küçük ülkelerin haklarının, kendi rejimlerini seçme hakkının «uluslararası düzen» bahanesi ile kısıtlanması, kapitalizmin ihyasından çok, sosyalist devrimleri önleme amacına ve böylece, S.S.C.B'nin güvenilir dostlarının sayılarını azaltmaya yönetilecekti. 1940 da Rappaport, Batılı hukukçuların devlet egemenliği prensibi ve büyük güçler uygulaması yerine (Münih usulü), barışçı değişikliğin bir şartı olarak mütalâa edilen «devletlerin kendi rejimlerini seçme» prensibini gözden düşürme eğilimlerine hücum etti. Daha baştanberi, Devletler Hukuku alanında Sovyet devlet egemenliği görüşü, ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme prensibi ile açık, seçik belirmiştir. Sovyet Devletler Hukuku görüşleri üzerine öğrenim yapan Sovyet olmayan öğrencilerin çoğunluğunca paylaşılan bu müşahade, hukuk teorisi açısından yanlış olabilir: Devletler Hukuku başka şeydir, Devletler Hukukunun konusuna girmeyen ve bağımsız devlet olmak için ileri sürülen ulusal bir siyasi talep başka şeydir. Sovyet teorisinde (hukuki değil, sosyolojik) bu iki görüş birbirleri ile, sosyal ve ulusal kurtuluş arasındaki iç ilişki (genellikle doğu Avrupa ve Asyada görülen) ve kapitalizmin emperyalist aşamasında kapitalizmin bu her iki durumla olan çelişkileri dolayısı ile yanyana yer alırlar. Sübjektif amaçları ne olursa olsun, kısıtlı devlet egemenliği taraftarlarının dünyanın teslimiyeti, tabi olması gibi görüşlerden, ülkelerin kendi rejimlerini seçme hakkında helese küçük ülkeler ve sömürge halklarının bağımsızlığı seçme haklarından fedakârlık yaparak, onları büyük sermayedar tekeline terketme isteklerinden kuşku duyulur. Bazı uluslararası federasyon taraftarlarının, bu Sovyet kuşkularını doğrulayacak görüşlere sahip oldukları inkâr edilemez.

Yukardaki görüşe, küçük ülkelerin gerek bağımsızlık şartlarının yokolduğu ve gerekse bu ülkeler daha büyük üniteler içinde birleşemedikleri takdirde güçlü komşularına (örneğin, S.S.C.B. gibi) tabi kılınmaya zorlanacakları ileri sürülerek itiraz edebilirler. Fakat Sovyet bunu, «mademki bu büyük ünitelere doğru birleşmeler kaçınılmaz bir durumdur ve ulusal uygarlığa dayanan geleceğin kesinlikle tayini söz konusudur, o halde devlet egemenliğinin ve ulusların kendi kaderlerini tayin (self determinasyon) hakkının tanınması hususunun onların «egemenlik» haklarından kendi istekleri ile vazgeçecekleri bir sisteme bağlanmayı tercih etmelerinden önce yer alması gerekir,» şeklinde cevaplandıracaktır. Bu görüşe, birbirlerine kollektif güvenlik antlaşmaları ve ticari ilişkilerle bağlı çok sayılı bir enternasyonal sistemin yerleşmesi ile sonuçlanacağı ileri sürülerek itiraz edilebilir. Buna karşı ise, tarihi bir geçiş döneminde, dünya savaşları zincirine karşı her sistem kendine özgü temelleri üzerinde evrensellik kurmak için çaba sarfettiği takdirde, böyle bir sistemin tek alternatif olduğu ileri sürülerek cevap verilir. 1934 de Litvinof, S.S.C.B.'nin değişik politik ve sosyal sistemlere sahip diğer devletlerle işbirliğinin şartlarını şöyle tanımladı: «birincisi, birbirleri ile işbirliğine giren her devlete tanınan özgürlüğün genişliği... bu devletin kişiliği ve seçtiği sosyal ve ekonomik sistem -diğer bir deyim ile işbirliğine giren devletlerin karşılıklı olarak birbirlerinin iç işlerine müdahale edilmezlik ve ikincisi, ortak amaçların varlığı.» İkinci şart, herhangi bir enternasyonal düzen elverdiği ölçüde bir dereceye kadar yerine getirilmelidir.

Fakat, birinci şart yerine getirilmeden ve insan uygarlığının çeşitli bölümlerinin organik gelişmesi sonucu, ulusların kendi kaderleri üzerinde karar verebilmeleri usulüne, geleceğin özlenen sosyal temelleri olarak başvurma sistemi yerleşmeden önce, böyle bir düzeni şimdikinden daha yüksek çapta ulusal onaya dayandırmaya çalışan bir kimse, her iki tarafın müdahalesi ile karşı karşıya kalacağını bilmelidir.

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ ANAYASASI

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BÜNYE

Madde 1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği işçilerin ve köylülerin sosyalist devletidir.

Madde 2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin siyasal temelini, büyük toprak ve sermaye sahipleri iktidarının devrilmesi sonucunda işçi diktatörlüğünün zaferi sayesinde büyümüş ve kuvvetlenmiş olan İşçi Temsilcilerinin Sovyetleri (1) teşkil eder.

Madde 3. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde şehir ve köy işçileri, İşçi Temsilcileri Sovyetlerinin şahsında, bütün iktidara sahiptirler.

Madde 4. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ekonomik temelini, kapitalist ekonomi sisteminin arıtılması, üretim araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılması ve insanın insan tarafından sömürülmesinin yok edilmesi üzerine kurulmuş olan sosyalist ekonomi sistemi ve üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti meydana getirir.

Madde 5. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde

---

(1) Meclisleri.

mülkiyet ya bütün halkın malı olan devlet mülkiyeti, ya da kollektif çiftlikler ve kooperatif birliklerin malı olan kooperatif ya da kollektif çiftlik mülkiyeti şeklindedir.

Madde 6. Toprak, toprak altı, sular, ormanlar, büyük tezgâhlar, fabrikalar, kömür madenleri, demiryolları, hava ve su yoluyla taşıma, bankalar, her türlü ulaştırma, devlet tarafından kurulmuş olan devlet çiftlikleri, makine ve traktör istasyonları, ve benzeri gibi büyük tarım teşebbüsleriyle belediye teşebbüsleri ve şehirlerde ve endüstri merkezlerinde konutların bütün çoğunluğu devlet mülkü, yâni. bütün halkın malıdır.

Madde 7. Kollektif çiftliklerde ve canlı veya cansız hayvanları ile kooperatif teşekküllerinde ortak teşebbüsler, kollektif çiftlikler ve kooperatif teşekkülleri tarafından yapılan üretim ve bunların ortak binaları kollektif çiftlikler ve kooperatif teşekküllerinin ortak sosyalist mülklerini meydana getirir.

Her kollektif çiftliğe mensup her aile ortak kollektif çiftlik temel gelirinden başka, tarımsal dağıtım kuralları-na uygun olarak, bitişik küçük bir topraktan faydalanabileceği gibi bu toprak üzerinde kendine mahsus yardımcı bir iktisade, bir eve, sığır, kümes hayvanları ve küçük tarımsal malzemeye de sahiptir.

Madde 8. Kollektif çiftliklerin işgâl ettikleri toprak onlara bedelsiz ve süresiz, yâni sürekli olarak, verilmiştir.

Madde 9. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde ana ekonomi şekli olan sosyalist ekonomi sistemi yanında, kanun, köylülerin ve küçük sanat erbabının, kişisel çalışmaya dayanan ve diğerlerinin çalışmasını sömürmeyen küçük çapta özel ekonomiye izin verir.

Madde 10. Yurttaşların gelir ve arttırmaları, konutları ve yardımcı ve ekonomileri, evin günlük eşyası, kişisel eşya üzerinde özel mülkiyet hakları ile yurttaşların özel mülke tevarüs hakları kanunun himayesi altındadır.

Madde 11. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ekonomik hayatı, toplumsal servetin artması, işçilerin maddi ve kültürel seviyelerinin gittikçe gelişmesi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin egemenliğinin korunması ve savunma gücünün arttırılması amacıyla millî iktisat devlet plânı yoluyla belirtilir ve yönetilir.

Madde 12. Sovyet Sosyalis Cumhuriyetler Birliğinde iş, çalışmaya erkli her yurttaş için, «çalışmayan yemez» ilkesine uyan bir görev ve şereftir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde, «Herkesten yeteneğine göre, herkese çalışmasına göre» sosyalist ilkesi gerçekleşir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET BÜNYESİ

Madde 13. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği haklarda eşit Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin özgürce kabul ettikleri birlik temeline dayanan federal bir devlettir. Bu Cumhuriyetler şunlardır:

Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti,
Ukranya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Litvanya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Moldavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Latvia Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Tacik Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Ermeni Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,
Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti,

Madde 14. Aşağıdakiler, iktidarın yüksek uzuvlarının ve devletin idarî uzuvlarının şahsında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin yetkileri içindedir:

a) Milletlerarası münasebetlerde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini temsil, diğer devletlerle anlaşmalar yapma, onaylanması ve bozulması, Birlik Cumhuriyetlerinin (2) yabancı devletlerle olan münasebetlerini düzenleyen genel yönetimi tesbit;

b) Savaş ve barış sorunları;

c) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine yeni cumhuriyetler alınması;

d) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasının uygulanmasının denetlenmesi ve Birlik Cumhuriyetler Anayasalarının Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasına uygunluğunu sağlayan tedbirlerin alınması;

e) Birlik Cumhuriyetleri arasında hudut değişmelerinin onaylanması;

f) Birlik Cumhuriyetlerinde yeni Bağımsız Cumhuriyetler ve Bağımsız Bölgeler kurulmasının onaylanması;

g) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin savunmasını düzenleme ve Birlik Cumhuriyetleri askerî kuvvetlerine hâkim ana ilkelerin tesbiti;

h) Devlet tekeli esasına dayanan dış ticaret;

i) Devlet güvenliğinin korunması;

j) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin millî ekonomi plânlarının tesbiti;

k) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin tek bütçesinin ve bütçe faaliyet raporunun onaylanması; Birlik Cumhuriyetleri ve bölgesel bütçelere girecek vergi ve gelirin tesbiti;

l) Bankaların, endüstrel ve tarımsal kurum ve teşebbüslerin ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğini ilgilendiren ticarî teşebbüslerin yönetil-

---

(2) *Federe cumhuriyetler.*

mesi; Birlik Cumhuriyetleri yönetimi altındaki endüstri ve bayındırlığın genel yönetimi;

m) Ulaştırmanın ve posta, telgraf ve telefon işlerinin yönetimi;

n) Para usulü ve kredinin yönetimi;

o) Devlet sigortalarının düzenlenmesi;

p) Ödünç verme;

q) Topraktan faydalanma hakkı, toprak altı, ormanlar ve suların kullanılmasındaki ilkelerin tesbiti;

r) Eğitim ve kamu sağlığı alanlarında ana ilkelerin tesbiti;

s) Millî ekonomi istatistiği için tek bir yöntemin kurulması;

t) İş kanunu ilkelerinin konması;

u) Yargı sistemi ve yargı yönetimiyle ceza ve medeni kanunu ilgilendiren ilkelerin tesbiti;

v) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlığı ve yabancıların hukuku ile ilgili kanun çıkarma;

w) Evlilik ve aile ile ilgili kanunların ana ilkelerinin tesbiti;

x) Genel af ilânı.

Madde 15. Birlik Cumhuriyetlerin egemenliği ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Anayasasının 14'üncü Maddesinde yazılı çerçeveyle sınırlıdır. Bu sınırlar dışında her Birlik Cumhuriyetini bağımsız olarak yürütür. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Cumhuriyetlerinin egemen haklarını korur.

Madde 16. Her Birlik Cumhuriyetinin, Cumhuriyetin özelliklerini hesaba katan ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasına bütünüyle uygun bir Anayasası vardır.

Madde 17. Her Birlik Cumhuriyetinin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinden serbestçe çıkmak hakkı vardır.

Madde 18. Birlik Cumhuriyetlerinin ülkeleri rızaları dışında değiştirilemez.

Madde 18 a) Her Birlik Cumhuriyetinin yabancı devletlerle doğrudan doğruya bağ kurma ve anlaşma imzalama ve diplomatik ve konsolosluk temsilcileri alıp verme hakları vardır.

Madde 18. b) Her Birlik Cumhuriyetinin kendine mahsus askerî kuvveti vardır.

Madde 19. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği kanunlarının bütün Birlik Cumhuriyetleri ülkesinde eşit kuvveti vardır.

Madde 20. Bir Birlik Cumhuriyeti kanunu ile federal kanun arasında karşıtlık olduğu zaman Federal kanun üstündür.

Madde 21. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği için bir Federal yurttaşlık kurulmuştur.

Herhangi bir Birlik Cumhuriyetinin yurttaşı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin yurttaşıdır.

Madde 22. Rusya Sovyet Fedaratif Sosyalist Cumhuriyeti, Başkiristan, Buryat — Mogolistan, Dağistan, Kabardinya — Balkar, Karelya, Komi, Mari — Mordavya, Kuzey Ossetya, Tatar, Udmurt, Çeçeno — İnguş, Çuvaş ve Yakut Bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ve Adigey, Gorni Altay, Yahudi, Kalmuk, Karaçay — Çerkez, Tuva ve Hakas Bağımsız Bölgelerini içine alır.

Madde 23. Kaldırıldı.

Madde 24. Nahiçevan Bağımsız Sovyet Sosyalist

Cumhuriyeti ile Nagorni — Karabağ Bağımsız Bölgesi Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlıdır.

Madde 25. Abhazia Bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Güney Ossetia Bağımsız Bölgesi Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlıdır.

Madde 26. Karakalpak Bağımsız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlıdır.

Madde 27. Gorni Badakşan Bağımsız Bölgesi Tacik Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine bağlıdır.

Madde 28. Birlik Cumhuriyetlerine bağlı bölge ve toprakların yönetilmesi ve toprak bünyesi ile ilgili sorunların çözümü Birlik Cumhuriyetlerinin yetkileri içindedir.

Madde 29. Kaldırıldı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİ BİRLİĞİ DEVLETİ İKTİDARININ YÜKSEK UZUVLARI

Madde 30. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği devlet iktidarının en yüksek uzvu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Yüksek Meclisidir (Verkhovni Sovyet).

Madde 31. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Yüksek Meclisi, Anayasasının 14'üncü Maddesine göre, S.S.C.B. Yüksek Meclisine sorumlu S.S.C.B Yüksek Meclisi Presidyumu, S.S.C.B. Bakanlar Kurulu ve S.S.C.B. Bakanlıkları gibi S.S.C.B. uzuvlarının yetkileri içinde olmayan konuları yönetir.

Madde 32. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yasama yetkisini tek başına Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi kullanır.

Madde 33. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi iki Meclisten birleşiktir: Birlik Meclisi (Sovyet Soyuza) ve Milliyetler Meclisi (Sovyet Natsionalnostei).

Madde 34.(Birlik Meclisi 300.000 nüfusa bir millet-

vekili temeline göre seçim bölgelerinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşları tarafından seçilir.

Madde 35. Milliyetler Meclisi her Birlik Cumhuriyeti için 25, her Bağımsız Cumhuriyet için 11, her Bağımsız Bölge için 5 ve her Millî Bölge için 1 milletvekili olmak üzere, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşları tarafından Birlik ve Bağımsız Cumhuriyetlerde, Bağımsız Bölgelerde ve Millî Bölgelerde seçilir.

Madde 36. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi dört yıl için seçilir.

Madde 37. Yüksek Meclisin Birlik Meclisi ile Milliyetler Meclisinden bileşik olan iki Meclisi hak ve yetkiler bakımından eşittir.

Madde 38. Kanun teklifi teşebbüsüne eşit derecede Birlik Meclisi ve Milliyetler Meclisi maliktirler.

Madde 39. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin her iki Meclisinin basit çoğunluğunun oyunu alan her kanun kabul edilmiş sayılır.

Madde 40. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisince kabul edilmiş olan kanunlar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Yüksek Meclisi Presidyum Başkan ve Sekreterinin imzası ile Birlik Cumhuriyetlerinin dillerinde yayınlanır ve ilân olunur.

Madde 41. Birlik Meclisi ve Milliyetler Meclisi toplantıları aynı zamanda başlar ve aynı zamanda sona erer.

Madde 42. Birlik Meclisi, Birlik Meclisi Başkanını ve dört Başkan Yardımcısını seçer.

Madde 43. Milliyetler Meclisi, Milliyetler Meclisi Başkanını ve dört Başkan yardımcısını seçer.

Madde 44. Birlik Meclisi ve Milliyetler Meclisi Baş-

kanları Meclislerinin oturumlarını yönetir ve iç tüzüklerin uygulanmasını gözetirler.

Madde 45. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin, iki Meclisinin ortak oturumlarına sıra ile Birlik Meclisi ve Milliyetler Meclisi Başkanları başkanlık eder.

Madde 46. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi yılda iki defa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclis Presidyumu Başkanı tarafından toplantıya çağırılır.

Olağanüstü toplantılara çağrı, kendi teşebbüsü ile yahut Birlik Cumhuriyetlerinden birinin isteği üzerine, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclis Presidyumu Başkanı tarafından yapılır.

Madde 47. Birlik Meclisi ile Milliyetler Meclisi arasında aykırılık halinde mesele, iki taraftan eşit olarak kurulmuş bir uzlaştırma komisyonuna bırakılır. Uzlaştırma komisyonu bir anlaşmaya varamazsa yahut kararı Meclislerden birini memnun etmezse, mesele iki Meclis tarafından bir defa daha incelenir. İki Meclis birlikte bir karar alamazsa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi Presidyumu, Yüksek Meclisi fesheder ve yeni seçim emrini verir.

Madde 48. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi iki Meclisin birlikte oturumunda aşağıdaki biçimde bileşik Yüksek Meclis Presidyumunu seçer: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Presidyumu Başkanı, onaltı Başkan Yardımcısı, bir Presidyum Sekreteri ve onbeş Yüksek Meclis Presidyum üyesi.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclis Presidyumu bütün faaliyetinden Yüksek Meclis önünde sorumludur.

Madde 49. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclis Presidyumu:

a) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisini toplantıya çağırır;

b) Kararnameler yayınlar;

c) Yürürlükte bulunan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kanunlarını yorumlar;

d) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisini Anayasanın 47'inci Maddesine göre feshеder ve yeni seçimi tesbit eder.

e) Kendi teşebbüsü ile yahut Birlik Cumhuriyetlerinden birinin isteği üzerine halk oyuna (referandum) başvurur;

f) Kanuna uygun olmadıkları takdirde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Birlik Cumhuriyetleri Başkanlar Kurulu kararname ve emirlerini iptâl eder;

g) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin toplantı devreleri arasında, sonra Yüksek Meclisin onaylaması kaydıyla, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanının teklifi üzerine Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlarının işlerine son verir ve onları tayin eder;

h) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin nişanları (sertifika ve madalya) ve şeref ünvanlarını ihdas eder;

i) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği nişanlarını ve şeref ünvanlarını tevcih eder;

j) Özel af hakkını kullanır;

k) Askeri, diplomatik ve diğer rütbeleri ihdas eder;

l) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği silâhlı kuvvetleri yüksek kumandanını tayin ve azleder;

m) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin toplantı devreleri arasında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine karşı askerî tecavüz vukuunda yahut taarruza karşı birlikte savunma halinde milletlerarası anlaşmaların uygulanmasının gerekli kıldığı hallerde savaş ilân eder;

n) Genel ya da bölgesel seferberliği ilân eder;

o) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin milletlerarası anlaşmalarını onaylar;

p) Yabancı memleketlerde oturan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği elçilerini tayin eder ve geri çağırır;

q) Yabancı memleketlerden nezdine gönderilen diplomasi temsilcilerinin itimatnamelerini ve geri çağırma mektuplarını kabul eder.

r) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin savunması ya da devletin sükün ve emniyetinin korunması için çeşitli bölgelerde veya S.S.C.B.'nde sıkı-yönetim ilân eder.

Madde 50. Birlik Meclisi ve Milliyetler Meclisi her Meclisin milletvekillerinin yetki kâğıtlarını tetkikle görevli komisyonları seçer.

Seçim Tetkik Komisyonunun isteği üzerine Meclisler Milletvekillerinin seçimlerini onaylamağa veya iptâle karar verirler.

Madde 51. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi, gerekli gördüğü takdirde, herhangi bir mesele için inceleme komisyonları kurar.

Bütün kurumlar ve memurlar bu komisyonların is-

teklerine hareket etmek ve gerekli evrak ve belgeleri göstermekle yükümlüdürler.

Madde 52. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin görev süresi sonunda veya bu sürenin bitiminden evvel feshi halinde, yeni seçilen Yüksek Meclis tarafından yeni bir Presidyum seçilinceye kadar, eski Presidyum görevinde devam eder.

Madde 54. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin görev süresi son bulduğu yahut bu devrenin bitiminden evvel feshedildiği takdirde, Yüksek Meclis Presidyumu, sürenin bitiminden veya fesih tarihinden itibaren en geç iki ay zarfında yeni seçimi tesbit eder.

Madde 55. Yeni seçilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi seçimden itibaren en geç üç ay zarfında toplantıya çağrılır.

Madde 56. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi birlikte toplantı halinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin hükûmeti olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Bakanlar Kurulunu kurar .

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRLİK CUMHURİYETLERİ DEVLET İKTİDARININ YÜKSEK UZUVLARI

Madde 57. Birlik Cumhuriyetinde devlet iktidarının en yüksek uzvu Cumhuriyetin Yüksek Meclisidir.

Madde 58. Birlik Cumhuriyetinin Yüksek Meclisi dört yıl için Cumhuriyetin yurttaşları tarafından seçilir. Temsil kuralları Birlik Cumhuriyetinin Anayasasıyla tayin olunur.

Madde 59. Birlik Cumhuriyetinin Yüksek Meclisi Cumhuriyetin tek yasama uzvudur.

Madde 60. Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclisi:

a) Cumhuriyetin Anayasasını kabul ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasının 16'ncı Maddesine göre tâdil eder;

b) Kendisine bağlı Bağımsız Cumhuriyetlerin Anayasalarını onaylar ve bunların sınırlarını tayin eder;

c) Millî ekonomi plânını ve Cumhuriyet bütçesini onaylar ve ekonomik yönetim bölgeleri kurar;

d) Birlik Cumhuriyeti yargı uzuvları tarafından

mahkûm edilmiş olan yurttaşlar lehine genel ve özel af hakkını kullanır.

Madde 61. Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclisi, Birlik Cumhuriyeti Yüksek Presidyumu Başkanı, Başkan Yardımcıları, Presidyum Sekreteri ve üyelerinden bileşik olan Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclis Presidyumunu seçer.

Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclis Presidyumunun yetkilerini Birlik Cumhuriyetinin Anayasasını tayin eder.

Madde 62. Oturumları yönetmek için Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Başkan ve Başkan Yardımcısını seçer.

Madde 63. Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclisi, Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunu tayin eder.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİNİN DEVLET İDARESİ UZUVLARI

Madde 64. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin devlet iktidarının en yüksek yürütme ve yönetim uzvu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kuruludur.

Madde 65. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Bakanlar Kurulu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisine karşı sorumludur ve faaliyeti hakkında Yüksek Meclise hesap verir; Yüksek Meclis toplantıları arasında Yüksek Meclis Presidyumuna karşı sorumludur.

Madde 66. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu, yürürlükteki kanunlar temeline göre ve bu kanunların onaylanması için, kararnameler ve emirler çıkarır ve kanunların onaylanmasını denetler.

Madde 67. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulunun kararnameleri ve emirleri bütün Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği topraklarında yürürlüktedir.

Madde 68. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu:

a) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Federal Bakanlar Kurulu ve Birlik Cumhuriyetlerinin Bakanlar Kurulunun ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kuruluna bağlı diğer ekonomik ve kültürel kurumların birliğini sağlar ve faaliyetini yönetir;

b) Millî ekonomi plânı ve devlet bütçesinin uygulanması ve para sistemiyle kredinin sağlamlaştırılması için tedbirler alır;

c) Kamu düzeni, devlet menfaati ve yurttaşların hukukunun korunmasını sağlamak için tedbirler alır;

d) Yabancı devletlerle münasebet alanında genel yönetimden sorumludur;

e) Her sene fiili askerlik hizmetine çağrılacak yurttaşların sayısının tesbitinden ve yurdun silâhlı kuvvetlerinin genel yönetiminden sorumludur.

f) Gerekli gördüğü takdirde, ekonomik ve kültürel sahalar ve savunma teşkilâtı için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kuruluna bağlı özel Komiteler ve Genel Müdürlükler kurar.

Madde 69. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulunun Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yetkililerine giren ve yönetim ve ekonomi ile ilgili hususlarda, Birlik Cumhuriyetleri Bakanlar Kurullarının verdikleri kararnameleri geriye bırakma ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlarının emir ve yönergesini iptal etme hakkı vardır.

Madde 70. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi tarafından aşağıdaki şekilde teşkil olunur:

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Birinci Başkan Yardımcısı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcıları;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanları;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Devlet Plânlama Komitesi Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Devlet Çalışma ve Ücret Komitesi Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Devlet Fen ve Teknik Komitesi Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Devlet İnşaat Komitesi Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Devlet Güvenlik Komitesi Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu İdare Meclisi Başkanı;

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Merkezi İstatistik Dairesi Başkanı.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kuruluna Birlik Cumhuriyetleri Bakanlar Kurulu Başkanları, görevleri gereğince, dahildirler.

Madde 71. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükûmeti yahut Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi üyelerinin biri tarafından sorulan soruya en geç üç

gün içinde sorunun sorulduğu Mecliste sözle veya yazıyla cevap vermekle yükümlüdür.

Madde 72. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu Birlik yetkilerine dahil devlet idaresi şubelerini yönetir.

Madde 73. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu her Bakanlığın yetki sınırları içinde, yürürlükteki kanunlar ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu kararnameleri temeline dayanarak bu kanun ve kararların yürütülmesi yolunda emirler ve yönerge verir ve bunların yürütülmesini denetler.

Madde 74. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlıkları ya Federal veya Birlik Cumhuriyetlerdendirler.

Madde 75. Federal Bakanlıklar gerek doğrudan doğruya, gerek kendi kurdukları uzuvlar yoluyla üzerlerine aldıkları devlet idaresi şubesini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin bütün toprakları üstünde yönetirler.

Madde 76. Federal Cumhuriyet Bakanlıkları, kaide olarak, Birlik Cumhuriyetlerinde aynı ismi taşıyan Bakanlıklar vasıtasiyle üzerlerine aldıkları idare şubelerini ve doğrudan doğruya ancak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclis Presidyumunca onaylanmış olan bir cetvele dayanarak, belirli ve sınırlı teşebbüsleri yönetirler.

Madde 77. Federal Bakanlıklar şunlardır:

Uçak Endüstrisi Bakanlığı;
Dış Ticaret Bakanlığı;
Ticaret Filosu Bakanlığı;
Savunma Endüstrisi Bakanlığı;
Demiryolları Bakanlığı;
Radyo Mühendisliği Bakanlığı;

Orta Derecede Makina İnşaatı Endüstrisi Bakanlığı;
Gemi İnşaatı Bakanlığı;
Nakliye İnşaatı Bakanlığı;
Kimyevî Endüstri Bakanlığı;
Elektrik Enerjisi İstihsal Merkezleri Bakanlığı.

Madde 78. Birlik Cumhuriyeti Bakanlıkları şunlardır:

İçişleri Bakanlığı;
Yüksek Öğretim Bakanlığı;
Jeolojik Araştırma ve Toprak - altı Zenginlikleri Koruma Bakanlığı;
Devlet Kontrol Bakanlığı;
Kamu Sağlığı Bakanlığı;
Dış İşleri Bakanlığı;
Savunma Bakanlığı;
Ulaştırma Bakanlığı;
Ziraat Bakanlığı;
Devlet Çiftlikleri Bakanlığı;
Maliye Bakanlığı;
Tahıl Bakanlığı.

ALTINCI BÖLÜM

BİRLİK CUMHURİYETLERİ DEVLET İDARESİ UZUVLARI

Madde 79. Devlet iktidarının ve Birlik Cumhuriyetinin en yüksek yürütme ve yönetme uzvu Birlik Cumhuriyetinin Bakanlar Kuruludur.

Madde 80. Birlik Cumhuriyetleri Bakanlar Kurulu Birlik Cumhuriyetinin Yüksek Meclisine ve Birlik Cumhuriyeti Yüksek Meclis toplantıları arasında Yüksek Meclis Presidyumuna karşı sorumludur ve faaliyetinden bu Meclise ve bu Presidyuma hesap verir.

Madde 81. Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde ve Birlik Cumhuriyetinde yürürlükteki kanunlar ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılmış olan kararnamelere göre kararnameler çıkarır ve bunların yürütülmesini denetler.

Madde 82. Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun Bağımsız Cumhuriyetler Bakanlar Kurulunun kararnamelerini geri bırakma ve Toprak, Bölge ve Bağımsız Bölge İşçi Milletvekilleri Meclislerinin Yürütme Komitelerinin kararlarını iptâl etmek hakkı vardır.

Madde 83. Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Birlik Cumhuriyetinin Yüksek Meclisi tarafından aşağıda yazılı surette teşkil olunur:

Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı;

Bakanlar Kurulu Birinci Başkan Yardımcısı
Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcıları
Bakanlar;

Devlet Planlama Komisyonu Başkanı Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Devlet İnşaat ve Mimari Komitesi Başkanı Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Devlet Güvenlik Komitesi Başkanı.

Madde 84. Birlik Cumhuriyeti Bakanları, Birlik Cumhuriyetinin yetkileri içindeki devlet idaresi şubelerini yönetirler.

Madde 85. Birlik Cumhuriyeti Bakanları karşılıklı Bakanlıkların yetkileri içinde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Birlik Cumhuriyeti kanunları, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararnameleri ve Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu karar ve emirleri çerçevesi içinde ve bu kanun ve kararların yürütülmesi hususunda emir ve yönerge verir.

Madde 86. Birlik Cumhuriyeti Bakanlıkları Birlik Cumhuriyeti veya Federal Bakanlıklardır.

Madde 87. Her Birlik Cumhuriyeti Bakanlığı kendine verilmiş olan devlet idaresi şubesini yönetir ve hem Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna, hem de karşılıklı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Birlik Cumhuriyeti Bakanlığına bağlıdır.

Madde 88. Her Cumhuriyet Bakanlığı kendine verilmiş olan devlet idaresi şubesini yönetir ve doğrudan doğruya Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna bağlıdır.

Madde 88 — a) Ekonomik yönetim bölgelerindeki Ekonomi Meclisleri kendilerine verilmiş olan ekonomik faaliyeti yönetir ve doğrudan doğruya Birlik Cumhuriyeti Bakanlar Kuruluna bağlıdır.

Ekonomik yönetim bölgelerindeki Ekonomi Meclisleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Birlik Cumhuriyeti kanunlarına uygun olarak ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bakanlar Kurulu ile Birlik Cumhuriyetler Bakanlar Kurulu karar ve yönergesi çerçevesinde karar ve yönerge verir.

YEDİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZ SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLERİN DEVLET İKTİDARI YÜKSEK UZUVLARI

Madde 89. Bağımsız Cumhuriyette devlet iktidarının en yüksek uzvu Bağımsız Cumhuriyetin Yüksek Meclisidir.

Madde 90. Bağımsız Cumhuriyetin Yüksek Meclisi, Bağımsız Cumhuriyet Anayasası tarafından tesbit edilen temsil kurallarına göre dört yıl için, Bağımsız Cumhuriyetin yurttaşları tarafından seçilir.

Madde 91. Bağımsız Cumhuriyetin Yüksek Meclisi Bağımsız Cumhuriyetin tek yasama uzvudur.

Madde 92. Her bağımsız Cumhuriyetin, Bağımsız Cumhuriyetin özelliklerini nazarı itibara alan ve Birlik Cumhuriyeti Anyasasına bütünüyle uygun olarak düzenlenmiş bulunan bir Anayasası vardır.

Madde 93. Bağımsız Cumhuriyet Yüksek Meclisi, Bağımsız Cumhuriyet Yüksek Meclis Presidyumunu seçer ve kendi Anayasasına uygun olarak, Bağımsız Cumhuriyet Bakanlar Kurulunu tayin eder.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DEVLET İKTİDARI BÖLGESEL UZUVLARI

Madde 94. Toprak, Bölge, Bağımsız Bölge, İlçe, Bucak, şehir ve köylerde (stanistalar, köyler, hamletler, kışlaklar, avullar) devlet iktidarı uzuvları İşçi Milletvekillerinin Sovyetleridir.

Madde 95. Toprak, Bölge, Bağımsız Bölge, İlçe, Bucak, şehir ve köyler (stanistalar, köyler, hamletler, kışlaklar, avullar) İşçi Milletvekilleri Sovyetleri iki yıl için bu bölge işçileri tarafından seçilir.

Madde 96. İşçi Milletvekilleri Sovyetlerinin temsil kurallarını Birlik Cumhuriyetleri Anayasaları tesbit eder.

Madde 97. İşçi Milletvekillerinin Sovyetleri onlara bağlı idare uzuvlarının faaliyetini yönetir, kamu sükûnunu, kanunların yürütülmesini ve yurttaşların hukukunun korunmasını sağlar, bölgesel ekonomi ve kültürel gelişme işlerini yönetir ve bölgesel bütçeye düzen verir.

Madde 98. İşçi Milletvekillerinin Sovyetleri, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve Birlik Cumhuriyeti kanunlarının kendilerine bahşettiği hukukun sınırları içinde kararlar ve emirler verirler.

Madde 99. Toprak, Bölge, Bağımsız Bölge, İlçe, Bucak, Şehir ve köy İşçileri Milletvekilleri Sovyetlerinin yürütme ve yönetme uzuvları Sovyetler tarafından seçilen ve bir Başkan, Başkan Yardımcıları, bir Sekreter ve üyelerden bileşik Yürütme komitesidir,

Madde 100. Küçük bir bölgede İşçi Milletvekilleri Sovyetlerinin yürütme ve yönetme uzvunu, Birlik Cumhuriyetinin Anayasasına uygun olarak Sovyet tarafından seçilen Başkan, Başkan Yardımcısı ve Sekreter temsil eder.

Madde 101. İşçi Milletvekilleri Sovyetlerinin yürütme uzuvları faaliyetlerinden doğrudan doğruya kendilerini seçen İşçi Milletvekilleri Sovyetlerine ve bu Sovyetin üstünde olan İşçi Milletvekilleri Sovyetinin yürütme uzuvlarına hesap verir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

MAHKEMELER VE SAVCILIK

Madde 102. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adaleti, Birliğin Yüksek Mahkemesi, Birlik Cumhuriyetleri Yüksek Mahkemeleri, Toprak, Bölge, Bağımsız Cumhuriyetler, Bağımsız Bölgeler ve İlçeler mahkemeleri, Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin kararı ile kurulan Özel Mahkemeler ve Halk Mahkemeleri tarafından uygulanır.

Madde 103. Kanunun tayin ettiği özel haller hariç olmak üzere, bütün mahkemelerde dâvâların duruşması halk yargıçlarının işbirliği ile olur.

Madde 104. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Mahkemesi en yüksek yargı uzvudur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Mahkemesi bütün Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin ve Birlik Cumhuriyetlerinin bütün yargı uzuvlarının yargılama faaliyetlerini denetler.

Madde 105. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Yüksek Mahkemesi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi tarafından beş yıl için seçilir.

Madde 106. Birlik Cumhuriyetlerinin Yüksek Mahkemeleri Birlik Cumhuriyetler Yüksek Meclisleri tarafından beş yıl için seçilir.

Madde 107. Bağımsız Cumhuriyetlerin Yüksek Mahkemeleri Bağımsız Cumhuriyetler Yüksek Meclisleri tarafından beş yıl için seçilir.

Madde 108. Toprak, Bölge, Bağımsız Bölgeler ve İlçe mahkemeleri, Toprak, Bölge, Bağımsız Bölge yahut İlçe ve İşçi Milletvekilleri Sovyetleri tarafından beş yıl için seçilirler.

Madde 109. Halk Mahkemeleri, doğrudan doğruya eşit haklarla, ve tek dereceli olarak üç yıl için bölgenin yurttaşları tarafından seçilir.

Madde 110. Muhakeme Birlik Cumhuriyeti Bağımsız Cumhuriyet veya Bağımsız Bölgenin dilinde olur. Bu dili bilmiyen kimselere bir tercüman vasıtasiyle dosya hakkında etraflı bilgi almak ve duruşmada ana dilleriyle ifadede bulunmak imkânları verilir.

Madde 111. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin bütün mahkemelerinde kanunun tayin ettiği ayrılıklar hariç olmak üzere, duruşma açıktır ve sanığa savunma hakkı tanınır.

Madde 112. Yargıçlar bağımsızdır. Yalnız sadece kanuna bağlıdırlar.

Madde 113. Bütün Bakanlıklar, bunlara bağlı kurumlar ve memurlar ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşları tarafından kanunların yürütülmesine nezaret görevi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Başsavcısına verilmiştir.

Madde 114. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

Başsavcısı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi tarafından yedi yıl için seçilir.

Madde 115. Cumhuriyetler, Toprak, Bölge Bağımsız Cumhuriyet ve Bağımsız Bölge Savcıları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Başsavcısı tarafından beş yıl için tayin olunurlar.

Madde 116. Bölge, İlçe ve şehir savcıları Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği Başsavcısının onaylamasıyla Birlik Cumhuriyetleri Savcıları tarafından beş yıl için tayin olunurlar.

Madde 117. Savcılık uzuvları görevlerini herhangi bir bölgesel yönetim uzuvlarından bağımsız olarak yaparlar ve yalnız Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Başsavcısına bağlıdırlar.

ONUNCU BÖLÜM

YURTTAŞLARIN ANA HAK VE GÖREVLERİ

Madde 118. Çalışmak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlarının hakkıdır. Yâni, tam çalışmaya ve nicelik ve niteliğine göre yaptıkları işten ücret almağa hakları vardır.

İş hakkı, millî ekonominin sosyalist oluşumu, Sovyet toplumunun verimli kuvvetlerinin devamlı gelişmesi, ekonomik buhranlar olasılıklarının giderilmesi ve işsizliğin yokedilmesi yollariyle elde edilir.

Madde 119. Dinlenmek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlarının hakkıdır.

Dinlenme hakkı endüstri, daire ve meslek işçileri için iş gününün yedi saat olarak tesbiti, güç işlerde iş saatlerinin altı saate indirilmesi ve iş şartları çok güç olan yerlerde dört saate indirilmesi, ücretlerin devamı suretiyle endüstri, daire ve meslek işçileri için yıllık izin tesisi, işçilerin ihtiyaçlarına geniş bir sanatoryumlar, dinlenme yurtları ve kulüpler şebekesi ayrılması yollarıyla elde edilir.

Madde 120. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

yurttaşları, ihtiyarlıklarında, hastalıklarında ve çalışma yeteneklerini kaybettiklerinde maddî hayatlarının sağlanması hakkına sahiptirler.

Bu hak, gideri devlete ait olmak üzere, endüstri, daire ve meslek işçilerinin sosyal sigortasının geniş olarak gelişmesi, işçiler için ücretsiz sağlık yardımı, işçilerin emrine bir sağlık istasyonları şebekesi ayrılması yollarıyla elde edilir.

Madde 121. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlarının öğrenim hakkı vardır.

Bu hak genel ve ücretsiz yedi yıllık öğrenim, on yıllık öğrenimin geniş olarak gelişmesi, yüksek ücretsiz eğitim, yüksek okullarda çalışmalarında üstünlük gösteren öğrencilere verilen devlet bursları sistemi, okullarda ana dilinde öğretim yapılması, fabrikalarda, devlet çiftliklerinde, makine ve traktör istasyonlarında ve kollektif çiftliklerde ücretsiz meslekî, teknik ve tarım eğitimi yollarıyla elde edilir.

Madde 122. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde, ekonomik, medenî, kültürel, siyasal ve diğer sosyal alanlarda kadına erkek kadar eşit haklar verilmiştir.

Kadınların bütün bu haklarının gerçekleşmesi imkânı iş, ücret, dinlenme, sosyal sigorta ve öğrenimde kadınlara erkekler kadar eşit haklar verilmesi, ananın ve çocuğun menfaatlerinin devlet tarafından korunması, kadına ücretinin devamı suretiyle gebelik izni verilmesi, geniş bir doğum, çocuk bakımı evleri ve bahçeleri şebekesi yollarıyla elde edilir.

Madde 123. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlarının, milliyet ve cins farkı gözetilmeksizin ekonomik, medenî, kültürel, siyasal ve diğer sosyal alanlarda eşitliği değişmez bir yasadır.

Eşitliği doğrudan doğruya veya vasıtalı olarak sınırlama, ya da tersine, mensup bulundukları ırka ve milliyete göre yurttaşlara doğrudan doğruya yahut vasıtalı olarak tanınan ayrıcalıklarla ırk veya milliyet dolayısiyle her türlü ayrılık ya da kin ve nefret propagandası kanunen cezalandırılır.

Madde 124. Yurttaşlara vicdan hürriyetini sağlamak için Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde kilise devletten ve okul da kiliseden ayrılmıştır. Tapınma hürriyeti gibi dine karşı propaganda hürriyeti de bütün vatandaşlara tanınmıştır.

Madde 125. İşçilerin yararlarına uygun olarak ve sosyalist sistemin kuvvetlenmesi için aşağıdaki hürriyetler vatandaşlara sağlanmıştır:

a) Söz hürriyeti;

b) Basın hürriyeti;

c) Halkın bir araya gelmesi de dahil olmak üzere, toplanma hürriyeti;

d) Gösteri yürüyüşü ve gösteri hürriyeti,

Yurttaşların bu hakları, işçilerin ve kurumlarının emrine, basımevleri, kâğıt stokları, binalar, sokaklar, ulaştırma hizmetleri ve bu hakların gerçekleşmesi için gerekli diğer maddî şartlar verilmesi yollarıyla elde edilir.

Madde 126. İşçi sınıfı, çalışan köylüler ve işçi aydınının en faal ve şuurlu yurttaşlarının, sosyalist rejiminin korunması ve gelişmesi savaşında işçilerin önderi ve sosyal ve siyasal bütün işçi kurumlarının merkezi olan Sovyetler Birliği Komünist Partisinde birleşmeleriyle işçilerin yararlarına uygun ve teşkilât hususunda halk kütlelerinin teşebbüs yeterliklerinin ve siyasal faaliyetlerinin

gelişmesi için, yurttaşların işçi sendikaları, kooperatif birlikleri, gençlik kurumları, spor ve savunma kurumları, kültür, teknik ve bilimsel cemiyetleri gibi sosyal kurumlarda toplanma hakları sağlanmıştır.

Madde 127. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşlarına kişisel dokunulmazlık tanınmıştır. Hiç kimse mahkeme kararı veya savcının yaptırma gücü dışında tutuklu sayılamaz.

Madde 128. Yurttaşların konut dokunulmazlığı ve haberleşme gizliliği kanunen korunmaktadır.

Madde 129. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, iş zamanlarının korunması, ya da ilmi faaliyetleri veya milli kurtuluş yararına savaşları için zulüm gören yabancı yurttaşlara sığınma hakkı tanır.

Madde 130. Her Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Anayasasına saygı, kanunları yürütme, iş disiplinine itaat, sosyal görevini gerçekten bağlılıkla yerine getirme ve sosyalist toplum hayatı kurallarına saygı ile görevlidir.

Madde 131. Yurdun zenginlik ve güç kaynağı, bütün işçilerin refah ve kültür kaynağı Sovyet sisteminin kutsal ve dokunulmaz temeli olan ortak sosyalist mülkün korunması ve sağlamlaştırılması her Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşının ödevidir.

Ortak sosyalist mülke karşı suç işleyenler halk düşmanıdırlar.

Madde 132. Evrensel askerlik hizmeti genel bir kuraldır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği silâhlı kuvvetlerinde askerlik hizmeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşları için şerefli bir görevdir.

Madde 133. Yurdun korunması bütün Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yurttaşları için kutsal bir ödevdir. Bağlılık yeminini bozmak, düşmana kaçmak, devletin askerî gücünü bozmak ve casusluk gibi anavatana ihanet suçların en kötüsü olarak kanunun bütün şiddetiyle ceza görür.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMİ

Madde 134. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisi Birlik Cumhuriyetleri Yüksek Meclisleri, Toprak ve Bölge İşçi Milletvekilleri Meclisleri, Bağımsız Cumhuriyetler Yüksek Meclisleri, Bağımsız Bölgeler İşçi Milletvekilleri Meclisleri, İlçe, Bucak, şehir ve köy gibi (stanistaslar, köyler, hamletler, kışlaklar, avullar) bütün İşçi Milletvekilleri Meclislerine milletvekili seçimi evrensel, eşit, tek dereceli ve gizlidir.

Madde 135. Milletvekilleri seçimi evrenseldir: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin 18 yaşına girmiş olan bütün yurttaşlarının aklî dengesi bozuk olanlarla bir mahkeme kararı ile seçim haklarından yoksunluğa uğramış olanlar ayrık olmak üzere, ırk ve milliyet, cins, din, eğitim, konut, sosyal menşe, maddî durum ve geçmişe ait faaliyetlerinden bağımsız olarak, milletvekilleri seçimine katılmak ve milletvekili seçilmek hakları vardır.

Madde 136. Milletvekillerinin seçimi eşit oyla olur: Her yurttaşın bir oyu vardır; bütün yurttaşlar eşit temellere göre seçime katılırlar.

Madde 137. Erkeklere eşit olarak kadınların seçmek ve seçilmek hakları vardır.

Madde 138. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Silâhlı Kuvvetlerinde görevli olanlar diğer yurttaşlar gibi eşit olarak seçme ve seçilme hakkına sahiptir.

Madde 139. Milletvekillerinin seçimi tek derecelidir: Köy ve şehir İşçi Milletvekilleri Meclislerinden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisine kadar bütün İşçileri Milletvekilleri Meclisleri için seçim yurttaşlar tarafından bizzat ve tek dereceli oyla yapılır.

Madde 140. Milletvekili seçimi gizli oyla olur.

Madde 141. Adaylar seçim bölgesi tarafından ileri sürülür. Aday teklifi hakkı Komünist Partisi kurumları, işçi sendikaları, kooperatifler, gençlik cemiyetleri ve kültür cemiyetleri gibi sosyal kurumlara ve işçi birliklerine verilmiştir.

Madde 142. Her milletvekili kendi ve İşçi Milletvekilleri Meclisinin çalışmaları hakkında seçmenlerine hesap vermekle görevlidir ve, kanunun tayin ettiği kurallara göre, seçmenlerin çoğunluğu tarafından her an geri çağırılabilir.

ONİKİNCİ BÖLÜM

ARMA, BAYRAK, BAŞKENT

Madde 143. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin devlet arması, güneş ışıkları içinde, başaklarla çerçevelenmiş ve altında Birlik Cumhuriyetlerin dillerinde yazılı «Bütün Memleketlerin İşçileri, Birleşiniz!» ibaresi bulunan dünya üzerinde orak ve çekiçten bileşiktir. Armanın üst tarafında beş-uçlu bir yıldız vardır.

Madde 144. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin devlet bayrağı, sapa yakın yukarı köşesinde, yukarısında sarı ile kenarlanmış beş-uçlu bir yıldızı havi altın renginde bir orak ile çekiç bulunan kızıl bir kumaştır. Bayrağın genişliği ile uzunluğunun nisbeti 1 : 2 dir.

Madde 145. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin başkenti Moskova şehridir.

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANAYASANIN TADİLİ USULÜ

Madde 146. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin Anayasası ancak iki Meclisten her birinde oyların en az üçte iki çoğunluğuyla ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Yüksek Meclisinin kararı ile tadil edilebilir.

Kitap, ülkemizde araştırma alanında bugüne kadar duyulan bir boşluğu doldurmaktadır. Değerli Alman Hukukçu ve araştırıcı Prof. Dr. Rudolf Schlesinger, 1969 yılında ölene kadar hukuk ve sosyal konularda birçok eser vermiş ve eserleri ait oldukları konularda daima aranan aydınlatıcı kitaplar olmuştur. Bu kitapta, okuyucu ; özellikle ülkemiz hukukçuları, aydınlar, öğrenciler ve araştırma yapmak isteyen herkes için komşumuz Sovyetler Birliğindeki hukuk uygulaması hukukun Marksist anlayış açısından geçirdiği aşamalar konusunda son derece sistematik ve anlaşılabilir bir bilgiye sahip olmak imkânını bulmaktadır. Dünyanın ilk sosyalist devletinde, Marksist hukuk anlayışının oluşturulmasında, özellikle Sovyet hukukçularının tartışmaları bu hukukun uygulandığı ülkenin öz kaynaklarından alınmıştır. Okuyucu kitapta, burjuva hukuk anlayışının teorik karşılaştırmasını: Marksist hukuk anlayışının açıklamasını, Sovyetler Birliği'nde devrimin ilk döneminde devrimci hukukun oluşturulması ile ilgili çalışmaları, N.E.P. döneminde hukuk çalışmalarını Sovyet hukukçularının tartışmalarını, ikinci Beş Yıllık Plan döneminde Sovyet toplumunun yeni ekonomik ve sosyal yapısına uygun olarak sosyal ilişkilerdeki istikrarlaşma ile paralel giden hukukun aldığı biçimleri, Sovyet hukuk teorisinin günümüzdeki sorunlarını ve Sovyet devletler hukuku anlayışı ile ilgili bölümleri bulacaktır. Okuyucu aynı zamanda, bir yandan Sovyetler Birliği dışındaki bazı batılı çevrelerde egemen olan ve sosyalist devlette hukuksuz ve keyfi bir yönetim biçimi görme ve gösterme alışkanlığı ile diğer yandan bizzat Sovyetler Birliği'nde ilk dönemlerde yapılan tartışmalarda, sosyalist bir toplumda insan ilişkilerini yönetici geleneksel hukuk mekanizmasına ihtiyaç olmadığı yolunda bazı çevrelerce ileri sürülen yargıların yanlışlığını ve devletin varolduğu sürece hukuk sisteminin de varolacağını görecektir. Kitapta, Sovyet adalet sisteminin çalışma biçimi ve devrimci adalet bilinci ile ilgili bölümler ve Sovyet anayasasının tam metni de yer almaktadır.

25 lira